

ERDÉSZETI ÉS FAIPARI EGYETEM  
NÖVÉNYTANI TANSZÉK

# TILIA

Szerkeszti:

BARTHA DÉNES

**Vol. I.**

## NÖVÉNYTÁRSULÁSTANI ÉS -ÖKOLÓGIAI TANULMÁNYOK

Szerkesztette:

SZMORAD FERENC

TÍMÁR GÁBOR

SOPRON

1995



ERDÉSZETI ÉS FAIPARI EGYETEM  
NÖVÉNYTANI TANSZÉK

# TILIA

Szerkeszti:

BARTHA DÉNES

**Vol. I.**

## NÖVÉNYTÁRSULÁSTANI ÉS -ÖKOLÓGIAI TANULMÁNYOK

Szerkesztette:

SZMORAD FERENC

TÍMÁR GÁBOR

SOPRON

1995

Lektorálta: Dr. Simon Tibor egyetemi tanár

A növényrajzokat Dr. Csapody Vera és Kerekes Péter készítette.

*ISSN 1219 - 3003*  
*ISBN 963 7180 41 9*

Felelős kiadó: Dr. Bartha Dénes

Az előadások megrendezését és a kötet megjelentetését támogatták:

Kaán Károly Ökoklub  
Magyar Könyv Alapítvány  
Független Ökológiai Központ  
Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap  
Erdészeti, Faipari és Papíripari Nemzetközi Ösztöndíjas Alapítvány

## TARTALOM

<i>Beköszöntő</i>	5
<i>Előszó</i>	7
BARTHA DÉNES - KEVEY BALÁZS - MORSCHHAUSER TAMÁS - PÓCS TAMÁS: Hazai erdőtársulásaink	8
Bevezető	8
Az erdőtársulás-rendszer áttekintése	9
Történeti áttekintés	15
Az erdőtársulások ismertetése	16
KOVÁCS J. ATTILA: Lágyszárú növénytársulásaink rendszertani áttekintése	86
STANDOVÁR TIBOR: Növényzeti minták klasszifikációja	145
SEREGÉLYES TIBOR - S. CSOMÓS ÁGNES: Hogyan készítsünk vegetációtérképeket	158
BARTHA DÉNES: Ökológiai és természetvédelmi mutatószámok alkalmazása a vegetáció értékelésében	170
ORBÁN SÁNDOR: Mohák szerepe az erdei társulásokban, társulások értékelése mohafldrájuk alapján	185
MORSCHHAUSER TAMÁS: A mecseki Tubes-hegy vegetációja	199
<i>Melléklet</i>	210
Fokozottan védett, védett és veszélyeztetett száras növényfajok	



## **BEKÖSZÖNTŐ**

*Az Erdészeti és Faipari Egyetem Növényteni Tanszéke keretében új sorozat indítására határoztuk el magunkat. Ezzel szeretnénk elérni, hogy az örvendetesen szaporodó kutatási eredmények ne csak kisebb közlemények vagy nehezen hozzáférhető értekezések, diplomamunkák, szakdolgozatok, TDK-dolgozatok formájában lássanak napvilágot, hanem az érdeklődő szakközönség részére nyomtatott formában is könnyen rendelkezésre álljanak. Sorozatunk eltér a hagyományos és nagynevű periodikáktól, mivel nagyobb terjedelmű tanulmányok alkalmankénti megjelentetésére vállalkozik. Szándékaink szerint ezek a tanulmányok a tanszéki kutatási területek közül elsősorban az erdészeti dendrológia és a vegetációkutatás köréből kerülnek majd ki. Természetesen nem zárkózunk el attól, hogy nem a tanszékiünkhöz tartozó, de a fenti témakörökben publikálni szándékozó kollégáink is lehetőséget kapjanak e sorozat keretein belül.*

*Abban a reményben indítjuk újjára új sorozatunkat, a TILIA-t, hogy a jövőben serkentőleg fog hatni az erdészeti botanika művelőire, az elmúlt időszakban kissé elhanyagolt tudományterület újjáélesztésére.*

*Bartha Dénes  
a sorozat szerkesztője*





## ELŐSZÓ

A növénytársulástani előadássorozat ötlete először 1993 novemberében vetődött fel bennünk. Célunk az egyetemi oktatás ilyen irányú hiányosságainak pótlása, "tiszta kép" nyérése volt - azok segítségével, akik ezekben a témákban a leginkább "otthon vannak". Célunk volt ily módon - a másik oldal nyelvének elsajátítása révén - az erdész-botanikus kapcsolatok újrafelvétele, vagy legalábbis annak részünkről történő előmozdítása. A gondolatot azután - talán számunkra is meglepő gyorsasággal - 1994 március-májusában egyetemünkön lezajló, sikeres előadássorozat követte.

Nyilván mindenki, aki a növénycönológia témakörében elmélyülni kívánt, észlelte már egy összefoglaló, minden társulást azonos szempontok szerint tárgyaló mű hiányát. Még inkább igaz ez olyan - ma egyre divatosabb - témakörökre, mint pl. a vegetáció-térképezés, klasszifikáció, vagy a különböző jelzőszámok használata. Ezen hiányérzettől hajtva döntöttünk úgy, hogy a szeminárium során összegyűlt tudást kötet formájában közhasználatra bocsátjuk. Tesszük ezt annak reményében, hogy a könyv hasznosan járul hozzá mind a felsőoktatásban résztvevők képzéséhez, mind a terepen dolgozó erdészek, természetvédelmi szakemberek munkájához. Az ő tevékenységüket szeretnénk megkönnyíteni a mellékletben összeállított védett és veszélyeztetett növényfajok jegyzékével is, melyet számítógépes formában is mindenkinek szívesen rendelkezésére bocsátunk.

Szeretnénk e helyen is megköszönni meghívott előadóinknak, hogy a szeminárium programjában részt vállaltak, előadásukat megtartották, a kéziratokat részünkre összeállították. Külön köszönet illeti Dr. Bartha Dénest, akinek folyamatos és hathatós segítsége nélkül sem az előadássorozat, sem a kötet nem jött volna létre. Köszönet illeti továbbá Dr. Simon Tibor egyetemi tanárt a kötet lektorálásáért.

## HAZAI ERDŐTÁRSULÁSAINK

BARTHA DÉNES<sup>1</sup> - KEVEY BALÁZS<sup>2</sup> -  
MORSCHHAUSER TAMÁS<sup>3</sup> - PÓCS TAMÁS<sup>4</sup>

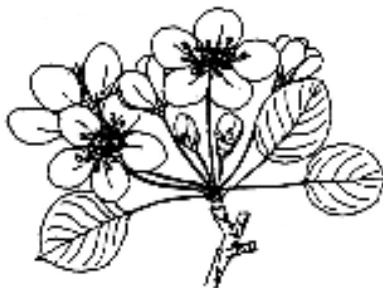
1. Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron, 2., 3. Janus Pannonius  
Tudományegyetem, Pécs, 4. Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger

### BEVEZETŐ

A következőkben ismertetésre kerülő erdőtürsulás-rendszert ökológiai és fiziognómiai rendezőelvek szerint, JAKUCS PÁL rendszerét alapul véve állítottuk össze. A rendszerezés alapját az alábbi szempontok képezték:

1. szukcesszionális stádium (klimax, szubklimax, ill. átmeneti, pionír jelleg),
2. klímazonális vagy edafikus jelleg,
- 3.a. klímazonális társulásoknál: makro- és mezoklíma (ill. az ennek megfelelő vertikális zonalitás),
- 3.b. intrazonális társulásoknál: vízellátottság, azon belül alapkőzet, domborzat, termőhelyi jellemzők, ezeken belül fiziognómia.

A társulások ismertetésénél SOÓ Synopsis-ának V. kötetét vettük alapul. Így szerepeltetünk minden olyan erdőtürsulást, melynek neve ott kiemelt betűvel szerepel, kiegészítve természetesen az újabban leírt asszociációkkal. Az egyes társulások elnevezése, ismertetése, megítélése a szerzők szabad véleményét tükrözi. Ebből következik a társulások ismertetésében bizonyos egyenetlenség, melyet teljesen megszüntetni nem is állt szándékunkban. Az egyetlen saját - a kötetben végig konzekvensen alkalmazott - jelölés a védett fajok nevét kiemelő vastag szedés (pl. *Daphne mezereum*).



*Pyrus pyraaster* (L.) BURGSDORF

## AZ ERDŐTÁRSULÁS-RENDSZER ÁTTEKINTÉSE

(Zárójelben a cikk szerzőinek neveivel)

### 1. ZÁRÓTÁRSULÁSOK (KLIMAX ÉS SZUBKLIMAX TÁRSULÁSOK)

#### 1.1. KLÍMAZONÁLIS ERDŐTÁRSULÁSOK

##### 1.1.1. LÖSZTÖLGYESEK

*Aceri tatarico - Quercetum (Kevey B.)*

##### 1.1.2. CSERES - TÖLGYESEK

*Aceri campestri - Quercetum petraeae-roboris (Bartha D.)*

*Dictamno - Tiliatum cordatae (Bartha D.)*

*Quercetum petraeae-cerris (Bartha D.)*

*Tilio tomentosae - Quercetum petraeae-cerris (Morschhauser T.)*

*Quercetum robori-cerris (Bartha D.)*

(incl. *Deschampsio - Quercetum robori-cerris,*

*Asphodelo - Quercetum robori-cerris)*

##### 1.1.3. GYERTYÁNOS - TÖLGYESEK

*Querco petraeae - Carpinetum (Bartha D.)*

(incl. *Waldsteinio - Querco - Carpinetum)*

*Castaneo - Querco - Carpinetum (Bartha D.)*

*Helleboro dumetorum - Carpinetum (Kevey B.)*

*Asperulo taurinae - Carpinetum (Morschhauser T.)*

*Querco robori - Carpinetum (Kevey B.)*

*Fraxino pannonicae - Carpinetum (Kevey B.)*

##### 1.1.4. SZUBMONTÁN BÜKKÖSÖK

*Melitti - Fagetum (Bartha D.)*

*Laureolae - Fagetum (Bartha D.)*

*Cyclamini - Fagetum (Bartha D.)*

*Taxo - Fagetum (Bartha D.)*

*Vicio oroboidi - Fagetum (Kevey B.)*

Helleboro odoro - Fagetum (*Morschhauser T.*)

### **1.1.5. MONTÁN BÜKKÖSÖK**

Aconito - Fagetum (*Bartha D.*)

Abieti - Fagetum (*Bartha D.*)

### **1.1.6. JEGENYEFENYVES LUCOSOK**

Bazzanio - Abietetum (*Pócs T.*)

## **1.2 EDAFIKUS, INTRAZONÁLIS ERDŐTÁRSULÁSOK**

### **1.2.1 XEROFIL INTRAZONÁLIS ERDŐTÁRSULÁSOK**

#### **1.2.1.1. ELSŐDLEGESEN AZ ALAPKÖZET ÁLTAL BEFOLYÁSOLT ERDŐK**

##### **1.2.1.1.1. Homoki erdők**

Junipero - Populetum albae (*Bartha D.*)

Festuco rupicolae - Quercetum roboris (*Kevey B.*)

(incl. Festuco - Populo - Quercetum roboris)

Convallario - Quercetum roboris (*Kevey B.*)

(incl. Convallario - Ligustro - Quercetum roboris)

Festuco vaginatae - Pinetum sylvestris (*Pócs T.*)

##### **1.2.1.1.2. Sziki erdők**

Festuco pseudovinae - Quercetum roboris (*Kevey B.*)

##### **1.2.1.1.3. Mészkerülő erdők**

Genisto tinctoriae - Quercetum petraeae (*Bartha D.*)

(incl. Chrysanthemo - Luzulo - Quercetum)

Genisto pilosae - Quercetum (*Bartha D.*)

Castaneo - Quercetum (*Bartha D.*)

Genisto - Orno - Quercetum polycarpae (*Morschhauser T.*)

Luzulo - Querco - Carpinetum (*Bartha D.*)  
 Genisto tinctoriae - Querco - Carpinetum (*Bartha D.*)

Deschampsio - Fagetum (*Bartha D.*)  
 (incl. Querco cerri - Luzulo - Fagetum)  
 Galio rotundifolio - Fagetum (*Bartha D.*)  
 Orno - Luzulo - Fagetum (*Morschhauser T.*)

Genisto nervatae - Pinetum sylvestris (*Pócs T.*)

### **1.2.1.2. ELSŐDLEGESEN A DOMBORZAT ÁLTAL BEFOLYÁSOLT ERDŐK**

#### **1.2.1.2.1. Sziklai cserjések**

Waldsteinio - Spiraeetum mediae (*Bartha D.*)  
 Cotoneastro tomentosae - Amelanchieretum (*Bartha D.*)

#### **1.2.1.2.2. Bokorerdők**

Ceraso - Quercetum pubescentis (*Bartha D.*)  
 Festuco pseudodalmaticae - Ceraso - Quercetum (*Bartha D.*)  
 Cotino - Quercetum pubescentis (*Bartha D.*)  
 (incl. Geranio - Quercetum pubescentis)  
 Inulo spiraeifoliae - Quercetum pubescentis (*Morschhauser T.*)

#### **1.2.1.2.3. Meleg- és mészkedvelő erdők**

Corno - Quercetum pubescenti-petraeae (*Bartha D.*)  
 Cirsio pannonicum - Quercetum pubescenti-petraeae (*Bartha D.*)  
 Seslerio - Quercetum virgiliana (*Bartha D.*)  
 Poo pannonicae - Quercetum petraeae (*Bartha D.*)  
 Orno - Quercetum pubescentis-cerris (*Bartha D.*)  
 (incl. Euphorbio - Quercetum pubescentis)  
 Rusco - Orno - Quercetum (*Morschhauser T.*)

Lino flavae - Pinetum sylvestris (*Pócs T.*)

#### **1.2.1.2.4. Sziklaerdők**

Tilio - Fraxinetum (*Bartha D.*)  
 Seslerio - Fagetum (*Bartha D.*)

Cephalanthero - Fagetum (*Bartha D.*)  
 Tilio - Sorbetum (*Bartha D.*)  
 Fago - Ornetum (*Bartha D.*)  
 Sorbo - Quercetum petraeae (*Bartha D.*)

Calamagrosti variae - Pinetum sylvestris (*Pócs T.*)

## **1.2.2. MEZOFIL INTRAZONÁLIS ERDŐTÁRSULÁSOK**

### **1.2.2.1. ELSŐDLEGESEN A DOMBORZAT ÁLTAL BEFOLYÁSOLT ERDŐK**

#### **1.2.2.1.1. Törmeléklejtő-erdők**

Mercuriali - Tiliatum (*Bartha D.*)  
 Tilio tomentosae - Fraxinetum orni (*Morschhauser T.*)

#### **1.2.2.1.2. Szurdokerdők**

Phyllitidi - Aceretum (*Bartha D.*)  
 Parietario - Aceretum (*Bartha D.*)  
 Scutellario - Aceretum (*Morschhauser T.*)

### **1.2.2.2. ELSŐDLEGESEN AZ ALAPKÖZET ÁLTAL BEFOLYÁSOLT ERDŐK**

#### **1.2.2.2.1. Bükkösök**

Leucojo verno - Fagetum (*Kevey B.*)

## **1.2.3. HIGROFIL INTRAZONÁLIS TÁRSULÁSOK**

### **1.2.3.1. ELSŐDLEGESEN A VÍZ ÁLTAL BEFOLYÁSOLT ERDŐK**

#### **1.2.3.1.1. Ligeterdők**

##### **1.2.3.1.1.1. Síkvidéki ligeterdők**

Myricario - Epilobietum (*Kevey B.*)  
 Hippophaë - Salicetum elaeagni (*Kevey B.*)

Rumici crispo - Salicetum purpureae (*Kevey B.*)  
 Polygono hydropipero - Salicetum triandrae (*Kevey B.*)

Leucojo aestivo - Salicetum (Salicetum albae-fragilis p. p.) (*Kevey B.*)  
 Senecio fluviatilis - Populetum (Salicetum albae-fragilis p. p.) (*Kevey B.*)  
 Paridi quadrifoliae - Alnetum (*Kevey B.*)  
 Fraxino pannonicæ - Ulmetum (*Kevey B.*)  
 (incl. Rusco - Fraxino - Ulmetum)

#### **1.2.3.1.1.2. Domb- és hegyvidéki ligeterdők**

Carici brizoidis - Alnetum (*Bartha D.*)  
 Aegopodio - Alnetum (*Bartha D.*)  
 Carici acutiformis - Alnetum (*Bartha D.*)  
 Carici remotae - Fraxinetum (*Bartha D.*)

#### **1.2.3.1.2. Lápérdők**

##### **1.2.3.1.2.1. Fűzlápok**

Calamagrostio - Salicetum cinereae (*Kevey B.*)  
 Salici cinereae - Sphagnetum recurvi (*Bartha D.*)

##### **1.2.3.1.2.2. Nyírlápok**

Salici pentandrae - Betuletum pubescentis (*Kevey B.*)

##### **1.2.3.1.2.3. Égerlápok**

Thelypteridi - Alnetum (*Kevey B.*)  
 (incl. Dryopteridi - Alnetum,  
 Fraxino pannonicæ - Alnetum)

##### **1.2.3.1.2.4. Lápi fenyvesek**

Aulacomnio - Pinetum sylvestris (*Pócs T.*)

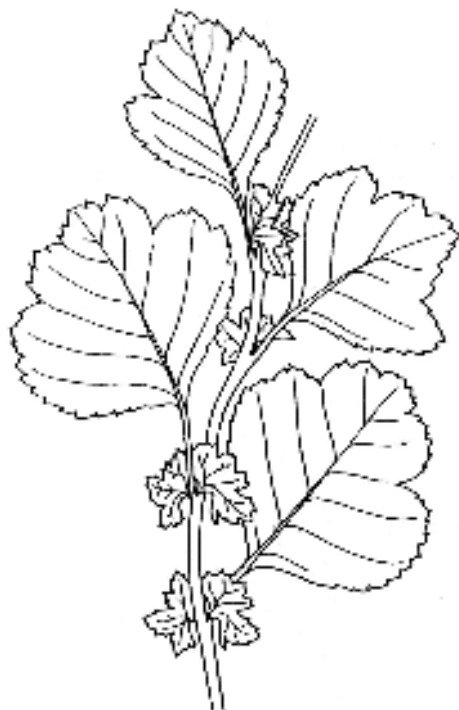
## 2. ÁTMENETI ÉS MÁSODLAGOS TÁRSULÁSOK

### 2.1. SZEGÉLYCSERJÉSEK

Pruno spinosae - Crataegetum (*Bartha D.*)  
Amygdaletum nanae (*Bartha D.*)  
Solidagini - Cornetum (*Bartha D.*)  
Crataego - Cerasetum fruticosae (*Bartha D.*)  
Coryletum avellanae (*Bartha D.*)  
Polygonato (latifolio) - Aceretum (*Bartha D.*)

### 2.2. VÁGÁSCSERJÉSEK

Fragario - Rubetum (*Bartha D.*)  
Sambucetum racemosae (*Bartha D.*)



*Crataegus laevigata* (POIRET) DC.



## TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A hazai vegetáció, ezen belül a magyar erdők első, formációszerű leírását ANTON KERNER 1863-ban megjelent művében találjuk. A múlt századból még BORBÁS VINCE tanulmányait kell kiemelni, melyekben egy-egy nagyobb természetföldrajzi egység erdeinek jellemzése még ma is haszonnal olvasható. Századunk elején RAPAICS RAYMUND adott számos, kultúrtörténeti adalékokkal fűszerezett, szemléletes leírást az Alföld erdeiről, keletkezésük körülményeiről. Őt lehet a hazai növénytársulástan megalapozójának tekinteni, habár idealisztikus felfogásáért sokan támadták. Kétségtelenül SOÓ REZSŐ nevéhez köthető a magyarországi cönológiai iskola megalapozása, számos erdőtársulás, valamint az Alföld erdeinek korszerű szemléletmódban való feldolgozása.

A 40-es évek közepétől fellendülő cönológiai kutatásoknak köszönhetően sorra készültek a hazai erdőtársulásokat bemutató tanulmányok, valamint a természetföldrajzi egységeink növénytakaróját tartalmazó kismonográfiák. Ennek a 70-es évekig tartó időszaknak terméke az a számos közlemény, amely többek között a sziki tölgyesekkel (MÁTHÉ IMRE), lösztölgyesekkel (ZÓLYOMI BÁLINT), homoki tölgyesekkel (SOÓ REZSŐ), láperdőkkel (ZÓLYOMI BÁLINT, JÁRAINÉ KOMLÓDI MAGDA), ligeterdőkkel (KÁRPÁTI ISTVÁN, SIMON TIBOR, KEVEY BALÁZS), domb- és hegyvidéki tölgyesekkel (ZÓLYOMI BÁLINT, JAKUCS PÁL, FEKETE GÁBOR, HORÁNSZKY ANDRÁS), gyertyános-tölgyesekkel, gesztenyésekkel (CSAPODY ISTVÁN), bükkösökkel (SOÓ REZSŐ, BORHIDI ATTILA, SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA), fenyvesekkel (PÓCS TAMÁS) foglalkozik. További, erdőtársulásokat bemutató tanulmányok jelentek meg SZŐCS ZOLTÁN, HORVÁT ADOLF OLIVÉR, KOVÁCS MARGIT, DEBRECZY ZSOLT, ISÉPY ISTVÁN tollából. Külön ki kell emelni a hazai erdőtípológia megszületésének időszakát, mely a 30-as évekre tehető, és SOÓ REZSŐ, valamint MAGYAR PÁL nevéhez köthető. A teljes hazai erdőtípus-rendszert MAJER ANTAL alkotta meg, CSAPODY ISTVÁN, SZODFRIDT ISTVÁN, TALLÓS PÁL erdészbotanikusok pedig a gyakorlatba való átültetésével próbálkoztak.

## AZ ERDŐTÁRSULÁSOK ISMERTETÉSE

### KLÍMAZONÁLIS ERDŐTÁRSULÁSOK

#### LÖSZTÖLGYES

##### **Aceri tatarico - Quercetum ZÓLYOMI 1957**

Syn.: Querceto - Potentilletum albae occidento-pannonicum viburnetosum KNAPP 1944, Querceto - Potentilletum albae JEANPLONG 1956, Quercetum roboris ZÓLYOMI 1931, Querceto - Lithospermetum pannonicum roboretosum ZÓLYOMI 1956 nom. nud., Querceto - Lithospermetum FEKETE 1956, Acereto tatarici - Quercetum primuletosum ZÓLYOMI 1957, Acereto tatarici - Quercetum ornetosum ZÓLYOMI 1957, Aceri tatarico - Quercetum hungaricum ZÓLYOMI 1957, Aceri tatarico - Quercetum occidenti-pannonicum (KNAPP 1944) ZÓLYOMI 1957, Aceri tatarico - Quercetum submatricum ZÓLYOMI-FEKETE 1957.

A lösztölgyesek, vagy más néven tatárjuharos - tölgyesek egykor a száraz alföldi löszhátakat borították, és egyetlen zonális síkvidéki erdőtársulásunkat képviselik. Az asszociáció erdőssztyep, s ennek megfelelően a nagyobb kiterjedésű erdőfoltok mozaikosan löszgyepekkel váltakoznak. Állományaik vastag humuszrétegű csernozjom barna erdőtalajokon fejlődnek.

A nyílt (50-60%) felső lombkoronaszint magassága 12-15 m. Benne négy tölgyfaj is elegyedhet (*Quercus cerris*, *Qu. petraea*, *Qu. pubescens* és *Qu. robur*). Alattuk egy 20-30% borítottságú és 8-10 m magas alsó lombkoronaszint is megkülönböztethető, melyben a névadó *Acer tataricum* közé egyéb fafajok is (*Acer campestre*, *Ulmus minor*, stb.) elegyednek. A társulás cserjeszintje igen fejlett. Borítása 50-80%, magassága 2-5 m. Elsősorban az erdőfoltok és tisztások érintkezési zónáiban található az *Amygdalus nana* és a *Cerasus fruticosa*. Egyéb gyakoribb cserjéi: *Crataegus monogyna*, *Euonymus verrucosus*, *Prunus spinosa*, *Rosa gallica*. Gyepszintjük általában eléggé zárt, 70-90% borítást mutat. Legfontosabb természetes fáciesképző fajai a *Brachypodium pinnatum*, *B. sylvaticum*, *Festuca rupicola*, *F. valesiaca*, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *Melica altissima* és *Polygonatum latifolium*.

A társulásban igen gyakoriak a száraz tölgyesek (*Quercetea*, *Quercion*) fajai (*Carex michelii*, *Chrysanthemum corymbosum*, *Euonymus verrucosus*, *Potentilla alba*, *Pulmonaria mollissima*, stb.). Még jelentősebbek a kontinentális elterjedést mutató erdőssztyep (*Aceri - Quercion*) elemek (*Anemone sylvestris*, *Betonica officinalis*, *Cerasus fruticosa*, *Dictamnus albus*, *Doronicum hungaricum*, *Iris variegata*, *Melica altissima*, *Nepeta pannonica*, stb.), melyek között több löszjelző növény is akad (*Ajuga laxmannii*, *Inula germanica*, *Phlomis tuberosa*, stb.). Állományaiban sztyep elemek (*Festuco - Brometea*, *Festucetalia valesiaca*, *Festucion rupicola*, stb.) is fontos szerepet játszanak

(*Adonis vernalis*, *Festuca rupicola*, *F. valesiaca*, *Filipendula vulgaris*, ***Thlaspi jankae***, ***Vinca herbacea***, stb.).

A lösztölgyesek az Alföld peremvidékének löszplatóin találhatók, elsősorban az Északi-középhegység lábánál, szigetszerűen pedig a Hanság peremvidékén. Mára egyetlen, viszonylag sértetlen állománya maradt (Kerecsend), a többi degradált, nagyrészt alig felismerhető származéktípus. Utóbbiaknál sok gondot okoznak a tájidegen elemek (*Ailanthus altissima*, *Pinus nigra*, *Robinia pseudo-acacia*, *Solidago gigantea*, stb.). Igen sok védett növényfaj él ebben a töredékesen képviselt erdőtársulásban (***Lathyrus pannonicus***, ***Muscari botryoides***, ***Viola collina***, stb.). A lösztölgyeseket ritkaságuk, vegetációtörténeti jelentőségük és védett növényfajaik miatt legfélétebb természeti értékeink közé soroljuk. Töredékes állományainak megőrzése, valamint rekonstrukciója fontos természetvédelmi feladat.

#### Cseres - tölgyesek

A kollin régió jellemző klímazonális erdőtársulásai, általában 250-450 m tszf. magasság között találjuk állományaikat. Zárt lombkoronájú, fejlett cserjeszintű asszociációk, melyek az ún. cseres-tölgyes klímában, többlet-vízhatástól független termőhelyeken, mély termőrétegű Ramann-féle vagy ritkábban agyagbemosódásos barna erdőtalajokon találhatók. Állományalkotó fafajai a cser (*Quercus cerris*), s a kocsánytalan tölgyek közül elsősorban a dárdáskaréjú kocsánytalan tölgy (*Qu. dalechampii*). A lazább lombosított tölgyek több fényt engednek át mint a bükk és a gyertyán, ezért állományaik belseje fényben gazdag.

A cseres - tölgyesek fajdiverzitása nagy. Az edificátor tölgyek mellett gyakori elegyfajai: *Acer campestre*, *Pyrus pyraeaster*, *Ulmus procera*, *Tilia cordata*, *Sorbus torminalis*. Cserjeszintjében xeromezofil fajok dominálnak: *Crataegus monogyna*, *C. laevigata*, *Ligustrum vulgare*, *Viburnum lantana*, *Rhamnus catharticus*, *Cornus sanguinea*, *C. mas*, *Euonymus europaea*, *Eu. verrucosa*, *Prunus spinosa*, *Corylus avellana*, *Acer tataricum*, *Rosa canina*, *Rubus tomentosus*. Fejlett gyepszintjéből szinte teljesen hiányoznak a *Fagetalia* fajok, tömegesek a *Quercus* - *Fagea*, valamint a *Quercetia pubescenti-petraeae* fajok. Tulajdonképpen tipikus cseres - tölgyes (*Quercion petraeae*) faj alig van: ***Danaa cornubiensis***, ***Pulmonaria angustifolia***, ***Pyrus magyarica***. A száraz tölgyesek fajai közül a cseres - tölgyesek karakterfajának a *Carex montana*, *Festuca heterophylla*, *Potentilla alba*, *Vicia cassubica*, *Lathyrus niger* tekinthető.

**CSERES - KOCSÁNYTALAN TÖLGYES**  
**Quercetum petraeae-cerris SOÓ 1957**

Syn.: Querco - Potentilletum albae KNAPP 1942 p.p., Potentillo albae - Quercetum petraeae-cerris ZÓLYOMI 1958, Quercetum cerris SOÓ 1934.

Az Északi- és Dunántúli-középhegység jellemző, elterjedt társulása, jellemzését lásd fent. Zempléni-hegységi állományaiából nagyjából hiányzik a cser, Nyugat-Dunántúlon a Soproni-dombvidéken és a Kőszegi-hegységben van néhány kisebb állománya, a többi itteni társulás már cseres - kocsányos tölgyes.

**MEZEI JUHAROS - TÖLGYES**  
**Aceri campestri - Quercetum petraeae-roboris FEKETE 1961**

Syn.: Querceto - Brachypodietum sylvaticae TUSKÓ ap. JÁRÓ 1954.

Zonálisan a cseres - tölgyes és a tatárjuharos - tölgyes között helyezkedik el, fiziognómiájában viszont a gyertyános - tölgyesekhez hasonlít. A lombkoronaszint záródása alacsonyabb a gyertyános - tölgyesekénél, állományalkotó fafajai a *Quercus dalechampii*, *Qu. robur*, a második lombkoronaszintben pedig a gyertyánt helyettesítő *Acer campestre*. Ritkábban *Quercus virgiliana* és *Carpinus betulus* is előfordul. A cser és a cseres - tölgyes elemek viszont hiányzanak a társulásból. Cserjeszintje közepesen fejlett, melyben *Crataegus monogyna*, *Euonymus verrucosa*, *Acer tataricum* dominál. Állományai többletvízhatástól független Ramann-féle barna erdőtalajon, illetve rozsdabarna erdőtalajon állnak. A termőhely xeromezofil jellege miatt a koratavaszi aszpektus gyenge kifejlődésű (*Isopyrum thalictroides*, *Ficaria verna*), a *Fagetalia* és a *Quercetea pubescenti-petraeae* fajok (pl. *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *Clinopodium vulgare*, *Pulmonaria mollissima*) részaránya alárendeltebb a *Querco - Fagea* fajokhoz képest.

A Gödöllői-dombvidék és a Cserehát (Sajóvámos) magasabb térszíneinek jellemző társulása volt, az utóbbi évtizedekben azonban az erdőgazdálkodás teljesen megsemmisítette.

**HÁRSAS - TÖLGYES**  
**Dictamno - Tiliatum cordatae FEKETE 1961**

Syn.: -

A lösztölgyeshez közelálló társulás, mely a Gödöllői-dombvidékről volt ismert. Főleg medenceszerű termőhelyen jelenik meg, többletvízhatástól független agyagbemosódásos barna erdőtalajon. Uralkodó fafaja a *Quercus robur*, a *Qu. dalechampii* viszont ritka. Az elegyfajok közül tömeges a *Tilia cordata*,

ritkább az *Acer campestre*, *Carpinus betulus*. Cserjeszintje fejlett, domináns a *Corylus avellana*, gyakori a *Ligustrum vulgare*, *Euonymus verrucosus*, *Cornus sanguinea*, *Rhamnus catharticus*, *Crataegus monogyna*, *Rosa gallica*, *Acer tataricum*.

Gyepszintjében a *Quercus* - *Fagea* fajok mellett jelentősek a *Quercetum pubescenti-petraeae* elemek (*Dictamnus albus*, *Lathyrus niger*, *Clinopodium vulgare*, *Anthericum ramosum*, *Asparagus officinalis*, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, ***Lychnis coronaria***, *Filipendula vulgaris*, *Geranium sanguineum*, *Polygonatum odoratum*, *Vicia pisiformis*, *Peucedanum cervaria*), valamint az *Aceri* - *Quercion* fajok (*Pulmonaria mollissima*, ***Iris variegata***, *Carex michelii*, *Melica altissima*, *Veronica paniculata*) is.

Az erdőgazdálkodás miatt állományai elpusztultak.

### **EZÜSTHÁRSAS - CSERES - KOCSÁNYTALAN TÖLGYES**

***Tilio tomentosae* - *Quercetum petraeae-cerris* (HORVÁT 1956) SOÓ 1957**

Syn: *Querceto* - *Carpinetum* cons. *Quercetum* HORVÁT 1946, *Quercus* - *Potentilletum albae* HORVÁT 1953, (*Potentillo*-) *Quercetum petraeae-cerris fruticosum* mecsekense HORVÁT 1959, *Potentillo micranthae* - *Quercetum petraeae-cerris* HORVÁT 1961, *Quercetum montanum* JANKOVIC et MISIC 1952, *Tilio tomentosae* - *Quercetum dalechampii-cerris* BORHIDI 1969.

A Mecsekben és előhegyein, illetve a Zselicben, meleg, száraz termőhelyeken előforduló klímazonális társulás. A társulás differenciális fajai a szubmediterrán *Potentilla micrantha*, *Rosa arvensis*. Karakterfaja a *Luzula forsteri*, *Genista ovata* ssp. *nervata*. Permi és raeti homokkőből, liász és helvét rétegek elmállásából és löszből keletkezett barna erdőtalajon található. Fajainak jelentős hányada szubmediterrán flóraelem.

Jó növekedésű szálerdejében a *Quercus dalechampii* mellett a *Qu. petraea* alárendelt szerepű, melyekhez a *Quercus cerris* társul. Cserjeszintje dús (*Cornus mas*), kiváltképp plakor helyzetben. Elsavanyodó állományai átmenetet adnak a mészkerülő tölgyes felé, csökkenő, elszegényedő cserjeszinttel és fajszegény gyepszinttel. A szarmata *Potentilla alba* és *Vicia cassubica* - akárcsak a balkánon - az erdő szélére, irtásaira szorul ki. Szubasszociációi és fáciesei közül ősbibb állapotot a *festucetosum heterophyllae* mutatja, a *poetosum nemoralis* a bolygatottabb típust jelzi, a szubmediterrán jellegű *caricosum flaccae* gyakori a Kelet-Mecsek északi felében és a Nyugati-Mecsek néhány pontján. A *melicetosum uniflorae* főleg a köves tetőkön gyakori, s a gyertyános - tölgyes felé ez jelenti a kapcsolatot. A *brachypodietosum sylvatici* főleg a *Quercus cerris* konszociációban gyakori.

A Zengőn ebben a társulásban él a Mecsek melegkori relikta, a ***Paeonia officinalis* ssp. *banatica***. Nagy tömegben fordul elő a Dömörkapu és Kantavár között a védett ***Doronicum orientale***. Az erdőgazdálkodás

kövekezményeképp társulásalkotó fái elegyetlen állományokká alakulhatnak. Az országos tölgypusztulás a mecseki cseres - tölgyesben jelentős kárt okozott.

### **CSERES - KOCSÁNYOS TÖLGYES** **Quercetum robori-cerris** CSAPODY ex SOÓ 1969

Syn.: Deschampsio - Quercetum robori-cerris (PÓCS 1958) SOÓ 1971, Quercetum petraeae-cerris praenoricum SOÓ 1957, Potentillo albae - Quercetum praenoricum PÓCS 1958, Asphodelo - Quercetum robori-cerris (ZÓLYOMI ex JÁVORKA 1940) BORHIDI ex SOÓ 1969, Quercetum petraeae-cerris transdanubicum SOÓ (1950) 1960

Nyugat-Dunántúl dombvidékén, a Kisalföld peremén, Bakonyalján és Somogyban változó vízgazdálkodású pszeudoglejes barna erdőtalajokon, legtöbbször kavicsos alapközetben alakulnak ki állományai. Ezen edafikus tényezők miatt a kocsánytalan tölgy visszaszorul, s helyét a kocsányos tölgy veszi át, de egyéb tekintetben (fiziognómia, fajösszetétel) a cseres - kocsánytalan tölgyesekhez áll közel. A lombkoronaszintben dominál még a cser, valamint az erdeifenyő is megjelenhet. Cserjeszintjére xeromezofil fajok jellemzőek, de mivel állományukat az erdőgazdálkodás és a legeltetés erősen degradálta, ezért sok helyen a *Juniperus communis*, *Crataegus monogyna*, *Prunus spinosa*, *Rosa canina* uralkodik.

A zavarást, bolygatást jelző fajok a gyepszintben is tömegessé válhatnak (pl. *Agrostis tenuis*, *Festuca rupicola*, *Poa angustifolia*, *Calamagrostis epigeios*), az erős kultúrhatás miatt a fajdiverzitás alacsony. A szárazabb, savanyú részeken ("cseri talajokon") acidofil fajok jellemzőek: *Aira caryophyllea*, *Jasione montana*, *Calamintha officinalis*, *Rumex acetosella*, *Veronica officinalis*, a magasabb talajvízű, de időnként kiszáradó részeken pedig *Sieglingia decumbens*, *Deschampsia caespitosa*, *Molinia arundinacea*, *Agrostis canina* él. A bakonyaljai állományokra jellemző az *Asphodelus albus*, *Pulmonaria angustifolia*, *Luzula forsteri* is.

A **Deschampsio - Quercetum robori-cerris** (PÓCS 1958) SOÓ 1971 és az **Asphodelo - Quercetum robori-cerris** (ZÓLYOMI ex JÁVORKA 1940) BORHIDI ex SOÓ 1969 elkülönítése megkérdőjelezhető, elterjedésük is átfedi egymást.

#### Gyertyános - tölgyesek

A szubmontán, ritkábban a kollin régió klímazonális társulásai, átlagosan 400-600 m tszf. magasság között található állományai, de extrazonálisan északias kitettségekben 400 m tszf. magasság alatt, délies kitettségekben 600 m tszf. magasság felett is megjelenhet. Zárt lombkoronájú, kettős koronaszinttel rendelkező állományok. A felső szintben a kocsánytalan

tölgy (*Quercus petraea s.str.*) dominál, az alsó szintben a gyertyán (*Carpinus betulus*) uralkodik. Cserjeszintjük rendszerint hiányzik vagy gyér megjelenésű. Az ún. gyertyános-tölgyes klímában, ahol az évi átlagos csapadék meghaladja a 600 mm-t, magas páratartalmú területeken, főleg többletvízhatástól független, vályogos vagy homokos-vályogos szövetű barna erdőtalajokon, rendzinákon, rankerén élnek állományai. Tipikusan mezofil karakterű társulások.

A kettős lombkoronaszint, az erősen árnyaló gyertyán miatt - a bükkösökhöz hasonlóan - fényszegény az erdő belseje. A cserjeszintben mezofil-xeromezofil fajok bukkanhatnak fel, mint a *Crataegus laevigata*, *Cornus sanguinea*, *Ligustrum vulgare*, *Staphylea pinnata*, *Lonicera xylosteum*, *Euonymus europaeus*. A gyepszint fajtái alig térnek el a bükkösökétől, a *Quercus* - *Fagea* fajok valamivel hangsúlyosabb előfordulásúak a *Fagetalia* fajok rovására. Koratavaszi aszpektusa is a bükkösökéhez hasonló. Az edificátor kocsánytalan tölgyön és gyertyánon kívül állandó kísérő a *Cerasus avium*, gyakori elegyfa még a *Tilia cordata*, *Acer platanoides*, *A. campestre* is. A régió felső marginális állományaiiban a bükk, az alsókban a cser jelenhet meg. A helytelen erdőművelés miatt sarjeredetű gyertyános - tölgyesek és gyertyán konszociációk gyakoriak.

Igazi *Carpinion* fajok tulajdonképpen nincsenek, elsősorban a gyertyános - tölgyesekhez kötődő, nagyobbbrészt lokális megjelenésű a *Coronilla elegans*, *Eranthis hyemalis*, *Erythronium dens-canis*, *Gagea minima*, *Orobanche hederaceae*, *Stellaria holostea*, *Vinca minor*, *Melampyrum nemorosum*.

### **KÖZÉPHEGYSÉGI GYERTYÁNOS - KOCSÁNYTALAN TÖLGYES**

#### **Quercus petraeae - Carpinetum SOÓ et PÓCS (1931) 1957**

Syn.: *Quercus sessilis* - *Carpinus* ass. SOÓ 1928, *Quercetum sessilis carpinosum* SOÓ 1934, *Querceto - Carpinetum medio-europaeum* TX. 1937, *Carici pilosae - Carpinetum R. et Z. NEUHAUSL* 1964, *Primulae veris - Carpinetum R. et Z. NEUHAUSL* 1964, *Quercus petraeae - Carpinetum pannonicum* SOÓ (1934) 1957.

Az Északi- és Dunántúli-középhegység jellemző társulása, jellemzését lásd fent. A **Waldsteinio - Quercus - Carpinetum** (JAKUCS et JURKO 1967) SOÓ 1971 a Tornai-karszt lokális asszociációja, jó karakterfaja csak az *Erythronium dens-canis*.

### **NYUGAT-DUNÁNTÚLI GYERTYÁNOS - KOCSÁNYTALAN TÖLGYES**

#### **Castaneo - Quercus - Carpinetum SOÓ 1971**

Syn.: *Quercus* - *Carpinetum mediostiriacum* PÓCS 1958, *Quercus - Carpinetum castanetosum* ZÓLYOMI ap. SOÓ 1940, *Quercus petraeae - Carpinetum transdanubicum* SOÓ et ZÓLYOMI (1950) 1957.

Nyugat-Dunántúl regionális gyertyános - kocsánytalan tölgyese, melyben állandó elem a *Castanea sativa*, mellette *Aruncus sylvestris*, *Galium rotundifolium*, *Cyclamen purpurascens* és *Cytisus spp.* lépnek fel a fenti társuláshoz képest differenciális fajként.

### **DÉL-DUNÁNTÚLI GYERTYÁNOS - TÖLGYES** **Helleboro dumetorum - Carpinetum** SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962

Syn.: *Quercus petraeae* - *Carpinetum saladiense* BORHIDI et PÓCS in SOÓ 1964, *Querceto robori* - *Carpinetum praeillyricum* SOÓ et BORHIDI 1958 p. p., *Quercus petraeae* - *Carpinetum praeillyricum* BORHIDI 1960, *Helleboro dumetorum* - *Carpinetum saladiense* SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962, *Helleboro dumetorum* - *Carpinetum praeillyricum* BORHIDI 1960.

Zselic, Külső-Somogy, a Marcali-hát és a Zalai-dombság túlnyomórészt löszből épül fel. A lösztalajok vízgazdálkodási viszonyai erősen különböznek a homoktalajokétól, ezért az itt található gyertyános - tölgyesek növényzete is más jellegű.

A társulás felső lombkoronaszintje a homoki gyertyános - tölgyesekéhez hasonló fejlettséget mutat (80-90% borítás, 25-30 m magasság). A *Quercus robur*, de főleg a *Fraxinus angustifolia* itt már háttérbe szorul, s inkább csak völgyalji nedvesebb állományokban fordul elő. Helyettük a differenciális fajként is jelentős szerepet játszó *Quercus petraea* kerül előtérbe, míg a *Carpinus betulus* változatlanul állományképző fafaj. Az elegyfák közül a *Cerasus avium* és a *Fagus sylvatica* érdemel elsősorban említést. A 10-30% borítású alsó lombkoronaszint magassága 10-20 m között változik. Elsősorban a *Carpinus betulus* fiatalabb egyedei alkotják, de mellettük egyéb általánosan elterjedt fajok is előfordulnak. A cserjeszint közepesen fejlett (20-40%), magassága pedig általában 2-4 m. Az általánosan elterjedt cserjék (*Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna*, *Crataegus laevigata*, *Euonymus europaeus*, stb.) mellett itt is megtalálható a védett *Daphne mezereum*. Gyepszintjük szintén változatosan fejlett, a nudum típustól kiindulva borítása elérheti a 100%-ot is. Leggyakrabban az *Aegopodium podagraria*, *Allium ursinum*, *Carex pilosa*, *Corydalis cava*, *Galium odoratum* képez fáciest, míg egyéb természetes típusai (*Dentaria bulbifera*, *Ficaria verna*, *Lamium galeobdolon*, *Melica uniflora*, *Mercurialis perennis*, *Oxalis acetosella*, *Vinca minor*, stb.) már ritkábbak.

A löszdombok altalaja általában kevésbé nedves, mint a homokvidékek esetében, ezért e gyertyános - tölgyesekben eléggé háttérbe szorulnak a keményfaligetek (*Alno - Padion*) növényei. Ezzel szemben e társulásban már viszonylag gyakrabban jelennek meg a száraz tölgyesek (*Quercetetea pubescenti-petraeae*) egyes növényei (pl. *Cornus mas*, *Quercus cerris*, *Sorbus torminalis*, stb.). Az üde lomberdők elemei (*Fagetalia*) itt is hasonló kiemelt szerepet



játszanak. A társulás sajátos színezetét az illír bükkösök (*Fagion illyricum*) növényei adják. Míg e cönológiai kategóriát Belső-Somogyban csak néhány faj képviseli, addig itt más elemek is megjelennek (*Aremonia agrimonioides*, *Helleborus dumetorum*, *Lathyrus venetus*, *Ruscus hypoglossum*, *Vicia oroboides*). E differenciális fajokhoz a Zákányi-dombokon még egyéb ritkaságok is csatlakoznak, mint az *Anemone trifolia*, *Dentaria trifolia* és *Lamium orvala*, valamint a Dél-Zaláig felhúzódó *Peucedanum verticillare*.

A társulásnak két földrajzi variánsa ismert. A Zalai-dombság asszociációja a *Helleboro dumetorum* - *Carpinetum saladiense*. Jellegzetes növénye a Zákányi-dombok előbb említett fajai mellett a *Cyclamen purpurascens*. A Zselicből leírt *Helleboro dumetorum* - *Carpinetum praelylyricum* variánsra már a mecseki flóra egy kissé rányomja a bélyegét. Itt meglehetősen gyakori az *Aremonia agrimonioides* és a *Helleborus dumetorum*, megjelenik a Mecsekre jellemző *Helleborus odorus*. E földrajzi variánsba sorolhatók a Marcali-hát és Külső-Somogy viszonylag fajszegényebb gyertyános - tölgyesei is, a *Crocus tommasinianus* egyetlen hazai lelőhelyével (Gyulaj).

A zalai és zselici gyertyános - tölgyesek Dél-Dunántúl szubmediterrán jellegű erdeinek jellegzetes képviselői, ezért fajgazdag állományainak megőrzése fontos természetvédelmi feladat. A legértékesebb gyertyános - tölgyesek a már védelem alatt álló Zákányi-dombokon találhatóak. Igen fajgazdag és természetes állapotban levő gyertyános - tölgyesek találhatóak a Zalai-dombság nyugati részén és a Zselicben számos védett növényfajjal (*Cephalanthera longifolia*, *Epipactis helleborine*, *E. microphylla*, *E. purpurata*, *Hepatica nobilis*, *Lilium martagon*, *Platanthera bifolia*, *Polystichum setiferum*, *Ruscus aculeatus*, *Tamus communis*, *Vicia oroboides*, stb.). A Marcali-hát és Külső-Somogy gyertyános - tölgyesei már sokkal fajszegényebbek, ezért természetvédelmi jelentőségük is kisebb.

### **MECSEKI GYERTYÁNOS - KOCSÁNYTALAN TÖLGYES** **Asperulo taurinae - Carpinetum SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962**

Syn: Querco petraeae - Carpinetum mecsekense SOÓ 1937, Querco - Carpinetum mecsekense HORVÁT 1958, Querco - Carpinetum serbicum aculeatetosum JANKOVIC et MISIC 1954.

A Mecsek és a Tolnai dombvidék zonális növénytársulása, e régióban a legnagyobb kiterjedésben fordul elő. A Dél-Dunántúlon nyugat felől a *Helleboro dumetorum* - *Carpinetum*-ot váltja fel. Vele szemben differenciális értékű számos szubmediterrán és balkáni-moesiai flóraelem: *Asperula taurina*, *Carex strigosa*, *Chaerophyllum aureum*, *Doronicum orientale*, *Lathyrus venetus*, *Lonicera caprifolium*, *Paeonia officinalis* ssp. *banatica*, *Ruscus hypoglossum*, *Scrophularia vernalis*. Talaját főleg üde, mérsékelt nedves, barna erdőtalajok

(Ramann-féle barna erdőtalaj, agyagbemosódásos barna erdőtalaj), völgyalji helyzetben lejtőhordalék talaj (helyenként glejesedéssel) adják.

A mecseki gyertyános - tölgyesben erősen záródó, kevés fényt áteresztő, rendszeren kétszintű a lombkoronaszint. Az erdőtársulás cserjeszintje gyengén fejlett. Alacsonyabb tengerszintfeletti magasságnál a klímazonális cseres - tölgyes váltja fel. Érintkezhet extrazonális bükkössel, mészkedvelő tölgyessel, törmeléken hársas - kőrisessel, mélyebb völgyekben szurdokerdővel. Legelterjedtebb szubasszociációja a *caricetosum pilosae* (gyakran koratavaszi geofiton aszpektussal) és a *nudum* típusú. Elsősorban a Közép-Mecseken jellemző a *melicetosum uniflorae*, a Kelet-Mecsekben a bükkkel elegyes állományokban a *festucetosum drymeiae*. *Aegopodium*-os és *Asperula*-s faciese ritka.

### **GYERTYÁNOS - KOCSÁNYOS TÖLGYES** **Quercus robori - Carpinetum SOÓ et PÓCS 1957**

Syn.: *Quercus robur* - *Carpinus* ass. SOÓ 1928 nom. nud. p. p., *Quercus robur* - *Carpinus* subass. SOÓ 1931 p. p., *Quercetum roboris carpinosum* SOÓ 1934 p. p., *Querceto* - *Carpinetum medioeuropaeum* (nedves szubasszociáció-csoport) TX. 1937 p. p., *Querceto* - *Carpinetum hungaricum* SOÓ 1940, *Quercetum roboris carpinosum* MAGYAR 1933, *Carpinetum ZÓLYOMI* 1934, *Ulmeto* - *Querceto* - *Carpinetum HARGITAI* 1943, *Quercus robori* - *Carpinetum hungaricum* SOÓ (1940) 1957, *Majanthemo* - *Carpinetum* (SOÓ 1931) KEVEY 1993.

A gyertyános - kocsányos tölgyesek az ártérből kiemelkedő magaslatok viszonylag mélyebben fekvő részeit borítják. Általában tölgy - kőris - szil ligetekkel érintkeznek. Ugyan árvíz esetén nem kerülnek elárasztásra, de termőhelyük a talajvíz által befolyásolt. Állományaik általában üde vízgazdálkodású, szelíd humuszt is tartalmazó, barna erdőtalajokon fejlődnek.

A társulás felső lombkoronaszintje meglehetősen zárt, mintegy 80-90% borítottságot mutat, magassága pedig 25-30 m. Két legjellemzőbb fafaja a *Carpinus betulus* és a *Quercus robur*. Rajtuk kívül konszociációt képezhet még a *Fraxinus angustifolia*, *F. excelsior*, *Tilia cordata* is. Az egyéb fafajok mellett még a *Cerasus avium* és a helyenként megjelenő *Fagus sylvatica* érdemel említés. Az alsó lombkoronaszint gyengén fejlett, borítása 5-10%, míg magassága 10-15 m lehet. A felső lombkoronaszint fiatal egyedei képezik. Cserjeszintje közepesen fejlett, általában 10-40% borítottságú, s 1-2 m magas. Többnyire általánosan elterjedt cserjék alkotják, de közöttük olykor ritkább fajok is felbukkannak (*Daphne mezereum*, *Lonicera caprifolium*, *L. xylosteum*). Az alsó cserjeszintben (újulat) e társulásban is fációskepző lehet a *Hedera helix*. Gyepszintjük változóan fejlett. Borítása 10-100% között változik, de vannak *nudum* típusú állományok is. Gyakoribb fációskepzői (*Aegopodium podagraria*, *Allium ursinum*, *Carex pilosa*, *Corydalis cava*, *Galium odoratum*, *Lamium*

*galeobdolon*, *Melica uniflora*, *Mercurialis perennis*, *Oxalis acetosella*, *Vinca minor*) mellett a ritka *Carex alba* típus (Szigetköz) emelendő ki.

Az alföldi gyertyános - tölgyesek elsősorban a keményfaligetek elemeinek hiányával és az üde lombdők (*Fagetalia*) fajainak tömeges megjelenésével különíthetők el a tölgy - kőris - szil ligeterdőkötől. Utóbbiak között olyan montán elemek is megjelennek, melyek a keményfaligetekben igen ritkák vagy pedig teljesen hiányoznak (*Actaea spicata*, *Asarum europaeum*, *Carex pilosa*, *Carpinus betulus*, *Dentaria bulbifera*, *Euphorbia amygdaloides*, *Isopyrum thalictroides*, *Lathyrus vernus*, *Majanthemum bifolium*, *Salvia glutinosa*, *Sanicula europaea*, *Veronica montana*, stb.). E növények elsősorban az egykori hüvösebb, csapadékosabb és kiegyenlítettebb klímájú Bükk I. kor emlékei.

A síksági gyertyános - kocsányos tölgyesek állományai nagyon megfogyatkoztak, de azért a legtöbb alföldi tájegységen (Hanság, Szigetköz, Komáromi-síkság, Rábaköz, Mezőföld, Sárköz, Mohácsi-sziget, Dráva-sík, Duna-Tisza köze, Heves-Borsodi-sík, Kőrös-vidék, Nyírség, Bodrog-köz, Bereg-Szatmári-sík) maradt képviselőjük. Állományaikat veszélyeztetik egyes erdészeti beavatkozások, ugyanis a tarvágások után helyükön gyakran tájidegen monokultúrát hoznak létre. Gondot okoznak egyes adventív lágyszárúak is. Igen sok védett növény talál menedéket ezekben a gyertyános - tölgyesekben (*Carpesium abrotanoides*, *Cephalanthera damasonium*, *C. longifolia*, *Epipactis helleborine*, *E. microphylla*, *Listera ovata*, *Ophioglossum vulgatum*, *Platanthera bifolia*, *Polystichum aculeatum*, *P. setiferum*, *Primula vulgaris*, *Ruscus aculeatus*, *Scilla vindobonensis*, *Tamus communis*, stb.) E növényritkaságok miatt, valamint a társulás vegetációtörténeti jelentőségénél fogva megmaradt állományai fokozott védelmet érdemelnének.

## **DÉL-DUNÁNTÚLI GYERTYÁNOS - KOCSÁNYOS TÖLGYES**

### **Fraxino pannonicae - Carpinetum SOÓ et BORHIDI 1962**

Syn.: *Quercus robori* - *Carpinetum* SOÓ et PÓCS 1957 p. p., *Querceto robori* - *Carpinetum praeillyricum* SOÓ et BORHIDI 1958, *Querceto* - *Carpinetum croaticum* SOÓ 1957, *Fraxino pannonicae* - *Carpinetum praeillyricum* SOÓ 1962, *Fraxino angustifoliae* - *Carpinetum* BORHIDI 1963.

Belső-Somogy gyertyános - tölgyesei a Balaton és a Dráva közötti homokvidéken fordulnak elő, de a Dráva fiatal öntésterületén is megtalálhatók. Részben zonális, részben pedig talajvíz által befolyásolt azonális állományaik rozsdabarna erdőtalajokon fejlődnek. A társulás felső lombkoronaszintje eléggé zárt (75-90%) és magas (25-30 m). Legjellemzőbb fái a *Carpinus betulus*, *Fraxinus angustifolia*, *Quercus robur*. Utóbbi két faj "ligeterdős" jelleget kölcsönöz a társulásnak. Egyéb fái között eléggé elterjedt a *Betula pendula*, míg

a *Fagus sylvatica* meglehetősen ritka. Az alsó lombkoronaszint laza záródású (10-30%), s 10-20 m magas. Elsősorban a *Carpinus betulus* és a *Fraxinus angustifolia* fiatalabb egyedei képezik, de közöttük a szintén "ligeterdős" jellegű *Malus sylvestris* is megtalálható. A 2-4 m magas cserjeszint közepesen fejlett (20-40%). Az általánosan elterjedt cserjék (*Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna*, *C. laevigata*, *Euonymus europaeus*) és "ligeterdei" elemek (*Frangula alnus*, *Ribes rubrum*, *Viburnum opulus*) jellemzik.

A gyepszint fejlettsége igen változó. Borítása elérheti a 100%-ot is, de vannak nudum jellegű állományok is. Leggyakrabban az *Aegopodium podagraria*, *Carex pilosa* és *Galium odoratum* képez fáciest, azonban egyéb természetes típusai is vannak (*Allium ursinum*, *Circaea lutetiana*, *Corydalis cava*, *Dentaria bulbifera*, *D. enneaphyllos*, *Ficaria verna*, *Impatiens nolitangere*, *Lamium galeobdolon*, *Mercurialis perennis*, *Vinca minor*, stb.).

A dél-dunántúli gyertyános - tölgyesekre jellemző a korábban már említett "ligeterdős" jelleg. Ennek megfelelően a keményfaligetek növényei (*Alno - Padion*) elég nagy fajszámmal lépnek fel (*Carex brizoides*, *C. remota*, *C. strigosa*, *Cerastium sylvaticum*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Impatiens nolitangere*, *Ulmus laevis*, stb.). E ligeterdei elemek mellett a hegyvidéki bükkösökre és gyertyános - tölgyesekre jellemző mezofil lomberdei (*Fagetalia*) fajok játszanak kiemelkedő szerepet (*Aconitum vulparia*, *Adoxa moschatellina*, *Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*, *Asarum europaeum*, *Galanthus nivalis*, *Glechoma hirsuta*, *Lathraea squamaria*, *Lathyrus vernus*, *Majanthemum bifolium*, *Oxalis acetosella*, *Paris quadrifolia*, *Veronica montana*, stb.). Sajátos szubmediterrán jelleget ad a társulásnak az illír bükkösök (*Fagion illyricum*) egyes fajainak (*Doronicum orientale*, *Polystichum setiferum*, *Primula vulgaris*, *Ruscus aculeatus*, *Tamus communis*) megjelenése. A társulás a löszdombok gyertyános - tölgyeseitől (*Helleboro dumetorum - Carpinetum*) elsősorban a ligeterdei (*Alno - Padion*) jelleggel rendelkező növények révén különbözik. E differenciális fajok közé sorolandó még a *Veratrum nigrum* is.

Belső-Somogy homokvidékének nyugati részén az asszociáció a csapadékviszonyok miatt már zonálisnak tekinthető. E zónában - elsősorban a Boronka-melléki TK és a Baláta-tó TT közelében - található a legértékesebb állományok, számos védett növényfajjal (*Astrantia major*, *Cephalanthera longifolia*, *Cyclamen purpurascens*, *Dryopteris carthusiana*, *D. dilatata*, *Epipactis helleborine*, *Erythronium dens-canis*, *Hemerocallis lilio-asphodelus*, *Hepatica nobilis*, *Leucojum vernum*, *Listera ovata*, *Pyrola minor*, *Platanthera bifolia*, *Scilla vindobonensis*, stb.). Sajnos ezen erdők természetszerű állapotban való fennmaradása még a védett területen belül sincs biztosítva. A tuskózásos erdőművelés széleskörű alkalmazása miatt fajgazdag állományaikat egyre inkább degradált erdőrészek váltják fel.

### Bükkösök

A szubmontán és montán régió klímazonális társulásai, extrazonálisan főleg északias kitettségű oldalakon alacsonyabb tszf. magasságnál is megjelenhetnek. Zárt lombkoronájú, cserjeszint nélküli szálerdők. Ún. bükkös klímában, 600 mm feletti évi átlagos csapadékú, magas páratartalmú területeken; főleg vályogos, agyagos-vályogos szövetű; többletvízhatástól független, szivárgó vizű, ritkábban változó vízgazdálkodású hidrológiai kategória mellett barna erdőtalajokon, rendzinakon és rankeren találjuk állományait. Az erősen árnyaló, állományalkotó bükk miatt az erdőtársulások belsejében a fényben szegény viszonyok miatt alacsony fajdiverzitást találunk. Ehhez járul még az a körülmény is, hogy az állományszerkezet és a "monoton" termőhelyi tényezők miatt néhány ún. tömegnövény homogén foltjai uralják a gyepszintet. Az erősen záródott állományokban nudum, szubnudum típusok is kialakulhatnak. A fényszegény környezet miatt gyakori a koratavaszi aszpektus, mely elsősorban geofitonokból áll.

A gyepszint fajai árnyatűrő, mezofil jellegű, ún. *Fagetalia* fajok: *Aconitum vulparia*, *Actaea spicata*, *Aegopodium podagraria*, *Allium ursinum*, *Aruncus sylvester*, *Asarum europaeum*, *Astrantia major*, *Cardamine impatiens*, *Carex digitata*, *C. pilosa*, *C. sylvatica*, *Chaerophyllum aromaticum*, *Circaea lutetiana*, *Dactylorhiza fuchsii*, *Dentaria bulbifera*, *Euphorbia amygdaloides*, *E. dulcis*, *Festuca drymeia*, *F. gigantea*, *Gagea lutea*, *Galium odoratum*, *Geranium phaeum*, *Glechoma hirsuta*, *Gymnocarpium dryopteris*, *Hordelymus europaeus*, *Lamium galeobdolon*, *Lathyrus vernus*, *Melandrium rubrum*, *Mercurialis perennis*, *Milium effusum*, *Myosotis sylvatica*, *Omphalodes scorpioides*, *Oxalis acetosella*, *Paris quadrifolia*, *Phyteuma spicatum*, *Ranunculus lanuginosus*, *Rumex sanguineus*, *Salvia glutinosa*, *Sanicula europaea*, *Scrophularia vernalis*, *Stachys sylvatica*, *Veronica montana*, *Vicia sylvatica*. A koratavaszi aszpektus jellemző *Fagetalia* fajai: *Adoxa moschatellina*, *Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*, *Corydalis cava*, *C. intermedia*, *C. pumila*, *C. solida*, *Gagea lutea*, *Galanthus nivalis*, *Isopyrum thalictroides*, *Lathyrus vernus*, *Lathraea squamaria*, ***Leucojum vernum***.

A *Fagetalia* és *Pino - Quercetalia* közös elemek közül *Athyrium filix-femina*, *Dryopteris filix-mas*, *Epilobum montanum*, *Knautia drymeia*, *Majanthemum bifolium*, ***Phegopteris connectilis***, *Prenanthes purpurea*, *Viola riviniana* jellemző.

Lombkoronaszintjében az edificátor *Fagus sylvatica* mellett szálinként *Carpinus betulus*, *Acer pseudoplatanus*, *Fraxinus excelsior*, *Ulmus glabra*, *Tilia platyphyllos*, ritkábban *Acer platanoides*, *Quercus petraea* él. A cserjeszintben szálinként *Daphne mezereum*, *Hedera helix* és *Ribes uva-crispa* található, a vágásokban pedig *Rubus idaeus* és *Sambucus racemosa* uralkodhat.

### Szubmontán bükkösök

Általában 600-800 m tszf. magasság között találhatók állományai. A bükk állandó kísérője a gyertyán, mely sohasem alkot második lombkoronaszintet, hanem - a bükkhöz hasonló fényigénye miatt - felemelkedik a felső szintbe. Gyepszintjéből hiányzanak az *Asperulo* - *Fagion* és *Acerion pseudoplatani* fajok.

A szubmontán bükkösök többé-kevésbé még megőrizték természetközelségüket, állományaikat fokozatos felújítógázásos vagy szálalóvágásos üzemmódban lenne szabad csak kezelni.

#### **ÉSZAKI-KÖZÉPHEGYSÉGI SZUBMONTÁN BÜKKÖS** **Melitti - Fagetum SOÓ 1962**

Syn.: Melitti - Fagetum subcarpaticum (DOSTÁL 1933) SOÓ 1962, Melico - Fagetum KNAPP 1942 subcarpaticum SOÓ 1957, Fagetum subcarpaticum SOÓ 1940.

Az Északi-középhegység regionális társulása, melyben néhány kárpáti és dacikus faj (*Carex brevicollis*, *Dentaria glandulosa*, *Dactylorhiza fuchsii* ssp. *soóiana*, *Helleborus purpurascens*, *Lathyrus transsylvanicus*, *Scopolia carniolica*, *Waldsteinia geoides*, *Primula elatior*, *Stachys alpina*, *Trifolium medium* ssp. *sárosiense*) található megkülönböztető elemként.

#### **DUNÁNTÚLI-KÖZÉPHEGYSÉGI SZUBMONTÁN BÜKKÖS** **Laureolae - Fagetum SOÓ 1971**

Syn.: Melitti - Fagetum hungaricum SOÓ (1930) 1962, Melico - Fagetum KNAPP 1942 hungaricum SOÓ 1957, Fagetum hungaricum SOÓ 1934.

A Dunántúli-középhegység regionális társulása, melyben néhány balkáni és illír faj (*Quercus cerris*, *Fraxinus ornus*, *Daphne laureola*, *Allium ursinum*, *Dentaria enneaphyllos*, *Galium sylvaticum*, *Helleborus dumetorum*, *Primula vulgaris*, *Scutellaria columnae*, *Tamus communis*, *Corydalis intermedia*, *Knautia drymeia*, *Luzula forsteri*, *Veratrum album*) található az előbbi asszociációhoz képest differenciális fajként.

#### **NYUGAT-DUNÁNTÚLI SZUBMONTÁN BÜKKÖS** **Cyclamini - Fagetum SOÓ 1971**

Syn.: Melitti - Fagetum noricum SOÓ (1934) 1962, Melico - Fagetum KNAPP 1942 noricum SOÓ 1957, Fagetum noricum SOÓ 1934.

Nyugat-Dunántúl regionális társulása, melyben néhány szubatlanti és alpin faj (*Cyclamen purpurascens*, *Dryopteris pseudomas*, *Hypericum maculatum*, *Chaerophyllum hirsutum*, *Euphorbia dulcis*, *Gentiana asclepiadea*, *Oreopteris limbosperma*, *Stellaria nemorum*, *Cardamine trifolia*) lép fel megkülönböztető fajként. Az előbbi társulással közös faja még a *Dentaria enneaphyllos*, *Galium sylvaticum*, *Primula vulgaris*.

### TISZAFÁS BÜKKÖS

**Taxo - Fagetum MOOR 1952 bakonyicum MAJER 1976**

Syn.: Taxeto - Fagetum ETTER 1947.

Regionális asszociáció a Déli-Bakonyban a Miklóspál-hegy és Balogszeg területéről. Északias kitettségekben, az inflexiók vonal feletti részen hársas törmeléklető-erdő és dunántúli-középhegységi bükkös közé ékelődve törmelékes barna rendzinán állnak állományai. A tiszafa (*Taxus baccata*) második lombkoronaszintet alkot, a fényszegény környezet miatt kicsi a társulás fajdiverzitása. Tipikus kísérőfajai a *Fraxinus ornus*, *Tilia platyphyllos*, *Acer platanoides*, ritkábban *Acer campestre*, *A. pseudoplatanus*, *Quercus cerris*, *Sorbus torminalis*. Cserjeszintjében a jellemző *Daphne laureola*-n kívül más szubmediterrán karakterű fajok is megjelennek: *Cornus mas*, *Euonymus verrucosus*, *Lonicera xylosteum*, *Rosa arvensis*. Gyepszintjére többnyire a nudum állapot jellemző, koratavaszi aszpektusa sem képez összefüggő megjelenést. A *Fagetalia* fajokon kívül jelentős az *Orno - Cotinetalia* fajok aránya is. Ökológiai tekintetben a *Fago - Ornetum* és a *Laureolae - Fagetum* közé helyezhető a társulás.

### DÉL-DUNÁNTÚLI DOMBVIDÉKI BÜKKÖS

**Vicio oroboidi - Fagetum PÓCS et BORHIDI 1960**

Syn.: Fagetum mecsekense HORVÁT 1959 p. p., Fagetum silvaticae BORHIDI 1958, Vicio oroboidi - Fagetum saladiense BORHIDI et PÓCS 1960, Vicio oroboidi - Fagetum somogyicum BORHIDI et PÓCS 1960.

Zselic, Külső-Somogy, a Marcali-hát és a Zalai-dombság löszvidékén helyenként nagy kiterjedésű bükkösök figyelhetők meg. Állományaik Zselic és a Zalai-dombság területén nagyrészt zonálisak, míg Külső-Somogyban és a Marcali-hátan csak extrazonális fordulatok elő.

A társulás felső lombkoronaszintje meglehetősen zárt (85-95%), s elérheti a 25-30 m magasságot is. Legnagyobb tömegben előforduló fafaja a *Fagus sylvatica*, de helyette - főleg völgyalji fagyúgos állományokban - olykor a *Carpinus betulus* is képezhet konzociációt. Az elegyfák közül a *Cerasus avium*, *Quercus petraea*, *Tilia tomentosa*, *T. cordata* érdemel elsősorban

említést. Az alsó lombkoronaszint általában fejletlen (10-20% borítású, 10-20 m magas), elsősorban a felső lombkoronaszint fáinak fiatalabb egyedei alkotják. A kedvezőtlen fényviszonyok miatt a cserjeszint szintén fejletlen (0-5% borítású, 1-2 m magas), s elsősorban a lombkoronaszint fajainak cserjenagyságú példányaiból áll. Egyéb általánosan elterjedt cserjék (*Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Crataegus laevigata*, *Euonymus europaeus*, stb.) már igen alárendelt szerepet játszanak, de a védett ***Daphne mezereum*** itt is említésre méltó. Gyepszintjük változatosan fejlett. Borítása elérheti a 100%-ot is, de vannak nudum típusú állományai is. Leggyakrabban az *Aegopodium podagraria*, *Allium ursinum*, *Carex pilosa*, *Corydalis cava*, *Galium odoratum* képez fáciest, de egyéb természetes típusai is találhatóak (*Dentaria bulbifera*, *Festuca drymeia*, *Lamium galeobdolon*, *Melica uniflora*, *Oxalis acetosella*, *Vinca minor*, stb.).

A löszdombok bükköseinek faji összetétele kissé hasonlít a gyertyános - tölgyesekéhez (*Helleboro dumetorum* - *Carpinetum*). A legnagyobb különbség abban jelentkezik, hogy a bükkösökben az üde talajú lomberdők (*Fagetalia*) növényei lényegesen nagyobb tömegben fordulnak elő. E fajok közül kiemelendő a *Fagion* jellegű is mutató *Actaea spicata* és a *Dentaria enneaphyllos*. Az általános lomberdei növények (*Quercus* - *Fagea*) és a száraz tölgyesek elemei (*Quercetalia pubescentis-petraeae*) ezzel szemben sokkal alárendeltebb szerepet játszanak, mint a gyertyános - tölgyesekben. A másik rokon társulástól, a homoki bükkösöktől (*Leucojo verno* - *Fagetum*) elsősorban a keményfaligetek (*Alno* - *Padion*) növényeinek hiányával és az illír bükkösök (*Fagion illyricum*) elemeinek nagyobb fajgazdagsága révén különíthető el. A löszdombok bükköseiben e cönológiai kategória fajai közé újabb nyugat-balkáni és szubmediterrán fajok is társulnak (*Aremonia agrimonioides*, *Helleborus dumetorum*, *Lathyrus venetus*, *Polystichum setiferum*, *Ruscus hypoglossum*, *Vicia oroboides*). E differenciális fajokhoz Dél-Zalában a *Peucedanum verticillare*, a Zákányi-dombokon pedig az *Anemone trifolia*, *Dentaria trifolia* és *Lamium orvala* is csatlakozik.

A löszdombok bükköseinek természetvédelmi jelentősége a gyertyános - tölgyesekéhez hasonló. Legértékesebb állományaik e társulás esetében is a Zákányi-dombokon találhatóak, ahol az *Anemone trifolia*, *Dentaria trifolia*, *Lamium orvala*, *Peucedanum verticillare* képviseli a legfontosabb védett növényeket. E parányi, de igen fajgazdag bükkös állományokat olyan oltalomban kellene részesíteni, amely legfeljebb csak a szálaló erdőművelést tenné lehetővé. Ellenkező esetben elkerülhetetlen a rendkívül agresszív akác további térhódítása. Az esztétikailag legszebb és természetes állapotban levő bükkösök a Zalai-dombság nyugati részén és a Zselicben találhatóak. Védett növényeik szinte megegyeznek a *Helleboro dumetorum* - *Carpinetum*-nál felsoroltakkal.



**MECSEKI SZUBMONTÁN BÜKKÖS**  
**Helleboro odoro - Fagetum SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962**

Syn: Quercó - Carpinetum fagetosum HORVÁT 1946, Fagetum mecsekense HORVÁT 1959, Fagetum serbicum tilietosum tomentosae et festucetosum drymeiae JANKOVIC et MISIC 1954.

A Mecsek hegységben és a Tolnai dombvidéken, északi kitettségű, hűvös, nedves lejtőkön, mély völgyekben alakult ki szubmontán bükkös. Előfordulása extrazonális. A társulás a névadó hegységen és környékén kívül a horvátországi Fruska Gorán elterjedt. Nyugat felől a *Vicio oroboidi* - Fagetum-ot váltja fel. Differenciális fajai: *Asperula taurina*, *Hordelymus europaeus*, *Lathyrus venetus*, ***Lonicera caprifolium***, ***Ruscus hypoglossum***, ***Scrophularia scopoli***, ***S. vernalis***, *Scutellaria altissima*. A szubmediterán jelleg dél felé fokozódó jellegét mutatja a *Lathyrus venetus*, ***Ruscus hypoglossum*** és különösen a ***Lonicera caprifolium*** mennyiségi előfordulása, melyek a mecseki bükkösökben alárendeltebb szerepűek a Villányi-hegységbeli szerepükhöz képest. A társulás legnagyobb kiterjedésben a Kelet-Mecseken fordul elő, de jelentős állományai vannak a Nyugat-Mecsekben, a Jakab-hegyen, Vörös-hegyen, a Közép-Mecsekben, a Melegmányi-völgyben, a Tubesen és a Lapis környékén. Kisebb állományai pedig elszórtan több helyen is megtalálhatók. Talaját barna erdőtalajok (podzolosodó barna erdőtalaj, agyagbemosódásos barna erdőtalaj) adja.

A mecseki szubmontán bükkös lombkorona színje - mint általában a szubmontán és montán bükkösöké - zárt, emiatt cserjeszintje hiányzik. Gyakoriak a homogén lombkoronaszintű állományok. A társulás gyepszínje csak a koratavaszi geofiton aspektus idején fejlett, nyárra rendszerint nudummá válik. Gyakorta meredek északias lejtőkön a tavaszi aspektus is hiányzik, ezek egész évben nudum állományok. Fagyzugos völgyaljakban illetve alacsonyabb lejtőszögek mellett a gyertyános - tölgyes, sziklás, törmelékes termőhelyeken hársas - kőrises illetve szurdokerdő váltja fel. A Mecsekben legelterjedtebb szubasszociációja a *caricetosum pilosae*.

Montán bükkösök

**MAGASHEGYSÉGI BÜKKÖS**  
**Aconito - Fagetum SOÓ (1930) 1960**

Syn.: Fagetum sylvaticae Aconitum fac. SOÓ 1930, Fagetum carpaticum calcicolum DOSTÁL 1933, Elymo - Fagetum TALLÓS 1960.

Az Északi-középhegységben általában 750 m tszf. magasság felett található társulás. Tulajdonképpen a közép-európai Abieti - Fagetum megfelelője,

mely montán és kárpáti fajokban gazdag. Állományyaiból rendszerint hiányzik a gyertyán, fiziognómiája lényegesen azonban nem különbözik a középhegységi bükkösökétől. Cserjeszintjében megjelenik még a *Rosa pendulina*, *Clematis alpina* és *Ribes alpinum* is.

Gyepszintjében különös hangsúlyt kapnak az *Asperulo - Fagion* (*Aconitum moldavicum*, *A. variegatum*, *Dentaria glandulosa*, *Dryopteris assimilis*, *D. dilatata*, *Festuca altissima*, *Geum aleppicum*, *Petasites albus*, *Polygonatum verticillatum*, *Primula elatior*, *Scopolia carniolica*, *Senecio fuchsii*, *Valeriana sambucifolia*) és egyes *Acerion pseudoplatani* (*Hesperis matronalis agg.*, *Lunaria rediviva*, *Pleurospermum austriacum*) fajok.

Hazánkban a Zempléni-hg., Bükk, Mátra, Börzsöny területéről jelezték e társulást. Kis kiterjedése, ritka fajokban való gazdagsága miatt védelemre érdemes asszociáció. Állományyaiban szálalóvágásos üzemmodot lenne szabad csak folytatni.

### **JEGENYEFENYVES BÜKKÖS** **Abieti - Fagetum orienti-alpinum KNAPP 1942**

Syn.: Abieti - Fagetum noricum SOÓ 1957, Abieti - Fagetum praenoricum SOÓ 1950, Fagetum abietosum SOÓ 1934.

Hazánk jelenlegi területén nem található állománya, de a Magyar Alpokalja határon túli részéről már jelezték előfordulását. Karakterfajai (*Lysimachia nemorum*, *Hacquetia epipactis*, *Helleborus niger*, *Aposeris foetida*, *Veronica urticifolia*, stb.) hiányoznak a magyar flórából.

#### Jegenyefenyves lucosok

### **JEGENYEFENYVES LUCOS** **Bazzanio - Abietetum WRABER 1953 praealpinum WRABER 1958**

Syn.: Piceetum excelsae orienti-alpinum KNAPP 1942 p. p., Piceetum excelsae SOÓ 1934 abietosum SOÓ 1934, Abieti - Piceetum WRABER 1954 nom. nud., Abieti - Piceetum (SZAFER) 1923 noricum SOÓ 1945.

Magyarországnak növényföldrajzilag az Alpokhoz sorolt 3 kis területén, a Noricum hazánkba átnyúló két flórajárásában fordulnak elő természetes lucfenyves állományok. Hazánkban még ezen a leghumidabb részén, viszonylag kedvező klimatikus adottságok mellett is mindenütt extrazonális helyzetben, hűvös mikroklímájú forrásos völgyek aljában és északi lejtőin, 250-350 m tszf. magasságban, pszeudoglejes barna erdőtalajon, ill. öntéstalajon állnak természetes lucos foltok. Leggyakoribbak ezek a foltok a Vend-vidéken,

legritkébbak és legnehezebben elkülöníthetők a telepített lucosoktól a Soproni-hegységben voltak.

Természetes lucosaink kivétel nélkül elegyes lombkoronaszintű állományok. A 25-30 m magas felső koronaszintet tisztán alkotó lucfenyő mellé a 18-20 m magas alsó koronaszintben elsősorban bükk, völgyalji állományokban mézgás éger, valamint kis elegyarányban más fafajok (erdeifenyő, gyertyán, hegyi juhar, tölgyek) is elegyednek. A jegenyefenyő nálunk igen ritka. A cserjeszintben a lomberdei cserjék mellett jelentős a lucfenyő természetes újulata.

A tömeges, faciesképző lágyszárú fajok közül kiemelendő a gyepszintben az *Oreopteris limbosperma*, *Gentiana asclepiadea*, *Equisetum sylvaticum* és *Prenanthes purpurea*, a mohaszintben a *Bazzania trilobata*, mint a társulás lokális karakterfajai. Jellemzőek lehetnek a gyepszintben még egyes *Pino - Quercetalia* elemek (*Galium rotundifolium*, *Luzula luzuloides*), valamint a *Majanthemum bifolium*, *Petasites albus*, *Blechnum spicant*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Dryopteris spp.*. A mohaszintben további jellemző fajok: *Lepidozia reptans*, *Scapania nemorosa*, *Plagiochila asplenoides*.

## INTRAZONÁLIS ERDŐTÁRSULÁSOK

### Xerofil intrazonális erdőtársulások

#### Homoki erdők

#### NYÁRAS - BORÓKÁS

##### **Junipero - Populetum albae** ZÓLYOMI 1950 emend. SZODFRIDT 1969

Syn.: Festucetum vaginatae populetosum albae SOÓ 1926 és juniperetosum SOÓ et auct. p.p., Populetum albae SOÓ 1926, Juniperetum communis RAPAICS 1922.

A Duna-Tisza közti homokbuckák szubklímáinak társulása. A buckák oldalán és teknőiben, gyengén humuszos homokon, a talajvíztől távol alakultak ki állományai, melyek a kedvezőtlen termőhelyi viszonyok miatt nem fejlődnek tovább tölgyesekké. Ugyanezen okok miatt nem származtathatók a homoki tölgyesek degradációjából, és nem értékelhetők szegélytársulásként.

Lombkoronaszintjét *Populus alba* alkotja, mely a kedvezőtlenebb vízellátású helyeken csak lazán záródik, alatta ritkás gyeptakaró húzódik, a *Juniperus communis* itt az állomány szélére szorul. A talajvízhez közelebb a koronaszint záródik, 12-16 m magas, alatta gazdag cserjeszinttel (*Ligustrum vulgare*, *Crataegus monogyna*, *Rhamnus catharticus*, *Prunus spinosa*).

A gyepszintben homokpusztai fajok (*Carex liparicarpos*, *Poa pratensis*, *Verbascum lychnitis*, *Echinops ruthenicus*, *Colchicum arenarium*) keverednek száraz tölgyesek (*Lithospermum officinale*, *Cynoglossum hungaricum*,

*Teucrium chamaedrys*), ligeterdők (*Rubus caesius*, *Solanum dulcamara*) és lomberdők fajaival (*Ligustrum vulgare*, *Cephalanthera rubra*). A kultúrhatást tükrözi pl. a *Calamagrostis epigeios*, *Taraxacum officinale* esetleges tömeges jelenléte.

### NYÍLT HOMOKI TÖLGYES

#### **Festuco rupicolae - Quercetum roboris SOÓ (1934) 1980**

Syn.: Quercetum mixtum RAPAICS 1922, Quercetum roboris SOÓ 1929, Quercetum roboris danubiale SOÓ 1934 p. p., Quercetum roboris tibiscense festucosum sulcatae SOÓ 1934, Quercetum roboris festucosum sulcatae SOÓ 1934 nom. nud., Quercetum roboris tiliosum argenteae SOÓ 1934 p. p., Quercetum roboris Festuca sulcata fac. ZÓLYOMI 1937, Quercetum roboris festucetosum sulcatae HARGITAI 1937 nom. nud., Quercetum roboris festucetosum arrabonicum et danubiale SOÓ 1940, Querceto - Festucetum sulcatae tibiscense SOÓ 1950, Querceto - Festucetum sulcatae SOÓ 1950, Festuco - Quercetum roboris SOÓ (1934) 1957, Festuco - Quercetum roboris tibiscense SOÓ (1934) 1957, Festuco - Quercetum roboris arrabonicum SOÓ 1940.

A nyílt homoki tölgyesek, vagy más néven pusztai tölgyesek olyan termőhelyeken jönnek létre, ahol a talajvíz hatása már nem érvényesül. Csak szárazabb buckatetőkön, s ezek déli lejtőin tudtak töredékesen kifejlődni, általában humuszos homoktalajon. Ennek oka az, hogy homokvidékeken a zárt homoki tölgyesek terjedtek el.

Állományszerkezeti szempontból a társulás erdőssztyep, tehát a felritkuló erdőfoltocskák füves tisztásokat fognak közre. A felső lombkoronaszint nyílt (50-60%), s 12-15 m magas. Természetszerű állományaiban a *Quercus robur* uralkodik, s mellette *Qu. cerris* és *Qu. pubescens* s.l. is megjelenhet. Ismeretesek olyan konszociációi is, melyekben *Betula pendula*, *Populus alba*, *P. tremula* képez állományt. Az alsó lombkoronaszint 20-30% borítású, magassága pedig 8-10 m. Többnyire a *Populus* fajok fiatalabb egyedei alkotják, s közéjük *Pyrus pyraeaster* is keveredhet. A cserjeszint fejlett (50-80%), s 2-5 m magas. Jellegzetes cserjéje a *Juniperus communis* és a *Salix rosmarinifolia*, de mellettük általánosan elterjedt fajok is jelentős szerepet játszanak (*Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna*, *Ligustrum vulgare*, *Prunus spinosa*). Gyepszintjük borítása általában 50-90% között változhat. Leggyakoribb fációs képező növényei a *Brachypodium sylvaticum*, *Festuca rupicola* és *F. valesiaca*, míg egyéb természetes típusai közül a *Carex praecox*, *Festuca vaginata*, *Poa angustifolia*, *Poa nemoralis* és *Stipa pennata* fációs elemek érdemelnek említést.

A karakterfajok arányát figyelembe véve a nyílt homoki tölgyesekben is jelentős szerepet játszanak a száraz tölgyesek (*Quercetea*, *Quercion*) növényei (ld. a zárt homoki tölgyeseknél). Ezek mellett azonban előtérbe kerülnek egyes sztyep elemek (*Festucetalia valesiaca*, *Festucion rupicolae*, stb.), melyek a zárt

homoki tölgyesektől megkülönböztetik (*Anthericum ramosum*, *Carex praecox*, *Festuca rupicola*, *Filipendula vulgaris*, *Melica transsylvanica*, *Peucedanum alsaticum*, *Peucedanum cervaria*, stb.). Különös jelentőségűek a homokpusztai (*Festucion vaginatae*) fajok, melyek révén a nyílt homoki tölgyesek az egyéb erdőssztyep társulásoktól (lőszötölgyesek, sziki tölgyesek) is elkülönülnek (*Alkanna tinctoria*, *Crocus variegatus*, *Epipactis atrorubens*, *Festuca vaginata*, *Polygonum arenarium*, *Stipa sabulosa*, stb.). A Duna-Tisza közti állományok **Festuco - Populo - Quercetum roboris** (HARGITAI 1940) SOÓ 1971 névvel regionális kisasszociációnak is tekinthetőek.

A nyílt homoki tölgyeseknek ma már csak töredékes állományai találhatók a Nyírségben, a Duna-Tisza közén, a Szigetközben és a Komáromi-síkságon, melyekben azonban meglepően sok védett növényritkaság él (*Allium sphaerocephalon*, *Anemone sylvestris*, *Dictamnus albus*, *Iris humilis ssp. arenaria*, *I. aphylla ssp. hungarica*, *I. variegata*, *Ophrys apifera*, *Orchis militaris*, *Pulsatilla hungarica*, *P. patens*, *Ranunculus illyricus*, stb.). A tájidegen elemek között gyakorlatilag ugyanazok a fajok jelentenek problémát, mint a zárt homoki tölgyeseknél. Természetvédelmi szempontból igen fontos feladat volna néhány természetközeli állományuk megőrzése, továbbá a degradált erdőfoltok rekonstrukciója.

### ZÁRT HOMOKI TÖLGYES

#### **Convallario - Quercetum roboris** SOÓ (1934) 1957

Syn.: *Quercetum mixtum* RAPAICS 1922 p. p., *Quercetum roboris convallarietosum et tiliosum argenteae* SOÓ 1934, *Quercetum roboris tibiscense convallariosum* SOÓ 1934 nom. nud., *Quercetum roboris danubiale* (SOÓ 1934 nom. nud.) HARGITAI 1937, *Querceto - Convallarietum* SOÓ 1950, *Querceto - Convallarietum tibiscense et danubiale* SOÓ 1950, *Convallario - Quercetum tibiscense et danubiale* SOÓ (1934) 1957, *Convallario - Quercetum arrabonicum* SOÓ (1940 nom. nud.) 1957.

Az ártérből kiemelkedő szintek viszonylag magasabban fekvő részeit zárt homoki tölgyesek, vagy más néven gyöngyvirágos - tölgyesek borítják. E termőhelyeken a homok fontos ökológiai tényező. Sajátos vízgazdálkodási viszonyokat biztosít azáltal, hogy felszíne könnyen kiszárad, de viszonylag kisebb mélységben már tartósan nedves. Ezeknek a tényezőknek köszönhető, hogy az erdőssztyep zónába tartozó homokvidékeken (pl. Duna-Tisza köze) nem a klímának megfelelő nyílt tölgyesek, hanem a zárt lombkoronaszintű gyöngyvirágos - tölgyesek alakultak ki. Talajvíz által kevésbé befolyásolt állományai rozsdabarna erdőtalajokon fejlődnek.

A felső lombkoronaszint zárt, általában 75-85% borítottságú, s 20-25 m magas. Természeteszerű állományaiban a *Quercus robur* uralkodik, de itt is vannak *Betula pendula*, *Populus alba*, *P. tremula* vagy *Tilia tomentosa* konszociációk is. Alsó lombkoronaszintjük közepesen fejlett. Borítása 10-30%,

magassága pedig 10-15 m. Általában *Acer campestre* és *Ulmus minor* képezi, amelyhez elegyfaaként *Acer tataricum* és *Pyrus pyraeaster* is keveredhet. Cserjeszintjük fejlett (50-80%), s 2-5 m magas. Legfontosabb cserjéi a gyakran nagy tömegben fellépő *Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna* és *Ligustrum vulgare*, de közöttük gyakran az *Euonymus europaeus* és a *Viburnum lantana* is megtalálható. Változóan fejlett (50-90%) gyepszintjükben a *Convallaria majalis*, a *Lithospermum purpureo-coeruleum* és a *Polygonatum latifolium* fáiések a legjellemzőbbek, de a *Brachypodium sylvaticum* és *Poa nemoralis* is lehet típusképző. A vegetációs időszak kezdetén a *Corydalis cava* és a *Ficaria verna* képezhet koratavaszi aszpektust.

A zárt homoki tölgyesekben gyakoriak a száraz tölgyesek (*Quercetum*, *Quercion*) elemei (*Acer tataricum*, *Berberis vulgaris*, *Campanula bononiensis*, *Carex michelii*, *Dictamnus albus*, *Doronicum hungaricum*, *Inula salicina*, *Lathyrus niger*, *Lithospermum officinale*, *Thalictrum minus*, *Viburnum lantana*, *Viola hirta*, stb.). E növények közé üde termőhelyet jelző növények (*Fagetalia* fajok) is keverednek. Ezek egyben a társulás differenciális fajait is képezik (*Athyrium filix-femina*, *Corydalis cava*, *Dryopteris filix-mas*, *Salvia glutinosa*, *Stachys sylvatica*, *Viola sylvestris*, stb.), melyekkel a zárt és a nyílt homoki tölgyesek egymástól jól elhatárolhatók. A Duna-Tisza közti állományok néhány faj hiánya és a fagyal tömeges jelenléte alapján **Convallario - Ligustro - Quercetum roboris** (HARGITAI 1940) SOÓ 1971 névvel el is különíthetők.

Az erdőirtások következtében a zárt homoki tölgyesek már nagyon megfogyatkoztak, de a Nyírségben, a Duna-Tisza közén, a Mezőföld déli részén (Tengelic-i-homokvidék), a Szigetközben és a Komáromi-síkságon fennmaradt néhány állományuk, melyek sok védett növényfajt rejtegetnek (*Bulbocodium vernum*, *Cephalanthera damasonium*, *C. rubra*, *Dianthus collinus ssp. glabriusculus*, *Epipactis helleborine*, *Gladiolus imbricatus*, *Iris hungarica*, *Muscari botryoides*, *Ophrys insectifera*, *Orchis purpurea*, *O. militaris*, *Platanthera bifolia*, *P. chlorantha*, *Scilla vindobonensis*, stb.). Napjainkban a kultúrerdők térhódítása különösen sok veszélyt jelent a társulás fennmaradása szempontjából. Tarra vágott állományait gyakran tájidegen fafajokkal újítják fel, de hasonló problémát okoznak egyéb, spontán terjeszkedő tájidegen fajok is (*Ailanthus altissima*, *Asclepias syriaca*, *Solidago gigantea*). A zárt homoki tölgyesek Alföldünk ősi vegetációjának igen megritkult természeti értékeit képezik, ezért megőrzésük természetvédelmünk fontos, bár igen nehéz feladata.

### **HOMOKI ERDEIFENYVES** **Festuco vaginatae - Pinetum** SOÓ (1931) 1971

Syn.: *Pinetum sylvestris* SOÓ 1931 *festucetosum* subass. SOÓ 1933, Dicrano - *Pinetum festucetosum* SOÓ 1950, Dicrano - *Pinetum arrabonicum* PÓCS 1958.

A Bakony északi lábánál, Fenyőfő környékén elterülő homokvidék lokális társulása. A ma itt élő erdeifenyvesek döntő része rozsdabarna erdőtalajon álló, telepített állomány. Őshonos foltok csak meszes, másodlagosan kialakult futóhomokon és gyengén humuszos homokon, szélsőséges termőhelyi viszonyok között találhatók.

A koronaszintet az erdeifenyő általában elegendően alkotja, záródása alacsony, ligetszerű foltokat ad. A cserjeszintben a boróka a leggyakoribb, de itt is állandó az erdeifenyő természetes újulata, valamint megjelennek a lombfák ritkán álló, satnya példányai is (pl. *Quercus cerris*, *Qu. robur*, *Fraxinus ornus*).

A gyepszintben a magyar homokpuszták növényzete keveredik az erdeifenyvesek sajátos elemeivel. A legnagyobb fajszámot, s egyben a társulás differenciális fajait a *Festucion vaginatae* csoport adja (pl. *Bromus tectorum*, *Gypsophila fastigiata*, *Onosma arenaria*, *Fumana procumbens*, *Stipa joannis*, *Festuca vaginata*). Ugyanakkor jelentős súllyal szerepelnek *Pino - Quercetalia* fajok is (*Veronica officinalis*, *Pyrola chlorantha*, *Monotropa hypopitys*, stb) és a talajon jelentős lehet a fenyves mohafajok borítása. A lomberdők mohafajai alacsony A-D értékkel szerepelnek.

A társulás a fenyő-nyír kor reliktum, sok értékes, védett növénnyel (pl. *Dianthus arenarius ssp. borussicus*, *Cephalanthera rubra*, *C. longifolia*, *Pulsatilla pratensis ssp. nigricans*). Bár a terület jelentős része régóta védett, a bauxitbányászat a régi ősfenyvest teljesen elpusztította.

### Sziki erdők

#### **SZIKI TÖLGYES**

##### **Festuco pseudovinae - Quercetum roboris (MÁTHÉ 1933) SOÓ 1960**

Syn.: *Quercetum roboris tibiscense* MÁTHÉ 1933 p. p., *Quercetum roboris festucetosum (festucosum) pseudovinae* SOÓ 1934, *Querceto - Ulmetum* MÁTHÉ 1936 p. min. p., *Quercetum roboris tibiscense festucosum* MÁTHÉ 1939, *Querceto - Festucetum sulcatae pseudovinetosum* SOÓ 1950, *Acereto tatarici - Quercetum pseudovinetosum tibiscense* ZÓLYOMI 1957, *Pseudovineto - Quercetum roboris* SOÓ 1958.

Állományaik tápanyagban szegény, enyhén lúgos kémhatású szolonyc szikes talajokon fejlődnek. A sziki tölgyesek szintén az erdőssztyep társulások közé sorolhatók, ugyanis a kisebb-nagyobb erdőfoltok füves tisztásokkal váltakoznak. Bár termőhelyük a talajvíz által befolyásolt, a szikes talajok nagy szívóereje fiziológiai szárazságot okoz a növények számára, mely a legszembetűnőbben a lombkoronaszint záródáshiányában jelenik meg.

A nátriumsókban gazdag és tápanyagban szegény talajon a fák alacsonyra (12-15 m) nőnek, s a felső lombkoronaszint mindössze 50-60% borítottságot mutat. Benne a *Quercus robur* képez állományt, de mellette egyéb

tölgyfajok (*Qu. cerris*, *Qu. petraea*, *Qu. pubescens* s.l.) is előfordulhatnak. A 20-30% borítottságú és 8-10 m magas alsó lombkoronaszintet *Acer campestre*, *Acer tataricum* és *Ulmus minor* alkotja. A társulás cserjeszintje gazdag, borítása 50-80%, magassága pedig 2-5 m. Nagyrészt *Cornus sanguinea*, *Crataegus monogyna*, *Euonymus europaeus*, *Ligustrum vulgare* és *Prunus spinosa* képezi. Gyepszintjük eléggé zárt, borítása általában 70-90% között változik. Fáciesképző fajai a következők: *Artemisia pontica*, *Brachypodium sylvaticum*, *Corydalis cava*, *Festuca rupicola*, *Festuca pseudovina*, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *Poa nemoralis*, *Polygonatum latifolium*.

A sziki tölgyesek érdekes kettős arculatot mutatnak, amely a társulás tölgy - kőris - szil ligetek és lösztölgyesek közötti helyzetével kapcsolatos. Mindez elsősorban a gyepszintben jut kifejezésre. Így megtalálható a tölgy - kőris - szil ligetekre jellemző koratavaszi aszpektus (*Corydalis cava*, *Ficaria verna*, ***Scilla vindobonensis***), míg a nyári növényzetben a lösztölgyesekre jellemző erdőssztyep (*Aceri - Quercion*) elemek is (*Melica altissima*, *M. picta*, *Viola suavis*) megjelennek. A sziki tölgyesek differenciális fajait főleg sötétű növények (*Festuco - Puccinellietea*, *Artemisio - Festucetalia pseudovinae*, stb.) képezik (*Artemisia maritima*, ***Aster sedifolius***, *Limonium gmelini*, ***Peucedanum officinale***, stb.).

Természetvédelmi szempontból a sziki tölgyesek jelentősége hasonló a lösztölgyesekéhez. Néhány töredékes állományuk a Tiszántúlon van, de egy helyen a Kis-Alföld és a Kemenesalja találkozásánál is megfigyelték. Természetszerű állapotban levő sziki tölgyesek csak Ohat és Újszentmargita mellett találhatók, másutt csak leromlott származéktípusai ismertek. A tájidegen elemek itt is hasonló zavaró hatást fejtenek ki, mint a gyöngyvirágos - tölgyeseknél. E társulás is sok védett növényfaj számára nyújt menedéket (***Adonis vernalis***, ***Astragalus asper***, ***A. exscapus***, ***Dictamnus albus***, ***Doronicum hungaricum***, ***Gladiolus imbricatus***, ***Iris variegata***, ***Muscari botryoides***, ***Vinca herbacea***, stb.). A sziki tölgyesek megőrzése ritkaságuknál és vegetációtörténeti jelentőségükénél fogva természetvédelmünk egyik legfontosabb feladata. Szükséges volna a degradált állományok regenerálódását is elősegíteni.

#### Mészkerülő edők

A hegy-dombvidék klímazonális társulásainak (bükkösök, gyertyános - tölgyesek, cseres - tölgyesek) a talajkémhatás alacsony volta miatt létrejövő edafikus variánsai. Savanyú kémhatású szilikátos alapkőzeteken (pl. riolit, kvarcit, gneisz, dácit, amfibol- és hidroandezit), illetve könnyen kilúgozódó alapkőzeteken (pl. homokkő, kavics) alakulnak ki állományai. A vastagabb termőrétegű mullhumuszos, üdőbb részeken az acidofil fajok visszaszorulnak, a vékonyabb termőrétegű, denudálódott, méder- vagy nyers humuszos szárazabb részeken tömegessé válnak. Emiatt jellemző a mozaikos szerkezet, a klímazonális



és az edafikus variáns váltakozása. Ezért megkérdőjelezhető a mészkerülő társulások önálló rangja, valamint a rokonítás Nyugat- és Közép-Európa atlantikus jellegű erdeivel. A mészkerülő társulások esetében az övezetesség rendszerint nem ismerhető fel, a régiók összemosódnak. Az asszociációkat elsősorban a - sokszor erdészeti beavatkozás hatására módosuló - faállomány szerint lehet elkülöníteni.

Az állományalkotó fajok (bükk, gyertyán, kocsánytalan tölgy) jellemző kísérői: *Betula pendula*, *Populus tremula*, *Sorbus aucuparia*. Cserjeszintjük hiányzik, a szórványosan megjelenő *Frangula alnus* és *Sarothamnus scoparius* említhető. A gyepszintből a csekély N-tartalom és a talajok gyenge biológiai aktivitása miatt hiányoznak a nitrofil fajok, dominálnak az acidofrekvens *Quercetea robori-petraeae* (*Pino - Quercetalia*) elemek: *Calamagrostis arundinacea*, *Calluna vulgaris*, *Campanula rotundifolia*, *Cytisus hirsutus*, *Deschampsia flexuosa*, *Genista germanica*, *G. pilosa*, *Hieracium spp.*, *Hierochloë australis*, *Holcus mollis*, ***Hypericum maculatum***, *Lathyrus sylvestris*, *Luzula luzuloides*, *L. pilosa*, *L. multiflora*, *Melampyrum pratense*, *Pteridium aquilinum*, *Vaccinium myrtillus*, ***V. vitis-idaea***, *Veronica officinalis*, ***Pyrolaceae*** és ***Lycopodiaceae*** fajok, zuzmók, mohák, nagygombák. A legsavanyúbb és legerodáltabb helyeken csak moha- és zuzmószinuziumokat lehet találni. A mészkerülő erdők állományai többletvízhatástól független, savanyú nem podzolos barna erdőtalajon, podzolos barna erdőtalajon, illetve változó vízgazdálkodású pszeudoglejes barna erdőtalajon található.

A száraz, vékony termőréteg miatt véderdőként kezelendők.

### KÖZÉPHEGYSÉGI MÉSZKERÜLŐ TÖLGYES

#### ***Genisto tinctoriae - Quercetum petraeae* KLIKA 1932 em. SOÓ 1963**

Syn.: Querceto - Betuletum MIKYSKA 1939, Luzulo - Quercetum HILITZER 1932, Querceto - Luzuletum KNAPP 1942, Luzulo - Quercetum subcarpaticum ZÓLYOMI 1958.

Állományalkotó faja a *Quercus petraea*, de kisebb-nagyobb elegyarányban a *Fagus sylvatica* is jelen lehet. A *Pino - Quercetalia* fajok mellett sok *Quercus - Fagea* faj is található, a mészkerülő erdők közül a legfajgazdagabb társulás. A cseres - tölgyesek termőhelyének denudációja során is létrejöhet ez az asszociáció. Előfordulása: Zempléni-hg., Tornai Karszt, Bükk, Mátra, Börzsöny, Visegrádi-hg., Budai-hg.. A ***Chrysanthemo - Luzulo - Quercetum*** SOÓ 1973 név szinonimként értelmezhető.

**REKETTYÉS CSERES - TÖLGYES**

**Genisto pilosae - Quercetum petraeae** (MAGYAR 1931) ZÓLYOMI,  
JAKUCS et FEKETE 1958

Syn: -

Edafikus társulás, mely a magasabb régiókban délies kitettségű lejtőkön alakul ki. Főként pala, gránit, kvarcit alapkőzetten, savanyú, nem podzolos barna erdőtalajon állnak állományai. A cser dominanciája kicsi, cserjeszintje fejletlen vagy hiányzik. Florisztikai összetétel szerint a cseres - kocsánytalan tölgyesek és a mészkerülő tölgyesek között áll. Dominálnak a *Quercus - Fagopyrum* fajok, de a savanyú alapkőzet miatt jelentős a *Quercetum robori-petraeae* (*Calamagrostis arundinacea*, *Calluna vulgaris*, *Genista pilosa*, *Melampyrum pratense*, *Veronica officinalis*), a délies kitettség miatt a *Quercetum pubescenti-petraeae* fajok aránya. A fehér virágú pimpók valamennyi faja (*Potentilla alba*, *P. rupestris*, *P. micrantha*) megtalálható itt.

A Magyar-középhegységben (Zempléni-hg., Bükk, Visegrádi-hg., Velencei-hg.) szórványosan, kis területen található állományai, melyek mindenképpen véderdőként kezelendők.

**NYUGAT-DUNÁNTÚLI MÉSZKERÜLŐ TÖLGYES**  
**Castaneo - Quercetum** HORVAT 1938 em. SOÓ 1962

Syn.: Luzula - Quercetum HILITZER 1932 noricum SOÓ 1962

A nyugat-dunántúli mészkerülő erdőkben elegyfaaként megjelenik a *Castanea sativa* és *Pinus sylvestris*, a cserjék közül pedig a *Salix aurita*. A gyepszintben színező elemként néhány nyugat-dunántúli előfordulású faj (*Carex fritschii*, *Centaurea fritschii*, *Galium rotundifolium*, *Genista ovata* ssp. *nervata*, *Oreopteris limbosperma*, *Lathyrus montanus*, *Cytisus supinus* ssp. *supinus*) él.

A Soproni-hg., Kőszegi-hg., Őrség, Vend-vidék, Göcsej jellemző társulása, melyet sok helyen kultúrgerjeszteni alakítottak.

**MECSEKI MÉSZKERÜLŐ TÖLGYES**

**Genisto - Orno - Quercetum polycarpae** BORHIDI 1969

Syn: Genisto - Quercetum mecsekense HORVÁT 1966.

A Mecsek legkritkább erdőtársulása. A Jakab-hegyen lelhető kis foltban állománya. Lombkoronaszintjében a *Quercus polycarpa* mellé a *Fraxinus ornus* társul. Mészkerülő fajok jellemzőek gyepjében, uralkodó a *Luzula luzuloides*.

**KÖZÉPHEGYSÉGI MÉSZKERÜLŐ GYERTYÁNOS -  
TÖLGYES***Genisto tinctoriae* - *Querco* - *Carpinetum* SOÓ 1971

Syn.: *Luzulo* - *Querco* - *Carpinetum* (MIKYSKA 1973) SOÓ 1957, *Querco* - *Carpinetum* *luzuleto* - *roboretosum* MIKYSKA 1937, *Carici pilosae* - *Carpinetum* *luzuletosum* NEUHAUSLOVA 1964.

Mivel a mészkerülő tölgyes és mészkerülő bükkös rendszerint összeolvad, ezért a gyertyános-tölgyes övben sokszor ezek helyettesítik a mészkerülő gyertyános - tölgyeseket. Ez a társulás a klímazonális *Querco petraeae* - *Carpinetum* termőhelyének degradálódása során jöhet létre kisebb foltokban. Előfordulása: Zempléni-hg., Mátra, Börzsöny.

**NYUGAT-DUNÁNTÚLI MÉSZKERÜLŐ GYERTYÁNOS - TÖLGYES**  
***Luzulo* - *Querco* - *Carpinetum* SOÓ 1957 ex CSAPODY 1964**

Syn.: *Luzulo* - *Querco* - *Carpinetum* HILITZER 1932 *noricum*.

A nyugat-dunántúli mészkerülő tölgyesnél leírt fajok jellemzik, és az ott említett területeken fordul elő.

**KÖZÉPHEGYSÉGI MÉSZKERÜLŐ BÜKKÖS**  
***Deschampsio* - *Fagetum* PASSARGE 1956**

Syn.: *Luzulo* - *Fagetum* MARKGR. 1932, *Fagetum* *luzuletosum* SOÓ 1940, *Melampyro* - *Fagetum* OBERD. 1957.

Főleg a magasabb régióban, a Zempléni-hegységtől a Börzsönyig jelennek meg állományai. A *Pino* - *Quercetalia* fajokon kívül néhány, a *Fagetalia*-val közös faj (pl. *Dryopteris carthusiana*, *D. filix-mas*, *Athyrium filix-femina*, *Epilobium montanum*, *Galium sylvaticum*, *Majanthemum bifolium*, *Phegopteris connectilis*, *Prenanthes purpurea*, *Viola riviniana*, *Leucobryum glaucum*) is képviselteti magát. A bükk felújulóképességének csökkenése miatt sokszor a kocsánytalan tölgy veszi át az állományalkotó szerepet. Az Északi-középhegység cserrel elegyes állományainak jellemző faja nincs, elkülönítésük ***Querco cerri* - *Luzulo* - *Fagetum* SOÓ 1971** névvel megkérdőjelezhető.

**NYUGAT-DUNÁNTÚLI MÉSZKERÜLŐ BÜKKÖS**  
***Galio rotundifolio* - *Fagetum* SOÓ 1971**

Syn.: *Deschampsio* - *Fagetum* *noricum* SOÓ (1934) 1962.

A nyugat-dunántúli mészkerülő tölgyeseknél említett fajok jellemzik, de a szelídgesztenye túlnyomórészt már hiányzik az állományokból. Előfordulása: Soproni-hg., Kőszegi-hg., Vend-vidék.

### MECSEKI MÉSZKERÜLŐ BÜKKÖS

Orno - Luzulo - Fagetum SOÓ 1971 mecsekense HORVÁT 1956.

Syn.: Luzulo - Fagetum mecsekense HORVÁT 1956, Deschampsio - Fagetum mecsekense SOÓ 1960.

A mézskerülő bükkösök kis területen fordulnak elő a Mecsekben. Differenciális fajok: *Fraxinus ornus*, *Sorbus torminalis*, *Cytisus supinus*. Lombkoronaszíkjében a *Fagus sylvatica* mellé a *Quercus petraea* elegyedik. A gyepszíntben a *Luzula luzuloides* ér el jelentősebb borítást, ritka faj a **Vaccinium vitis-idaea**, mohaszíntjére a *Dicranum scoparium* és *Leucobryum glaucum* nagyobb tömegű megjelenése jellemző. Állományai speciális megjelenésük miatt védendőek.

### MÉSZKERÜLŐ ERDEIFENYVES

Genisto nervatae - Pinetum PÓCS 1966

Syn.: Pinetum sylvestris SOÓ 1934, Dicrano - Pinetum PRSG. et KNAPP 1942, Pinus sylvestris - Pyrola chlorantha ass. ZÓLYOMI 1944, Dicrano - Pinetum ass. loc. praenoricum ZÓLYOMI ap. SOÓ 1950, Dicrano - Pinetum austroalpinum TOMAZIC sensu PÓCS p. p., Myrtillo - Pinetum KOBANDZA 1930 em. Passarge 1956 praenoricum (ZÓLYOMI ap. SOÓ 1950) PÓCS 1960

A társulás földrajzi elterjedése a Nyugat-Dunántúl dombvidékeire (Vasi Hegyhát, Őrség, Gőcsej, Hetés, Vend-vidék), valamint fragmentális jelleggel a Bakonyaljára terjed ki. Legtipikusabb formája Alpokból származó kavicstakarón és homokon él (szubasszociációi is az alapkőzetnek megfelelően különülnek el). A Kőszegi- és Soproni-hegység szilárd kőzetein található állományai másodlagosak, főleg acidofil tölgyesek származéktípusai.

Az asszociáció magában foglalja a hazai, erdeifenyvesekre jellemző aljnövényzetű lombelegyes erdeifenyveseket is, melyek nálunk (ellentétben pl. a lengyelországiakkal) csak szubasszociációk szintjén különülnek el a típustól. Ebben az értelmezésben még inkább áll az a tétel, hogy ezen társulás a Nyugat-Dunántúl jelentős részén zonális, az északi túlevelű erdőövnök a posztglaciális vegetációfejlődés során hazánkba szakadt darabja, mely önálló fejlődése miatt reliktum jellegű. Az önálló fejlődést támasztja alá a **Daphne cneorum ssp. arbusculoides** és *Pinus sylvestris ssp. pannonica* alfajok izolálódása is.

Acidofil erdeifenyveseink koronaszíntjét az erdeifenyő fenti alfaja uralja. A felső koronaszint átlagos magassága 25 m, záródása laza, jellemző lakója a *Viscum album ssp. austriacum*, leggyakoribb elegyfaja a nyír. Lombos fajok a felső szintbe csak a bükk- és tölgyelegyes állományokban nőnek, más

szubasszociációkban csak az alsó szintet alkotják. A cserjeszintben a koronaszint fajai mellett legtömegesebb a *Juniperus communis*, gyakori a *Frangula alnus*. (Jelentős még a Vend-vidéken a *Picea abies* és *Alnus viridis*, az Őrségben a *Salix aurita* és *Prunus spinosa*.)

A gyepszint karakterfaja a *Hieracium australe ssp. castriferrei* és *Daphne cneorum ssp. arbusculoides*. A társulásban a *Dicrano - Pinion* elemek mind jelen vannak, jellemző fajok: *Chimaphila umbellata*, *Pyrola chlorantha*, *Lycopodium annotinum*, *Goodyera repens*, *Platanthera chlorantha*. A változó vízgazdálkodású, pszeudoglejes talajokon jellemzőek egyes réti és lápréti (pl. *Achillea ptarmica*, *Centaurea jacea*, *Gentiana pneumonanthe*), valamint láperdei (pl. *Cirsium palustre*, *Galium palustre*) fajok. A társulás két földrajzi variánsra osztható: a nyugatibb, vend-vidéki *stiriacum* dealpin fajokban gazdagabb (pl. *Gentiana asclepiadea*, *Dicranum spurium*, a cserjeszint említett két faja, egykor *Arnica montana*, stb.), szemben a nagyobb elterjedésű *praenoricum*-mal.

#### Sziklai cserjések

Sziklás gerinceken, éleken, csúcsokon mozaikkomplexet alkotnak gyepek és erdőtársulásokkal. Emiatt karakterfajaik alig vannak, elsősorban a fiziognómia az, amely az önálló társulásként való tárgyalást indokolja.

### GYÖNGYVESSZÓ CSERJÉS

**Waldsteinio - Spiraeetum mediae** (MIKYSKA 1931) MÁTHÉ et KOVÁCS  
1964

Syn.: *Spiraeetum mediae* ZÓLYOMI (1934) 1936, *Spiraeo - Cotinetum* ZÓLYOMI ap. SOÓ 1934, *Spiraea media - Waldsteinia* ass. ZÓLYOMI 1936.

A *Spiraea media* jó generatív és vegetatív szaporodóképessége miatt nagyobb polikormon telepek alakulnak ki, melyben kodomináns a *Cerasus fruticosa* és a *Cotoneaster matrensis*. Szórványosabban további cserjefajok (*Cornus mas*, *Crataegus monogyna*, *Ligustrum vulgare*, *Prunus spinosa*, *Rosa canina* agg., *R. pimpinellifolia*, *R. rubiginosa* agg.), valamint néhány fafaj csúcsháradt egyedei is előfordulhatnak. Sekély termőrétegű köves-sziklás váztalajon, ritkábban erubáz és rendzina talajon élnek állományai. Tulajdonképpen kétféle megjelenése ismert, egy xerotherm, délies kitettségben élő, és egy mezotherm, északias kitettségű, mohaszinttel rendelkező. Andeziten és mészkövön létrejött, szubkontinentális karakterű társulás, melyben nagy az *Aceri - Quercion* fajok (pl. *Doronicum hungaricum*, *Nepeta pannonica*,

*Veronica paniculata*, *Carex brevicollis*, *Iris variegata*, *Melica altissima*, *M. picta*, *Waldsteinia geoides*) aránya.

Az Északi-középhegységben és a Visegrádi-hegységben található állományai, melyek véderdőként kezelendők.

### FANYARKA - MADÁRBIRS CSERJÉS

**Cotoneastro tomentosae - Amelanchieretum** (RÉDL 1942) JAKUCS 1961

Syn.: Cotoneaster - Amelanchier ass. SOÓ in SOÓ-JÁVORKA 1951, Amelanchier - Cotoneaster cserjés RÉDL 1942, Cotoneastro nigrae - Amelanchieretum SOÓ 1957, Amelanchiero - Cotinetum JAKUCS 1959.

Edifikátor cserjéi a *Cotoneaster tomentosus* és az *Amelanchier ovalis*. Kodomináns lehet a *Cotinus coggygria*, *Cotoneaster integerrimus*, *Euonymus verrucosus*, *Fraxinus ornus*, *Quercus pubescens*. Fragmentális megjelenésű asszociáció, önállósága megkérdőjelezhető. Rendszerint a környező sziklagyeppek, karsztbokorerdő fajai jellemzők rá, önálló karakterfaja nincs.

A Dunántúli-középhegység (Vértes, Bakony, Balaton-felvidék, Keszthelyi-hg.) dolomitján, sekély termőrétegű köves-sziklás vázталajon található állományai, melyek védendőek.

### Bokorerdők

Sziklagyeppekkel, sztyeprétfoltokkal mozaikosan megjelenő állománykomplexek. Meredek, sziklás, délies kitettséű oldalakon, de platókon (plakor helyzetben) is előfordulnak. A bokorerdő foltok és a xerotherm gyeppek dinamikusan fluktuálnak, térben átrendeződnek, időben viszont a társulások lassan haladnak előre. A szukcesszió sebességét elsősorban az alapkőzet mállékonyasága (kémiai mállás) határozza meg, leglassúbb az elsősorban fizikailag aprózódó dolomiton, közepes az andeziten, viszonylag gyors a mészkövön. A társulások struktúrájuk, fiziognómiájuk miatt extrazonális lejtő-erdőssztyepnek is felfoghatók. A társulásokban a xerotherm gyepfajok száma nagy, konstanciájuk viszont kicsi.

### SAJMEGGY - MOLYHOS TÖLGY BOKORERDŐ BAZALTON ÉS MÉSZKÖVÖN

**Ceraso (mahaleb) - Quercetum pubescentis** (JURKO 1951 p.p.) JAKUCS et FEKETE 1957

Syn.: Querceto - Cotinetum matricum ZÓLYOMI et al. 1954, Quercus pubescens - Prunus mahaleb ass. JAKUCS et FEKETE 1957, Mahalebeto - Quercetum pubescentis calcareum JAKUCS et FEKETE ap. ZÓLYOMI 1958.

Kontinentális és erdőssztyep elemekben gazdag társulás, mely bokorerdő foltjaiban a *Quercus pubescens* uralkodik, mellette ritkábban *Qu. polycarpa* és *Fraxinus excelsior* is előfordulhat. Egyetlen jó karakterfaja a mindkét szintben megjelenő *Cerasus mahaleb*. Cserjeszintje dús, a sajmeggyen kívül *Acer tataricum*, ***Cotoneaster niger***, ***C. matrensis***, *Cerasus fruticosa*, ***Amygdalus nana***, ***Spiraea media*** kontinentális karakterű fajok, valamint *Cornus mas*, *Viburnum lantana*, *Crataegus monogyna*, *Berberis vulgaris* és más xerofil cserjefajok élnek. Szubmediterrán elemekben szegény társulás, a *Cotinus coggygria* csak a déli Bükkben található.

A gyepszint fajainál jellemzőek az *Aceri - Quercion* elemek (*Cytisus albus*, ***Doronicum hungaricum***, ***Ferula sadlerana***, *Melica picta*, *Nepeta pannonica*, ***Phlomis tuberosa***, *Waldsteinia geoides*, ***Veronica paniculata***), valamint az egyéb száraz gyepre és száraz tölgyesekre (*Quercetum pubescenti - petraeae*) jellemző fajok: ***Asyneuma canescens***, ***Carduus collinus***, *Silene nemoralis*, ***Aconitum anthora***, *Carex michelii*, *Cynoglossum hungaricum*, ***Iris graminea ssp. pseudocyperus***, ***I. variegata***, ***Lathyrus pannonicus ssp. collinus***, *Pulmonaria mollissima*, *Clematis recta*, stb.). Elsősorban mészkövön, ritkábban bazalton találjuk állományait, melyek sekély termőrétegű rendzinákon jönnek létre.

Főként az Északi-középhegységben (Tornai Karszt, Bükk, Cserhát, Naszály), valamint a Dunántúli-középhegység északi részén (Budai-hg., Pilis, Gerecse) terjedt el a társulás, ezeken kívül a balaton-felvidéki bazalt tanúhegyeken is megtalálható. Védendő, és véderdőként kezelendő.

### **SAJMEGGY - MOLYHOS TÖLGY BOKORERDŐ ANDEZITEN** ***Festuco pseudodalmaticae - Ceraso - Quercetum* (HORÁNSZKY 1957)** SOÓ 1963

Syn.: *Prunus mahaleb - Quercus pubescens* ass. *Poa scabra* subass. HORÁNSZKY ap. JAKUCS et FEKETE 1957, *Ceraso (mahaleb) - Quercetum pubescentis poëtosum pannonicae* HORÁNSZKY 1964, *Mahalebeto - Quercetum pubescentis poëtosum scabrae* JAKUCS 1959.

Az előbbi társulás andeziten kialakult, fajszegényebb változata. Megkülönbözteti még a leromlásra, gyomosodásra való fokozott hajlam és a szélsőségesebb mikroklíma. Cserjeszintje fejletlenebb, gyepszintjében dominálnak a fűfajok: *Festuca rupicola*, *F. valesiaca*, *F. pseudodalmatica*, ***Poa pannonica***, *P. angustifolia*, *Melica ciliata*, *Brachypodium pinnatum*, *Agropyron intermedium*.

A Zempléni-hegységben, Mátrában, Börzsönyben és Visegrádi-hegységben sekély termőrétegű erubáz talajon állnak állományai. Védendő, és véderdőként kezelendő.

**CSERSZÖMÖRCE - MOLYHOS TÖLGY BOKORERDŐ**  
**Cotino - Quercetum pubescentis SOÓ 1931**

Syn.: *Quercus lanuginosa* - *Cotinus coggygia* ass. SOÓ 1931, *Querceto pubescentis* - *Cotinetum* SOÓ 1931, *Cotino - Quercetum balatonicum* (ZÓLYOMI 1950) ZÓLYOMI, JAKUCS et FEKETE 1958.

Szubmediterrán elemekben gazdag társulás, mely bokorerdő foltjaiban *Quercus pubescens* és *Fraxinus ornus* uralkodik, mellettük *Qu. polycarpa*, ***Carpinus orientalis*** (Csákvár), *Sorbus domestica*, ***S. graeca***, ***S. kisfajok*** elegyednek. Cserjeszintje dús és rendszerint kettős. A magasabb cserjeszintben *Cotinus coggygia*, *Laburnum anagyroides*, *Cornus mas*, *Viburnum lantana*, *Euonymus verrucosus*, *Crataegus monogyna*, *Berberis vulgaris*, stb., az alacsonyabb cserjeszintben a *Cotinus coggygia* szőnyegszerű telepe, ***Coronilla emerus***, ***Amelanchier ovalis***, ***Cotoneaster tomentosus***, *Colutea arborescens*, *Rubus canescens* él. A fás növényfajok szintjei egybefolynak és a polykormon képző fajok (pl. *Cotinus*) miatt a bokorerdő foltok kupolaszerű megjelenésűek.

A társulás karakterfajai: *Cotinus coggygia*, (***Carpinus orientalis***), ***Coronilla emerus***, ***C. coronata***, *Carex halleriana*, *Crepis nicæensis*, *Mercurialis ovata*, (*Stipa bromoides*). További jellemző *Orno - Cotinion* fajai: *Crepis pannonica*, *Galium lucidum*, ***Limodorum abortivum***, *Ononis pusilla*, *Oryzopsis virescens*, *Physocaulis nodosus*, ***Serratula lycopifolia***. Gyakoriak a xerotherm tölgyes (*Quercetea pubescenti-petraeae*) fajok, mint *Cynanchum vincetoxicum*, ***Dictamnus albus***, *Geranium sanguineum*, *Erysimum pannonicum*, *Polygonatum odoratum*, *Teucrium chamaedrys*, *Peucedanum cervaria*, *Melampyrum cristatum*, ***Coronilla varia***, stb.), valamint a száraz gyepek (*Festuco - Brometea*) fajai: *Carex humilis*, *Stachys recta*, *Anthericum ramosum*, ***A. liliago***, *Festuca rupicola*, *Bromus pannonicus*, *Inula ensifolia*, *Helianthemum ovatum*, *Allium flavum*, *Galium glaucum*, *Potentilla arenaria*, *Sedum album*, *Asperula cynanchica*, *Salvia pratensis*, *Thymus spp.*, stb..

Állományai a tárgyalt területen belül dolomiton kialakult rendzina talajokon, illetve lajta-mészkövön létrejött humuszkarbonát talajon állnak. A Dunántúli-középhegység (Budai-hg., D-Vértes, Bakony, Balaton-felvidék, Keszthelyi-hg.) dolomitján, illetve töredékesen a Soproni-dombvidék (Szárhalom) mészkövén vannak állományai. Ez utóbbiakat **Geranio - Quercetum pubescentis** WAGNER 1941 névvel lehet elkülöníteni, állományaikban a ***Rhamnus saxatilis***, ***Bupthalmum salicifolium*** tekinthető lokális karakterfajnak.

Védelemre érdemes, véderdőként kezelendő társulások.



**BARANYAI PEREMIZSES KARSZTBOKORERDŐ**  
***Inula spiraeifolia* - *Quercetum pubescentis* JAKUCS 1961**

Syn: *Quercetum pubescentis* mecsekense HORVÁT 1946, *Querceto* - *Fraxinetum ornii* mecsekense HORVÁT 1949, *Querceto pubescentis brometosum erecti* HORVÁT 1949, *Querceto* - *Cotinetum mecsekense* SOÓ 1960, *Cotino* - *Quercetum inuletosum spiraeifoliae sopianicum* JAKUCS (1958) 1961, *Quercetum montanum subass. cotinetosum* JANKOVIC et MISIC 1954, *Cotino* - *Quercetum pubescentis mecsekense* SOÓ 1964.

A *Cotino* - *Quercetum pubescentis* vikariáns mecseki megfelelője. A Mecsek-hegység száraz és meleg, meredek, szubmediterrán csapadékjárásnak kitett délies mészkőpadjain kialakult karsztbokorerdő. A Mecsekben kis területet borít ez a társulás, állományai a mészkedvelő tölgyesbe ékelődnek, szélsőségesebben xerotherm termőhelyeken felváltva azt. A Mecseken kívül előfordul a Villányi-hegységben, a Fruska Gora-n (Horvátország) és bizonyára másutt is a Horvát-középhegységben. Jellemző, differenciális fajai alapján - *Inula spiraeifolia*, *Orchis simia*, *Tilia tomentosa*, *Lonicera caprifolium* - az Orno - *Ostryon*-ba sorolható. Az erdőssztyep elemek (*Aceri* - *Quercion*) jelentősebb arányú fellépte is jellemzi. Villányi-hegységi variánsától az *Arabis hirsuta*, *Arabis turrita*, *Inula spiraeifolia*, *Euphorbia polychroma*, *Brachypodium pinnatum* előfordulása, illetve nagyobb gyakorisága választja el. Kialakulásánál az extrazonalitás mellett az edafikus hatásnak is - mészkő alapkőzet - kiemelkedő szerepe van. Talaja lehet rendzina, köves vázталaj vagy reliktum vörösföld.

A letörpülő szubmediterrán molyhos tölgyes tisztásokkal mozaikos. Ezekre az erdőtlen foltokra az Alföld közelsége miatt a kontinentális sztyep elemek is behatolnak, így nyeri el sajátos bokorerdő-pusztafüves lejtőssztyep mozaikját. A karsztbokorerdő letörpült, vízhiánnyal küszködő, göcsörtös lombkoronaszintje tulajdonképpen cserjeszintnek felel meg. Fiziognómiája emlékeztet a balkáni siblijak erdős-bokros társulásaira. A Dunántúli-középhegységben kialakult sátoralakú megjelenés itt ritkább, a fák polikormonja is kevésbé fejlett, a gypszintbe tömörült cserjék közül elvétve van meg a *Cotinus coggygria*, illetve e jellegzetes fiziognómiai kép kialakításában más fajok vesznek részt. Sajátos képet ad a fákra, bokrokra felkúszó *Tamus communis*. Gyakori a parkerdő-szerű megjelenésű, vagy a sűrű, csenevész fácskákból álló, de viszonylag ritkás cserjeszintű állománya. Az uralkodó molyhos tölgyes bokorerdő-foltok a mészkedvelő tölgyeshez, a dominánsan virágos körises állományok pedig a pusztafüves lejtőkhöz állnak közelebb. A társulás gypszintje jól fejlett és fajgazdag, az erdő és a gyepek küzdeldmi zónáját karakterfaj értékű szegélynövények jelzik. Mélyülő talajon a mészkedvelő tölgyes, sekély vázталajokon sziklai, illetve sztyep növényzet váltja fel. Meredek, kőgörgeteges helyeken érintkezhet hársas - körisesekkel, melyet *Spiraea* - cserjés kísér.

A társulás szegély jellege miatt - ökoton-cönoton - sérülékeny, ritka, védett növények termőhelye (pl. *Adonis vernalis*, *Lathyrus pannonicus*, *Vinca herbacea*, *Limodorum abortivum*). A karsztbokorerdő talajvédő szerepe fontos, fajgazdagsága, természetvédelmi értéke kiemelkedő. Kedvenc tartózkodási helye a vadállománynak és a kirándulóknak is. A túlterhelt, legelt, felszagott gyepet elborítja a *Bothriochloa ischaemum*. Az évelők pusztulásával pedig az efemerek szaporodnak el. Mészköbányák felhagyott hányóin körises állományai pionír erdőfoltocskákat képeznek.

### Meleg- és mészkedvelő tölgyesek

Főként délies kitettségű hegyoldalakon, az inflexiós pont feletti részeken megjelenő, de már erdő jellegű társulások. Megjelenésüket tekintve a bokorerdők és a cseres - tölgyesek között vannak. A lombkoronaszint közepes záródása és az azt felépítő fajok laza lombkorona szerkezete miatt fényben gazdag, meleg, száraz az erdő belseje. Fajgazdag, többnyire dús cserjeszintű állományok, ahol a sekély termőrétteg, a meleg, száraz mezoklíma miatt a xerofil fajok dominálnak. Az alacsony fatermőképesség, a nagy fajdiverzitás, a szélsőséges termőhely miatt állományait véderdőként lenne célszerű kezelni.

### **MELEGKEDVELŐ TÖLGYES (MOLYHOS-KOCSÁNYTALAN TÖLGYES)**

**Corno - Quercetum (pubescenti-petraeae) JAKUCS et ZÓLYOMI 1958**  
corr. SOÓ 1960

Syn.: Quercetum pubescentis-sessiliflorae pannonicum SOÓ 1934, Quercetum pubescentis-petraeae (pannonicum) SOÓ 1957, Corno - Lithospermo - Quercetum JAKUCS et ZÓLYOMI 1958, Corno - Quercetum pubescenti-cerris SOÓ 1960.

Főleg mészkövön és karbonátokban gazdag andezit alapkőzetten, közethatású talajokon (humuszkarbonát, rendzina, erubáz, ranker), ritkán Ramann-féle barna erdőtalajon állnak állományai. Állományalkotó fafaja a *Quercus dalechampii*, *Quercus pubescens* (*Qu. virgiliana?*), melyekhez ritkán *Qu. cerris*, és az Északi-khg. nyugati felében *Fraxinus ornus* elegyedik. További kísérő fajai még a *Pyrus pyraeaster*, *Sorbus torminalis*, *S. domestica*, *Ulmus procera*, *Acer campestre*, valamint a *Cornus mas* fatermetű példányai. Cserjeszintje dús, melyet a *Cornus mas* egyedek kívül *Acer tataricum*, *Ligustrum vulgare*, *Viburnum lantana*, *Prunus spinosa*, *Euonymus verrucosa*, *Rosa gallica* épít fel.

Gyepszintjére jellemző az *Aceri - Quercion* fajok súlya: *Iris variegata*, *I. graminea* ssp. *pseudocyperus*, *Melica picta*, *Waldsteinia geoides*, *Doronicum hungaricum*, *Carduus collinus*, *Carex michelii*, *Euphorbia*

*polychroma*, *Pulmonaria mollissima*. További fajai elsősorban a *Quercetea pubescenti-petraeae* és Festuco - Brometea csoportból kerülnek ki (pl. *Teucrium chamaedrys*, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *L. officinale*, *Brachypodium pinnatum*, *Festuca heterophylla*, *F. rupicola*, *F. valesiaca*, *Calamintha clinopodium*, *Origanum vulgare*, *Chrysanthemum corymbosum*, *Cynanchum vincetoxicum*, *Vicia cassubica*, *V. sparsiflora*, *Galium schulthesii*, *Verbascum austriacum*).

A szubkontinentális klímahatás alatt álló Északi-khg. jellemző társulása.

### DOLOMITTÖLGYES

#### **Cirsio pannonici - Quercetum pubescenti-petraeae** LESS 1991

Syn.: -

A délkeleti Bükkből leírt társulás, mely mindig dolomiton, enyhe lejtőkön jön létre. A lombkoronaszintben a *Quercus pubescens* és *Qu. petraea* (?) található, a cserjeszint igen fejletlen (ellentétben a *Corno - Quercetum*-mal). A gyepszintben a *Brachypodium pinnatum* uralkodik, mellette sok kosborfaj, valamint *Cirsium pannonicum*, *Hypochoeris maculata*, *Prunella grandiflora*, *Campanula glomerata*, *Gentiana cruciata* "dolomitjelző" fajok élnek.

### NYÚLFARKFÜVES TÖLGYES

#### **Seslerio - Quercetum virgilianae** SUBA, KÁRÁSZ et TAKÁCS 1982

Syn.: -

A délnyugati Bükkből jelzett társulás, mely dolomit alapközeten és igen meredek lejtőkön alakult ki. A kevésbé záródott lombkoronaszintet *Quercus virgiliana* alkotja, közepesen fejlett cserjeszintjére jellemző a *Cotinus coggygria* több más xerofil faj társaságában. A gyepszintben állandó a *Sesleria hungarica*, *Carex humilis*, érdekesebbek a *Genista pilosa*, *Daphne cneorum ssp. cneorum* törpecserjék, valamint a *Cypripedium calceolus*.

### MAGYARPERJÉS ANDEZITTÖLGYES

#### **Poo pannonicae - Quercetum petraeae** (HORÁNSZKY 1957) SOÓ 1959

Syn.: *Corno - Quercetum poëtosum pannonicae* HORÁNSZKY 1964.

Lombkoronaszintjét a *Quercus petraea* (*Qu. polycarpa*?) alkotja, melyhez - némi szubmediterrán hatás jeleként - *Fraxinus ornus* elegyedik. Cserjeszintje fejletlen, gyepszintjéből nagyjából hiányoznak a Festuco - Brometea fajok. Több, a bokorerdőkre jellemző faj sem található meg, mint az *Adonis vernalis*, *Aster amellus*, *Centaurea sadlerana*, *Bothriochloa ischaemum*,

*Chrysopogon gryllus*, *Crupina vulgaris*, *Cynoglossum hungaricum*, *Onosma visianii*. Gyepszintjében dominálnak a fű- és sásfélék: ***Poa pannonica***, *Bromus erectus*, *Festuca pseudodalmatica*, *Carex humilis*. Jellemző fajának tekinthető még az ***Achillea crithmifolia***.

Állományai sekély termőrétegű erubáz talajon állnak, eddig csak a Visegrádi-hegységből jelezték. Véderdőként kezelendő.

### MÉSZKEDVELŐ TÖLGYES (MOLYHÓS - CSERES TÖLGYES)

**Orno - Quercetum (pubescenti-cerris)** (SOÓ 1928 nom. nud.)

HORÁNSZKY, JAKUCS et ZÓLYOMI 1958 corr. SOÓ 1960

Syn.: Orneto - Lithospermo - Quercetum HORÁNSZKY, JAKUCS et ZÓLYOMI 1958, Orno - Quercetum pannonicum SOÓ 1961, Quercetum pubescenti-cerris SOÓ 1957.

Karbonátokban gazdag alapkőzetten (mészkö, dolomit, bazalt), közethatású talajokon (humuszkarbonát, rendzina), ritkábban Ramann-féle barna erdőtalajon állnak állományai. Állományalkotó fafaja a *Quercus pubescens* (*Qu. virgiliana?*), *Qu. dalechampii* (*Qu. polycarpa?*), *Qu. cerris*, valamint a *Fraxinus ornus*. Közéjük elegyedik: *Acer campestre*, *Pyrus pyraeaster*, *Sorbus torminalis*, ***S. graeca***. Cserjeszintje fejlett, fajgazdag, benne *Cornus mas*, *Cotinus coggygria*, *Rhamnus catharticus*, *Crataegus monogyna*, *Euonymus verrucosus*, *Viburnum lantana* található. A teljes záródás hiánya, a tölgyfajok lombstruktúrája, a szubmediterrán klímahatás miatt fényben gazdag, meleg, száraz az erdő belseje.

Gyepszintjében karakterfajnak tekinthető a ***Vicia sparsiflora*** és *Oryzopsis virescens*, melyek mellett jellemzőek az Orno - Cotinion fajok: ***Coronilla coronata***, *Crepis pannonica*, *Galium lucidum*, ***Limodorum abortivum***, *Mercurialis ovata*, *Physocaulis nodosus*. Gyakori, domináns fajai a *Quercetea pubescenti-petraeae* csoportból kerülnek ki: *Bromus erectus*, *B. pannonicus*, *Carex humilis*, ***Dictamnus albus***, *Euphorbia polychroma*, *Galium mollugo*, ***Iris variegata***, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *Peucedanum cervaria*, *Polygonatum odoratum*, *Sedum maximum*. Tömegnövényei (elsősorban fűfélék) és más fajai a *Quercetea pubescenti-petraeae* és *Festuco - Brometea* csoportba tartoznak.

A szubmediterrán klímahatás alatt álló Dunántúli-khg. jellemző társulása, ahol a Balaton-felvidéken helyenként plakor helyzetben is fellép.

Az említett területen kívül még a Soproni-dombvidéken is megtaláljuk lajta-mészkövön, ahol lokális karakterfajnak a ***Bupthalmum salicifolium***, *Centaurea fritschii*, *Euphorbia verrucosa*, *E. angulata*, ***Pulmonaria angustifolia***, ***Rhamnus saxatilis*** tekinthető. E társulás **Euphorbio - Quercetum** KNAPP 1942 névvel el is különíthető.

## MECSEKI MÉSZKEDVELŐ TÖLGYES Rusco - Orno - Quercetum SOÓ 1971

Syn: Quercetum pubescentis mecsekense. HORVÁT 1946, Querceto - Fraxinetum orni mecsekense HORVÁT 1946, Querceto - Lithospermetum mecsekense HORVÁT 1951, Orneto (Lithospermo) - Quercetum ruscetosum aculeati mecsekense JAKUCS et FEKETE 1958, Quercetum pubescenti-cerris mecsekense SOÓ 1957, Orno - Quercetum HORVÁT 1962, Quercetum montanum serbicum ornetosum CERNJAVSKI et JOVANOVIC 1955.

A Mecsek száraz, meleg, meredek déli lejtőin alakult ki mézskedvelő tölgyes. Legnagyobb kiterjedésben a Misina-Tubesen található 400-600 m magasságban. A Villányi-hegységben a Tenkesről ismert. Talaját száraz rendzinák vagy rendszerint mélyebb talajon félszáraz barna erdőtalaj adja. A mecseki növénytársulások közül a szubmediterrán jelleg itt érvényesül a legkifejezettebben, a szubmediterrán fajok aránya rendkívül magas.

A mecseki mézskedvelő tölgyes lombkoronaszinje (*Quercus virgiliana*, *Qu. pubescens*, *Qu. cerris*, *Tilia tomentosa*) lazán vagy közepesen záródó, sok fényt átértesztő, egy- vagy kétszintű. Fái - főleg a gyakori alacsonyabb állományainál - a törzsön végig levelesek, a szárazság miatt lassú növekedésűek, gyakran görbültek és dúsan elágazók. Mélyebb talajon a fák növekedése jobb, ekkor jelentkezik a két lombkoronaszint. A társulás cserjeszintje és gyepszintje jól fejlett és fajgazdag, valamint sajátossága, hogy összefüggő szőnyegként boríthatják liánok (*Tamus communis*, *Lonicera caprifolium*). A gyepszintre kiemelten jellemző a nagy fajgazdagság. Fáciesképző a *Melica uniflora*, *Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*, *Bromus pannonicus*, *Carex flacca*, *Festuca rupicola*, *Lonicera caprifolium* lehet. Jellemző fajai a *Dictamnus albus*, *Lathyrus niger*, *L. pannonicus*, *Rosa arvensis*, *Campanula persicifolia*, *Muscari comosum*, *Lactuca quercina* ssp. *sagittata*, *Chrysanthemum corymbosum*, *Carex humilis*, *Galium mollugo* ssp. *erectum*. Sekély mézskőpadokon karsztbokorerdő, mélyebb talajon rendszeren cseres - tölgyes váltja fel. Törmeléken érinkezhet hársas - kőrisesekkel, mélyebb völgyekben gyertyános - tölgyessel.

A mecseki mézskedvelő tölgyesek fajgazdag erdők, országos jelentőségüket az adja, hogy bennük a szubmediterrán elemek a legnagyobb arányban fordulnak elő, s ezek között sok a védett növényfaj. A *melicetosum uniflorae* szubasszociáció a karsztbokorerdő felé alkot átmenetet, sekély termőrétegen fejlődik, így talajvédő szerepe is kiemelt fontosságú. Sajnos a termőhelyein felnevelt feketefenyő állományok a Mecsekben jelentős területet borítanak. A délebbi, mediterrán tájakon már őshonos fenyő itt még táj- és társulásidegen. Az egynemű lombkoronaszint alatt a cserje- és gyepszint néhány képviselője tengődik. A felhalmozódó, nehezen bomló, savanyú avar könnyen lángrakap. A jövőben a fenyves állományok fokozatosan visszaszorítandók.

**MÉSZKEDVELŐ ERDEIFENYVES**  
***Lino flavae* - *Pinetum sylvestris* PÓCS (1960) 1963**

Syn.: *Cytiso* - *Pinetum* (BRAUN-BLANQUET 1932) OBERD. 1956 sensu PÓCS 1960, *Cytiso* - *Pinetum pannonicum* PÓCS 1962.

A társulás Zalaegerszegtől keletre - Alibánfa, Nemesapáti, Zalaszentiván, Pakod, Petőhenye környékén - pannonkori meszes homokkő-kibúvásokon, erősen szélexponált helyzetben fordul elő. Az erős mésztartalommal rendelkező, sekély vázталajon tenyésző bazifil erdeifenyves társulás (eltekintve a délzalai homokpuszta-növényzettől) a Délnyugat-Dunántúl legszárazabb vegetációtípusa. A posztglaciális vegetációfejlődési fázisok lomberdő-inváziója - éppen az extrém termőhely miatt - itt nem tudott érvényesülni, így az erdeifenyő laza lombkoronaszintje alatt a xerotherm vegetáció - bükkösökkel és gyertyános - tölgyesekkel körülvéve - megmaradhatott.

A kezdetben kérdéses cönológiai helyzetű asszociáció a többi erdeifenyves társulástól jelentősen eltérő karakterű. Kontinentális erdőssztyep és xerotherm elemekben gazdag, a reliktum erdeifenyvesekkel szinte semmi rokonságot nem mutat. (Fenyves fajok közül csak a *Viscum album ssp. austriacum*, *Pleurozium schreberi*, *Hylocomium proliferum* fordul elő.) Cönológiai felépítésében a *Quercetalia pubescenti-petraeae*, illetve a *Quercion petraeae* elemek dominálnak, ennek megfelelően a társulás a kontinentális jellegű száraz tölgyesekhez közelít.

Koronaszintjét ritkásan álló és csenevész növésű erdeifenyő alkotja. Cserjeszintje igen gazdag és a száraz tölgyesekre jellemző fajokból áll. Az erdeifenyő újulaton kívül tömeges a *Viburnum lantana*, *Cerasus fruticosa*, *Cytisus nigricans*, érdekességnek számít a *Frangula alnus* előfordulása.

A gyepszint uralkodó növénye a *Brachypodium pinnatum*, de faciesképző lehet az *Anthericum ramosum*, *Geranium sanguineum*, *Bromus erectus*, *Bothriochloa ischaemum* is. Karakterfajnak tekinthető a ***Linum flavum***, ***Buphthalmum salicifolium***, *Knautia arvensis ssp. rosea*, *Scabiosa canescens var. virens*. A többi fenyves társulástól eltérően a gyepszintben több aszpektus (tavaszi, nyárutói, őszi) figyelhető meg.

Mohaszintje az egyedüli, mely a többi erdeifenyves társulásra némiképpen emlékeztet. Tömeges benne a *Pleurozium schreberi*, *Pseudoscleropodium purum* és *Rhytidiadelphus triqueter*, de ugyanakkor a xerotherm *Abietinella abietina*, *Tortella tortuosa* és más fajok is előfordulnak.

Sziklaerdők

Főként a bükkös, ritkábban a gyertyános - tölgyes régió meredek, sziklás gerinceinek, sziklaéleinek, csúcsainak társulásai. A klímazonális fafajok (bükk,

gyertyán) visszaszorulnak, mert a szélsőséges edafikus tényező miatt a plasztikus gyökérzetű, jól sarjadó, jól felújuló fajok bizonyulnak rátermettebbnek. Cserjeszintjük rendszerint csak közepesen fejlett, gyepszintjükre jellemzőek valamilyen mértékben a *Fagetalia* fajok, a *Cephalanthero - Fagion* elemek (*Allium victorialis*, *Aquilegia vulgaris*, *Calamagrostis varia*, *Scabiosa columbaria* ssp. *pseudobanatica*), illetve a szurdokerdőkkel közös *Arabis alpina*, *Centaurea mollis*, *Cimicifuga europaea*, *Clematis alpina*, *Polystichum lonchitis*, *Rubus saxatilis*, *Valeriana tripteris*, valamint az állandó talajmozgás miatt a nitrogénfelhalmozódást, intenzív szervesanyagforgalmat jelző nitrofil növények (*Alliaria officinalis*, *Arum maculatum*, *Anthriscus sylvestris*, *Ballota nigra*, *Barbarea vulgaris*, *Chaerophyllum temulum*, *Chelidonium majus*, *Galeopsis pubescens*, *Galium aparine*, *Geranium robertianum*, *Lapsana communis*, *Senecio sylvaticus*, *Smyrnum perfoliatum*, *Urtica dioica*, stb.).

### **HÁRS - KÓRIS SZIKLAERDŐ** **Tilio - Fraxinetum ZÓLYOMI (1934) 1936**

Syn.: Tilio - Fraxinetum excelsioris ZÓLYOMI 1936, Acereto - Fraxinetum pannonicum SOÓ 1940, Fraxinetum excelsioris tiliosum ZÓLYOMI ap SOÓ 1934.

A társulás a posztglaciális meleg, száraz mogyoró és tölgy korban nagyobb kiterjedésű volt, ma összeszűkülte, maradvány foltjai exponált tetőkre, délies gerincekre szorultak vissza. Többféle alapkőzeten (elsősorban mészkő, ritkábban andezit vagy gabbró), köves-sziklás vázталajon, rendzinán vagy erubáz talajon, sekély termőrétegnél találjuk állományait.

Szubkontinentális jellegű asszociáció, melyben viszonylag kisebb a *Fagetalia* fajok részaránya, s a *Quercus - Fagea* és *Quercetea pubescenti-petraeae* fajok dominálnak. Sajátos színezetet kölcsönöz a néhány *Aceri - Quercion* faj (*Carex brevicollis*, *Waldsteinia geoides*, *Scutellaria altissima*). A fajok közül tömeges a *Tilia cordata*, *T. platyphyllos* (főleg ssp. *pseudorubra*), *Fraxinus excelsior*, melyekhez *Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*, *A. campestre*, *Quercus dalechampii*, *Sorbus aria* elegyednek. Cserjeszintjében jellemző a *Spiraea media*, *Cotoneaster niger* (incl. *C. matrensis*), *Ribes uva-crispa*, *Lonicera xylosteum*, *Euonymus verrucosus*, illetve a *Cornus mas* és *Corylus avellana* kisebb fává is megnövő példányai. Koratavaszi aszpektusa mérsékelt fajgazdag, *Adoxa moschatellina*, *Anemone ranunculoides*, *Corydalis cava*, *C. solida*, *Galanthus nivalis*, *Omphalodes scorpioides* alkotja. Az Északi-középhegységben (Zempléni-hg., Tornai Karszt, Bükk, Mátra, Karancs, Börzsöny) található foltjai.

**SZIKLAI BÜKKÖS**  
**Seslerio - Fagetum MOOR 1952**

Syn.: Fagetum seslerietosum auct., Cephalanthero - Fagetum seslerietosum OBERD. 1957, Seslerio - Fagetum bükkense ZÓLYOMI 1954-55.

Dealpin fajokban gazdag, glaciális reliktumtársulás. Északias kitettségekben, meredek gerincéleken, sziklás lejtőkön a bükkös övben található állományai. A montán jellegű sziklai bükkös állományalkotó fája a bükk, melynek letörpülő, sokszor többtörzsű egyedei laza záródású lombkoronaszintet alkotnak, ebben *Tilia platyphyllos*, *Sorbus aria*, ritkábban *Quercus petraea*, esetleg *Taxus baccata* elegyedik. Cserjeszintje fejletlen, gyepszintjében a *Fagetalia* fajok mellett hangsúlyosak a *Cephalanthero - Fagion* és néhány, az *Acerion*-nal közös faj. Ezen utóbbiak között sok glaciális reliktum, dealpin és dekárpáti faj van. Erdőtípusképző tömegfüvei a *Sesleria heufleriana* és a *Calamagrostis varia*.

Dolomit és mészkő alapközeten rendzina talajon található állományai. Eddig csak a Bükk-hegységből ismert, pilisi adata (*Sesleria sadleriana*-val) további vizsgálatot igényel (feltehetően itt már *Fago - Ornetum*-ról van szó).

Ritka, védett fajokban gazdag (pl. *Cephalanthera spp.*, *Cypripedium calceolus*, *Allium victorialis*), feltétlenül védendő társulás.

**EOCÉN SZIKLAI BÜKKÖS**  
**Cephalanthero - Fagetum LESS 1991**

Syn.: -

A Bükk-hegység déli részéből jelzett, de kellően még fel nem tárt társulás. Alacsony tszf. magasságban, eocén korú mészkövön jöttek létre gyenge növekedésű állományai. Az állományalkotó *Fagus sylvatica* mellett sok *Sorbus aria*, továbbá *Betula pendula* is előfordul. A gyér cserjeszintben *Cotinus coggygria*, *Colutea arborescens*, *Frangula alnus* él. A murvás talajfelszínen gyér az aljnövényzet, érdekesebb növényfajai: *Epipactis microphylla*, *E. atrorubens*, *Orchis mascula ssp. signifera*, *O. purpurea*, *Listera ovata*, *Cephalanthera spp.*, *Lilium martagon*, *Monotropa hypopitys*, *Laser trilobum*, *Sanguisorba minor*, *Aconitum moldavicum*.

**HÁRSAS - BERKENYÉS**  
**Tilio - Sorbetum ZÓLYOMI et JAKUCS (1957) 1967**

Syn.: -



A sziklai bükkösökhöz hasonlóan lokális asszociáció, mely a Bükk-hegység igen meredek, északias dolomitajtóin jött létre. Fajösszetétele hasonló a sziklai bükköséhez, a meredek lejtőzög miatt a bükk még jobban visszaszorul. A kettős lombkoronaszintből a magasabbat a kis- és nagylevelű hárs, az alacsonyabbat a lisztes berekenye alkotja. A cserjeszint fajai: *Daphne mezereum*, *Lonicera xylosteum*, *Rosa pendulina* és a fák újulata.

Több sziklagyepi faj (pl. *Sesleria hungarica*, *Saxifraga paniculata*) él ebben a társulásban, mint az előzőben. Nagyon sekély termőrétegű, köves-sziklás vázталajon állnak állományai, a talajfelszínen jól fejlett mohaszinuziumok vannak.

A ritka fajokban való gazdagság, a lokális megjelenés és a szélsőséges termőhely miatt állományait véderdőként kell kezelni.

### ELEGYES KARSZTERDŐ

#### Fago - Ornetum ZÓLYOMI (1954) 1958

Syn.: Orneto - Fageto - Caricetum albae ZÓLYOMI 1950, Fagetum sylvaticae Carex alba fac. ZÓLYOMI ap SOÓ 1940, Orneto - Fagetum caricetosum albae FELFÖLDY 1951, Fageto - Ornetum degr. KÁRPÁTI Z. 1955.

A Dunántúli-középhegység északias dolomitajtóinak reliktum társulása. Alacsony záródású lombkoronaszintjében a szubatlanti bükk és a szubmediterrán virágos kőris dominál, melyekhez *Tilia cordata*, *T. platyphyllos*, *Sorbus graeca*, **S. kislejtes**, *S. torminalis*, ritkán *Taxus baccata* elegyedik. Cserjeszintjében a gyakoribb xeromezofil fajok mellett előfordul az *Amelanchier ovalis* és a *Cotoneaster tomentosus*. Gyepszintjébe a *Fagetalia*, *Cephalanthero* - *Fagion* fajok mellé *Orno* - *Cotinion* fajok is társulnak. Ritka, glaciális reliktumfajai: *Carex alba*, *Festuca amethystina*, *Carduus glaucus*, *Primula auricula* ssp. *hungarica*, *Allium victorialis*, *Calamagrostis varia*. Állományai sekélyebb termőrétegű rendszinán állnak. A Pilis, Budai-hg., Vértes, Bakony, Balaton-felvidék ritka társulása.

### SZILIKÁT SZIKLAERDŐ

#### Sorbo - Quercetum petraeae SIMON 1977

Syn.: -

Meredek, kőgörgeteges, szilikát alapkőzetű lejtők pionír erdőtársulása. Az edafikus hatásra kialakuló társulás száraz, tápanyagszegény erubáz talajon található. Lombkoronaszintjében a *Quercus dalechampii*, *Qu. polycarpa*, *Betula pendula*, *Sorbus aria*, *S. aucuparia* dominál, fejletlen cserjeszintjében *Cotoneaster matrensis*, *Rosa canina* él.

Gyepszintjére a kettős fajösszetétel jellemző, részben xerotherm tölgyes fajok (*Seseli osseum*, *Polygonatum odoratum*, *Sedum maximum*, *Dianthus carthusianorum* ssp. *saxigenus*, *Inula hirta*, *Jovibarba hirta*, *Allium*

*montanum*), részben acidofrekvens fajok (*Luzula luzuloides*, *Vaccinium myrtillus*, *Genista pilosa*, *Asplenium septentrionale*, mohák, zuzmók) jellemzőek. Ez a kettősség a kitettségéből származó mezoklíma és a szilikát alapkőzet hatása miatt jön létre. Északias lejtőkön a *Vaccinium myrtillus*, délies lejtőkön a *Polygonatum odoratum* típusa alakul ki. A Zempléni-hg. ritka, védendő erdőtársulása.

### SZIKLAI ERDEIFENYVES

#### **Calamagrosti variaie - Pinetum sylvestris WENDELB. 1962**

Syn.: *Chamaebuxo - Pinetum orienti-alpinum* KNAPP 1942, *Cytiso - Pinetum* (BRAUN-BLANQUET 1932) OBERD. 1957 *orienti-alpinum* (KNAPP 1942) SOÓ 1957, *Calamagrosti variaie - Pinetum PÓCS* 1962 non OBERD. 1957.

Hazánkban csupán a Kőszegi-hegységben, a velemi Péterics-hegy mészfyllites sziklagerincén fordul elő ez a reliktum jellegű erdeifenyves társulás. A töredékesen megjelenő öt kis állományt először a Keleti-Alpokban elterjedt *Chamaebuxo - Pinetum orienti-alpinum* társulással azonosították. Bár számos dealpin faj (*Calamagrostis varia*, *Picea abies*, *Pinus nigra*, *Rosa pendulina*, *Senecio ovirensis*, *Thesium bavarum*, *Solorina saccata*, *Distichium montanum*) is megtalálható bennük, alpesi viszonylatban meglehetősen fajszegény, így célszerűnek tűnt ezeket egy másik, sziklai erdeifenyves társuláshoz sorolni.

Koronaszintjét a ritkásan álló erdeifenyő mellett kocsánytalan tölgy, bükk és lisztes berkenye alkotja. A társulás-fragmentumokban felfedezésük idején egy idős feketefenyő is előfordult, őshonosságára vonatkozó feltételezések azonban elvethetők. Cserjeszintje gyér, *Corylus avellana* és *Rosa pendulina* tenyészik benne.

A gypsizint rendkívül érdekes, a környező területektől e szint válik el leginkább. Jellemző fajai a *Calamagrostis varia*, *Genista pilosa*, *Carex humilis*, *Asplenium ruta-muraria*, *Carex digitata*, *Anthericum ramosum*, *Teucrium chamaedrys*. Korábban élt itt *Pulsatilla pratensis ssp. nigricans* és *Valeriana tripteris ssp. austriaca*; e fajok ma már eltűntek.

Mohaszintje általában gyengén fejlett, benne a *Dicranum scoparium* és a *Pleurozium schreberi* lehetnek tömegesek.

#### **Mezofil intrazonális erdőtársulások**

Állandóan párás mezoklímában, állandóan mozgó talajfelszínű, jó vízellátású, általában szivárgó vizű termőhelyeken található erdőtársulások. Jellemző fafajuk a bükk, mely azonban az edafikus tényezők miatt nem tud uralomra jutni, hanem más mezofil karakterű fajok közé elegyedik. Dominánsak a *Fagetalia* fajok, de a társulások karakterét az *Acerion pseudoplatani* elemek

(*Anthriscus nitida*, *Arabis turrita*, *Campanula latifolia*, *Festuca altissima*, *Geranium lucidum*, *Hesperis matronalis* agg., *Lunaria rediviva*, *Moehringia muscosa*, *Parietaria officinalis*, *Phyllitis scolopendrium*, *Pleurospermum austriacum*, *Polystichum braunii*, *P. aculeatum*), valamint a szikla- és szurdokerdők közös karakterfajai (*Arabis alpina*, *Centaurea mollis*, *Cimicifuga europaea*, *Clematis alpina*, *Polystichum lonchitis*, *Rubus saxatilis*, *Valeriana tripteris*) adják. A nitrofil elemek itt is tömegesek, mohaszintjük fejlett. Valamennyi társulás kis kiterjedésű, védendő és véderdőként kezelendő.

#### Törmeléklejtő-erdők

### **HÁRSAS TÖRMELÉKLEJTŐ-ERDŐ**

**Mercuriali - Tiliatum** (ZÓLYOMI 1936 p.p.) ZÓLYOMI et JAKUCS 1958

Syn.: Tilio - Fraxinetum ZÓLYOMI 1934 matricum ZÓLYOMI 1950, mercurialetosum ZÓLYOMI et JAKUCS 1957.

Északias kitérítésben, a hegycsúcsok közelében, az inflexiós vonal feletti részen, sziklás, törmelékes részeken található társulás. Különböző alapkőzetten (mész, dolomit, andezit, bazalt), köves-sziklás vázlaton, erubáz és rendzina talajon állnak állományai. Lombkoronaszintje fajgazdag, a *Fagus sylvatica* mellett *Carpinus betulus*, *Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*, *Tilia platyphyllos*, *T. cordata*, *Ulmus glabra*, *Fraxinus excelsior*, *Cerasus avium*, *Sorbus aria* elegyednek. Cserjeszintje gyengén fejlett, szórványosan *Staphylea pinnata*, *Corylus avellana*, *Cornus mas*, *C. sanguinea*, *Sambucus nigra*, *Hedera helix*, *Clematis vitalba* található. A gypeszintben az *Acerion pseudoplatani* fajok ritkábbak, kevésbé dominálnak, elsősorban *Fagetalia* és *Quercus - Fagea* fajok uralkodnak.

Főként a Dunántúli-középhegység jellemző társulása, ahol szubmediterrán fajok (pl. *Scutellaria columnae*, *Geranium lucidum*) is előfordulnak. A Naszály, Visegrádi-hg., Budai-hg., Gerecse, Vértes, Bakony, Börzsöny, Mátra, Zempléni-hegység területén kívül fragmentálisan a Kőszegi-hegységben is megtalálható.

### **EZÜSTHÁRSAS TÖRMELÉKLEJTŐ-ERDŐ**

**Tilio tomentosae - Fraxinetum orni**  
(HORVÁT 1961) SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962

Syn.: Tilio - Fraxinetum ruscetosum aculeati HORVÁT 1958, Tilio - Fraxinetum mecsekense HORVÁT 1961, Mercuriali - Tiliatum mecsekense HORVÁT 1964.

A Mecsek-hegység mozgó törmeléklejtőin északias kitérítésben alakult ki ezüsthársas törmeléklejtő-erdő. Legnagyobb kiterjedésben a Keleti-Mecsekben

található a Zengő csúcsa (682 m) alatt. Kisebb állományai vannak Magyaregregy, Váralja, Vékény, Szászvár mellett és a Misina-Tubes gerinc mentén. Alapkőzet szerint előfordul jura és triász mészkövön, trachidoleriten. A Villányi-hegységben a Szársomlyó északi oldalán is megtalálható. Karakterfaja az *Omphalodes scorpioides*, ***Scrophularia vernalis***, ***Chaerophyllum aureum***, differenciális fajai: ***Aremonia agrimonioides***, ***Ruscus hypoglossum***, ***Asperula taurina***, ***Doronicum orientale***. Talaja mészkővel telített, humuszos, nyáron is erőteljes nitrifikáció jellemzi.

Az ezüsthársas törmeléklejtő-erdő lombkoronaszintje közepesen záródó, rendszerint egyszintű és elegyes. Fái gyakran törzsből elágazók, a csúszó törmelék miatt görbültek. Uralkodó fajok: *Tilia platyphyllos*, *T. tomentosa*, *Fraxinus excelsior*, *F. ornus*, melléjük *Acer pseudoplatanus*, *Fagus sylvatica*, *Carpinus betulus*, déli lejtőn a *Quercus dalechampii* társul. A társulás cserjeszintje általában fejlett, nagy tömegben fordul elő a néha második lombkoronaszintbe is felnövő *Cornus mas*, jellemző kísérői a *Corylus avellana* és a *Staphylea pinnata*. Gyepszintje a kőtengertől függően jól vagy gyengén fejlett, fajgazdag. Jellemző a koratavaszi geofiton aszpektus kialakulása. Gyakori nitrofrekvens fajai: *Sambucus nigra*, *Rubus caesius*, *Alliaria officinalis*, *Galium aparine*, *Veronica hederifolia*, *Urtica dioica*, *Lamium maculatum*. Mélyebb talajon a törmelék elmaradásával rendszeren bükkös, gyertyános - tölgyes váltja fel, éles sziklagerinceken érintkezhet cseres - tölgyessel, karsztbokorerdővel, mészkedvelő tölgyessel, szegélyén fragmentumokban *Spiraea* - cserjés léphet fel.

A hársas - körisesek kiemelkedő szerepet töltenek be a talaj- és törmelék-kötésben. Ősi állományai az erdőfejlődés reliktumainak tekinthetők, bennük számos védett növényfajjal. A lombkoronaszint megbontására érzékenyen reagál. Megőrzésük esztétikai okok miatt is indokolt. A mecseki ezüsthársas törmeléklejtő-erdő hidegtűrő maradványfajokban, kontinenális flóraelemekben lényegesen szegényebb, szubmediterrán elemekben viszont gazdagabb mint a középhegységi társulások. Reliktumai a Mecsekben: *Waldsteinia geoides*, *Bupleurum longifolium*, ***Hesperis matronalis ssp. candida***, ***Stachys alpina***.

#### Szurdokerdők

Szűk, meredek falú völgyek alsó felének jellemző társulásai. A hűvös, párás mezoklíma, a szivárgó vizű, humuszos termőhely miatt a *Fagetalia*, *Acerion pseudoplatani* és nitrofil fajok dominálnak. Fafajai megegyeznek a törmeléklejtő-erdő fafajaival, cserjeszintje hasonlóképpen fejletlen: *Sambucus nigra*, *S. racemosa*, *Corylus avellana*, *Ribes uva-crispa*, ritkábban ***R. alpinum***, ***Clematis alpina*** alkotja. A gyepszintben gyakoriak a páfrányfajok és a magaskórósok. Koratavaszi aszpektusuk szinte teljesen hiányzik és a tarackoló fajok is csak kisebb foltokat alkotnak a mozgó talajfelszín miatt. Az alapkőzet alapján (mészkő-vulkáni kőzet) két társulását, ezeken kívül egy regionális

asszociációját írták le, az előbbi kettőnél azonban jó differenciális fajok nincsenek, ezért megkérdőjelezhető az elkülönítésük.

### **SZURDOKERDŐ MÉSZKÖVÖN** **Phyllitidi - Aceretum MOOR 1952**

Syn.: Acereto - Fraxinetum W. KOCH 1926 subcarpaticum ZÓLYOMI 1954, Fagetum lunarietosum SOÓ 1934, Aceretum pseudoplatani carpaticum DOSTAL 1933, Acereto - Fagetum MICHALKO 1957.

Elsősorban mészkő alapkőzeten, bázisgazdag talajon található társulás. Nagy fajgazdagság és több dealpin-boreális reliktum faj (pl. *Arabis alpina*, *Scopolia carniolica*, *Clematis alpina*, *Ribes alpinum*, *Viola biflora*) jellemzi. Karakterfaja a *Phyllitis scolopendrium* sokszor hiányzik, és nem kötődik szigorúan ehhez az asszociációhoz. Jellemző talajtípusa a lehordási részen a köves-sziklás vázталaj és a rendzina, a felhalmozási részen a lejtőhordalék-erdőtalaj. A Tornai-Karszt, Bükk, Naszály, Vértes, Bakony és fragmentálisan a Kőszegi-hg. területén található állományai.

### **SZURDOKERDŐ ANDEZITEN** **Parietario - Aceretum (DOMIN 1932) SOÓ 1957**

Syn.: Phyllitidi - Aceretum andesiticum HORÁNSZKY 1964.

A szurdokerdő fajszegényebb variánsa. A karakterfajként megadott *Parietaria officinalis* gyakori a mészkövön kialakult szurdokerdőben (és más szivárgóvízes, nitrogénben gazdag élőhelyen) is, s itt is előfordulhat a *Phyllitis scolopendrium*. A legfeltűnőbb különbség a mohafalában van, itt a szilikátos szubsztrátumra jellemző mohok uralkodnak. A termőhelyi katéna hasonló az előzőéhez, de a rendzina talajt itt erubáz helyettesíti. A Zempléni-hg., Mátra, Börzsöny, Visegrádi-hg. területén található, a kőzetek mállása és az eltérő geomorfológia miatt ritkább az előző társuláznál.

### **MECSEKI SZURDOKERDŐ** **Scutellario - Aceretum (HORVÁT 1958) SOÓ et BORHIDI 1962**

Syn.: Acereto - Fraxinetum HORVÁT 1958, Phyllitidi - Aceretum mecsekense HORVÁT 1963.

Mély, keskeny, sziklás völgyekben, melyek alján szivárgóvizek folynak, alakulnak ki azonális edafikus szurdokerdők a Mecsekben is. A szurdokerdők a száraz, szubmediterrán területeken már ritkák. Ez már a Mecseken is éreztetni hatását, mert a társulás csak kis területen, sokszor csak fragmentumok

formájában képviselt a hegységben, holott a Keleti-Mecsekben mély szurdokok vannak. Állományai mészkövön képződött közethatású, kötörmelékes rendzina, illetve trachidoleriten keletkezett erubáz talajokon fordulnak elő. A társulás a Magyar-középhegységben elterjedt *Phyllitidi - Aceretum*-nak felel meg, de jó differenciális fajai az *Aremonio - Fagion*-ba sorozzák: ***Aremonia agrimonioides*, *Asperula taurina*, *Ruscus hypoglossum*, *Scrophularia scopolii*, *Lunaria annua***. Lokális karakterfajai a ***Polystichum setiferum*, *Scutellaria altissima***. A mecseki szurdokerdőkre erősen rányomja bélyegét, hogy a gyertyános - tölgyes zónában alakultak ki állományai, jelentős szubmediterrán hatás alatt.

A lombkoronaszint kevésbé elegyes mint a Magyar-középhegységben. Rendszerint érintkezik extrazonális bükkössel, gyertyános - tölgyessel, melytől elkülöníteni a közös konszociációkat alkotó *Fagus sylvatica*, *Carpinus betulus*, *Tilia tomentosa* fajok miatt nehéz. A csúszó kötörmeléktől hajlott törzsű fák jellemzőek, melyek átlag 25 m magasságban 70-80%-os borítással képezik a lombkorona szintet. Konstans faj az önálló konszociációt is alkotó *Acer pseudoplatanus*. Eléri a felső lombkoronaszintet a *Fraxinus ornus* is, bár gyakoribb a gyéresebb borítású (30%), közepes magasságú (15 m) második lombkoronaszintben, az *Ulmus scabra*, *Tilia platyphyllos* és *T. tomentosa* mellett. A cserjeszint közepesen fejlett, nagyobb tömegben a *Staphylea pinnata* jelenik meg. Kora tavasszal fáciesképző a Nyugati-Mecsekben az *Allium ursinum*, a Keleti-Mecsekben a *Dentaria enneaphyllos*, *Ficaria verna*, a nyári aszpektusban a *Lamium galeobdolon*.

A mecseki szurdokerdők ritka, védett növényekben gazdagok, elegyes lombkoronaszintjük, sziklagörgeteget fogó szerepük miatt véderdőként kezelendők. A lombkoronaszint megbontásával a liánok nagy tömegben ellephetik. Előforduló értékes védett növények a Keleti-Mecsekben: ***Daphne mezereum*, *Dryopteris dilatata*, *Epipactis helleborine*, *E. microphylla*, *Hepatica nobilis*, *Lilium martagon*, *Lunaria rediviva*, *Phyllitis scolopendrium*, *Polystichum aculeatum*, *Primula vulgaris*, *Ruscus aculeatus*, *Tamus communis*, *Vitis sylvestris*, *Epipogium aphyllum***.

### Bükkösök

#### **HOMOKI BÜKKÖS**

**Leucojo verno - Fagetum KEVEY, BORHIDI 1992**

Syn.: Fagetum silvaticae BORHIDI 1958.

Belső-Somogy homokvidékén valódi bükkösök csak a tájegység nyugati részén található szórványosan, melyek viszonylag kicsiny kiterjedésű foltokat képeznek a terjedelmesebb gyertyános - tölgyesek között. A társulás mészmentes homok alapközeten és rozsdabarna erdőtalajon alakult ki. Állományai kitérttség

nélküli termőhelyeken leereszkednek 120 m tengerszint feletti magasságig is, ahol egyébként csak a zárt tölgyesek, esetleg a gyertyános - tölgyesek tekinthetők zonális asszociációnak. E jelenség oka a talajtani tényezőkben keresendő. Belső-Somogy nyugati részén ugyanis a homoktakaró jelentősen elvékonyodik, ún. "lepelhomok"-ot képez, alatta pedig löszös-agyagos vízzáró réteg található, mely igen kedvező vízgazdálkodási viszonyokat biztosít. Az ilyen talajok a vizet hamar magukba szívják, majd sokáig képesek azt megőrizni, így a rajta kialakuló növényzet számára viszonylag kiegyensúlyozott talajnedvességet, ezen keresztül pedig üde, párás és hűvös mikroklímát tudnak biztosítani. E kedvező hatást még tovább növelik a vízfolyások és a mikrodomborzati viszonyok, ugyanis állományaik általában patakok közelében és kisebb felszíni horpadásokban található. Belső-Somogy homokvidékének bükkösei tehát sem zonális, sem pedig extrazonális jelleget nem mutatnak. Előfordulásuk edafikus tényezőkkel magyarázható, ezért azonális (intrazonális) társulással állunk szemben.

A homoki bükkösök felső lombkoronaszintje jól záródik (85-95%), s elérheti a 25-30 m magasságot is. Uralkodó fafaja - a *Fagus sylvatica* - mellett a *Carpinus betulus* is jelentős szerephez jut, míg az elegyfák között a *Betula pendula*, *Quercus robur*, *Tilia cordata* emelendő ki. A gyertyános - tölgyesek jellemző fája - a *Fraxinus angustifolia ssp. pannonica* - e társulás lombkoronaszintjében már csak igen ritkán fordul elő. Az alsó lombkoronaszint már fejletlen (10-30%), s magassága 10-20 m. Elsősorban a *Carpinus betulus*, a *Fagus sylvatica* és a *Tilia cordata* fiatal egyedei alkotják. A jól záródó lombkoronaszint alatt - a kedvezőtlen fényviszonyok miatt - fejletlen cserjeszint (0-5%) található, melynek magassága 1-3 m lehet. Faji összetétele a lombkoronaszinthez hasonló, de általánosan elterjedt cserjék is megtalálhatók szórványosan (*Cornus sanguinea*, *Crataegus monogyna*, *C. laevigata*, *Euonymus europaeus*, stb.). A társulás gyepszintje különböző fejlettséget mutat, így borítása a 100%-ot is elérheti, viszont vannak csaknem nudum jellegű (10%) állományai is. Benne fációskepző lehet az *Aegopodium podagraria*, *Carex pilosa*, *Galium odoratum*, *Lamium galeobdolon*, *Oxalis acetosella*, míg a tavaszi aszpektusban az *Allium ursinum*, *Corydalis cava*, *Dentaria enneaphyllos* helyenkénti tömeges megjelenése figyelhető meg.

E bükkösök faji összetétele hasonlít a dél-dunántúli homoki gyertyános - tölgyesekéhez (*Fraxino pannonicae - Carpinetum*). A két társulás közötti különbség egyrészt az üde talajú lomberdők (*Fagetalia*) növényeinek még tömegesebb előfordulásában keresendő, melyek között különösen a *Fagion* jelleget mutató *Astrantia major* és *Dentaria enneaphyllos* emelendő ki. A gyertyános - tölgyesektől való eltérés másrészt az általános lomberdei elemek (*Quercus - Fagea*) és a keményfaligetek (*Alno - Padion*) növényeinek viszonylagos alárendelt szerepében mutatkozik meg. Mégis a löszdombok bükkösei (*Vicio oroboidi - Fagetum*) felé a társulás legjobb differenciális fajait a ligeterdei jelleget mutató fajok adják (*Carex remota*, *C. strigosa*, *Dryopteris carthusiana*,

*Fraxinus angustifolia*, *Leucojum vernum*, *Ulmus laevis*, *Viburnum opulus*, stb.). Éppúgy mint a dél-dunántúli homoki gyertyános - tölgyeseknél, e társulásban is megjelennek az illír bükkösök (*Fagion illyricum*) egyes elemei (*Primula vulgaris*, *Ruscus aculeatus*, *Tamus communis*, *Tilia tomentosa*).

Belső-Somogy homokvidékének bükkösei reliktum jellegűek. Állományai a hűvösebb, csapadékosabb és kiegyenlítettebb klímájú Bükk I. korban jóval nagyobb kiterjedésűek lehettek. A későbbi klímaváltozás mellett az emberi tevékenység is jelentősen hozzájárult e társulás visszahúzóódásához. Ebben kiemelt szerepet játszottak az utóbbi évszázadtól felgyorsult vízrendezések és az erdőgazdálkodás. A tarra vágott bükkösök jelentős része ugyanis - a megváltozott mikroklímaviszonyok miatt - nem képes felújulni, s állományai másodlagosan elgyertyánosodnak (lásd a Kaszópusztá környékén néhány évtizede tarra vágott bükkösök átalakulása). A Boronka-melléki TK területén több állományuk is védelem alatt áll, de oltalomban kellene részesíteni a Kaszópusztá közelében levő bükkállományokat is. E bükkösökben szinte ugyanazon védett növényfajok találunk menedéket mint a dél-dunántúli homoki gyertyános - tölgyesekben. A társulás természetvédelmi értéke elsősorban reliktum jellegénél fogva igen nagy, ezért kis kiterjedésű állományait feltétlenül meg kell őrizni, sőt elő kellene segíteni ezek terjeszkedését is.

### **Higrofil intrazonális erdőtársulások**

#### **Síkvidéki ligeterdők**

Az Alföld folyóit és patakjait ligeterdők kísérik. Mivel vizük erősebb mozgásban van, oldott oxigéntartalmuk viszonylag magas. A vízbe hulló szerves anyagok ezért - a láperdőkkel ellentétben - aerob viszonyok között viszonylag tökéletesen lebomlanak. Az ide tartozó társulások alatt tőzegképződés nincs, viszont az ásványi anyagok felhalmozódásával kapcsolatos ún. mineralogén szukcesszió meghatározó jellege fokozottan érvényesül. A ligeterdőket így a folyóvíz által lerakott hordalék minősége, a vízzel borítottság időtartama, illetve a talajvízszinttől való távolság szerint osztályozhatjuk.

#### **Bokorfüzesek**

Az Alpok és a Kárpátok vízfolyásai mentén kialakult hordalékligetek (**Myricario - Epilobietum** AICHINGER 1933, **Hippophaë - Salicetum elaeagni** BR.-BL. et VOLK 1940) hazai előfordulását korábban feltételezték, de a későbbi kutatások révén nem kerültek elő. Alföldünkön ezért az ártéri szukcessziósor első fás társulásait a bokorfüzesek képezik, melyek az alacsony ártér legmélyebb szintjein, zátonyain, szigeteken és morotvák partszegélyein találhatóak. Termőhelyeik évente 5-7 hónapon át kerülnek víz alá, ahol a folyóvízi



üledék kavics, durva és finom homok, valamint iszap lehet. A gyakori elárasztások miatt talajfejlődés itt még nem indulhatott meg.

### CSIGOLYA BOKORFÜZES

#### Rumici crispo - *Salicetum purpureae* KEVEY 1993

Syn.: *Salicetum purpureae* KÁRPÁTI I. 1958 s. str., *Salicetum mixtum* *Salix fragilis-purpurea* consoc., *Salix alba-purpurea* consoc., *Salix triandra-purpurea* consoc., *Salix purpurea* consoc. SOÓ 1934 nom. nud. p. p., *Salix triandra-purpurea stadium* ZÓLYOMI 1937 p. p., *Saliceto - Populeto - Alnetum* *Salix triandra-purpurea* consoc. SOÓ 1940 p. p., *Salicetum purpureae-albae* TÓTH 1958 p. p., *Salicetum purpureae* KÁRPÁTI I. 1958 p. p. non WENDELBERGER-ZELINKA 1952, *Salicetum purpureae typicum* KÁRPÁTI I. 1958 p. maj. p.

Magyarországon a Szigetközben és az Alsó-Duna mentén játszik jelentősebb szerepet, de megtalálható a Dráva nyugati szakaszán is. Pontos elterjedése még megállapítandó. A csigolya bokorfüzesek elsősorban kavicsból és durva homokból felépült zátonyokon alakulnak ki, tehát olyan termőhelyeken, ahol a víznek nagy a sodrása. E zátonyok vízgazdálkodása igen szélsőséges, ugyanis az árhullámokat követő alacsony vízállás esetén meglehetősen kiszáradnak. Mindez a kavics és a durva homok csekély vízmegtartó képességével hozható összefüggésbe.

A csigolya bokorfüzesek cserjeszintjének borítása 50-80%, míg magassága 1,5 és 7 m között változik. Névadó, s egyben uralkodó cserjéje a *Salix purpurea*, de vannak olyan állományai is, melyekben a *Salix alba*, vagy ritkábban a *Populus nigra* képez konszociációt. A gyepszint borítása igen változó, általában 30-90% között ingadozik, de vannak nudum jellegű állományok is. Fáciesképző lehet az *Agrostis stolonifera*, a *Poa palustris* és a *Typhoides arundinacea*.

Az asszociáció szervezettsége rendkívül pionír jellegű, s az itt élő fajok igen laza életkapcsolatban vannak egymással. Állományaikban a puhafaligetek elemei (*Salicetea*, *Salicion*) még kissé alárendelt szerepet játszanak, viszont közülük a *Salix purpurea* e társulásban a leggyakoribb. Jelentős szerephez jutnak ezzel szemben a ruderalis növények (*Chenopodio - Scleranthea*, *Bidentetea*, *Plantaginetea*, stb.). Elsősorban utóbbiak képezik a mandulalevelű bokorfüzesek felé a társulás differenciális fajait (*Achillea millefolium*, *Bromus sterilis*, *Capsella bursa-pastoris*, *Chenopodium ambrosioides*, *Erucastrum gallicum*, *Poa compressa*, *Plantago lanceolata*, *Rumex crispus*, stb.).

A csigolya bokorfüzesek természetvédelmi szempontból kevésbé jelentősek, mégis tájképi jellegük fontos meghatározó tényező. Fennmaradásukat gazdasági tevékenység nem veszélyezteti. Gondot okoz azonban egyes tájidegen elemek terjeszkedése (*Acer negundo*, *Ambrosia elatior*, *Aster salignus*, *Erigeron canadensis*, *Solidago gigantea*, *Stenactis annua*, *Lycopersicon esculentum*,

*Xanthium italicum*). Védett növények a csigolya bokorfüzesekben igen ritkák, közülük a Szigetközben élő *Ribes nigrum* érdemel elsősorban említést.

### MANDULALEVELŰ BOKORFÜZES

#### **Polygono hydropipero - Salicetum triandrae** (TIMÁR 1950) KEVEY 1993

Syn.: Salicetum triandrae TIMÁR 1952, Salicetum mixtum Salix triandra-purpurea consoc. SOÓ 1934 nom. nud. p. p., Salix triandra-purpurea stadium ZÓLYOMI 1937 p. p., Salicetum triandrae-purpureae UJVÁROSI 1940 p. p., Saliceto - Populeto - Alnetum Salix triandra-purpurea consoc. SOÓ 1940 p. p., Populeto - Salicetum Salix triandra facies TIMÁR 1950a, Populeto - Salicetum triandrae TIMÁR 1950b, Salicetum triandrae-albae TIMÁR 1953.

A mandulalevelű bokorfüzes állományai az Alföld folyói mentén, mellékágak, holtágak és morotvák szélein elég gyakoriak. E termőhelyeken ugyanis a folyóvíz mozgása elenyésző, ezért hordaléka finom homok és iszap. A vízgazdálkodási viszonyok itt már sokkal kiegyensúlyozottabbak, mint a csigolya bokorfüzeseknél, ami a finom szemcséjű hordalék nagyfokú vízmegtartó képességével magyarázható.

A cserjeszint borítása 60-90%, magassága pedig 2-7 m. Névadó cserjéje nem mindig alkot állományt, s helyette gyakran a *Salix alba* és *S. viminalis*, ritkábban pedig a *Salix cinerea*, *S. purpurea* képez konszociációt. A gyepszint borítottsága 30-80% között változik, de itt is találunk nudum jellegű állományokat. Fáciesképző lehet a *Carex gracilis*, *Myosotis palustris*, *Rorippa amphibia* és *Typhoides arundinacea*.

Ez a társulás már fejlettebb szerveződésű mint a csigolya bokorfüzes. Az asszociáció ligeterdő jellege itt már jobban jelentkezik. Ezt tükrözi a ruderális fajok bizonyos fokú csökkenő, valamint a mocsári növények (*Phragmitetea*, *Magnocaricion*, stb.), és a puhafaligetek (*Salicetea*, *Salicion*) elemeinek emelkedő tendenciája. Többnyire e cönológiai kategóriák adják a társulás differenciális fajait (*Phragmitetea*: *Galium palustre*, *Stachys palustris*; *Bidentetea*: *Polygonum hydropiper*; *Salicion triandrae*: *Salix triandra*, *S. viminalis*; *Salicion albae*: *Humulus lupulus*, stb.).

Természetvédelmi jelentőségük hasonló, mint a csigolya bokorfüzeseké. Elsősorban tájképi jellegük emelendő ki. Tájidegen fajok e társulásban valamivel ritkábbak, de "flóraszennyező" szerepük így is problémát jelent (*Aster salignus*, *Acer negundo*, *Impatiens glandulifera*, *Solidago gigantea*, *Erigeron canadensis*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Stenactis annua*, stb.). Állományaikban védett növények csak elvétve találhatók. Ilyen a *Leucjum aestivum* és az Alpokból a Szigetközbe levándorolt *Arabis alpina*.

## Puhafaligetek

Puhafaligetek az alacsony ártéren alakultak ki, valamivel magasabb szinten, mint a bokorfüzesek. Állományaik fiatal öntéstalajon fejlődnek, melyben a gyakori elárasztások miatt csak nyers humusz képződik. Ezt az időszakos árhullámok vagy lemossák, vagy pedig újabb és újabb hordalékkal terítik be.

### FÜZLIGET

#### Leucojo aestivo - Salicetum KEVEY 1993

Syn.: Salicetum albae-fragilis SOÓ 1957 p. p., Salicetum mixtum Salix alba-fragilis consoc. SOÓ 1934 nom. nud., Salicetum mixtum SOÓ 1936 p. p., Saliceto - Populeto - Alnetum Salix alba-fragilis consoc. ZÓLYOMI 1937, Saliceto - Populeto - Alnetum SOÓ 1940 p. p., Salicetum mixtum TIMÁR 1950a p. p., Salicetum albo - amygdalinae SLAVNIC 1952 p. maj. p., Salicetum albae TÓTH 1953 s. l., Saliceto - Populeto albae TIMÁR 1953 p. p., Saliceto - Populeto JURKO 1958 p. p., Populeto - Salicetum ZÓLYOMI 1955 p. p., Salicetum albae-fragilis hungaricum SOÓ 1958 p. p., Salicetum albae-fragilis danubiale et tibiscense SOÓ 1971 p. p.

E regionális fűzliget asszociáció egykor Alföldünk folyóit szinte mindenütt szegélyezte. Állományaik az alacsony ártér mélyfekvésű részein található, de így is valamivel magasabban helyezkednek el, mint a bokorfüzesek. Termőhelyük kisebb árhullám esetén is gyakran víz alá kerül, ezért talajuk általában kellően nedves.

Az 50-80% záródású felső lombkoronaszint magassága 20-30 m. Uralkodó fafaja a *Salix alba*, mellette olykor a *S. fragilis* is képezhet konszociációt. Az alsó lombkoronaszint 5-30% borítottságú, magassága pedig 10-15 m. A *Salix alba* és *S. fragilis* fiatal egyedei mellett itt egyéb fajok (*Alnus glutinosa*, *A. incana*, *Ulmus laevis*) csak elvétve fordulnak elő. A cserjeszint igen fejletlen, gyakran teljesen hiányzik. A gyepszint általában fejlett, 60-100% borítottságú. Az alábbi fajok képeznek benne fáciest: *Carex gracilis*, *C. riparia*, *C. vesicaria*, *Galium palustre*, ***Leucojum aestivum***, *Myosotis palustris*, *Phragmites australis*, *Poa palustris*, *Polygonum hydropiper*, *P. mite*, *Rorippa amphibia*, *Stachys palustris*, *Typhoides arundinacea*.

A karakterfajok csoportrészesedése alapján a fűzligetek a nyárligetekkel mutatják a legközelebbi rokonsági kapcsolatot. Nem véletlen, hogy e két ligeterdő társulást mindaddig egy asszociációként tárgyalták. A fűzligetek elsősorban a mocsári (*Phragmitetea*, *Magnocaricion*, stb.) elemek és a puhafaligetek (*Salicetea*, *Salicion*) fajainak magasabb részarányával különböznek a nyárligetektől. Differenciális fajaik is általában e növénycönológiai kategóriákhoz tartoznak (*Phragmitetea*: *Rorippa amphibia*, *R. islandica*, *Rumex hydrolapathum*, *Sium latifolium*; *Magnocaricion*: *Carex vesicaria*; *Salicion albae*: ***Leucojum aestivum***, *Salix alba*, *S. fragilis*, stb.).

A füzligetek természetvédelmi problémái az utóbbi évtizedben igen kiéleződtek. Ma már alig akad viszonylag természetközeli állományuk, bár ezek lenyűgözően szépek. Sajnos még védett területeken is egyre fogyatkoznak, mert a vágásterületeket szinte mindenütt nemesített nyár- vagy fűzfajtákkal ültetik be. Gondot okoz egyes meghonosodóban levő fafajok terjeszkedése is (*Acer negundo*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Morus alba*). Ugyanez vonatkozik a már említett adventív lágyszárú növényekre is. Védett növények a füzligetekben szintén ritkák, bár közülük a helyenként tömegesen fellépő *Leucojum aestivum* és a Szigetközben élő *Ribes nigrum* mindenképp említésre méltó.

### NYÁRLIGET

#### Senecio fluviatilis - Populetum KEVEY 1993

Syn.: Salicetum mixtum Populus nigra consoc., Populus alba consoc., Salix - Populus consoc., Salix - Populus - Alnus consoc., Salix - Alnus glutinosa consoc. SOÓ 1934 nom. nud. p. p., Saliceto - Populeto - Alnetum Salix - Alnus glutinosa consoc., Alnus incana consoc., Populus nigra - Populus alba consoc., Populus - Alnus consoc. ZÓLYOMI 1937, Saliceto - Populeto - Alnetum SOÓ 1940 p. p., Salicetum mixtum TIMÁR 1950a p. p., Populetum nigro-albae SLAVNIC 1952 p. p., Saliceto - Populetum albae TIMÁR 1953 p. p., Populeto - Salicetum ZÓLYOMI 1955 p. p., Salicetum albae-fragilis SOÓ 1957 p. p., Salicetum albae-fragilis hungaricum SOÓ 1958 p. p., Salicetum albae-fragilis danubiale et tibiscense SOÓ 1971 p. p., Carduo crispum - Populetum KEVEY ined.

Hazai nyárligeteink nem azonosak a Nyugat-Európából ismert *Populetum albae* WENDELBERGER-ZELINKA 1952 asszociációval. Egykori terjedelmes állományaik Alföldünk folyóit sokfelé kísérték, melyeknek ma már csak töredékei láthatók. Ezek az alacsony ártér viszonylag magasabban fekvő részeit borítják. Termőhelyük csak nagyobb árhullám esetén kerül víz alá, s nyers öntéstalajuk alacsony vízállás idején kissé kiszáradhat.

A társulás felső lombkoronaszintje 60-85% borítottságú, magassága 20-30 m. Uralkodó fafajuk általában a *Populus alba*, viszonylag alacsonyabban fekvő termőhelyeken pedig a *Populus nigra*, de olykor a *Salix alba* is jelentősebb szerephez juthat. Az alsó lombkoronaszint borítottsága 5-40%, magassága pedig 10-15 m. Legjellemzőbb itt az *Alnus incana* és az *Ulmus laevis*. A ritkaságok közül a *Salix elaeagnos* érdemel említést. A cserjeszint fejlettsége igen változó lehet, ugyanis borítottsága 5%-tól 80%-ig terjedhet. Különösen a *Populus alba*-s konszociációnál figyelhető meg fejlett cserjeszint, mely elsősorban *Cornus sanguinea*-ből áll. Jellemző még a *Rubus caesius* helyenként fellépő nagy tömege. Változatosan fejlett a gyepszint, melynek borítottsága igen változó (10-100%). Fáciesképző fajai között legjellemzőbb a *Ficaria verna* és az *Impatiens noli-tangere*, míg az *Aegopodium podagraria*, *Carex remota*, *Glechoma hederacea* és *Typhoides arundinacea* csak ritkán jut e szerephez.

A fűzligetekhez képest a nyárligetekben kisebb a mocsári (*Phragmitetea*, *Magnocaricion*, stb.) növények és a puhafaligetek (*Salicetea*) elemeinek aránya, viszont utóbbiak közül az *Alnus incana*, *Carduus crispus*, *Populus alba*, *P. nigra* és *Senecio fluviatilis* e társulás legjobb differenciális fajait képezik. A lomberdei elemek (*Quercus* - *Fagea*) és a keményfaligetek (*Alno* - *Padion*) növényei a nyárligetekben már nagyobb szerephez jutnak (*Aegopodium podagraria*, *Carex remota*, *Circaea lutetiana*, *Crataegus monogyna*, *Euonymus europaeus*, *Padus avium*, *Rumex sanguineus*, ***Scilla vindobonensis***, *Scrophularia nodosa*, *Ulmus minor*, stb.). E növények jelenléte már az égerligetekkel és a tölgy - kőris - szil ligetekkel való kapcsolatra utal.

A nyárligetek természetvédelmi problémái szinte teljesen megegyeznek a fűzligetekével. Védett növények e társulásban már valamivel gyakoribbak (*Equisetum hyemale*, *Leucosium aestivum*, *Listera ovata*, *Ribes nigrum*, *Vitis sylvestris*).

#### Keményfaligetek

Keményfaligetek a magas ártéren helyezkednek el, ezért termőhelyeik csak kivételesen magas árhullám esetén kerülnek víz alá. Talajuk már lényegesen hosszabb fejlődésen átment, vastag humuszos réteggel rendelkező ún. öntés erdőtalaj.

### ÉGERLIGET

#### Paridi quadrifoliae - Alnetum KEVEY 1993

Syn.: *Quercus robur* - *Fraxinus excelsior* - *Ulmus glabra* ass. *Alnus* - *Fraxinus consoc.* SOÓ 1940 p. p., *Fraxineto* - *Ulmatum alnosum* SOÓ 1943 p. p., *Ulmeto* - *Fraxinetum alnetosum* JURKO 1958 p. p., *Querceto* - *Ulmatum hungaricum* *Alnus glutinosa* typ. KÁRPÁTI I.-TÓTH 1962a p. p., *Fraxino pannonicæ* - *Ulmatum alnetosum* SOÓ 1964 p. p.

Az égerligetek általában kicsiny kiterjedésű állományokat képeznek, s az Alföldön csak igen szórványosan fordulnak elő. A társulást eddig csupán a Szigetközben, a Mezőföldön, a Dráva-síkon és a Nyírségben sikerült megfigyelni. Ezek a hegy- és dombvidéki patakokat kísérő *Aegopodio* - *Alnetum* KÁRPÁTI et JURKO 1961 asszociáció síkvidéki rokontársulását képezik. A magas ártér viszonylag mélyebb szintjein és horpadásaiban szoktak igen szórványosan kifejlődni, de egyes patakokat közvetlenül is szegélyezhetik. Állományaik túlnyomó része ma már ármentett területen található.

Az égerligetek felső lombkoronaszintjének borítása 60-80%, míg magassága 20-25 m között változik. Uralkodó fafaja az *Alnus glutinosa*, de mellette olykor más fafajok (*Fraxinus excelsior*, *F. angustifolia* ssp. *pannonica*, *Populus alba*, *P. nigra*, *Salix alba*, *Ulmus laevis*) is képezhetnek konszociációt.

Változatosan fejlett az alsó lombkoronaszint, melynek borítása 10-40%, magassága pedig 10-15 m lehet. Legjellemzőbb és legnagyobb tömegben előforduló fái az *Alnus incana* és a *Padus avium*. A társulás cserjeszintjének borítása 40-80%, míg magassága 2-5 m. Elsősorban *Cornus sanguinea*, *Corylus avellana* és *Padus avium* nagyobb tömege képezi. Egyéb fontosabb cserjéi még a *Frangula alnus*, *Rhamnus catharticus*, *Ribes rubrum* és *Viburnum opulus*. Említésre méltó továbbá az alsó cserjeszintben (újulat) olykor fáciesképző *Hedera helix* és *Rubus caesius*. A gyepszint 40-100% borítottságot mutat. Benne fáciesképző lehet az *Aegopodium podagraria*, *Allium ursinum*, *Ficaria verna*, *Galanthus nivalis*, *Impatiens noli-tangere* és *Parietaria erecta*.

Az égerligetek a tölgy - kőris - szil ligetekkel mutatják a legnagyobb rokonságot, ezért állományait mindaddig utóbbi társulás *Alnus glutinosa*-s konzociációinak tekintették. A két társulás között azonban lényeges különbségek figyelhetők meg. Így az égerligetben feltűnő a mocsári elemek, egyes ártéri és mocsári gyomok (*Galio - Urticetea*, *Bidentetea*, stb.), valamint a ligeterdei (*Salicetea*, *Alno - Padion*, stb.) növények magasabb aránya. Differenciális fajai is ezek közül kerülnek ki (*Phragmitetea*: *Carex acutiformis*, *Iris pseudacorus*, *Phragmites communis*, *Typhoides arundinacea*; *Calystegion*: *Calystegia sepium*; *Salicion albae*: *Alnus incana*, *Salix alba*; *Alno - Padion*: *Alnus glutinosa*, *Impatiens noli-tangere*, stb.). Jelentős szerepet játszanak továbbá az üde lomberdők (*Fagetalia*) fajai is, ezek azonban a tölgy - kőris - szil ligetekben és a gyertyános - tölgyesekben mutatják a legnagyobb gyakoriságot.

A társulás több állománya - ritkaságánál, valamint vegetációtörténeti jelentőségénél fogva - védelmet érdemelne. A tájidegen növények közül az *Impatiens parviflora* és a *Solidago gigantea* jelenti a legtöbb problémát, de "flóraszennyező" hatást fejt ki az *Acer negundo*, *Ailanthus altissima*, *Juglans nigra*, *Fraxinus pennsylvanica* és *Robinia pseudo-acacia* is. A társulásban elég sok védett növény talál menedéket (*Epipactis helleborine*, *Equisetum hyemale*, *Leucojum aestivum*, *Listera ovata*, *Ophioglossum vulgatum*, *Platanthera bifolia*, *Scilla vindobonensis*, *Vitis sylvestris*, stb.).

### **TÖLGY - KŐRIS - SZIL LIGET** **Fraxino pannonicae - Ulmetum SOÓ 1960**

Syn.: Fraxinetum excelsioris Quercus - Fraxinus et Fraxinus - Ulmus consoc. SOÓ 1934 nom. nud., Fraxinus - Ulmus - Quercus ass. SOÓ 1936, Fraxineto - Ulmetum SOÓ 1936 nom. nud., Ulmeto - Fraxineto - Roboretum ZÓLYOMI 1937, Ulmeto - Roboretum HARGITAI 1939, Quercus robur - Fraxinus excelsior - Ulmus glabra ass. SOÓ 1940, Querceto - Fraxineto - Ulmetum SOÓ 1941, Populeto - Salicetum brachypodietosum TÓTH 1953, Querceto - Ulmetum hungaricum SOÓ 1955, Querco - Ulmetum hungaricum KÁRPÁTI I., TÓTH 1962, Ulmeto - Fraxinetum JURKO 1958, Fraxino - Populeto JURKO 1958, Fraxineto oxycarpae - Ulmetum hungaricum SOÓ 1957,

Fraxino pannonicæ - Ulmetum pannonicum SOÓ 1963, Fraxino pannonicæ - Ulmetum submeceskense HORVÁT 1969, Scillo vindobonensis - Ulmetum (SOÓ 1963) em. KEVEY 1993.

Hazai tölgy - kőris - szil ligeteink az ártéri szukcessziósor szubklimax társulását képezik, s az ártér legmagasabb pontjain figyelhetők meg. Állományainak nagyobb része ma már ármentett területen van. Megtalálhatók az Alföld egyes patakjai mellett is, ahol gyakran közvetlenül szegélyezik e kisebb vízfolyásokat. A Zselicből, Dráva-mentéről ismert, a szlavóniai ártéri keményfaerdők felé átmenetet mutató állományokat SOÓ REZSŐ **Rusco - Fraxino - Ulmetum** SOÓ 1971 névvel különítette el.

A tölgy - kőris - szil ligeterdők felső lombkoronaszintjének borítása 60-85%, magassága pedig 25-30 m. Leggyakrabban a *Fraxinus angustifolia* ssp. *pannonica*, *Populus alba* és *Quercus robur* képez konszociációt, de a *Fraxinus excelsior* (pl. a Szigetközben) és az *Ulmus laevis* is állományt képezhet. Az alsó lombkoronaszint 20-40% borítást mutat, magassága pedig 10-20 m között változik. Legjelentősebb fái az *Alnus incana*, *Malus sylvestris*, *Padus avium*, *Ulmus minor* és *U. scabra*. A liánok között a *Hedera helix* és a *Vitis sylvestris* is felhatol e szintbe. A cserjeszint meglehetősen fejlett. Borítása általában 40-80%, magassága pedig 2-5 m. Cserjéi közül legnagyobb tömegben a *Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Fraxinus angustifolia*, *F. excelsior*, *Padus avium*, valamint a *Viburnum opulus* szokott előfordulni. Az alsó cserjeszint (újulat) általában jelentéktelen, de a *Hedera helix* olykor fációs képző lehet. A gyepszint általában gazdag, bár záródása 10-100% között változhat. Legfontosabb fációs képző fajai az *Aegopodium podagraria*, *Allium ursinum*, *Brachypodium sylvaticum*, *Convallaria majalis*, *Corydalis cava*, *Galium odoratum*, *Polygonatum latifolium*. Olykor az *Anemone ranunculoides*, *Galanthus nivalis*, *Impatiens noli-tangere*, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *Parietaria erecta* és *Vinca minor* is megjelenhet nagyobb tömegben.

A tölgy - kőris - szil ligeterdők elsősorban az üde lombdők (*Fagetalia*) növényeinek feltűnő gyakoriságával különböznek az égerligetektől (*Anemone ranunculoides*, *Gagea lutea*, *Lathraea squamaria*, *Pimpinella major*, *Pulmonaria officinalis*, *Stachys sylvatica*, *Viola sylvestris*, stb.). Jelentős szerepet játszanak a keményfaligetek (*Alno - Padion*, *Ulmion*) elemei is (*Padus avium*, *Ulmus laevis*, *Viburnum opulus*, stb.). Az égerligetekben még meghatározó mocsári (*Phragmitetea*) növények és puhafaligetek (*Salicetea*) elemei ezzel szemben háttérbe szorulnak.

Egykor az Alföld magas ártereinek uralkodó társulását a tölgy - kőris - szil ligetek képezték. Hajdani terjedelmes állományainak ma már csak töredékei találhatók. Napjainkban is egyre fogyatkoznak, mert a kivágott erdők helyét gyakran tájidegen fafajokkal újítják fel. Egyéb behurcolt növények agresszív terjeszkedése is gondot okoz. Állományaikban igen sok védett növényfaj él (*Carex strigosa*, *Cephalanthera damasonium*, *C. longifolia*, *C. rubra*,

*Epipactis helleborine*, *E. microphylla*, *Equisetum hyemale*, *Lilium bulbiferum*, *Listera ovata*, *Orchis militaris*, *O. purpurea*, *Platanthera bifolia*, *Scilla vindobonensis*, stb.). Jelenkort megért állományai természetvédelmi szempontból igen nagy értéket képviselnek, amit a fenti védett fajok jelenléte mellett vegetációtörténeti jelentőségük (Bükk I. kor *Fagetalia* elemeinek megőrzése) is alátámaszt.

#### Domb- és hegyvidéki ligeterdők

A hegy-dombvidéki patakokat keskeny sávban szegélyező erdőtársulások, melyek termőhelye mindig többletvízhatástól függő. Állományalkotó fafaja rendszerint az *Alnus glutinosa*, melynek lombkoronája közepes fénymenyiséget enged át, gyökerén pedig nitrogényűjtő sugárgomba él. A gyakori előntés, hordaléklerakódás és az előbbieket miatt magas a talaj nitrogéntartalma, s így a nitrofil fajok részaránya. A mézgás égerhez *Salix fragilis*, *Padus avium*, *Fraxinus excelsior*, ritkábban *Populus tremula*, *Ulmus glabra* elegyedik. Cserjeszintje legfeljebb közepesen fejlett, jellemző higrofil fajai: *Frangula alnus*, *Viburnum opulus*, *Sambucus nigra*, *Cornus sanguinea*, *Ribes rubrum*. A fákra, cserjékre gyakorta kapaszkodnak liánok: *Clematis vitalba*, *Humulus lupulus*, *Bryonia dioica*, *Calystegia sepium*.

A patakmenti társulások vonalas megjelenése miatt a környező állományok mezofil, mezohigrofil (többnyire *Fagetalia*) fajai behúzódnak az állományokba, melyek az *Alnion* fajok (*Crepis paludosa*, *Carex brizoides*, *C. pendula*, *C. remota*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Equisetum maximum*, *E. sylvaticum*, *Caltha laeta*, *Impatiens noli-tangere*, *Stellaria nemorum*, ***Telekia speciosa***, ***Doronicum austriacum***, *Petasites hybridus*, *Aegopodium podagraria*, ***Matteuccia struthiopteris***, stb.) dominanciáját csökkentik. A gyepszintre jellemző a magaskórós fajok (köztük több adventív: pl. *Solidago gigantea*, *Reynoutria japonica*, *Impatiens glandulifera*) és a páfrányok jelenléte. Termőhelyeik állandóan nedves vagy felszínig nedves hidrológiai kategóriába tartoznak, talajaik pedig lejtőhordalék erdőtalaj vagy réti talaj típusúak. A különleges élettér, a "zöld folyosó" miatt állományukat véderdőként célszerű kezelni.

#### **HEGYVIDÉKI ÉGERLIGET**

**Carici brizoidis - Alnetum** HORVAT 1938 (p.p.) em. OBERD. 1953

Syn.: *Alnetum glutinosae-incanae* auct. hung.

A hazai égerligetek közül alpin-kárpáti kapcsolatot biztosító társulás, melyben dealpin-dekárpáti fajok (pl. *Alnus incana*, ***Matteuccia struthiopteris***, ***Gentiana asclepiadea***, ***Doronicum austriacum***) jelennek meg színezőelemként.



A Soproni-hg., Kőszegi-hg., Őrség, Vend-vidék egyes területein és a Zempléni-hg. északi részén fellépő társulás, mely a közép-európai megjelenéshez képest tipikusan nálunk nem fordul elő.

### GYERTYÁNOS ÉGERLIGET

**Aegopodio - Alnetum KÁRPÁTI et JURKO 1961**

Syn.: Querceto - Carpinetum alnetosum MIKYSKA 1939, Querceto - Carpinetum alneto - fraxinetosum KLIKA 1942, Alnetum glutinosae BORZA 1959.

A középhegységek és a dombvidékek szűkebb völgyeinek égerligete. Az alpin-kárpáti fajok hiányoznak, az *Alnion* fajok mellett hangsúlyosak a *Fagetalia* fajok. Az Északi-khg., Dunántúli-khg. és Nyugat-Dunántúl általánosan elterjedt társulása.

### SZUBMONTÁN SÁSOS ÉGERLIGET

**Carici acutiformis - Alnetum (DOSTÁL 1933) SOÓ 1963**

Syn.: Saliceto - Alnetum DOSTAL 1933, Alnetum glutinosae salicosum fragilis SOÓ 1934, Carici - Alnetum SOÓ 1957, Calthae - Alnetum SOMSAK 1961.

A dombvidékek szélesebb, ellaposodó völgyeinek égerligete, melyre az ingadozó talajvíz és a láposodás is jellemző már. Emiatt az asszociáció átmenetnek tekinthető az égerligetek és az égerlápok között. Koronaszintjében a *Fraxinus excelsior*, a *Populus alba* és a *Salix alba* is képezhet konszociációt. Nyár elején ligeterdei, nyár végén (a pangóvíz miatt) láperdei képet mutat. Ez utóbbi képet pl. az *Equisetum palustre*, ***Thelypteris palustris***, *Galium palustre*, *Valeriana dioica*, *Carex elata* növényfajok is jelzik. A magasságok közül tömeges a tarackoló *Carex acutiformis*. Az átmeneti jelleget tükrözik a társulás differenciális fajai is, melyek között a puhafaligetek (pl. *Alnus incana*, *Salix fragilis*) és keményfaligetek (pl. *Circaea lutetiana*, *Padus avium*, *Paris quadrifolia*) elemei egyaránt képviselve vannak. Egykor ez a társulás csatlakozott a keményfaligetekhez, ma ez a kapcsolat már alig figyelhető meg, az égerligetek ezen formáját javarészt felszámolták.

### HEGYVIDÉKI KŐRISLIGET

**Carici remotae - Fraxinetum W. KOCH 1926 orienti-alpinum KNAPP 1942**

Syn.: Alnetum glutinosae-incanae caricetosum remotae KLIKA 1941.

Hazánkban az eredeti közép-európai társulás kelet-alpesi variánsát írták le. Megléte nálunk erősen megkérdőjelezhető, inkább az égerliget magas kőris

konszociációjáról van szó. Differenciális fajt sem lehet találni. A Soproni-hg. és Magas-Bakony néhány helyéről jelezték.

### Láperdők

Lefolyástalan termőhelyek, és feltöltődő morotvák jellemző erdőtársulásait a láperdők képezik. Vizük nincs mozgásban, ezért oldott oxigénben rendkívül szegény. Ilyen anaerob körülmények között a vízben levő elhalt szerves anyagok nem tudnak tökéletesen lebomlani, s fokozatosan eltözegekednek. A meder aljára leülepedő tőzegréteg évről-évre vastagodik, s vele párhuzamosan megindul a termőhely feltöltődése. Ez az ún. organogén szukcesszió vezet el a láperdők kialakulásához.

Állományaik sötétbarna vagy feketés színű tőzeges láptalajokon fejlődnek. Hőgazdálkodásuk szerint a hideg talajokhoz tartoznak. Ezzel (és az állományokban uralkodó mikroklímával) magyarázható, hogy a láperdők több jégkorszaki relikturnövényt őriztek meg napjainkig. Vizük a benne oldott humin anyagoktól barnás színezetű. Az elhalt szerves anyagok bomlásával különféle gázok (ammónia, metán, kéndioxid, kénhidrogén, stb.) keletkeznek, s ezekkel a lápi víz telítődik.

### **FÜZLÁP**

#### **Calamagrostio - Salicetum cinereae** SOÓ et ZÓLYOMI in SOÓ 1955

Syn.: Salicetum cinereae ZÓLYOMI 1931, Salicetum cinereae calamagrostidosum canescentis SOÓ 1934, Salicetum cinereae phragmitosum SOÓ 1937, Salix cinerea - Frangula alnus stadium ZÓLYOMI 1937.

A lápi szukcessziósor első fás társulását a fűzlápok képezik. Általában nádasokkal vagy zsombékosokkal érintkeznek. Az Alföld különböző tájegységein (Hanság, Szigetköz, Duna-Tisza köze, Nyírség, Észak-Alföld, Dél-Alföld) csak igen szórványosan fordulnak elő. Hegy- és dombvidéki tájainkról leírt állományaik talán külön földrajzi variánsként, esetleg más társulásként kezelendők.

A fűzlápok lényegében bokorfüzesek, ezért lombkoronaszintjük gyakorlatilag hiányzik. Cserjeszintjük általában 2-5 m magas, s 50-80% borítottságú. Leggyakoribb, s legnagyobb tömegben előforduló cserjéje a *Salix cinerea*, mellette legtöbbször a *Frangula alnus* fordul elő szálanként, ritkán pedig a *Salix aurita* képezhet sűrű állományt. Gyepszintjük borítottsága 30 és 90% között váltakozik. Benne fáciesképző lehet a *Calamagrostis canescens*, *Carex acutiformis*, *C. appropinquata*, *C. elata*, *Glyceria maxima*, *Phragmites communis*, *Thelypteris palustris*, *Typha angustifolia*.

Mivel a fűzlápok vízi (*Lemno - Potamea, Hydrochari - Lemnetea, Potametea*, stb.) és mocsári (*Phragmitetea, Magnocaricion*, stb.) asszociációkkal érintkeznek, ezért állományaikban ezek karakterfajai jelentős szerepet játszanak. A nyír- és égerlápoktól részben e cönológiai kategóriák növényeivel különíthetők el, melyek a fűzlápokban lényegesen gyakoribbak (pl. *Calamagrostis canescens, Iris pseudacorus, Phragmites australis*, stb.). A differenciális fajok között jelentősebbek egyes láperdei (*Alnetea, Salicetalia auritae*) elemek (pl. *Comarum palustre, Salix aurita, S. cinerea*, stb.). Az egyéb láperdei jelleggel rendelkező fajok (*Angelica palustris, Carex elata, C. pseudocyperus, Carex vesicaria, Chrysanthemum serotinum, Frangula alnus, Galium palustre, Ligularia sibirica, Peucedanum palustre, Urtica kioviensis*, stb.) mellett a zsombékosok (*Caricion rostratae*) jellemző növényritkasága, a *Calamagrostis stricta* érdemel elsősorban említést.

A fűzláp természetvédelmi értéke igen nagy. Sajnos állományaik jelentős része ma már kiszáradó, leromlott, elgyomosodott állapotban van. Különösen a Nyírségben és a Bereg-Szatmári-sík fűzlápjaiban él igen sok védett növényfaj (*Cicuta virosa, Dactylorhiza incarnata, Epipactis palustris, Eriophorum angustifolium, E. latifolium, Gentiana pneumonanthe, Leucojum aestivum, Menyanthes trifoliata, Ranunculus lingua*, stb.). Tájidegen növényfajok (pl. *Solidago gigantea*) a fűzlápokban szerencsére ritkák, ezért különös zavaró hatást nem fejtenek ki. A társulás természetes állapotban levő és értékes fajokat rejtegető állományainak megőrzése, valamint vízgazdálkodási viszonyainak helyreállítása igen fontos természetvédelmi feladat.

### TÖZEGMOHÁS FŰZLÁP

*Salici cinereae - Sphagnetum recurvi* (ZÓLYOMI 1931) SOÓ 1954

Syn.: Sphagno - Salicetum cinereae ŠOMŠÁK 1963.

Uralkodó faja a *Salix cinerea*, melyhez szálanként *S. aurita, Betula pubescens, Populus tremula, Frangula alnus* elegyedik. Gyepszintjére jellemző, konstans fajnak tekinthető a *Thelypteris palustris, Lysimachis vulgaris, Juncus effusus*, gyakoribb fajai a *Phragmites australis, Calamagrostis canescens, Carex lasiocarpa, C. inflata, C. elata, C. elongata, Lycopus europaeus, Galium palustre*. Szórványosan fellépő, értékes fajai: *Dryopteris cristata* (†), *Menyanthes trifoliata, Drosera rotundifolia, Eriophorum angustifolium*. Mohaszintje jól fejlett, benne dominálnak a tőzegmohák. A tőzegmohapárnák a cserjefajok gyökfőjére is felkapaszkodnak, a *Sphagnum* fajok közül karakterfajnak tekinthető a *Sph. recurvum*. További, kevésbé gyakori tőzeg-mohafajai: *Sph. centrale, Sph. palustre, Sph. squarrosum*. A mohák közül konstans még az *Aulacomnium palustre*.

Hazánkban szórványosan, kisebb lefolyástalan teknőkben találjuk állományaikat. Az utóbbi időszakban leromlásuk felgyorsult, ezért fenntartásuk érdekében aktív beavatkozások (pl. vízutánpótlás, cserje- és nádirtás) szükségesek. Előfordulása: Kelemér (Kis- és Nagymohos), Egerbakta, Sirok, Szentendre (Mélymocsár), Zalaszentő (Vadtó), Őrség, Kőszeg (Alsó-erdő).

### NYÍRLÁP

#### **Salici pentandrae - Betuletum pubescentis** SOÓ (1934) 1955

Syn.: *Betuletum pendulae* SOÓ 1926, *Betuletum pubescentis* ZÓLYOMI 1931, *Betulo - Salicetum cinerae phragmitosum* ASZÓD 1936, *Betuletum pubescentis salicosum pentandrae* SOÓ 1934, *Betuletum pubescentis - pendulae salicosum pentandrae* SOÓ 1937.

A jégkorszak utáni hűvös és száraz klímájú fenyő-nyír kor (i. e. 8000-7000) emlékeit a nyírlápok őrzik. Alföldünknek ezt a reliktum társulását csak a Hanságból és a Nyírségből írták le.

A társulás a fűzlápoknál fejlettebb szukcessziós stádiumot képvisel. Ezt bizonyítja közepesen zárt lombkoronaszintje, amely azonban mindössze 8-10 m magas. Jellemző fái - melyek révén az éger- és fűzlápoktól meg lehet különböztetni - a *Betula pubescens* és a *Salix pentandra*, de közéjük *Betula pendula* is elegyedik. Ezek mindegyike képezhet konszociációt. Közepesen fejlett, 2-5 m magas cserjeszintjében a fenti fafajok fiatal egyedei mellett a *Frangula alnus* és a *Salix cinerea* jellemző. Különböző mértékben zárt gyepszintjükben fáciesképző lehet a *Calamagrostis canescens*, a *Carex acutiformis* és a *Thelypteris palustris*.

A fűzlápokhoz képest a nyírlápokban a vízi (*Lemno - Potamea*, *Hydrochari - Lemnetea*, *Potametea*, stb.) és mocsári (*Phragmitetea*, *Magnocaricion*, stb.) elemek kisebb arányban vannak képviselve. Ezzel szemben a lomberdei növények (*Quercus - Fagea*, *Salicetea*, *Alnetea*, *Alno - Padion*, stb.) arányának növekedése egyértelműen a fejlettebb szukcessziós stádiumra utal. Láperdei (*Alnetea*, *Alnion*) jelleggel rendelkező növények is nagy fajszámmal lépnek fel (*Angelica palustris*, *Carex acutiformis*, *Carex appropinquata*, *C. elongata*, *C. pseudocyperus*, *C. vesicaria*, *Cirsium rivulare*, *Geranium palustre*, *Peucedanum palustre*, *Trollius europaeus*, stb.).

A nyírlápok - reliktum jellegüknél és vegetációtörténeti jelentőségüknél fogva - egyik legértékesebb erdőtársulásunkat képezik. Védelmükkel kapcsolatban a legtöbb problémát a lecsapolásokkal kapcsolatos megváltozott vízgazdálkodási viszonyok jelentik. A Hanság nyírlápjai már a harmincas években erősebb degradációt mutattak. Nyírségi állományai ekkor még természetszerű állapotban voltak, de az ötvenes évektől kezdve ezek leromlása is fokozatosan nyomom követhető. A természetes fácieseket így egyre inkább

elgyomosodott származéktípusok (*Rubus caesius*, *Urtica dioica*, stb.) váltották fel. A társulás természetvédelmi értékét a védett növények (*Calamagrostis stricta*, *Dactylorhiza incarnata*, *Listera ovata*, *Menyanthes trifoliata*, stb.) még tovább alátámasztják. A legnagyobb természeti értéket a csak Bátorligetnél élő, fokozottan védett *Ligularia sibirica* képezi.

### **TŐZEGPÁFRÁNYOS ÉGERLÁP** **Thelypteridi - Alnetum** (KLIKA 1940) SOÓ 1957

Syn.: Carici elongatae - Alnetum W. KOCH 1926 s. str., Alnetum glutinosae ZÓLYOMI 1931, Alnetum glutinosae caricetosum elongatae SOÓ 1934, Alnus glutinosa - Carex elongata ass. Nephrodium thelypteris szoc. ZÓLYOMI 1937, Alnus glutinosa - Dryopteris thelypteris ass. KLIKA 1940 s. l., Cariceto elongatae - Alnetum SOÓ et ZÓLYOMI 1951, Populeto - Alnetum glutinosae TIMÁR 1953., Fraxineto oxycarpae - Alnetum hungaricum SOÓ et KOMLÓDI in SOÓ 1957 nom. nud., Cariceto elongatae - Alnetum fraxinetosum hungaricum ZÓLYOMI 1958, Carici elongatae - Alnetum medio-europaeum SOMSÁK 1959, Fraxino angustifoliae - Alnetum TALLÓS 1960 p. p.

A lápi szukcessziósorban a fűzlápok általában égerlápokká fejlődnek. Ezek közül a tőzegrápfrányos égerlápot a Kis-Alföld Szlovákia területére eső részéről (Schur) írták le először. A társulás azóta előkerült a Nyírségből, a Hanságból, a Szigetközéből, a Dél-Mezőföldről, Belső-Somogyból és a Dráva-síkról is. Valószínűleg ide sorolhatók még az Alföld egyéb tájegységeiről **Dryopteridi - Alnetum** KLIKA 1940 (Beregi-sík) és **Fraxino pannonicae - Alnetum** SOÓ et KOMLÓDI (1957) 1960 (Duna-Tisza köze) néven leírt égerlápok is. A tőzegrápfrányos égerláp tehát egy kárpát-medencei lokális asszociációként értelmezhető.

A társulás felső lombkoronaszintje közepesen zárt (50-75%), s közepesen magas (15-20 m). Legjellemzőbb, s egyben legnagyobb tömegben előforduló fája az *Alnus glutinosa*, de helyenként a *Fraxinus angustifolia ssp. pannonica* is képezhet konszociációt. Az alsó lombkoronaszint már jóval ritkább (15-20%), s 8-12 m magas. Többnyire a felső lombkoronaszint fáinak fiatalabb példányai képezik, de mellettük a *Frangula alnus* és a *Salix cinerea* magasabbra nőtt egyedei is előfordulhatnak. A cserjeszint közepesen fejlett (20-40%), magassága 2-4 m. Leggyakoribb cserjéi a *Frangula alnus* és a *Viburnum opulus*. Ritkábban megtalálható itt a *Salix cinerea* is, de e társulásban már sokkal alárendeltebb szerepet játszik, mint a fűzlápokban. Gyepszintjük zártsága igen különböző lehet, s erősen függ a vízborítottságtól. Gyakoribb fái (cserjei) (*Carex acutiformis*, *Deschampsia caespitosa*, *Glyceria maxima*, *Iris pseudacorus*, *Phragmites communis*, *Thelypteris palustris*) mellett a ritka *Hottonia palustris* típus érdemel elsősorban említést.

A tőzegpáfrányos égerlápok a fűzlápoktól hasonló módon különböznek, mint a nyírlápok. Itt is kissé háttérbe szorulnak a vízi és mocsári fajok, viszont a lomberdei növények jelentősebb szerephez jutnak, de a különbségek ez esetben még nagyobbak. Az egyéb alföldi láperdőtől elsősorban az *Alnus glutinosa*, a *Fraxinus angustifolia* ssp. *pannonica* és a *Selinum carvifolia*, míg a fűz- és nyírlápoktól a *Dryopteris carthusiana* és *D. dilatata* is elválasztja. E differenciális fajok mellett egyéb láperdei (*Alnetea*, *Alnion*) növények is szerephez jutnak (*Carex appropinquata*, *C. elata*, *C. elongata*, *C. pseudocyperus*, *C. vesicaria*, *Cirsium oleraceum*, *C. rivulare*, *Deschampsia caespitosa*, *Galium palustre*, *Peucedanum palustre*, *Valeriana dioica*, stb.).

A tőzegpáfrányos égerlápok természetvédelmi problémái hasonlóak az előbb tárgyalt fűz- és nyírlápokéhoz, azzal a különbséggel, hogy állományaik többfelé erdészeti kezelés alatt is állnak. Utóbbi esetben fennáll a tarvágásos erdőműveléssel kapcsolatos problémák veszélye (mint a bolygatással és a mikroklímaváltozással kapcsolatos fajszegényedés, stb.). Természetvédelmi jelentőségük a fűzlápokéhoz hasonló. Sajnos állományaik jelentős része a lecsapolások révén ma már erősebben leromlott, elgyomosodott állapotban van. E társulásból is elég sok védett növényritkaság került elő (*Dactylorhiza incarnata*, *Leucojum aestivum*, *Listera ovata*, *Ranunculus lingua*, *Ribes nigrum*, stb.). Tájidegen növényfajok (pl. *Aster salignus*, *Solidago gigantea*) e társulás jó vízellátású, természet szerű állományaiban ritkák, ezért komolyabb zavaró hatást nem fejtenek ki. Elsősorban ezért fontos a degradáltabb állományok vízgazdálkodási viszonyainak helyreállítása.

### **LÁPI ERDEIFENYVES** **Aulacomnio - Pinetum sylvestris PÓCS 1967**

Syn.: Myrtillo - Pinetum austroalpinum sphagnetosum TOMAŽIĆ 1942, Pino - Quercetum molinietosum EGGLEER 1951, Dicrano - Pinetum molinietosum PÓCS 1958, Myrtillo - Pinetum molinietosum sensu PÓCS 1960.

Erdeifenyveseink legnedvesebb, láposodó típusa, mely a *Dicrano - Pinion* csoport ökológiai határán áll. Elterjedési területe az Alpok délkeleti peremvidékére, hazánkban az Őrség és a Vend-vidék kötött, pszeudoglejes barna erdőtalajú, változó vízgazdálkodású dombhátaira terjed ki.

A társulás koronaszintje meglehetősen heterogén. Kétharmad-felerészben erdeifenyő alkotja, ehhez bükk, lucfenyő és sokszor elég nagy mennyiségben kocsányos és kocsánytalan tölgy járul. Cserjeszintjében leggyakoribb a *Frangula alnus*, tömeges lehet a *Corylus avellana*, *Betula pendula*, *B. pubescens* és a lucfenyő újulata.

A gyepszintben a mindenütt tömeges *Molinia arundinacea*-n kívül állandó és helyenként faciesalkotó a *Lastrea limbosperma*. Differenciális fajai

nagyrészt lápi vagy láperdei higrofil elemek, vagy pedig változó vízellátást jelző fajok (*Gentiana pneumonanthe*, *Lycopus europaeus*, *Lythrum salicaria*, *Mentha pulegium*, *Aulacomnium palustre*, *Sphagnum spp.*). A láperdőkötől ugyanakkor számos fenyves faj különíti el (pl. *Blechnum spicant*, *Lycopodium clavatum*, *Moneses uniflora*, *Pyrola spp.*, *Vaccinium spp.*). Legjellegzetesebb és a többi erdeifenyves társulástól legelütőbb a mohaszint. A névadó faj mellett tömeges a *Dicranum undulatum*, nagy párnákat alkot a *Polytrichum commune* és *Leucobryum glaucum*, szembetűnő a számos *Sphagnum* faj jelenléte.

## ÁTMENETI ÉS MÁSODLAGOS TÁRSULÁSOK

### Szegélycserjések

Részben a sziklagyepekkel, pusztafüves lejtőkkel mozaikosan felépülő erdőtársulások szélein, részben az erdőirtások miatt az összefüggő erdőtömbök (főként száraz tölgyesek) szélein létrejövő formáció. Önálló társulásként való szerepeltetésük megkérdőjelezhető, de mint különleges élőhelyek és mint menedékterületek feltétlen védelemre szorúlnának. Több olyan, elsősorban xerofil jellegű faj van, melyek elsősorban ezt az élőhelytípust részesítik előnyben. A *Festuco - Brometea* fajok közül az *Anthericum ramosum*, *Medicago falcata*, a *Quercetea pubescenti-petraeae* fajok közül az *Astragalus glycyphyllos*, *Betonica officinalis*, *Bupleurum falcatum*, *Chrysanthemum corymbosum*, *Campanula rapunculoides*, *Coronilla varia*, *Cynanchum vincetoxicum*, *Dictamnus albus*, *Geranium sanguineum*, *Laserpitium latifolium*, *Melittis grandiflora*, *Origanum vulgare*, *Peucedanum cervaria*, *Polygonatum odoratum*, *Clinopodium vulgare*, *Silene nutans*, *Trifolium alpestre*, *T. medium*, *T. rubens*, *Teucrium chamaedrys*, *Vicia pisiformis* sorolható ide (tkp. "Trifolio - Geranietea" fajok). Az itt közölt társulások jellemzése, értékelése hazánkban hiányzik.

## TÖVISKES

### **Pruno spinosae - Crataegetum** (SOÓ 1927) HUECK 1931

Syn.: Prunetum spinosae, Crataegetum monogynae SOÓ 1927, Prunetum spinosae crataegosum SOÓ 1934.

Antropogén hatásra kialakuló társulás, száraz erdők szélein, legeltetett és felhagyott területeken jön létre. Jellemző fás növényei: *Prunus spinosa*, *Crataegus monogyna*, *Rosa spp.*, *Rubus fruticosus* agg. (elsősorban *R. procerus*).

**TÖRPEMANDULA CSERJÉS**

**Amygdaletum nanae** SOÓ1959 **pannonicum** (WENDELBERGER1955)  
ZÓLYOMI 1958 corr. SOÓ 1961

Syn.: Prunelletum tenellae SOÓ 1946 **pannonicum** ZÓLYOMI 1957-58, Phlomidium - Amygdaletum SOÓ 1971.

Tipikus kifejlődésű állományai lösszel borított területeken jönnek létre. A vegetatív úton is jól szaporodó, kontinentális karakterű *Amygdalus nana* mellett a jellegeiben hasonló *Cerasus fruticosa* és *Rosa spinosissima* jellemző a társulásra. A kontinentális lösztölgyesek és löszsztyepek fajainak (*Phlomis tuberosa*, *Stipa pulcherrima*, *Aster linosyris*, stb.) sokszor menedékterületei. Előfordulása: Zempléni-hg., Bükk, Mátra, Sárhegy, D-Börzsöny, Budai-hg., Velencei-hg.

**GALAGONYA - VERESGYŰRŰ SOM CSERJÉS**

**Solidagini - Cornetum** KÁRPÁTI I. 1958

Syn.: Crataegetum danubiale JURKO 1958, Querco - Ulmetum Cornus sanguinea - Crataegus monogyna típus KÁRPÁTI I. 1958.

Ligeterdők tarra vágása folytán keletkező, a Duna mentén (főleg a Kisalföldön és a Duna alsó szakaszán) kialakult társulás. Cönológiai helyzete még nem tisztázott, eredete ellenére meglehetősen xerotherm jellegű, számos *Quercetea pubescentis* és *Festuco - Brometea* faj jellemzi.

**CSEPLESZMEGGY CSERJÉS**

**Crataego - Cerasetum fruticosae** SOÓ (1927) 1951

Syn.: Crataego - Prunetum fruticosae SOÓ 1951, Prunetum fruticosae - nanae SOÓ 1927.

Dominál a *Cerasus fruticosa*, mellette több xerofil cserjefaj található. Cseres - tölgyesek, méz- és melegkedvelő tölgyesek köpenytársulása.

**RELIKTUM MOGYORÓCSERJÉS**

**Coryletum avellanae** SOÓ 1927

Syn.: -

Elsősorban bükkösök és gyertyános - tölgyesek szélén található társulás, melynek reliktum jellege (posztglaciális mogyoró kor maradványa)



megkérdőjelezhető. Az előző társulásokhoz képest ez már inkább xeromezofil jellegű.

**MEZOFIL LOMBERDŐ KÖPENYTÁRSULÁSA**  
**Polygonato (latifolio) - Aceretum SZUJKÓ-LACZA ined. ex SOÓ 1966**

Syn.: -

A Börzsöny egyes völgyaljaiban, gyertyános - tölgyesek, esetleg más tölgyesek szélén előforduló köpenytársulás. Benne a környező erdőtársulások fái is megjelennek (*Carpinus betulus*, *Quercus spp.*, *Acer campestre*, *Tilia cordata*). Gyepszintje nagyon kevert összetételű, állandóbb fajai: *Symphytum tuberosum*, *Stellaria holostea*, *Geum urbanum*, *Polygonatum multiflorum*, *P. latifolium*, tavasszal *Corydalis spp.*, stb..

Vágáscserjések

Erdeink vágásaiban átmenetileg kialakuló társulások, gyakorlatilag a szüngenetikus szukcessziós "lépcsők" egy-egy stádiumának feleltethetők meg. Részletes hazai leírásuk, alapos vizsgálatuk mindeddig hiányzik.

**SZAMÓCA - SZEDER TÁRSULÁS**  
**Fragario - Rubetum (PFEIFFER 1936) SISS. 1946**

Syn.: *Rubus idaeus* - *Fragaria vesca* ass. SISS. 1946, *Rubetum idaei* PFEIFFER 1936.

**FÜRTÖS BODZA TÁRSULÁS**  
**Sambucetum racemosae (NOIRFALISE 1919) OBERD.1967**

Syn.: -

**IRODALOM**

- BALÁZS F. (1943): Nagykároly és Erdőd környékének erdői. - Acta Geobot. Hung. 5: 353-398.
- BORHIDI A. (1958): Belső-Somogy növényföldrajzi tagolódása és homokpusztai vegetációja. - MTA Biol. Csop. Közlem. 1: 343-378.
- BORHIDI A. (1960): *Fagion*-Gesellschaften und Waldtypen im Hügelland von Zselic. - Ann. Univ. Bpest. Sect. Biol. 3: 75-87.

- BORHIDI A. (1963a): A Zselic erdei és kapcsolata a nyugat-balkáni bükkösökkel. - Kandidátusi értekezés (kézirat).
- BORHIDI A. (1963b): Die Zönologie des Verbandes *Fagion illyricum* I. Allgemeiner Teil. - Acta Bot. Hung. 9: 259-297.
- BORHIDI A. (1965): Die Zönologie des Verbandes *Fagion illyricum* II. Systematischer Teil. - Acta Bot. Hung. 11: 53-102.
- BORHIDI A. (1966): Die Zönologie des Verbandes *Fagion illyricum* III. Die Phytogeographischen Verhältnisse. - Ann. Univ. Bpest. Sect. Biol. 8: 33-45.
- BORHIDI A. (1968): Die geobotanischen Verhältnisse der Eichen-Hainbuchenwälder Südosteuropas. - Feddes Repert. 78: 109-130.
- BORHIDI A. (1969): Adatok a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea* fajcsoport) és a molyhos tölgy (*Qu. pubescens* fajcsoport) kislevelezesek ökológiai-cönológiai magatartásáról. - Bot. Közlem. 56:155-158.
- BORHIDI A. (1984): A Zselic erdei. - Dunántúli Dolg. Term.tud. Sor. 4: 1-145.
- BORHIDI A. - KOMLÓDI M. (1959): Die Vegetation des Naturschutzgebietes des Baláta-Sees. - Acta Bot. Hung. 5: 259-320.
- BOROS Á. (1925): A drávabalparti síkság flórájának alapvonásai, különös tekintettel a lágokra. - Magy. Bot. Lapok 23: 1-56.
- CSAPODY I. (1964): Die Waldgesellschaften des Soproner Berglandes. - Acta Bot. Hung. 10: 43-85.
- CSAPODY I. (1968): Eichen-Hainbuchenwälder Ungarns. - Feddes Repert. 78: 57-81.
- CSAPODY I. (1969): Kastanienwälder Ungarns. - Acta Bot. Hung. 15: 253-279.
- CSAPODY I. (1974): Die *Agrostio - Quercetum robori-cerris* - Wälder der Kleinen Ungarischen Tiefebene. - Acta Bot. Hung. 20: 23-30.
- CSAPODY I. - SZODFRIDT I. (1970): Természetes erdtípusok védelme. - Az Erdő 19: 222-226.
- DEBRECZY ZS. (1967): Über die Eichen - Hainbuchenwälder des Balatonoberlandes und Csopak. - Ann. Hist.-Nat. Mus. Nat. Hung. 59: 175-189.
- DEBRECZY ZS. (1968): Der Flaumeichen-Hochwald (*Orno - Quercetum pannonicum*) des Balatonoberlandes. - Acta Bot. Hung. 14: 261-280.
- DÉNES A. (1995): A Mecsek és a Villányi hegység karsztbokorerdői. - Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 39: 5-31.
- FEKETE G. (1955): Die Vegetation des Velenceer Gebirges. - Ann. Hist.-Nat. Mus. Nat. Hung. 47: 343-362.
- FEKETE G. (1963): Die Schluchtwälder des Bakony-Gebirges. - Ann. Hist.-Nat. Mus. Nat. Hung. 55: 215-231.
- FEKETE G. (1965): Die Waldvegetation im Gödöllőer Hügelland. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 223.
- FEKETE G. (1966): Der xerotherme Flaumeichen - Buschwald des nördlichen Bakony-Gebirges. - Ann. Hist.-Nat. Mus. Nat. Hung. 58: 207-221.
- FEKETE G. - JAKUCS P. (1968): A Bükk-hegység xerotherm tölgyerdője (*Corno - Quercetum*). - Bot. Közl. 55: 59-66.
- FEKETE G. - JÁRAI-KOMLÓDI M. (1962): Die Schuttabhängwälder der Gerecse- und Bakony-Gebirge. - Ann. Univ. Bp. Sect. Biol. 5: 115-129.
- HARGITAI Z. (1939): A Long-erdő és vegetációja. - Acta Geobot. Hung. 2: 143-149.

- HORÁNSZKY A. (1964): Die Wälder des Szentendre-Visegráder Gebirges. - Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 288.
- HORVÁT A.O. (1946): A Pécsi Mecsek (Misina) természetes növényközösségei. - Dunántúli Tud. Int. 8: 1-32.
- HORVÁT A.O. (1956): Mecseki tölgyesek erdőtípusai. - Janus Pannonius Múzeum Évk. p.131-149.
- HORVÁT A.O. (1958): Mecseki gyertyános tölgyesek erdőtípusai. - Janus Pannonius Múzeum Évk. p. 137-154.
- HORVÁT A.O. (1960): Mecseki gesztenyések. - Janus Pannonius Múzeum Évk. p. 3-41.
- HORVÁT A.O. (1961): Mecseki erdőtípus-tanulmányok. - Janus Pannonius Múzeum Évk. p. 39-51.
- HORVÁT A.O. (1964): A Mecseki tájak erdei növénytársulásai. - Janus Pannonius Múzeum Évk. p. 33-42.
- HORVÁT A.O. (1972): Die Vegetation des Mecsek Gebirges und seiner Umgebung. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 376.
- HORVÁT A.O. (1974): Újabb adatok a Mecsek geobotanikai ismeretéhez (a Mecsek-hegység növényföldrajzi vázlat). - Janus Pannonius Múzeum Évkönyve. p. 13-33.
- HORVÁT A.O. - KEVEY B. (1983): Hornbeam-oak-forests in Ormansag (*Quercus robori* - *Carpinetum*). - Maced. Acad. of Sciences and Arts, Contributions 4/1-2, Sect. Biol. and Med. Sciences. p. 203-210.
- ISÉPY I. (1968): Szurdokerdők és törmeléklető-erdők a Vértes-hegységben. - Bot. Közl. 55: 199-204.
- JAKUCS P. (1961): Die phytozoologischen Verhältnisse der Flaumeichen - Buschwälder Südost-Mitteleuropas. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 314.
- JAKUCS P. (1967): *Phyllitidi* - *Aceretum subcarpaticum* im Nordungarischen Mittelgebirge. - Acta Bot. Hung. 13: 61-80.
- JAKUCS P. (1972): Dynamische Verbindung der Wälder und Rasen. - Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 228.
- JAKUCS P. - FEKETE G. (1957): Der Karstbuschwald des Nordöstlichen Ungarischen Mittelgebirges (*Quercus pubescens* - *Prunus mahaleb* ass. nova) - Acta Bot. Hung. 3: 253-259.
- JAKUCS P. - JURKO, A. (1967): *Quercus petraeae* - *Carpinetum waldsteinetosum*, eine neue Subassoziation aus dem slowakischen und ungarischen Karstgebiet. - Biologia (Bratislava) 22: 321-335.
- JAKUCS P. - KOVÁCS M. - SIMON T. (1968): A Pannonicum északi részének klímazonális tölgyerdője (*Quercetum petraeae-cerris*). - Kézirat, pp. 200.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (1958): Die Pflanzengesellschaften in dem Turjánggebiet von Ócsa-Dabas. - Acta Bot. Hung. 4: 63-92.
- KÁRPÁTI I. (1958): A hazai Duna-ártér erdei. - Kandidátusi értekezés tételei.
- KÁRPÁTI I. (1979): Ligeterdei ökoszisztémák kutatása. - MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága Monográfiái 5/10: 24-39.
- KÁRPÁTI I. (1982): Die Vegetation der Auen-Ökosysteme in Ungarn. - Veröffentlichung der Internationalen Arbeitsgemeinschaft für Clusius-Forschung, Güssing 4: 1-24.

- KÁRPÁTI I. (1985): Az ártéri szintek geomorfológiai- és vegetáció-szukcessziójának kapcsolata. In: FEKETE G. (szerk.): A cönológiai szukcesszió kérdései. - Biológiai Tanulmányok 12: 73-81.
- KÁRPÁTI I. - KÁRPÁTI V. (1958a): A hazai Duna-ártér erdőtípusai. - Az Erdő 7: 307-318.
- KÁRPÁTI I. - KÁRPÁTI V. (1958b): Elm-ash-oak grove forests (*Querceto - Ulmetum hungaricum* SOÓ) turning into white poplar dominated stands. - Acta Agr. Hung. 8: 267-283.
- KÁRPÁTI I. - PÉCSI M. - VARGA GY. (1962): A vegetáció és az ártéri szintek fejlődésének kapcsolata a Duna-kanyarban. - Bot. Közlem. 49: 299-308.
- KÁRPÁTI I. - TÓTH I. (1962): Die Auenwaldtypen Ungarns. - Acta Agr. Hung. 11: 421-452.
- KEVEY B. (1984): Dég parkerdejének tölgy - kőris - szil ligetei. - Bot. Közlem. 71: 51-61.
- KEVEY B. (1987): A martonvásári kastélypark tölgy - kőris - szil ligeterdői. - Bot. Közlem. 73: 33-42.
- KEVEY B. (1993): A Szigetköz ligeterdeinek összehasonlító-cönológiai vizsgálata. - Kandidátusi értekezés (kézirat).
- KEVEY B. - BORHIDI A. (1992): A Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet bükkösei. - Dunántúli Dolg. Term. tud. Sorozat 7: 59-74.
- KEVEY B. - CZIMBER GY. (1984): A mosonmagyaróvári "Május 1.-liget" kapcsolata a Szigetköz természetes növénytakarójával. - Agrártudományi Egyetem (Keszthely) Mosonmagyaróvári Mezőgazd.tud. Kar Közlem. 26: 235-255.
- KEVEY B. - TÓTH I. (1992): A béda-karapancsai Duna-ártér gyertyános - tölgyesei (*Quercus robori - Carpinetum*). - Dunántúli Dolg. Term.tud. Sorozat 6: 27-40.
- KOVÁCS M. (1968): Die *Acerion pseudoplatani* - Wälder (*Mercuriali - Tiliatum* und *Phyllitidi - Aceretum*) des Mátra-Gebirges. - Acta Bot. Hung. 14: 331-350.
- KOVÁCS M. (1969): Die *Corno - Quercetum* - Wälder des Mátra-Gebirges. - Vegetatio (Den Haag) 19: 240-255.
- KOVÁCS M. (1975): Beziehung zwischen Vegetation und Boden. Die Bodenverhältnisse der Waldgesellschaften des Mátragebirges. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 365.
- KOVÁCS M. - KÁRPÁTI I. (1973): Untersuchung über die Zonations- und Produktionsverhältnisse im Überschwemmungsgebiet der Drau I. Verlandung der toten Arme und die Zonationen des Bodens und der Vegetation im Inundationsgebiet der Drau. - Acta Bot. Hung. 18: 323-353.
- KOVÁCS M. - KÁRPÁTI I. (1974): A Mura- és a Dráva-ártér vegetációja. - Földr. Ért. 22: 21-32.
- LESS N. (1991): A Délkeleti-Bükk vegetációja és xerotherm erdőtársulásainak fitocönológiája. - Kandidátusi értekezés (kézirat).
- LESS N. (1988): A délkeleti Bükk vegetációtérképe. - Bot Közlem. 74-75: 111-120.
- MAJER A. (1962): Erdőtípológiai rendszer általános ismertetése és a hazai erdőtípusok leírása. In: MAJER A. (szerk.): Erdő- és termőhelytipológiai útmutató - Budapest, p. 83-136.
- MAJER A. (1968): Magyarország erdőtársulásai. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MAJER A. (1980): A Bakony tiszafása. - Akadémiai Kiadó, Budapest.

- MAJER A. (1981): Der Eibenreiche Buchenwald von Bakony-Szentgál - Acta Bot. Hung. 27: 53-103.
- MAJER A. (1988): Fenyves a Bakonyalján. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MÁTHÉ I. (1933): A hortobágyi Ohat-erdő vegetációja. - Bot. Közlem. 30: 163-184.
- MÁTHÉ I. (1936): Növénytársulások a kőrösvidéki liget- és szikes erdőkben. - Acta Geobot. Hung. 1: 150-166.
- MÁTHÉ I. (1939): A hencidai "Cserje-erdő" vegetációja. - Bot. Közlem. 36: 120-129.
- MORSCHHAUSER T. (1994): Plant communities of the southern slope of Tubes hill. - Magyar Biol. Társ. XXI. Vándorgy. Abstracts. 42.
- PAPP M. - JAKUCS P. (1976): Phytozöologische Charakterisierung des *Quercetum petraeae-cerris* - Waldes des Forschungsgebiets "Síkfőkút Project" und seiner Umgebung. - Acta Biol. Debrecina 13: 109-119.
- PÓCS T. (1960): Die zonalen Waldgesellschaften Südwestungarns. - Acta Bot. Hung. 6: 75-105.
- PÓCS T. (1965): A magyarországi túlevelű erdők cönológiai és ökológiai viszonyai. - Kandidátusi értekezés (Kézirat).
- PÓCS T. - DOMONKOS É. - PÓCSNÉ GELENCSÉR I. - VIDA G. (1958): Vegetationsstudien im Örség. - Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 124.
- SALAMON-ALBERT É. (1994): Plant communities of the northern side of Tubes hill. - Magyar Biol. Társ. XXI. Vándorgy. Abstracts. 51.
- SIMON T. (1957): Die Wälder des Nördlichen Alföld. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 172.
- SIMON T. (1960): Die Vegetation der Moore in den Naturschutzgebieten des Nördlichen Alföld. - Acta Bot. Hung. 6: 107-137.
- SIMON T. (1962): A Kisalföld természetes növénytakarója. - Földr. Közlem. 1962/2: 183-193.
- SIMON T. (1977): Vegetationsuntersuchungen im Zempléner Gebirge. - Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 351.
- SIMON T. (1992): A Szigetköz növénytársulásai és azok természetessége. - Természetvédelmi Közlem. 2: 43-55.
- SIMON T. - HORÁNSZKY A. - LÁNG E. (1980): Potentielle Vegetationskarte der Donaustrecke zwischen Rajka und Nagymaros. - Acta Bot. Hung. 26: 191-201.
- SIMON T. - SZABÓ M. - DRASKOVITS R. - HAHN I. - GERGELY A. (1993): Ecological and phytosociological changes in the willow woods of Szigetköz, NW Hungary, in the past 60 years. - Abstr. Bot. 17: 179-186.
- SOÓ R. (1934): Magyarország erdőtípusai. Összehasonlító erdei vegetáció-tanulmányok II. - Erd. Kis. 36: 86-138.
- SOÓ R. (1937): A Nyírség erdői és erdőtípusai. - Erd. Kis. 39: 337-380.
- SOÓ R. (1938): A Nyírség vegetációja I. A Nyírség erdői. - Math. Term. Tud. Ért. 57: 888-910.
- SOÓ R. (1941): A magyar (pannoniai) flóratartomány növényzövetkezeteinek áttekintése. - Magy. Biol. Kutatóint. Munkái 13: 498-511.
- SOÓ R. (1943): A nyírségi erdők a növényzövetkezetek rendszerében. - Acta Geobot. Hung. 5: 315-352.

- SOÓ R. (1953): Bátorliget növényvilága. In: SZÉKESSY V. (szerk.): Bátorliget élővilága. - Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 17-57.
- SOÓ R. (1958): Die Wälder des Alföld. - Acta Bot. Hung. 4: 351-381.
- SOÓ R. (1960): Magyarország erdőtársulásainak és erdőtípusainak áttekintése. - Az Erdő 9: 321-340.
- SOÓ R. (1962): Systematische Übersicht der pannonischen Pflanzengesellschaften V. Die Gebirgswälder. - Acta Bot. Hung. 8: 355-366.
- SOÓ R. (1963): Systematische Übersicht der pannonischen Pflanzengesellschaften VI. Die Gebirgswälder II. - Acta Bot. Hung. 9: 123-150.
- SOÓ R. (1964): Die regionalen *Fagion* - Verbände und Gesellschaften Südosteuropas. - Studia Biol. Hung. 1: 1-104.
- SOÓ R. (1971): Aufzählung der Assoziationen der ungarischen Vegetation nach den neueren zönosystematisch-nomenklatorischen Ergebnissen. - Acta Bot. Hung. 17: 127-179.
- SOÓ R. (1974): Die Pflanzengesellschaften der Mitteleuropäischen Buchenwälder in Ungarn. - Acta Bot. Hung. 6: 75-105.
- SOÓ R. (1964, 1966, 1968, 1970, 1973, 1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I-VI. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SOÓ R. - BORHIDI A. - CSAPODY I. - KOVÁCS M. - PÓCS T. (1969): Die Wälder und Wiesen West- und Südtransdanubiens, und ihre Böden. - Acta Bot. Hung. 15: 137-165.
- SUBA J. - KÁRÁSZ I. - TAKÁCS B. (1982): Újabb florisztikai adatok a Bükk hegységéből. - Abstracta Botanica 7: 53-57.
- SZMORAD F. (1994): A Kőszegi-hegység erdőtársulásai. In: BARTHA D. (szerk.): A Kőszegi-hegység vegetációja. - Kőszeg-Sopron, p. 106-132.
- SZODFRIDT I. (1969): Borókás - nyárasok Bugac környékén. - Bot. Közlem. 56: 159-165.
- SZODFRIDT I. (1978): Standortstypen der Waldgesellschaften in Ungarn. - Acta Bot. Hung. 24: 139-165.
- SZODFRIDT I. - TALLÓS P. (1964): A Felsőnyirádi-erdő cseres - tölgyesei. - Veszprémi M. Múz. Közl. 2: 423-434.
- SZÓCS Z. (1971): Die Buchenwälder des Vértesgebirges. - Ann. Univ. Bp. Sect. Biol. 13: 253-268.
- SZUJKÓ-LACZA J. (1962): Die Buchenwälder des Börzsöny- und Mátra-Gebirges. - Acta Bot. Hung. 9: 441-472.
- SZUJKÓ-LACZA J. (1964): Die kalkholden und Eichen-Zerreichenwälder des Börzsöny-Gebirges. - Acta Bot. Hung. 10: 239-256.
- SZUJKÓ-LACZA J. (1967): Beiträge zur Kenntnis der Pflanzengesellschaften des Börzsöny-Gebirges. I. Die Assoziationen *Tilio - Fraxinetum*, *Mercuriali - Tiliatum matricum*, *Spiraeetum mediae*. - Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung. 59: 183-193.
- TALLÓS P. (1960): Az erdőtípológia és a növénytársulástan kapcsolatáról. - Az Erdő 9: 205-213.
- TIMÁR L. (1948): Egy szolnoki zátonysziget benépesedése. - Alföldi Tudományos Gyűjtemény 2 (1946-1947): 165-170.

- TIMÁR L. (1950a): A Tiszameder növényzete Szolnok és Szeged között. - Ann. Biol. Univ. Debrecen 1: 72-145.
- TIMÁR L. (1950b): A Marosmeder növényzete. - Ann. Biol. Univ. Szeged 1: 117-136.
- TÓTH I. (1953): Nyártermőhelyek növénytársulásai. In: KOLTAY GY. (szerk.): A nyárfa. - Budapest. p. 51-62.
- TÓTH I. (1958): Az Alsó-Dunaártér erdőgazdálkodása, a termőhely- és az erdőtípusok összefüggése. - Erd. Kut. 1958/1-2: 77-160.
- TÓTH I. (1992): Az ártéri erdőkről és az alsó duna-ártéri erdők erdőgazdálkodásáról. - Egyetemi doktori értekezés (kézirat).
- TÖRÖK K. - PODANI J. - BORHIDI A. (1989): Numerical revision of the *Fagion illyricum* alliance. - Vegetatio 81: 169-180.
- UJVÁROSI M. (1940): Növényzociológiai tanulmányok a Tiszamentén. - Acta Geobot. Hung. 3: 30-42.
- ZÓLYOMI B. (1934): A Hanság növényzövetkezetei. - Vasi Szemle 1: 146-174.
- ZÓLYOMI B. (1937): A Szigetköz növényntani kutatásának eredményei. - Bot. Közlem. 34: 169-192.
- ZÓLYOMI B. (1942): A középdunai flóraválasztó és a dolomitjelenség. - Bot. Közl. 39:183-193.
- ZÓLYOMI B. (1957): Der Tatarenhorn-Eichen-Lösswald der zonalen Waldsteppe. - Acta Bot. Hung. 3: 401-424.
- ZÓLYOMI B. (1958): Budapest és környékének természetes növénytakarója. In: PÉCSI M. (szerk.): Budapest természeti képe - Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 511-642
- ZÓLYOMI B. - JAKUCS P. (1957): Neue Einteilung der Assoziationen der *Quercetalia pubescentis-petraeae* - Ordnung im pannonischen Eichen-waldgebiet. - Ann. Hist.-Nat. Mus. Nat. Hung. 8: 227-229.
- ZSOLT J. (1943): A Szent-Endrei sziget növénytakarója. - Index Horti Bot. Univ. Budapest 6: 3-19.



*Ulmus glabra* HUDS.

## LÁGYSZÁRÚ NÖVÉNYTÁRSULÁSAINK RENDSZERTANI ÁTTEKINTÉSE

KOVÁCS J. ATTILA

*Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely*

A növénytakaró, a vegetáció kutatásának és megismerésének az alapegysége a **növénytársulás**, vagyis az **asszociáció**. Ez a természetben fajok populációegyütteseiből, koegzisztenciájából levezethető ún. cönózisokból épül fel, alkot strukturális egységeket. A növénytársulás fogalma tehát: állandó megjelenésű, hasonló fajösszetételű, meghatározott környezeti igényű, törvényszerűen ismétlődő növényegyüttes.

A **fás** és fátlan vagy **lágyszárú** megnevezés inkább a növénytakaró nagyobb egységeire utal, és a hasonló megjelenésű vegetációtípusok (formációk) elkülönítésére szolgál, cönoszisztematikai igény nélkül. A megkülönböztetés nem jelenti azt, hogy pl. a lágyszárú társulások faji összetételében nincsenek fás növények, hanem inkább azt, hogy ezek itt nem uralkodó jellegűek. A fásszárú növénytársulásoknak a potenciális vegetáció szerkezetében betöltött szerepe nagyobb, mint a lágyszárú társulásoké (Magyarországon a tájalakítás kezdetén 85% volt erdő, ma csak 17%), utóbbiakat kevésbé jellemzi a zonalitás, viszont erősen az alapközet, talaj, lejtőszög, kitettség és mikroklíma alakító hatása alatt vannak, épp ezért sokkal változatosabbak lehetnek és jóval nagyobb számúak is, mint a fás társulások.

A lágyszárú növénytársulások jellemzői jól tükröződnek azok szerkezeti - megjelenési sajátosságaiban, vegetációdinamikájukban és produktivitásukban.

### Szerkezeti - megjelenési sajátosságok

Ami a lágyszárú növénytársulásokat szembetűnően megkülönbözteti a fás társulásoktól, az épp az a morfo-anatómiai sajátosság, mely a másodlagos szöveti felépítés hiányából és az elterjedtebb életforma típusok (hemikriptofitonok, geofitonok, terofitonok) gyakoriságából adódik. Az egyes növényfajok ezen sajátosságai általános cönológiai sajátosságokhoz is vezetnek, ami azt jelenti, hogy megjelenésük (fizionómiájuk), szerkezetük (faji összetétel, térbeni színteztettség), valamint ökológiai differenciálódásuk tekintetében lényegesen különböznek a fás növénytársulásoktól.

Bár a lágyszárú növénytakaró egységeinél a függőleges szerveződés, a színteztettség kevésbé jellemző, mint a fás növényzet keretében, mégis a biológiai sajátosságok alapján (növekedés, bokrosodás, sarjadzás) a cönológiai színteztettségnek számos megnyilvánulási formája van. A színteztettség foka alacsonyabb a gyér szerkezetű vízi, mocsári növényzetnél és magasabb lehet az üde és mezofil réteknél.



Így az egyes rétegeltöket alkotó növénytársulásoknál beszélünk pl. "szálfüvekről", és ezek lehetnek magasak és gyéren sarjadzók (*Bromus inermis*, *Phalaris arundinacea*), közepesen magasak és jól sarjadzók (*Dactylis glomerata*, *Festuca pratensis*, *F. arundinacea*, *Onobrychis viciifolia*), továbbá beszélünk "aljfüvekről", melyek alacsony növekedésűek és jól sarjadzanak (*Lolium perenne*, *Agrostis stolonifera*, *Festuca rubra*, *Trifolium repens*, *Lotus corniculatus*). A térbeni szerveződés érdekes formái figyelhetők meg a sziki, homoki vagy a ruderális lágyszárú növénytakaró egységeinél is.

### Vegetációdinamika

A vegetációdinamikai sajátosságokat vizsgálva kimutatható, hogy a lágyszárú növénytársulások változásai, egymásutániságuk, szukcessziójuk jóval gyorsabb mint a fás társulásoké, ahol általában a hosszú távú stabilitás és perennitás a jellemző. A lágyszárú társulásoknál a "gyorsuló idő" függvényében nagyobb számú szukcessziós stádiumról is beszélhetünk, ezenkívül nemcsak a lineáris, hanem a több irányú összekapcsolás is jellegzetes: kontakt társulások, nagyszámú átmeneti típus megjelenése, társuláskomplexumok mozaikrendszere, stb., mind a sokdimenziós fitocönológiai kapcsolatok változatosságát jelzi.

Így ha csak a homoki szukcessziót, a homokkötés folyamatát vizsgáljuk, a lágyszárú vegetáció szerkezeti egységeinek a változásai: *Brometum tectorum* - *Brometum tectorum secalinetosum* - *Festucetum vaginatae* - *Astragalo* - *Festucetum rupicola*, tehát egy homoki kötött gyep kialakulása sokkal gyorsabb folyamat, mint a homoki vegetáció klimax társulásának, a *Convallario* - *Quercetum*-nak, a gyöngyvirágos tölgyesnek a kialakulása, vagy a hozzá kapcsolódó szukcessziós folyamatok lefolyása.

A lágyszárú növénytársulások vegetációdinamikai jellegzetességei a szerkezeti sajátosságokra vezethetők vissza. Úgy is fogalmazhatunk tehát, hogy az egyszerűbb strukturális felépítésből adódóan közvetlenebb az anyagforgalom (kaszálás, legeltetés, degradáció), gyorsabb az energia és az információ áramlása (fajszám), időegységenként nagyobb az aszpektusok, stádiumok száma. Mindezek befolyásolják a stabilitást, az organizációs és koegzisztenciális folyamatokat, melyek így időben sokkal változó-konyabbak, mint a bonyolultabb szerkezetű fás növényzet alapegységeinél.

### Produktivitás

A lágyszárú növénytársulásoknál is a táplálékláncok első láncszemét, a bioproduktivitás alapját a primér produkció alkotja. Ennek összömege a fitomassza, a termelt szerves anyag pedig a produktum, melynek mennyiségét azonban a produktós folyamatok és a légzés befolyásolja. Ezek figyelembevételével beszélhetünk bruttó és nettó primér produkcióról.

A különböző növényzeti típusok, sőt a társulások produkcióját az egy év vagy nap folyamán termelt produktum alapján hasonlíthatjuk össze. Így a nettó primér produkció dimenziója (pl. g/m<sup>2</sup>-nap illetve t/ha-év) jól kifejezhető. Eltekintve a tulajdonképpen produktós folyamatok intenzitásának a problémájától (pl. CO<sub>2</sub> ill. O<sub>2</sub> koncentráció változása), a produktóbiológiai adatokból kitűnik, hogy az összes fitomassza mennyisége a fás vegetációegységeknél magasabb (pl. trópusi erdők 32 t/év,

lombhullató erdők 9-13 t/év, gyepnövényzet 0,5-15 t/év), viszont ha ennek a produkciónak a dinamizmusát vizsgáljuk, tehát az egyes vegetációegységek éves produkcióját viszonyítjuk az összes fitomasszához, kitűnik, hogy a lágyszárú vegetáció van jobb helyzetben (pl. trópusi őserdő 8-10%, szubtrópusi erdők 5-6%, gyepes vegetációtípusok 20-55%). Ez a jelentős különbség tulajdonképpen a lágyszárú vegetáció regenerációs képességével és nagyfokú produkciódinamizmusával magyarázható.

\*

A hazai növénytársulások megismerése lényegében az alföldi lágyszárú növénytársulásoknak, a szikéseknek a megismerésével indult el (RAPAICS 1927, MAGYAR 1928-1930), folytatódott a Magyar-középhegység, a Nyírség, a Duna-Tisza közti vegetáció tanulmányozásával (SOÓ 1928-1931), majd a debreceni iskola megerősödésével fokozatosan terjedt ki az egész országra (SOÓ 1964-1980, FEKETE 1991). Közel fél évszázad alatt Magyarország jelenlegi területéről mintegy négyszáz növénytársulást írtak le, melynek közel kétharmada a lágyszárú vegetációtípusokhoz tartozik. Ez mindenképpen a lágyszárú vegetáció-együttesek nagyfokú változatoságát és alkalmazkodó képességét jelzi.

A cönológiai diverzitás eme részesedését jól tükrözik még a fontosabb összegező munkákban számontartott adatok: így SOÓ kézikönyvének 1973-as összegezésében a 317 felsorolt növénytársulásból 242 lágyszárú, JAKUCS 1981-es tankönyvi feldolgozásában a bemutatott 90 legfontosabb növénytársulásból 48 lágyszárú, SIMON 1992-es növényhatározójának a bevezetőjében a hazai kb. 219 főasszociációból 148 lágyszárú növénytársulás besorolását adja, BORHIDI legutóbbi 1993-as, a szociális magatartás típusokra vonatkozó munkájában pedig a 365 társulásból 278-ra értékeli a lágyszárú növénytársulások hazai számát.

Természetesen vannak alaposan tanulmányozott növénytársulások és kevésbé feltárt növényegyüttesek, de a környező országok adatait is figyelembe véve (COLDEA 1993, IVAN 1992, KOVÁCS 1981, MUCINA 1985) és egybevetve a közép-európai feltárásokkal (ELLENBERG 1982, OBERDORFER 1990, POTT 1992, MUCINA et. al. 1993) jól kirajzolódik az a kép, melyben a Kárpát-medence növénytakarójának cönológiai ismerete teljesebbé válhat. Itt van ugyanis az a növényföldrajzi kapcsolódási area (Kelet-Nyugat irányban), ahol számos faj cönológiai viselkedése változik, bővül, tehát a társulások megismerése is nehezebbé válik. A hazai növénytársulások alapos értékelését nem lehet a környező térségek növénytakarójától elválasztani, egymástól függetlenül rendszerezni, hanem az általánosan elfogadott cönoszisztematikai besorolásokat indokolt követni.

A felgyorsult környezeti változások korában is szükségesnek látszik a klasszikus cönológiai munkálatok folytatása, az eredmények gyakorlati alkalmazása a gazdaságban, a természetvédelemben vagy épp a biodiverzitás megőrzésében. A szemünk előtt változó és eltűnő "sokféleség" megfogása, a

környezetépítés alapjainak a megteremtése egyre bővebb cönológiai ismereteket igényel. Ezen gondolatok szellemében, az alábbi rövid áttekintés a hazai fontosabb lágyszárú növénytársulások bemutatását a következő szempontok alapján közelíti meg:

- **a növénytársulás tudományos és magyar megnevezése**, majd a fontosabb szinonim nevek feltüntetése (Syn.),
- **ökológiai jellemzés** (Ökol.), mely tömör kulcsszavakban adja az illető társulás élőhely diagnózisát,
- **florisztikai összetétel** (Flor.) alatt adjuk a társulás felismerését elősegítő, diagnózis jellegű fajkombinációt: ezek lehetnek jellemző, állandó, domináns vagy csak egyszerűen gyakori fajok,
- **elterjedési (chorológiai) adatokat** (Area), melyek az egyes nagyobb hazai tájegységekre vonatkoznak.

A társulások jellemzését a természetvédelmi kategóriák (TVK, SIMON 1992) és a szociális magatartás típusok (SzMT, BORHIDI 1993) feltüntetésével, ill. azoknak társulásokra való alkalmazásával, valamint a florisztikai összetétel felismerésének legjobban kedvező hónapok feltüntetésével (I-XII) fejezzük be. Az egyes társulásokat magasabb cönoszisztematikai kategóriákba soroltuk be (asszociáció-csoport, sorozat, osztály). A könnyebb áttekinthetőség kedvéért ezeket a magasabb rendszertani egységeket a következő praktikus összevonásban tárgyaljuk: 1. Vízi, mocsári, lápi növényzet 2. Nedves rétek, kaszálórétek, hegyi rétek növényzete 3. Sziki növényzet 4. Homoki növényzet 5. Száraz szikla- és pusztagyepék 6. Gyomnövényzet.

### Rövidítések

**Area:** *M*: Magyarország egész területén, *K*: Középhegység, *ÉK*: Északi-középhegység, *DK*: Dunántúli-középhegység, *Dt*: Dunántúl, *NyDt*: Nyugat-Dunántúl, *DDt*: Dél-Dunántúl, *A*: Alföld, *Kis-A.*: Kisalföld, *Duna-v.*: Duna-vidék, *D-T*: Duna-Tisza köze, *Tt*: Tiszántúl, *Ny*: Nyírség, *ÉA*: Észak-Alföld, stb.

**TVK:** *ENDT*: bennszülött (endémikus) társulás a kárpát-pannon térségben, *RT*: relikvumtárs., *VT*: védett v. védelemre érdemes társ., *TT*: természetes társ., *PT*: előőrs (pionír) társ., *TZT*: természetes zavarástűrő társ., *GYT*: gyomtárs., *AT*: adventív fajok uralta társ..

**SzMT:** *S*: specialista, termőhelyérzékeny társ., *C*: kompetitorok által edifikált versenyképes társ., *G*: generalista, különböző termőhelyek társ.-a, (*u*: unikális, *r*: ritka), *NP*: természetes pionír társ., *DT*: zavarástűrő természetes társ., *W*: természetes gyomfajok társ.-a, *A*: adventív fajok uralta társ., *RC*: ruderalis kompetitorok társ.-a, *AC*: agresszív, inváziós fajok társ.-a.

**I-XII:** hónapok feltüntetése (pl. V: május, VI: június, stb.).

## 1. Vízi, mocsári, lápi növényzet

A vízi vegetáció, a mocsarak és lápok világa mind a kárpát-medencei növénytakaró sajátos foltjait alkotja. Az egykoron nagy kiterjedésű (pl. honfoglaláskori) természetes vegetációegységek az intenzív emberi beavatkozás során (főleg az utóbbi kétszáz évben) jelentősen visszaszorultak, fajösszetételük átalakult. Ennek ellenére a fennmaradt társulások vegetációtörténeti és ökológiai szempontból is érdekesek és fontosak, mivel számos ritka, ill. reliktum elemnek nyújtanak menedéket. A nagyobb vegetációegységek elkülönítésében főleg a víznek, mint környezeti tényezőnek a meghatározó szerepére alapoztuk jelen ismertetésünket.

A **vízi vegetációt** alkotó, kimondottan fejlett (hínáros) vízi növények csoportosulásainak a közép-európai cönotaxonomiai rendszerekben legalább két osztályát különítették el. Ezek közül a térségünkben is elterjedtebb **lebegő hínárok** (*LEMNETEA*) és a **gyökerező hínárok** (*POTAMOGETONETEA*) osztályát tárgyaljuk.

A hínár társulások közös jellemzője az alacsony fajszám (1-5 növényfaj), a színtezettség hiánya vagy redukciója (1, ritkán 2 szint), az egyes fajok túlzott elszaporodása nyomán a monoszínuziális állományok keveréke. Így a szerkezeti egyszerűbb felépítés, a laza kapcsolódások a nagyon kis területeket is benépesítő cönózisoknak és a mozaiktársulások kialakulásának kedveznek. A fizikailag egységes környezetben szinte mindegyik faj magas A-D értékeket érhet el. A fajok belső, morfo-anatómiai és fiziológiai sajátosságai is hasonló konvergenciáknak, viselkedésük pedig hasonló magatartás-típusok elterjedésének kedveznek (sok az NP-jellegű és kevés az S-jellegű faj). Ezek segítségével jól elviselik a természetes tényezők zavaró hatását (hullámverés, elárasztás), és a szukcessziós szerkeszek iniciális cönózisait építik fel. Elterjedésüket tekintve ezen vegetációegységek gyakoriak az álló és lassan folyó vizeinkben (Duna, Tisza, Dráva, Rába-mente), holtágakban, tavakban, tározókban (Balaton, Fertő, Velencei-tó, Szigetköz, Alföld), stb..

A **mocsári növényzet** kialakulásában és fennmaradásában is fontos természeti tényező a víz. A fitocönózisok szerkezetét döntően befolyásolják a nedvességkedvelő mocsárnövények, a higrofiták. Nagy többségük belső felépítésében a higromorf anatómiai bélyegek (gazdag aerenchyma, hidatódák, kiemelkedő sztómák) érvényesülnek, viselkedésükben pedig a G és C jellegű fajok kerülnek túlsúlyba. Itt a társulásokat felépítő fajok száma változó lehet, de gyakran jóval magasabb, mint a vízi növénytársulásoknál. Általában gyakori az 5-10 faj, de a fajszám egyes társulásoknál elérheti a 30-at is. Gyakori még az 1-2 szintű vertikális tagolódás, mely ugyancsak a társulások bonyolultabb szerkezeti felépítésére utal (**1-2.ábra**).

A mocsaras területeket az év nagy részében víz borítja, de ellentétben a lápok vizével, a mocsarakat friss, oxigéndús folyóvíz táplálja. Így a mocsarak

növényzete patakok, folyók friss vizével ellátott, vizes területek partjain, főleg humuszban gazdag öntéstalajokon terjedt el. Cönoszisztematikailag itt a *PHRAGMITETEA* osztályt tárgyaljuk.

A **lápi növényzet** társulásai sajátos domborzati és éghajlati viszonyok között jelennek meg. A lápok olyan lefolyástalan vizes területek, melyek felszínét egész évben vagy az év nagy részében víz borítja. Ez a víz (talajvíz vagy csapadék) rendszerint oxigénben szegény, ún. *pangóvíz*. A levegőtlen talajban, anaerob környezetben az elhalt növényi szerves anyagok lebomlása során tőzegképződés indul meg. Síkvidéken, bázikus talajokon tápanyagokban gazdag "eutrof" vizű lápok, az ún. *síklápok* vegetációja teljesen eltérő lehet a dombvidéki, csapadékos éghajlat alatt és savas kémhatású talajokon kialakuló, tápanyagszegény "oligotrof" vizű, ún. *dagadó* vagy *fellápok* növényzetétől. Az előbbieket inkább sás fajok, az utóbbiakat főleg tőzegmohák alkotják. A tőzegmoha magába szívja a nedvességet és "kidagad" (kiemelkedik) a környezetéből, innen is a dagadóláp elnevezés. A síklápok nagy része visszaszorulóban, pusztulóban van, maradványaikat (főleg láprétekkel keverve) a Duna-Tisza közti turjánvidéken, a Tapolcai- és a Káli-medencében, a Balátató, Bátorliget, Drávasík, stb. vidékein találjuk. A tőzegmohás lápokot főleg Ny-Dunántúlon (Vasi-hegyhát) és az Északi-khg.-ben (keleméri Mohos-tavak) ismerünk, míg igazi dagadólápoknak csak a Szatmár-Beregi sík Tisza holtágainak helyén kialakult csarodai tőzegmohalápokot tartjuk. Ez utóbbiak sokkal elterjedtebbek pl. a Kárpátokban (Lucs, Mohos, Borszék, Dorna, stb.). A lápi vegetáció rövid vázlatát a *MONTIO - CARDAMINETEA*, a *SCHAUZERIO - CARICETEA NIGRAE* és az *OXYCOCCO - SPHAGNETEA* osztályok keretében adjuk (3. ábra).

### **LEMNETEA W. KOCH et TX. ex OBERD. 1957 LEBEGŐ HÍNÁR**

LEMNETALIA W. KOCH et TX. 1957 ex OBERD. 1957

#### **Lemnion minoris W. KOCH et TX. ex OBERD. 1957**

##### **1. Lemnetum minoris OBERD. 1957 Apró békalencse hínár**

(Syn.: Lemnetum minoris RÜBEL 1912, Lemno - Utricularietum SOÓ 1928 lemnetosum)

Ökol.: állóvizek, holtágak, mocsarak, lápok vizének eutrofizációt jelző, lebegő hínárnövényzete

Flor.: *Lemna minor*, *L. trisulca*

Area: *M*-on általánosan elterjedt, de a *K*-ben ritkább

*TT, NP, IV-V (IX).*

2. **Lemno - Spirodeletum** W. KOCH 1954 **Bojtos békalencse hínár**

(Syn.: Spirodelo - Lemnetum minoris MÜLLER et GÖRS 1960)

Ökol.: állóvizek, holtágak, mocsarak

Flor.: *Lemna minor*, *Spirodela polyrhiza*

Area: A (szórv.), K (Zempléni-hg., Bakony, Balaton-v.),  
DT (Vas, Baranya) TT, NP, IV-V (IX).

3. **Wolffietum arrhizae** J. TX. et MIJAWAKI 1960 **Vízidara társulás**

(Syn.: Wolffio - Lemnetum gibbae BENNEMA 1943)

Ökol.: állóvizek, mocsarak

Flor.: *Wolffia arrhiza*, *Lemna gibba*

Area: Duna-mente, Kis-Balaton, Velencei-tó, Tisza-, Dráva-v.  
AT, NP, IV-V (IX).

4. **Salvinio - Spirodeletum polyrhizae** SLAVNIĆ 1956 **Vízipáfrány-társulás**

Ökol.: állóvizek lebegő hínárnövényzete

Flor.: *Salvinia natans*, *Spirodela polyrhiza*

Area: A (főleg Duna-mente, D-T, Tisza-v.), Dt (Mura, Dráva)  
fogyatkozó állományok VT, NP, IV-X.

További assz.: - **Ricciatum fluitantis** SLAVNIC 1956

- **Ceratophylletum demersi** (SOÓ 1927) HILD 1956

- **Ceratophylletum submersi** (SOÓ 1928) DEN HARTOG et  
SEGAL 1964., stb.

**Hydrocharition** RÜBEL 1933

1. **Lemno - Utricularietum** SOÓ 1928 **Rence - békalencse hínár**

(Syn.: Utricularietum vulgaris PASS.1964)

Ökol.: állóvizek, tiszta vízű holtágak lebegő hínárosai

Flor.: *Utricularia vulgaris*, *Lemna minor*

Area: A (gyakori), K és Dt szórv. TT, NP, VI-VIII.

2. **Hydrochari - Stratiotetum** (LANG. 1935) WESTHOFF 1942

**Kolokán-hínár (Kolokános)**

Ökol.: állóvizek, eutrofizált mocsarak lebegő hínárosai

Flor.: *Hydrocharis morsus-ranae*, *Stratiotes aloides*

Area: A (szórv.), Dt (Balaton szegélye, folyók holtágai)  
TT, NP, V-VIII.

3. **Spirodelo - Aldrovandetum** BORHIDI et KOMLÓDI 1959**Aldrovandás társulás**

Ökol.: tavak, állóvizek hínárnövényzete  
 Flor.: *Aldrovanda vesiculosa*, *Spirodela polyrhiza*  
 Area: Baláta-tó (Somogy) *RT, Su*, VII-VIII.

További assz.: - **Charetum ceratophyllae** BALOGH 1970  
 - **Charetum canescentis** CORELLION 1957

**POTAMOGETONETEA PECTINATI** TX. et PRSG. 1942  
**RÖGZÜLT HÍNÁR**

POTAMOGETONETALIA PECTINATI W. KOCH 1926 corr. OBERD. 1979

**Batrachion fluitantis** NEUHÄUSL. 19591. **Ranunculetum fluitantis** (ALLORGE 1922) W. KOCH 1926 s.l.**Úszó víziboglárka hínár**

(Syn.: Sparganio - Batrachietum fluitantis (W.KOCH 1926) OBERD. 1957)  
 Ökol.: lassú folyású vizek vegetációja  
 Flor.: *Ranunculus fluitans*  
 Area: A (Mosoni-Duna) ritka *TT, NP*, IV-VI.

2. **Ranunculetum trichophylli - Callitrichetum** SOÓ (1927) 1960**Víziboglárka - tócsagaz hínár**

(Syn.: Callitrichetum cophocarpace - palustris SOÓ (1927) 1970)  
 Ökol.: álló és lassan folyó vizek, tócsák  
 Flor.: *Ranunculus trichophyllus*, *Callitriche cophocarpa*  
 Area: Alföld, *NyDt* (szórv.) *TT, NP*, IV-VI (IX).

3. **Hottonietum palustris** TX. 1937 **Békaliliom-hínár**

(Syn.: Callitriche - Hottonietum SEGAL 1965)  
 Ökol.: állóvizek, lassan folyó vizek, láperdők hínárosa  
 Flor.: *Hottonia palustris*  
 Area: A (szórv.), K (Bakony, Balaton-v.), *Dt* (Vas, Zala, Somogy)  
 fogyatkozóban *VT, S*, IV-V.

**Potamogetonion pectinati** W. KOCH 1926 em. OBERD. 19571. **Elodeetum canadensis** (PIGN. 1953) SOÓ 1964 **Átokhínáros**

Ökol.: állóvizek, csatornák, mesterséges tavak alámerült növényzete  
 Flor.: *Elodea canadensis*

Area: A (*Kis-A.*, Duna-v., Dráva-v.), *Dt* (Sopron-Zala, Balaton-v.)  
AT, AC, VI-IX.

2. **Myriophyllo - Potametum** SOÓ 1934 **Süllőhínáros - békaszlóhínár**

Ökol.: alámerült, rögzült hínárok, állóvizekben, nagyhínár

Flor.: *Myriophyllum spicatum*, *Potamogeton natans*,  
*P. perfoliatus*, *P. crispus*, *P. pectinatus*

Area: A (gyakori), *K* (szórv.), *Dt* (gyakori) TT, C, VI-VIII.

3. **Potamogetonatum lucentis** HUECK 1931 **Fényes békaszlóhínár**

Ökol.: holtágak, halastavak nagyhínárjában

Flor.: *Potamogeton lucens*, *P. pusillus*

Area: A (szórv., Duna és Tisza mentén), *K* (ritka), *Dt* (szórv.)  
TT, C, VI-IX.

4. **Najadatum minoris** UBRIZSY 1961 **Feneklakó tüskéshínáros**

Ökol.: állóvizek, mocsarak, rizskultúrák

Flor.: *Najas minor*

Area: A (szórv., rizskultúrák), *K* és *Dt* ritka TT, NP, VI-IX.

További assz.: - **Potameto perfoliati - Batrachietum circinati** (SAUER  
1937) SIMON 1992

**Nymphaeion** OBERD. 1957

1. **Potamogetonatum natantis** SOÓ 1927 **Békaszlóhínár**

Ökol.: állóvizek, folyóvizek, tavak, holtágak

Flor.: *Potamogeton natans*, *Polygonum amphibium f. natans*

Area: A (Duna, Tisza mentén gyakori), *Dt* (elterjedt), *K* (szórv.)  
TT, C, VI-VIII.

2. **Nymphaeatum albo - lutae** NOW. 1928 s.l. **Tündérrózsa - vizitökhínár**

(Syn.: *Myriophylleto - Potametum* W.KOCH 1926 p.p.)

Ökol.: állóvizek, tavak, holtágak, kanálisok

Flor.: *Nymphaea alba*, *Nuphar lutea*, *Potamogeton natans*

Area: A (gyakori), *K* és *Dt* ritkább (de az eutrofizált vizekben a  
*Nuphar lutea* egyedül alkot cönózisokat) VT, C, VI-VIII.

3. **Trapetum natantis** MÜLLER et GÖRS 1960 **Sulymos**

Ökol.: állóvizek, tavak, holtágak hínárvegetációja

Flor.: *Trapa natans*



Area: A (a Duna, Tisza holtágaiban aránylag gyakori), máshol, mint a *DK* és *Dt* csak szórv. RT, C, VII-VIII.

További assz.: - **Nymphoidetum peltatae** (ALLORGE 1922) OBERD. et MÜLLER 1960

RUPPIETALIA J. TX. 1960 SZIKI HÍNÁR

**Ruppion maritimae** BR.-BL. 1931

1. **Parvipotameto - Zanichellietum** SOÓ (1934) 1947

**Tófonal társulás (szikes hínár)**

Ökol.: iszapos-szikes tavak hínárvegetációja

Flor.: *Zanichellia palustris* ssp. *pedicellata*

Area: A (szikes, iszapos tavacsákban), *Dt* (Bakonyalja, Zala, Somogy).

**PHRAGMITETEA** TX. et PRSG. 1942 **MOCSÁRI NÖVÉNYZET**

PHRAGMITETALIA W. KOCH 1926 NÁDAS MOCSARAK

**Phragmitium** W. KOCH 1926

1. **Scirpo - Phragmitetum** W. KOCH 1926 s.l. **Nádas**

(Syn.: Scirpo - Phragmitetum W. KOCH 1926 medioeuropaeum TX.1941)

Subass.: *typhetosum*, *glycerietosum*, *phalaridetosum*, facies:

*Impatiens glandulifera*, *Solidago gigantea*, stb.. Ökológiai és vízminőségvédelmi szempontból indokolt az egyes szubasszociációkat külön társulásként kezelni.

Ökol.: mocsarak, tavak, folyók, nedves helyek, mesterséges és ősi vízfolyások mentén

Flor.: *Phragmites australis*, *Schoenoplectus lacustris*, *Typha latifolia*, *T. angustifolia*, *Iris pseudacorus*. Ritka állományokban:

***Urtica kioviensis***, ***Calamagrostis canescens***, ***Glycyrrhiza echinata***, ***Chrysanthemum serotinum***, melyek különben a pannóniai regionális társulásnak a **Chrysanthemo - Phragmitetum** SOÓ 1971 -nak a képviselői. Ugyancsak ritka a **Thelypteridi - Phragmitetum** KUIPER 1957 (úszó nádasok), pusztuló állománya a Velencei-tónál.

Area: Az alföldi vizes területeken még gyakori, továbbá a nagyobb tavak vízparti zonációjában (Fertő, Balaton, Velencei-tó), különben fogyatkozóban. VT, C, VI-IX.

2. **Glycerietum maximae** HUECK 1931 s.l. **Harmatkásás**  
 (Syn.: *Glycerietum aquaticae* Now. 28)  
 Ökol.: mocsarak, tavak, nedves élőhelyek  
 Flor.: *Glyceria maxima*, *Alisma plantago-aquatica*, *Oenanthe aquatica*  
 Area: *M*-on vizes élőhelyeken, de visszaszorulóban VT, C, VI-VII.

3. **Cladietum marisci** ALLORGE 1922 **Télisásos**  
 Ökol.: mocsarak, láposodó nádasok (átmenet a magassásosok felé)  
 Flor.: *Cladium mariscus*  
 Area: *A* (*Kis-A.*, Duna-Tisza köze), *Dt* (Velencei-tó, Káli-medence, Zala), általában nem gyakori VT, C, VI-VII.

4. **Rorippo - Oenanthetum** (SOÓ 1927) LOHM. 1950 **Mételykórós**  
 (Syn.: *Oenanthetum aquaticae* SOÓ 1927)  
 Ökol.: mocsarak, vízpartok  
 Flor.: *Rorippa amphibia*, *Oenanthe aquatica*  
 Area: *A* gyakori, a *Dt* dombvidéki részein TT, G-C, VI-VIII.

További assz.: - **Acoretum calami** (EGGLER 1933) SCHULZ 1941  
 - **Sparganietum erecti** ROLL 1938  
 - **Typhetum latifoliae** LONG 1973  
 - **Typhetum angustifoliae** PIGN. 1953  
 - **Schoenoplectetum lacustris** CHOUARD., etc.

BOLBOSCHOENETALIA MARITIMI HEJNY 1967 SZIKES MOCSARAK

**Bolboschoenion maritimi continentale** SOÓ (1945) em. BORHIDI 1970

1. **Bolboschoenetum maritimi** SOÓ (1927) 1957 **Szikikákás**  
 Ökol.: szikes mocsarak, vizes élőhelyek  
 Flor.: *Bolboschoenus maritimus*  
 Area: Alföld szikesmocsári növényzete, kontinentális jelleggel  
 TT, C, VI-VIII.
2. **Bolboschoeno - Phragmitetum** BORHIDI et BALOGH 1970 **Szikinádas**  
 Ökol.: szikes mocsarak, szikes nádasok növényzete  
 Flor.: *Phragmites australis*, *Bolboschoenus maritimus*  
 Area: főleg az Alföldön VT, C, VI-VIII (IX).
3. **Schoenoplectetum litoralis** SOÓ (1928) BORHIDI 1969 **Partikákás**  
 Ökol.: mediterrán jellegű mocsári növényzet

Flor.: *Schoenoplectus litoralis*, *Phragmites australis*  
 Area: Velencei-tó, Hévíz, Fertő-tó RT, A, V-VI.

További assz.: - **Schoenoplectetum tabernaemontani** SOÓ (1927) 1949  
 - **Polygono amphibio - Bolboschoenetum** BODROGK. 1962

NASTURTIO - GLYCERIETALIA PIGN. 53

**Glycerio - Sparganio** BR.-BL. et SISS. ex BOER 1942

1. **Sparganio - Glycerietum fluitantis** BR.-BL. 1925

**Patakmenti harmatkásás**

(Syn.: Sparganio - Glycerietum neglecti W.KOCH 1926, Glycerietum fluitantis EGGLER 1933)

Ökol.: mocsarak, útszéli árkok, patakok mentén

Flor.: *Sparganium erectum*, *Glyceria fluitans*

Area: A (gyakori), NyDt, DDt, K TT, C, V-VIII (IX).

MAGNOCARICETALIA PIGN.1953

**Magnocaricion elatae** W. KOCH 1926

a) **Caricion rostratae** (BAL.-TUL.1963) OBERD. 1967

1. **Caricetum elatae** W. KOCH 1926 **Zsombéksásos**

Ökol.: mocsarak, mocsaras lápok növényzete

Flor.: *Carex elata*, *Galium palustre*, fációsok *Sphagnum*-mal, *Eriophorum*-mal, stb.

Area: az Alföldön valamikor gyakori volt, ma pusztulóban, K szélei (pl. Bakonyalja), NyDt (Sopron, Kőszeg, Őrség), DDt (Zselic, Zalai-d.) VT, C, IV-V.

2. **Caricetum appropinquatae** (W. KOCH 1926) SOÓ 1928

**Rostostövű sásos**

Ökol.: mocsarak, mocsaras lápok, nedves láprétek zsombékoló növényzete

Flor.: *Carex appropinquata*, *Carex elata*

Area: szórv. K (ÉK, DK), A (Kis-A., Mezőföld, Duna-v., D-T, Nyírség), NyDt (Kőszeg, Somogy), ma pusztulóban

RT, C, VI-VII.

3. **Caricetum rostratae** RÜBEL 1912 s.l. **Csőrössásos**  
 (Syn.: Caricetum inflato - vesicariae W.KOCH 1926 p.p., Caricetum rostrato - vesicariae SOÓ 1964)  
 Ökol.: mocsarak, semlyékek (inkább domb- és hegyvidéken),  
 Flor.: *Carex rostrata*  
 Area: szórványosan *ÉK* és *DK*, *A* (*Kis-A.*, Mezőföld, *Ny*), *NyDt*  
 (Kőszeg, Őrség, Zalai-d.) TT, C, V-VI.
4. **Caricetum paniculatae** WANGERIN 1916 **Bugássásos**  
 Ökol.: mocsarak, magassásosok, lápok  
 Flor.: *Carex paniculata*, *Caltha palustris*  
 Area: szórv. *A* (*Kis-A.*, Mezőföld), *K* és *Dt* VT, C, V-VI.
5. **Carici - Menyanthetum** SOÓ (1938) 1955 **Semlyéksásos**  
 Ökol.: semlyékek, zsombékosok, nedves élőhelyek  
 Flor.: *Menyanthes trifoliata*, *Carex elata*, *C. appropinquata*,  
*C. rostrata*  
 Area: ritkulóban az *A*-n, a *K*-ben, *Dt*-on (pl. Káli-m.) VT, S, IV-V.
6. **Schoenoplecto - Juncetum maritimi** SOÓ 1971 **Tengerparti szittyós**  
 (Syn.: Juncetum maritimi balatonicum SOÓ (1930) 1947)  
 Ökol.: magassásosok, szikes mocsarak  
 Flor.: *Schoenoplectus americanus*, *Juncus maritimus*  
 Area: Balaton-v., Fertő, Velencei-tó, Zákány, ritka RT, C, VI-VIII.
- További assz.: - **Calamagrostietum canescentis** SIMON 1960  
 - **Carici - Calamagrostietum neglectae** SOÓ 1971
- b) **Caricion gracilis** (NEUHAUSL. 1959) OBERD. 1967
1. **Caricetum acutiformis - ripariae** SOÓ (1927) 1930 **Magassásos**  
 Ökol.: mocsarak, árkok, vízpartok, mocsárrétek növényzete  
 Flor.: *Carex acutiformis*, *C. riparia*  
 Area: az egyik legelterjedtebb mocsári növénytársulás *M*-on  
 (néha külön állományokban a *Carex riparia* is), gyakoribb az *A*-ön, a  
*K*-ekben és a *Dt*-on TT, C, IV-VI.
2. **Caricetum gracilis** ALMQUIST 1929 **Élessásos**  
 Ökol.: mocsarak, mocsárrétek, nedves élőhelyek  
 Flor.: *Carex gracilis*, *Galium palustre*  
 Area: *A* gyakori, *K*-ben és *Dt*-on szórv. TT, C, IV-VI.

3. **Caricetum vesicariae** ZÓLYOMI 1931 **Hólyagossásos**  
 Ökol.: mocsarak, semlyékek, nedves élőhelyek  
 Flor.: *Carex vesicaria*  
 Area: szór., inkább síkvidéken (A, DK, Dt) TT, C, V-VI.
4. **Caricetum vulpinae** SOÓ 1927 **Rókasásos**  
 Ökol.: mocsarak, mocsárrétek, nedves élőhelyek  
 Flor.: *Carex vulpina*  
 Area: A (Kis-A., D-T, ÉA), DK, Dt, (Vas, Zala, Somogy)  
 bolygatott élőhelyeken is TT, DT, V-VI.
5. **Carici - Typhoidetum** SOÓ 1971 **Pántlikafüves**  
 (Syn.: Phalaridetum arundinaceae LIBBERT 1931 p.p.)  
 Ökol.: mocsaras területek, magassásosok, árterek, vízpartok  
 Flor.: *Phalaroides arundinacea*, *Carex gracilis*, *C. melanostachya*  
 Area: az egész országban gyakori, de főleg az A-ön TT, G, V-VII.

További assz.: - **Caricetum distichae** NOW. 1927

**ISOËTO - NANOJUNCETEA** BR.-BL. et TX 1943 ISZAPNÖVÉNYZET

NANOCYPERETALIA KLIKA 1935

**Nanocyperion flavescens** W. KOCH 1926

1. **Eleochari - Caricetum bohemicae** KLIKA 1935  
**Csetkása - palkasás társulás**  
 Ökol.: árterek, vízpartok nedves iszapnövényzete  
 Flor.: *Eleocharis carniolica*, *E. ovata*, *Carex bohemica*  
 Area: szórányosan A, K (Zempléni-hg.), Dt (Vasi-hegyhát -  
 Somogy) PT, NP, VI-IX.
2. **Eleochari - Schoenoplectetum supini** SOÓ et UBRIZSY 1948  
**Rizsföldi törpekákás**  
 Ökol.: iszapos vízpartok, rizsföldek, árterek  
 Flor.: *Eleocharis acicularis*, *Schoenoplectus supinus*  
 Area: Alföld GYT, NP, VI-IX.
3. **Dichostylidi - Gnaphalietum uliginosi** (HORVATIC 1931)  
 SOÓ et TÍMÁR 1947 **Iszapgyopáros társulás**  
 Ökol.: parti iszapnövényzet, nedves medernövényzet  
 Flor.: *Dichostylis micheliana*, *Gnaphalium uliginosum*

Area: *A* és *Dt* gyakori, a *K*-ben szórv. *PT, NP-DT, VI-VIII.*

4. **Cypero - Juncetum bufonii** SOÓ et CSÚRÖS 1944 **Varangyszittyós**

(Syn.: *Cyperetum flavescenti-fusci* W.KOCH 1926, PHILIPPI 1968)

Ökol.: iszapos, nedves, szikes élőhelyeken, ártereken

Flor.: *Cyperus fuscus, Pycreus flavescens, Juncus bufonius, J. articulatus*

Area: gyakori az országban, különösen folyóvizek mentén  
*PT, NP, VI-IX.*

- További assz.: - **Elatini - Lindernietum procumbentis** UBRIZSY 1961  
- **Lythro - Gnaphalietum luteo-albi** (BODROGK. 1948)  
PIETSCH 1964  
- **Centunculo - Anthoceretum punctati** W. KOCH 1926  
- **Heliotropio - Verbenetum supinae** SLAVNIC 1951  
- **Centunculo - Radioletum linoidis** KRIPPEL 1959

**MONTIO - CARDAMINETEA** BR.-BL. et TX. 1943 **FORRÁSLÁPOK**

MONTIO - CARDAMINETALIA PAWL. 1928

**Cardamini - Montion** BR.-BL. 1925

1. **Cardaminetum amarae** (RÜBEL 1912) BR.-BL. 1926

**Mészkerülő forrásláp**

(Syn.: *Chrysosplenio - Cardaminetum* MAAS 1959)

Ökol.: mézkerülő (kakukktormás) forráslápok

Flor.: *Cardamine amara, Mentha longifolia, Eriophorum latifolium*

Area: szórványosan a *K*-ben (Bükk, Vértes, Bakony) és a *Dt*-on  
(Vas, Zala, Somogy). *VT, G, IV-VI.*

Ritka társulás: - **Bryetum schleicheri** (BR.-BL.1926) W. KOCH 1928

**Cratoneurion commutati** W. KOCH 1928

1. **Carici lepidocarpae - Cratoneuretum filicini** KOVÁCS-FELF. 1958

**Meszes forrásláp**

Ökol.: meszes talajú forráslápok, nedves élőhelyek

Flor.: *Carex lepidocarpa, Cratoneuron commutatum*

Area: *K* (Bükk, Vértes, Bakony, Balaton-v.) *VT, S, V-VI.*

**SCHEUZERIO - CARICETEA NIGRAE NORDH. 1936**  
**ÁTMENETI LÁPOK**

SCHEUZERIO - CARICETALIA NIGRAE GÖRS et MÜLLER 1967

**Caricion lasiocarpae** VAN DEN BERGEN 1949

1. **Carici lasiocarpae - Sphagnetum ZÓLYOMI 1931 em. SOÓ 1954**

**Gyapjasmagvú sásos**

Ökol.: tőzegmohás lápok, savanyú tőzeges élőhelyek

Flor.: *Carex lasiocarpa*, *Sphagnum recurvum*, *Sph. palustre*

Area: A (Szabolcs, Csaroda, Barcs), K (keleméri, siroki láp),  
 Dt (Bakonyalja) VT, C, V-VI.

**Caricion canescenti-nigrae** (W.KOCH 1926) NORDH. 1936

1. **Carici echinatae - Sphagnetum SOÓ (1934) 1954 Csillagocskás sásos**

(Syn.: Carici stellulatae - Sphagnetum SOÓ 1934)

Ökol.: tőzegmohás lápok

Flor.: *Carex echinata*, *Sphagnum acutifolium*, *Sph. palustre*

Area: K (Zempléni-hg., keleméri lápok, Mátra), Dt-on szórványosan  
 (Sopron-Somogy) RT, C, V-VI.

Eltűnőben.: - **Rhynchosporium albae** W. KOCH 1926

- **Caricetum canescenti-nigrae** VLIEGER 1937

- **Caricetum appropinquatae-stellulatae** SOÓ (1954)1957

**OXYCOCCO - SPHAGNETEA BR.-BL. et TX.1943 DAGADÓLÁPOK**

SPHAGNETALIA PAWL. 1928

**Sphagnion fusci** BR.-BL. 20

1. **Eriophoro vaginati - Sphagnetum SOÓ (1927) 1954**

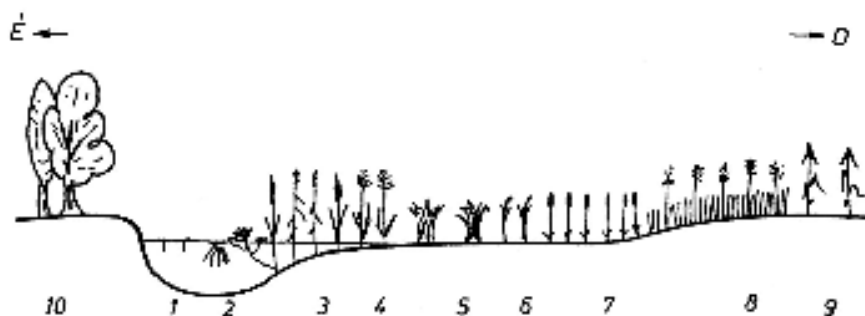
**Hüvelyes gyapjúsásos tőzegláp**

subass.: *pannonicum* SIMON 1962

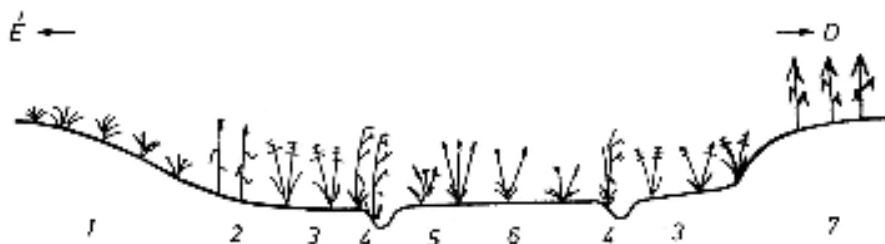
Ökol.: tőzegmohalápok (dagadólápok)

Flor.: *Eriophorum vaginatum*, *Sphagnum recurvum*, *Sph. magellanicum*

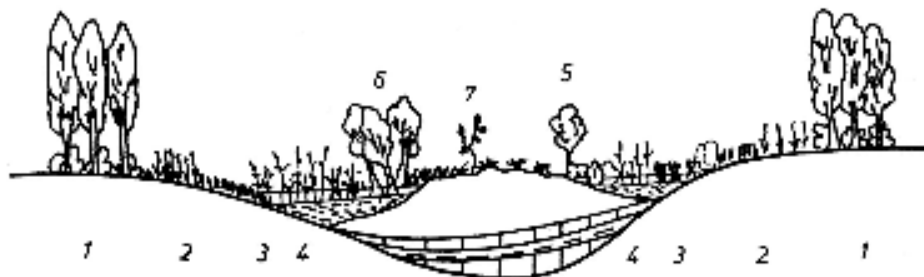
Area: A ritka (Szatmár-beregi sík: csarodai lápok) RT, Cu, III-V.



**1. ábra.** Rába-menti holtág és a környező ártér növényzete: 1. *Lemnetum minoris* és *Lemno - Spirodeletum*, 2. *Nymphaeetum albo-luteae*, 3. *Scirpo - Phragmitetum*, 4. *Glycerietum maximae*, 5. *Caricetum elatae*, 6. *Caricetum acutiformis*, 7. *Carici - Alopecuretum*, 8. *Pastinaco - Arrhenatheretum*, 9. Kultúrnövényzet, 10. *Salicetum albae-fragilis* (Kovács J. A.).



**2. ábra.** A Káli-medence láprétjeinek térbeli viszonyai: 1. *Cleistogeno - Festucetum rupicolae*, 2. *Scirpo - Phragmitetum*, 3. *Succiso - Molinietum*, 4. *Cladietum marisci*, 5. *Schoenetum nigricantis*, 6. *Seslerietum uliginosae*, 7. Kultúrnövényzet (Kovács J. A.).



**3. ábra.** Egy észak-alföldi tőzegmohás láp vegetációszevényye: 1. tölgy - kőris - szil ligeterdő, 2. mocsárrét, 3. zsombékos, 4. nádas, 5. fűzláp, 6. égerláp, 7. tőzegmohaláp (Simon T.).



## 2. Nedves rétek, kaszálórétek, hegyi rétek növényzete

A nedves és üde élőhelyek természetes növényzete, valamint a rendszeres antropogén hatásokat jól tűrő, sőt néha igénylő (kaszálás, legeltetés) ún. természetes zavarástűrő növénytársulások aránylag még elég jelentős képviselői a magyar növénytakarónak.

A nedves rétek vegetációja (*MOLINIO - JUNCETEA*) ökológiailag a lápok és a mocsarak növényzetével áll szoros kapcsolatban, ugyanakkor számtalan cönológiai vonalon kötődik a mezofil kaszálórétek növényzetéhez is. Ide soroljuk tehát a lápréteket, mocsárréteket és a magaskórós növényzetet.

A **láprétek** tulajdonképpen a lápi szukcesszió sor tagjaként az egykori lápok és égeres láperdők helyén, pangóvízes medencékben, ártereken alakultak ki. Az anaerob talajviszonyok között a tözegesedő talajfelszínen (sástőzeg), a lápréti vegetáció két fő csoportját különíthetjük el: a nedves és mészkedvelő lápréteket (*Caricion davallianae*) és a kiszáradó kékperjés lápréteket (*Molinion* s.l.). Mindkét csoport jellegzetessége, hogy egyrészt fennmaradásuk lényegében a kaszálás függvénye, mert ennek elmaradása az erdei (füzlápos) szukcesszió beindulását eredményezi, másrészt olyan természetes élőhelyeket képviselnek, melyek az állandó és jellemző fajokon túl számos ritka és értékes növényfajnak biztosítanak ma menedéket: *Gentiana pneumonanthe*, *Orchis laxiflora*, *Allium suaveolens*, *Epipactis palustris*, *Platanthera bifolia*, *Parnassia palustris*, *Gentianella austriaca*, *Iris sibirica*, *Trollius europaeus*, *Dactylorhiza majalis*, stb.

A **mocsárrétek** (*Agrostion stoloniferae*) higromezofil növényzete friss vízellátású, nem tözegesedő, nyáron kiszáradó, nedves termőhelyeken, ártereken, öntés- és réti talajokon jelenik meg. Florisztikai összetételében a jellegzetes mocsárréti elemek mellett számos inkább magassásosokra jellemző faj is jelentős borítási értékekkel van képviselve. Így az uralkodó és edificátor fajokon túl gyakoriak még: *Poa trivialis*, *Ranunculus acris*, *R. repens*, *Lychnis flos-cuculi*, *Cardamine pratensis*, *Caltha palustris*, *Sanguisorba officinalis*, *Trifolium hybridum*, *Lotus corniculatus*, *Thalictrum lucidum*, stb. E rétek ritka és értékes fajai közül megemlíthetjük: *Gratiola officinalis*, *Lathyrus nissolia*, *Armoracia macrocarpa*. A mocsárrétek még mindig jelentős gazdasági értéket is képviselnek, szerkezetük megőrzését és fennmaradásukat mindenképpen a rendszeres nyári kaszálás (ritkán a legeltetés) biztosítja.

A **magaskórós növényzet** (*Filipendulo - Petasition*) kisebb vagy nagyobb vízfolyások mentén, üde-friss vízellátású ártéri talajokon, gyakran patakmenti égerligeteket vagy mocsarakat, lápokot szegélyezve jelenik meg. Fiziognómiailag e növényzet viszonylag könnyen felismerhető, különösen a magasnövésű, nagylevelű, "kórós" fajok jelenléte alapján (**4. ábra**). A jellemző és állandó fajokon kívül gyakoriak: *Lysimachia vulgaris*, *Symphytum officinale*, *Epilobium hirsutum*, *Eupatorium cannabinum*, *Dryopteris* és *Equisetum* fajok,

hegyvidéken értékesek a *Matteuccia struthiopteris*, *Doronicum austriacum* és a *Telekia speciosa* állományok.

A **mezofil kaszálórétek** (*ARRHENATHERETEA*) főleg az évszázados erdőirtások közelében alakultak ki, különösképpen a folyók és patak völgyek áradásuktól mentes zónájában, domb- és hegyvidéken, enyhén savanyú, réti és barna erdőtalajokon. Jellegzetes florisztikai összetételükben jól megfigyelhető a lágyszárú vegetáció színtezettsége (magas fűvek, aljfűvek, stb., **5. ábra**), a kompetitor fajokon kívül gyakoriak: *Tragopogon pratensis*, *Trifolium pratensis*, *T. repens*, *T. montanum*, *Thymus pulegioides*, *Carum carvi*, *Cruciata laevipes*, *Knautia arvensis*, *Bellis perennis*, *Chrysanthemum leucanthemum*, stb.. E rétek értékes fajaiából említésre méltó: *Carlina acaulis*, *Polygala carniolica*, *Gymnadenia conopsea*, *Saxifraga bulbifera*, *Peucedanum carvifolia*, stb.. A mezofil kaszálórétek gazdaságilag talán a legfontosabb vegetációtípust alkotják, mivel jó minőségű takarmányt biztosítanak az állattenyésztés számára. A rohamos környezet- és ágazati változás nyomán sajnos nagyon sok értékes kaszálórét veszett már el. Fennmaradásukat mindenképpen az évi egy-kétszeri kaszálás teszi csak lehetővé.

A **mészkerülő hegyi rétek és csarabosok** növényzete (*NARDO - CALLUNETEA*), főleg kilúgozott alapkőzeten (kavics, homok), savanyú kémhatású talajokon, mészkerülő tölgyesek, bükkösök, erdeifenyvesek helyén jelenik meg (Középhegység, *Dt*). Az egyes társulásoknál felsorolt felismerő fajokon kívül florisztikai összetételükre még jellemzőek: *Hypochoeris radicata*, *Carlina acaulis*, *Coeloglossum viride*, *Carex leporina*, *Hieracium auricula*, *Potentilla erecta*, *Sieglingia decumbens*, *Genista sagittalis*, stb.. A főleg legelőként használt gyepek csak gyenge minőségű takarmányt szolgáltatnak.

#### MOLINIO - JUNCETEA BR.-BL. 1947      NEDVES RÉTEK

#### CARICETALIA DAVALLIANAE BR.-BL. 1949 ÜDE ÉS HEGYI LÁPRÉTEK

#### Caricion davallianae KLIKA 1934

#### 1. *Valeriano dioicae - Caricetum davallianae* MORAVEC 1964

##### Sásláprét

(Syn.: *Caricetum davallianae* W.KOCH 1928 s.l.)

Ökol.: üde láprétek, bazofil síklápok peremén

Flor.: *Carex davalliana*, *Valeriana dioica*, *Caltha palustris*, *Cirsium canum*, *Galium uliginosum*

Area: *K* (Gödöllői-d., Balaton-v.), *Dt* (Bakonyalja), *A* (*Kis-A.*), de mindenütt fogyatkozóban. *TT*, *G-S*, IV-VI.

2. **Schoenetum nigricantis** (ALL.1922) W. KOCH 1926 s.l.**Csátés láprét**

(Syn.: Cladio - Schoenetum SOÓ (1930) 1977, Primulo - Schoenetum  
OBERD. 1937 pannonicum KOVÁCS 1962)

Ökol.: üde láprétek, síklápok peremvidéke

Flor.: *Schoenus nigricans*, (*Primula farinosa*, *Orchis laxiflora*)

Area: K (Cserhát, Bakony, Balaton-v.), Dt (Bakonyalja, Zala),  
A (*Kis-A.*, *D-T.*, Turján-v.) TT, C, VI-VIII.

3. **Juncetum subnodulosi** (ALL. 1922) W.KOCH 1926 s.l. **Szittyós láprét**

(Syn.: Carici davallianae - Juncetum subnodulosi SOÓ 1971)

Ökol.: meszes láprétek, síklápok, nedves élőhelyek

Flor.: *Juncus subnodulosus*, *Carex davalliana*, *Lathyrus*  
*pannonicus*, *Allium suaveolens*, *Sesleria uliginosa*

Area: főleg a Tiszától Ny-ra, K (Gödöllői-d., Gerecse - Balaton-v.),  
Dt (Sopron-Zala), A (*Kis-A.*, *D-T* köze, Mezőföld) TT, C, VI-VII.

4. **Seslerietum uliginosae** (PALMGR.1915) SOÓ 1941**Nyúlfarkfüves láprét**

(Syn.: Schoeno - Seslerietum SOÓ (1941) 1977)

Ökol.: meszes láprétek, nedves élőhelyek

Flor.: *Sesleria uliginosa*, *Galium boreale*, *Carex hostiana*,  
(ritka a *Gentianella austriaca*)

Area: K (Vértes, Bakony, Balaton-v.), Dt (Bakonyalja, Zala, Sopron,  
Vas) VT, Cr, III-V.

**Eriophorion gracilis** PRSG. ex OBERD. 1957 em. PASS. 19641. **Carici flavae - Eriophoretum** SOÓ 1944 **Gyapjúsásos láprét**

Ökol.: láprétek, bazifil lápok peremén

Flor.: *Carex flava*, *C. lepidocarpa*, *Eriophorum latifolium*

Area: átmeneti társulás a forráslápok felé, K (Bükk, Bakony),  
Dt (Bakonyalja, Sopron-Somogy) VT, S, IV-V.

## MOLINIETALIA W. KOCH 1926

**Molinion coeruleae** SOÓ 1968

Kiszáradó láprétek

1. **Succiso - Molinietum** SOÓ 1968 **Meszes talajú láprét**

(Syn.: Molinietum coeruleae (ALL. 1922) W.KOCH 1926 s.l.)

Subass.: *caricetosum hostianae*, *juncetosum subnodulosi*

Ökol.: bazifil láprétek, kékperjés rétek, laza alapközetten, humuszban

gazdag meszes talajokon

Flor.: *Molinia coerulea* agg., *Succisa pratensis*, *Allium suaveolens*,  
*Sesleria uliginosa*, *Cirsium brachycephalum*, de más lápréteken is az  
*Angelica palustris*, *Orchis laxiflora* ssp. *elegans*, stb.

Faciesek: *Sanguisorba officinalis*, *Serratula tinctoria*, *Cirsium rivulare*, *Dianthus superbus*, stb.

Area: A (Kis-A., D-T, É-A.), K (Gödöllői-d., Bakony, Balaton-v.),  
Dt (Bakonyalja, Kőszeg-hegyalja). VT, C, VII-IX.

## 2. *Juncus - Molinietum* PRSG. 1951 **Mésztelen láprét**

Ökol.: acidofil láprétek, humuszban szegény mésztelen talajú nedves rétek

Flor.: *Molinia coerulea* agg., *M. arundinacea* agg., *Juncus effusus*,  
*J. articulatus*, *Agrostis capillaris*, *Achillea ptarmica*, (*Nardus stricta*,  
*Sieglingia decumbens*)

Area: K (Zempléni-hg., Mátra, Pilis), Dt (Vasi-hegyhát, Göcsej,  
Somogy) TT, C, VII-VIII (IX).

## 3. *Molinio - Salicetum rosmarinifoliae* (MAGYAR 1933) SOÓ 1957

### Homoki láprét

Ökol.: láprétek, homoki buckaközök nedves mélyedései

Flor.: *Salix repens* ssp. *rosmarinifolia*

Area: A (D-T), Dt (Bakonyalja) TT, C, V-VIII.

## *Agrostion stoloniferae* SOÓ 1971 Mocsárrétek

### a) *Deschampsion caespitosae* (HORVATIC 1930) SOÓ 1971

#### 1. *Deschampsietum caespitosae* HORVATIC 1930 s.l.

##### Dunántúli mocsárrét

(Syn.: *Agrostio - Deschampsietum* ÚJV. 1947, *Deschampsietum caespitosae croato-pannicum* SOÓ 1957)

Ökol.: mocsárrétek, nedves rétek, árterek

Flor.: *Deschampsia caespitosa*, *Juncus effusus*, *Agrostis stolonifera*, *Succisella inflexa*

Area: Dt (Bakonyalja, Vasi-hegyhát, Somogy), DK (Balaton-v.),  
A (Kis-A., Hanság) TT, C, VI-VII.

#### 2. *Agrostietum stoloniferae* UJV. 1941 s.l. **Alföldi mocsárrét**

(Syn.: *Agrostetum albae* UJV. 1941 *hungaricum* SOÓ 1957, *Agrostio - Poetum trivialis* SOÓ (1938) 1971)

Ökol.: alföldi mocsárrétek, árterek, nedves rétek, vízpartok, folyóvölgyek

Flor.: *Agrostis stolonifera*, *Poa trivialis*, *Trifolium hybridum*,  
(*Phalaroides arundinacea*, *Carex distans*)

Area: az Alföldön gyakori, *K* (Mátra, Cserhát, Zempléni-hg.,  
Balaton-v. völgyekben), *Dt* (Somogy, Zala, Rába-ártér)

*TT*, *C*, VII-VIII.

b) **Alopecurion pratensis** (PASS. 1964) SOÓ 1971

1. **Carici - Alopecuretum pratensis** SOÓ 1971 **Ártéri mocsárrét**

(Syn.: *Alopecuretum pratensis* REGEL 1925 s.l., *Alopecuretum pratensis*  
*hungaricum* SOÓ 1957)

Ökol.: ártéri rétek, mocsárrétek, nedves rétek, nedves  
élőhelyek

Flor.: *Alopecurus pratensis*, *Carex melanostachya*, *C. hirta*,  
*C. acutiformis*

Area: *M*, különösen a nagyobb folyók árterein, *A* (Duna-v.,  
Tisza-v., *D-T*, *Kis-A.*), *K* (Cserhát) *TZT*, *C*, V-VI.

2. **Cirsio cani - Festucetum pratensis** MAJOVSKY ex RUZICKOVÁ 1975

**Nedves kaszálórét**

(Syn.: *Festucetum pratensis* SOÓ (1938) 1955)

Ökol.: üde talajú, mezofil rétek

Flor.: *Festuca pratensis*, *Cirsium canum*, *Poa pratensis*

Area: *M*-on gyakori az *A*-ön, ritka a *K*-ben, *Dt*-on (*Vas*, *Zala*,  
*Baranya*) *TZT*, *C*, VI-VII.

3. **Agrostio - Typhoidetum** SOÓ 1971 **Pántlikafüves társulás**

(Syn.: *Phalaridetum arundinaceae* LIBBERT 1932)

Ökol.: árterek, vízpartok, mocsárrétek, patak völgyek

Flor.: *Phalaroides arundinacea*, *Agrostis stolonifera*

Area: inkább a *Dt*-on elterjedt (*Vas*, *Zala*) *TT*, *C-G*, VI-VIII.

**Filipendulo - Petasition** BR.-BL. 1947 **Magaskórós növényzet**

1. **Aegopodio - Petasitetum** TX. 1947 **Acsalapus**

(Syn.: *Petasitetum hybridus* (DOSTAL 1933) SOÓ 1940)

Ökol.: patakmenti magaskórós, nedves, nyirkos élőhelyek

Flor.: *Petasites hybridus*, *Aegopodium podagraria*

Area: *K* gyakori (Bükk, Mátra, Zempléni-hg., Visegrádi-hg.,  
Szentendrei-hg., Bakony), *Dt* (Soproni-hg., Kőszegi-hg., Mecsek)

*TT*, *C*, III-V.

2. **Filipendulo - Geranietum palustris** W.KOCH 1926 **Lápi magaskórós**

Ökol.: fűzlápok szegélyén, nedves, nyirkos élőhelyeken

Flor.: *Filipendula ulmaria*, *Geranium palustre*, (*Nasturtium officinale*, *Epilobium hirsutum*)

Area: *K* és *Dt* gyakori, az Alföldön ritka (*Ny*) *TT, G, VI-VIII.*

3. **Angelico - Cirsietum oleracei** TX. 1937 s.l. **Patakmenti magaskórós**

(Syn.: *Filipendulo - Cirsietum oleracei* (SOÓ 1927) KOVÁCS 1963)

Ökol.: patakmenti, nedves élőhelyek, üde láprétek

Flor.: *Angelica sylvestris*, *Cirsium oleraceum*, *Filipendula ulmaria*

Area: *ÉK* (nem gyakori), *DK* (Bakony, Vértes, Balaton-v.),

*Dt* (Bakonyalja, Sopron-Baranya) *TT, G, VII-IX.*

További assz.: - **Lysimachio - Filipenduletum** BAL.-TUL. 1978

- **Equiseto - Chaerophylletum hirsuti** SOÓ (1934) 1971

- **Aconitetum gracilis** (ZÓLYOMI 1934) SOÓ 1964

- **Nasturtio - Petasitetum** SOÓ 1971

**ARRHENATHERETEA** BR.-BL. 1947 **KASZÁLÓRÉTEK**

**ARRHENATHERETALIA** PAWL. 1928 **ÜDE KASZÁLÓ ÉS  
HEGYI RÉTEK**

**Arrhenatherion** BR.-BL. 1925

1. **Pastinaco - Arrhenatheretum** PASSARGE 1964 **Franciaperjerét**

(Syn.: *Arrhenatheretum elatioris* (BR.-BL. 1919) SHERRER 1925,

*Dauco - Arrhenatheretum* GÖRS 1966)

Ökol.: folyó és patak völgyek üde rétjei, mezofil kaszálórétek, tápanyagokban és bázisokban gazdag talajon

Flor.: *Arrhenatherum elatius*, *Pastinaca sativa*, *Campanula patula*, *Geranium pratense*, *Crepis biennis*, *Tragopogon pratensis* (*Peucedanum carvifolia*)

Area: *K* (Mátra, Cserhát, Gödöllői-d., Zempléni-hg., Pilis,

Börzsöny, Bakony, Balaton-v.), de főleg a *Dt* (Sopron, Vas, Zala,

Somogy, Baranya), *A* (*Kis-A.*, Dráva-v.) *TZT, DT, V-VII (IX).*

2. **Alopecuro - Arrhenatheretum** (MÁTHÉ et KOVÁCS 1960) SOÓ 1971

**Ecsetpázsitos franciaperjerét**

(Syn.: *Arrhenatheretum elatioris alopecuretosum* TX. 1937)

Ökol.: nedves rétek, nyirkos, gazdag talajok

Flor.: *Arrhenatherum elatius*, *Alopecurus pratensis*, (*Alchemilla vulgaris* agg.)  
 Area: K (Mátra, Bükk), Dt (Bakonyalja, Vas, Zala)  
 TZT, C-DT, IV-VII.

3. **Arrhenathero - Brometum erecti** BALÁZS 1951

**Rozsnokos franciaperjerét**

(Syn.: Arrhenatheretum elat. brometosum erecti OBERD 1957)  
 Ökol.: mezo-xerofil kaszálórétek, irtásrétek  
 Flor.: *Bromus erectus*, *Arrhenatherum elatius*, *Trifolium montanum*, *Coronilla varia*, *Salvia pratensis*, *Dianthus carthusianorum*  
 Area: K (szórv.), Dt (Sopron, Vas) TZT, C, V-VII.

4. **Anthyllido - Festucetum rubrae** (MÁTHÉ et KOVÁCS 1960) SOÓ 1971

**Vöröscsenkeszrét**

(Syn.: Festuco rubrae - Cynosuretum auct. hung. non TX. 1940)  
 Ökol.: hegyvidéki mezofil rétek  
 Flor.: *Festuca rubra*, *Cynosurus cristatus*, *Anthyllis vulneraria* agg., *Agrostis capillaris*  
 Area: K (gyakori), Dt (Vas, Zala, Zselic) TZT, C, VI-VII.

**Triseto - Polygonion bistortae** MARSCHALL 1947

1. **Trisetetum flavescens** BEGER 1922 **Aranyzabrét**

(Syn.: Trisetetum flavescens noricum SOÓ 1964)  
 Ökol.: hegyvidéki, szubalpin jellegű rétek  
 Flor.: *Trisetum flavescens*, *Centaurea pseudophrygia*,  
*Hypericum maculatum*, *Alchemilla vulgaris* agg., (*Arnica montana*,  
*Senecio aurantiacus*)  
 Area: Soproni-hg. (KÁRPÁTI 1955), Kőszegi-hg.-ben inkább mint az  
*Arrhenatheretum* és *Festucetum rubrae subass.*-ja (JEANPLONG  
 1970, KOVÁCS 1994) TZT, S, V-VI.

**Cynosurion cristati** TX. 1947

1. **Lolio - Cynosuretum** (BR.-BL. et DE LEEUW 1936) TX. 1937

**Angolperjés rét-legelő**

Ökol.: mezofil jellegű kaszálórétek, legelők  
 Flor.: *Lolium perenne*, *Cynosurus cristatus*, (*Festuca rubra*)  
 Area: K (Mátra, Bükk, Zempléni-hg., Visegrádi-hg., Pilis),  
 Dt (Vas, Zala) TZT, DT-C, V-VII (IX).

2. **Trifolio repenti - Lolietum** KRIPPELOVÁ 1967 **Angolperjés legelő**  
 (Syn.: Lolio - Trifolietum repentis RESM., SPÍRCHEZ et CSÚRÖS 1967)  
 Ökol.: mezofil legelők, völgyek, tápanyagban gazdag vagy  
 kötött ártéri talajok  
 Flor.: *Trifolium repens*, *Lolium perenne*, *Lotus corniculatus*  
 Area: A (Kis-A., Nyírség) TZZ, Dt, V-VII.

**NARDO - CALLUNETEA PRSG. 1949 MÉSZKERÜLŐ HEGYI RÉTEK**

NARDETALIA PRSG. 1949

**Nardo - Agrostion** SILLINGER 1933

1. **Anthoxantho - Agrostietum** JURKO 1969 **Hegyi szárazrét**  
 (Syn.: Agrostietum tenuis SZAFER et al. 1923, Agrostietum tenuis  
 hungaricum SOÓ 1957)  
 Ökol.: sovány gyepek, savanyú talajok mezo-xerofil növényzete  
 Flor.: *Agrostis capillaris*, *Anthoxanthum odoratum*,  
*Sieglingia decumbens*  
 Area: K (Mátra, Bükk, Zempléni-hg., Pilis, Bakony, Balaton-v.),  
 Dt (Bakonyalja, Vas, Zala) TZZ, C, VI-VIII.
2. **Festuco tenuifoliae - Agrostietum capillaris** (PÓCS 1958) SOÓ 1971  
**Cérnatippanos rét**  
 (Syn.: Agrostietum tenuis auct. s.l., Festuca tenuifolia stádium PÓCS 1958)  
 Ökol.: bázisokban szegény, mésztelen, savanyú talajokon,  
 erdőszéleken, tisztásokon  
 Flor.: *Agrostis capillaris*, *Festuca tenuifolia*, *Antennaria dioica*,  
*Peucedanum oreoselinum*, *Helianthemum ovatum*  
 Area: Dt (Bakonyalja, Vas, Zala, Somogy) TZZ, C, VI-VIII.
3. **Festuco ovinae - Nardetum** DOSTAL 1933 em. SOÓ 1957 **Szórfűgyep**  
 Ökol.: leromlott talajú, mészkerülő hegyi rét-legelők  
 Flor.: *Nardus stricta*, *Festuca ovina*, *F. rubra*, *Potentilla erecta*  
 Area: K (Zempléni-hg., Börzsöny, Visegrádi-hg.), Dt (Bakonyalja,  
 Sopron, Vas, Zala, Somogy) TZZ, C, V-VI.

**Calluno - Genistion pilosae** DUVIGNEAUD 1944

1. **Luzulo luzuloidis - Callunetum** (HORVAT 1931) SOÓ 1971 **Csarabos**  
 (Syn.: Cytiso - Callunetum OBERD. 1957, Calluno - Genistetum germanicae  
 (noricum) SOÓ 1957)



Ökol.: mészkerülő erdők tisztásai, erdőszélek, mésztelen talajú élőhelyek, fenyérek

Flor.: *Calluna vulgaris*, *Luzula luzuloides*, *Melampyrum pratense*, *Carex fritschii*

Area: K Zempléni-hg., Uzsá, Balaton-v.), Dt (Bakonyalja, Sopron, Vas, Zala) RT, S, VIII-IX.



**4. ábra.** Patakmenti magaskórós növényzet szintezettsége (*Angelico - Cirsietum oleracei* ass.): balról jobbra *Cirsium oleraceum*, *Carex acutiformis*, *Cirsium palustre*, *Lotus corniculatus*, *Holcus lanatus*, *Galium palustre*, *Filipendula ulmaria*, *C.o.*, *H.l.*, *C.a.*, *Geum rivale*, *Angelica sylvestris*, *Ranunculus acris*, *Poa trivialis* (Hundt R.).



**5. ábra.** Franciaperjés kaszálórét (*Pastinaco - Arrhenatheretum*) szintezettsége: balról jobbra *Arrhenatherum elatius*, *Pastinaca sativa*, *Poa pratensis*, *A.e.*, *Vicia sepium*, *A.e.*, *P.p.*, *Daucus carota*, *Galium mollugo*, *Geranium pratense*, *Crepis biennis* (Hundt R.).

### 3. Sziki növényzet

Általában szélsőséges, meleg-száraz klíma alatt kialakult szikes talajok növénytársulásait soroljuk e csoportba. A szikes növénytakaró összetételét egyrészt a tengerpartok sótűrő és sókedvelő növényfajai (*THERO* - *SALICORNITEA*), másrészt jelentékeny számú kontinentális-pusztai faj jelenléte határozza meg (*FESTUCO* - *PUCCINELLIETALIA*).

Közép-Európa talán legnagyobb szikes területei a pannon térségben vannak. Hazánkban innen indult ki a tulajdonképpeni növénycönológiai kutatás (RAPAICS 1927, MAGYAR 1928, SOÓ 1930).

A mezőgazdaság átalakulásával a szikes területek fontossága egyáltalán nem csökkent. A szikes talajok kialakulását - különösen az Alföld egykori árterületein - a nátrium sók felhalmozódása tette lehetővé. Ott, ahol a magas sótartalmú talajvíz a felszínhez közel helyezkedik el, és a száraz éghajlat következtében a párologtatás nagyobb, mint a lehulló csapadékvíz, megindul a szikesedés. Egyes szikes területek már a jégkor utáni meleg mogyoró fázisban kialakultak, nagyrészüket viszont másodlagos eredetű, az utóbbi évszázadok intenzív emberi tevékenységének (vízrendezés, erdőirtás) az eredménye.

A szikesség minősítésére a talaj sókoncentrációját, a humusz szintet és a pH értékeket használják. Ennek alapján régen négy szikesedési osztályról beszéltek. Ma már az osztályozást kevésbé használják, de a szikes talajokhoz kötődő növényzeti besorolás ma is aktuális. Szoloncsák talajokon (főleg Duna-Tisza köze) a talajvíz a felszínhez közel van, így a nátriumsók és különösen a szóda felhalmozódása a talaj felső szintjében jelentkezik. Az ilyen talajok vegetációját jellegzetes halofiton, sziki növényzet alkotja. Ezzel szemben a réti szolonyec talajokon - a talajvíz mélyebb helyzete következtében - az erős sófelhalmozódás a mélyebb rétegekben valósul meg (Tiszántúl és foltokban a Dunántúl). Az ilyen talajoknál a felső rétegek még humuszosak, kémhatásuk enyhén savanyú, kilúgozott, tehát növényzetükben az enyhébb halofitonok, a szikes rétek-legelőket vegetációja az uralkodó. A társulásalkotó fajokon kívül gyakori fajok itt: *Podospermum canum*, *Plantago maritima*, *Matricaria recutita*, *Atriplex litoralis*, *A. tatarica*, *Rorippa sylvestris* ssp. *kernerii*, *Cerastium dubium*, stb., melyek különös színezetet adnak az alföldi tájnak.

A sós talajú és szikes élőhelyek jellemző növénytársulásai, mint az agyagos szikeseken elterjedt mézpzásit szikfok társulás (*Puccinellietum limosae*), a bárányparéjos vakszik társulás (*Camphorosmetum annuae*), továbbá a kigyófarkfű - vékony útifű társulás (*Pholiuro - Plantaginetum tenuiflorae*), a fertőtavi szikfoktársulás (*Puccinellietum peisonis*), de a nagykiterjedésű füves és ürmös szikespuszták (*Achilleo - Festucetum pseudovinae*, *Artemisio - Festucetum pseudovinae*) növényzete is számos botanikailag értékes fajnak ad menedéket: *Limonium gmelini* ssp. *hungarica*, *Puccinellia peisonis*, *Acorellus pannonicus*, *Aster tripolium* ssp. *pannonicum*, *Suaeda pannonica*, ***Plantago***

*schwarzenbergiana*, *Pholiurus pannonicus*, *Lepidium crassifolium*, stb.. A különböző szélsőséges ökológiai hatások (sótartalom, vízháztartás, mikrorelief különbségek) a szikes növénytársulások igen változatos, mozaikos képét eredményezik (**6. ábra**).

A szikespusztai növénytársulások jól tűrik a hagyományos felhasználási módot, ezért a mértéktartó legeltetés hosszabb távon is fennmaradásuk alapját képezi. A tipikus sziki növényzet fajösszetételét veszélyeztető tényezők: gyomosodás, feltörés, libalegeltetés, útépités, fásítás, stb..

**THERO - SALICORNIETEA TX. 1955**  
**TENGERPARTI ÉS SÓSTÓFENÉK NÖVÉNYZET**

THERO - SALICORNIETALIA (BR.-BL. 1931) TX. 1954

**Thero - Salicornion** BR.-BL. 1933 em. TX. 1950

**1. Salicornietum prostratae** SOÓ (1927) 1964    **Sziksófű társulás**

Ökol.: Szikes sóstófenék növényzet

Flor.: *Salicornia europaea*

Area: *M*-on nem gyakori, *A* (*Kis-A.*, Mezőföld, *Tt*)    *TT*, *NP*, VII-IX.

**2. Suaedetum pannonicae** SOÓ (1927) WENDELB. 1943

**Magyar sóballa társulás**

Ökol.: Szikes tavak kiszáradó részein

Flor.: *Suaeda pannonica*, *S. maritima*

Area: *A* (*Kis-A.*, Fertő-tó, *D-T* ritka, *Tt*: Hortobágy)

*END*, *S*, VII-IX.

**3. Acorelletum pannonicae** SOÓ (1939) 1947    **Magyarpalka társulás**

Ökol.: Szikes tavak, sós mocsarak peremén

Flor.: *Acorellus pannonicus*

Area: *A* (*Kis-A.*, Mezőföld, *D-T*, *Ny*), *DK* (Balaton-v.), *Dt* (Balaton-part)

*END*, *NP*, VII-IX.

További assz.: - **Salsoletum sodae** SLAVNIC 1939

- **Chenopodietum urbici** SOÓ (1933) 1947

- **Heleochloetum alopecuroidis** UBRIZSY 1948

- **Heleochloetum schoenoidis** (SOÓ 1933) POP 1968

**FESTUCO - PUCCINELLIETEA SOÓ 1968 SZIKI NÖVÉNYZET**

PUCCINELLIETALIA LIMOSAE SOÓ 1968 IDŐSZAKOSAN NEDVES  
SZIKESEK

**Puccinellion limosae** (RAPCS. 1927) WENDELB. 19431. **Puccinellietum limosae** (RAPCS. 1927) SOÓ 1930**Mézpázsitos szikfok**

Ökol.: szikfokon, agyagos szikes területeken

Flor.: *Puccinellia limosa*, *Bassia sedoides*, *Matricaria  
recutita*, *Myosurus minimus*, *Juncus gerardii*

Area: A (gyakori, főleg Kis-A., D-T., Mezőföld, Tt.)

TT, C, VI-VII.

2. **Pholiuro - Plantaginetum tenuiflorae** (RAPCS. 1927) WENDELB. 1943**Kigyófarkfű - vékony útifű társulás**

Ökol.: szikfok, időszakosan nedves, szikes rétek

Flor.: *Pholiurus pannonicus*, *Plantago tenuiflora*

Area: A (Kis-A., Mezőföld, D-T., Tt-on gyakori, különösen az ÉA)

END, S-G, V-VI

3. **Bassietum sedoidis** UBRIZSY 1947 corr. SOÓ 1964**Seprőparéj társulás**

Ökol.: leromlott talajú, erősen szikes területeken

Flor.: *Bassia sedoides*, *Atriplex litoralis*

Area: A (főleg Tt és a Kőrösök vidéke)

TT, NP, VII-IX.

További assz.: - **Hordeetum hystricis** (SOÓ 1933) WENDELBG. 1943

- **Chenopodio - Puccinellietum limosae** SOÓ (1933) 1947

**Puccinellion peisonis** WENDELBG. 19431. **Puccinellietum peisonis** (HÖFLER 1937) SOÓ 1940**Fertőtavi szikfok**

Ökol.: halofiton növényzet, főleg homokon és szoloncsák talajon

Flor.: *Puccinellia peisonis*, *Plantago maritima*, *Aster  
tripolium ssp. pannonicum*

Area: A (Fertő-tó, máshol D-T között és Mezőföldön ritka)

END, S, VI-VII.

2. **Lepidio - Puccinellietum limosae** (RAPCS. 1927) SOÓ 1957**Duna-Tisza közti szikfok**

Ökol.: szikfok, szikes növényzet homokon-vályogon

Flor.: *Lepidium crassifolium*, *Puccinellia limosa*,  
*Podospermum canum*

Area: A (főleg a D-T, Duna-v., a Tt-on ritka) TT, S-C, V-VI.

3. **Lepidio - Camphorosmetum annuae** (RAPCS. 1927) SOÓ 1957**Duna-Tisza közti vakszik**

Ökol.: leromlott talajú szikes területek, vakszikenövényzet

Flor.: *Lepidium crassifolium*, *Camphorosma annua*

Area: A (D-T gyakori) TT, NP, VI-VIII.

**Juncion gerardii** WENDELBERG. 19431. **Agrostio - Caricetum distantis** (RAPCS. 1927) SOÓ 1930**Sziki sásrét**

Ökol.: nedves és szikes élőhelyek

Flor.: *Agrostis stolonifera*, *Carex distans*, *Juncus gerardii*,  
*Lotus tenuis*, *Trifolium fragiferum*, (*Taraxacum bessarabicum*)

Area: A (Mezőföld, D-T, Tt, Dél-Alföld) TZT, C, V-VII.

**Beckmannion eruciformis** SOÓ 19331. **Agrostio - Alopecuretum pratensis** SOÓ (1933) 1947**Ecsetpázsitos szikirét**

Ökol.: nedves, szikes rétek

Flor.: *Alopecurus pratensis*, *Agrostis stolonifera*, *Rorippa*  
*sylvetris* ssp. *kernerii*, *Trifolium fragiferum*

Area: A (Kis-A., Duna-v., Tt, D-Alföld) TZT, C, V-VI.

2. **Agrostio - Glycerietum poiformis** SOÓ (1933) 1947**Harmatkásás szikirét**

Ökol.: nedves szikesek, szolonyec talajok növényzete

Flor.: *Glyceria fluitans* ssp. *poiformis*, *Agrostis stolonifera*,  
*Carex distans*

Area: A (Tt, Hortobágy) TT, G, V-VII.

3. **Agrostio - Beckmannietum** (RAPCS. 1916) SOÓ 1933**Hernyópázsitos szikirét**Ökol.: mocsaras-szikes élőhelyek, magas só- és szódatartalmú  
talajok

Flor.: *Beckmannia eruciformis*, *Agrostis stolonifera*,  
*Achillea asplenifolia*, *Ranunculus laterifolius*  
 Area: A (Mezőföld, de főleg *Tt*, D-Alföld), *K* (szórv.)  
 TT, C, VI-VII.

További assz.: - **Agrostio - Eleochariti - Alopecuretum geniculati**  
 (MAGYAR 1928) SOÓ 1939

ARTEMISIO - FESTUCETALIA PSEUDIVINAE SOÓ 1968  
 SZIKESPUSZTÁK

**Festucion pseudovinae** SOÓ 1933

1. **Achilleo - Festucetum pseudovinae** (MAGYAR 1928)

SOÓ (1933) 1945 **Füves szikespuszta**

Ökol.: száraz szikesek, sziki legelők

Flor.: *Achillea collina*, *A. setacea*, *Festuca pseudovina*,  
*Ranunculus pedatus*, *Trifolium micranthum*

Area: A (*Kis-A.*, Mezőföld, *D-T* ritka, *Tt*) TT, C, V-VI.

2. **Artemisio - Festucetum pseudovinae** (MAGYAR 1928)

SOÓ (1933) 1945 **Ürmös szikespuszta**

Ökol.: ősbibb jellegű szikesek (szolonyec, szoloncsák talajon), sziki  
 legelők

Flor.: *Artemisia santonicum*, *Festuca pseudovina*, ***Plantago***  
***schwarzenbergiana***, *Limonium gmelini*, *Podospermum canum*,  
*Trifolium angulatum*

Area: A (*Kis-A.*, Mezőföld, *D-T*, *Tt*) TZT, C, VII-X.

3. **Peucedano - Asteretum sedifolii** (RAPCS. 1927) SOÓ 1947

**Szikes erdeirét**

Ökol.: szikesedő erdei tisztások, rétek-legelők (egykori  
 erdőhelyeken)

Flor.: ***Peucedanum officinale***, ***Aster sedifolius***, *Artemisia*  
*pontica*, (*Lotus tenuis*)

Area: A (*Tr*: Ohat, Újszentmargita, Hencida, Kerecsend,  
*Kis-A.*: Kemenesalja), *ÉK* szélein TZT, C, VII-IX.



**6. ábra.** Alföldi löszfoltok (kunhalmok) és szikes területek növényzetének eloszlása: 1. *Salvia - Festucetum rupicola*, 2. *Stipetum capillatae*, 3. *Achilleo - Festucetum pseudovinae*, 4. *Camphorosmetum annuae*, 5. *Lepidio - Puccinellietum limosae*, 6. *Artemisio - Festucetum pseudovinae* (Kovács J. A.).

#### 4. Homoki növényzet, mészkerülő pionír gyepek és sziklabevonatgyepek

A homoki növényzet (*FESTUCETEA VAGINATAE*), a mészkerülő pionír gyepek (*KOELERIO - CORYNEPHORETEA*) és a sziklabevonatgyepek (*SEDO - SCLERANTHEA*) - bár nem tekinthetők rokon vegetációegységeknek - mindegyikénél a nyílt területek gypesedési folyamata képezi a cönológiai egységek progresszióját, így ismertetésüket egybevitük. Elterjedésüket tekintve nagyobb területeket inkább a homoki vegetáció fed le.

Homokterületeink nagy része az Alföldhöz kötődik (Kisalföld, Tengelic, Duna-Tisza köze, Nyírség), csak kisebb részük tartozik a Dunántúlhoz (Belső-Somogy). Az alapkőzet sajátosságai alapján megkülönböztetünk "meszes homokvidékeket" (Kisalföld, Duna-Tisza köze, Tengelic) és "mészmentes homokterületeket" (Nyírség, Belső-Somogy).

A **homokpusztai növénytársulások** szerkezetében jól nyomon követhetők a homokkötés különböző stádiumaiban levő cönózisok (**7. ábra**). Így a homoki szukcesszió sor első lépését az egyéves nyílt rozsnokos pusztagyep társulás (*Brometum tectori*) szerveződése jelzi, melyben uralkodó az egyéves fedélrozsnok, helyenként pedig a vadrozsa (*Secale sylvestre*) és a berzedt rozsnok (*Bromus squarrosus*). A tulajdonképpeni szukcesszió mohák és zuzmók megtelepedésével indul (*Syntrichia ruralis*, *Cladonia* fajok), majd az edényes flóra elemeivel folytatódik: *Polygonum arenarium*, *Secale sylvestre*, *Tribulus terrestris*, *Carex liparicarpus*, *Cynodon dactylon*, stb..

A szukcesszió következő stádiuma meszes homokon a magyar csenkeszes nyílt homokpusztagyep (*Festucetum vaginatae*) kialakulása, melyet igazi homokkötő gyeptársulásnak foghatunk fel (7. ábra).

A pannon térségben a homoki és sziklagyepeknek nagyon sok közös taxonjuk van (v.ö. Ösmátra-elmélet, hegyről füvesedés, stb.): *Stipa borysthenica*, *Koeleria glauca*, *Potentilla arenaria*, *Alcanna tinctoria*, *Silene otites*, *Syrenia cana*, *Gypsophila arenaria*, *Alyssum tortuosum*, *Euphorbia seguieriana*, *Minuartia setacea*, *Carex stenophylla*, magasabb vízállásnál pedig: *Holoschoenus romanus*, *Salix rosmarinifolia*, stb.. A meszes homokpuszták értékes bennszülött fajokat is megőriztek: *Dianthus diutinus*, *D. serotinus*, *Sedum hillebrandtii*, stb..

A mésztelen talajokon kialakult homokpusztagyep (Festuco *vaginatae* - *Corynephorum*) uralkodó növénye a magyar csenkesz mellett az ezüstperje (*Corynephorus canescens*). Ez a társulás már sokkal fajszegényebb, mert hiányzanak a középhegységi mészkő-dolomit sziklagyepekkel közös, meleg-kedvelő fajok. Ritka botanikai értékeket képviselnek e gyepekben a kökörcsin fajok: *Pulsatilla patens* és *P. pratensis ssp. hungarica*.

A mészkerülő pionír gyepek és a sziklabevonat gyepek cönológiai feldolgozása - szerkezeti felépítésükből adódóan - messze elmarad a homoki vegetációkétól.

## KOELERIO - CORYNEPHORETEA KLIKA 1941 MÉSZKERÜLŐ PIONÍR GYEPEK

### CORYNEPHORETALIA KLIKA 1931

#### Corynephorion KLIKA 1931

##### 1. *Corynephorum canescentis* TX. 1928 em. STEFFEN s.l.

###### Nyílt ezüstperjerét

Ökol.: mésztelen homokpuszták pionír növényzete

Flor.: *Corynephorus canescens*, *Rumex acetosella ssp. tenuifolius*

Area: A (Kis-A., Mezőföld, D-T), K (Cserhát, Uza), elterjedése,  
tanulmányozása nem kielégítő PT, C, VI-VII.

#### Thero - Airion Tx. 37

##### 1. *Filagini - Vulpietum myuros* OBERD. 1938 Egércsenkeszrét

Ökol.: mésztelen talajok, parlagok, mészkerülő gyepek

Flor.: *Vulpia myuros*, *Aira capillaris*, *Filago germanica*

Area: Dt (Belső-Somogy) PT, NP, V-VII.



2. **Festuco - Thymetum serpylli** TX. 1938 **Kakukkfüves társulás**

Ökol.: mésztelen homoki gyepek, parlagok

Flor.: *Festuca tenuifolia*, *F. ovina*, *Thymus serpyllum*

Area: *A* (*Kis-A.*), *Dt* (Belső-Somogy) *TZT*, *C*, *V-VIII*.

**SEDO - SCLERANTHETEA BR.-BL. 1955 SZIKLABEVONATGYEPEK**

SEDO - SCLERANTHETALIA BR.-BL. 1955

**Alysso - Sedion** OBERD. et MÜLL. 1961

1. **Grimmio - Sedetum albi-sexangularis** SOÓ (1928) 1971

**Fehér varjűháj társulás**

(Syn.: *Asplenio septentrionali - Melicetum ciliatae sedetosum auct.*)

Ökol.: köves, törmelékes lejtők, kőfalak, tetőtterek

Flor.: *Sedum album*, *S. sexangulare*, *S. acre*, ***Sempervivum tectorum***, *Calamintha acinos*

Area: *K* (Bükk, Mátra, Börzsöny, Balaton-v., stb.) *PT*, *NP*, *VI-VIII*.

2. **Geranio rotundifolio - Sedetum albi** JAKUCS ex SOÓ 1973

**Varjűháj társulás**

Ökol.: gyomosodó szilikát törmeléklejtő és sziklanövényzet

Flor.: *Sedum album*, *Allium montanum*, *A. flavum*, *Geranium rotundifolium*, *Galium austriacum*, ***Alyssum saxatile***

Area: Balaton-v.(bazalthegek) *PT*, *W*, *VI-VIII*.

További assz.: - **Hypno - Sedetum** SOÓ (1931) 1971

- **Sedo sexangulari - Allietum montanum** KLIKA 1937

- **Ctenidio - Polypodietum** JURKO et PECIAR 1963

- **Hypno - Polypodietum** JURKO et PECIAR 1963

**FESTUCETEA VAGINATAE** SOÓ 1957 **HOMOKI NÖVÉNYZET**

FESTUCETALIA VAGINATAE SOÓ 1957 **HOMOKPUSZTÁK**

**Festucion vaginatae** SOÓ 1929

1. **Brometum tectorum** (SOÓ 1925) BOJKO 1934

**Mészkedvelő egyéves gyp**

Ökol.: nyílt homokon, homokpusztákon, különösen degradálódó élőhelyeken

Flor.: *Bromus tectorum*, *B. squarrosus*, *Polygonum arenarium*,

a subass. *secaletosum*-ban *Secale sylvestre*, *Bromus tectorum*,  
*Tribulus terrestris*, *Cenchrus incertus*  
 Area: A (Kis-A., Mezőföld, D-T, ÉA), Dt (Belső-  
 Somogy) GYT, PT-DT, V-VI.

## 2. *Festucetum vaginatae* (RAPCS. 1923) SOÓ 1929

### Mészes talajú homokpuszta

(Incl. subass. *stipetosum*, *holoschoenetosum*, stb.)

Ökol.: mészkedvelő nyílt homokpusztagyep

Flor.: *Festuca vaginata*, ***Stipa borysthenica***, *Koeleria glauca*,  
***Dianthus diutinus***, *Fumana procumbens*, ***Alkanna tinctoria***,  
*Euphorbia seguieriana*, *Alyssum tortuosum*

Area: A (főleg D-T meszes homokon, Kis-A) END, C, V-VI.

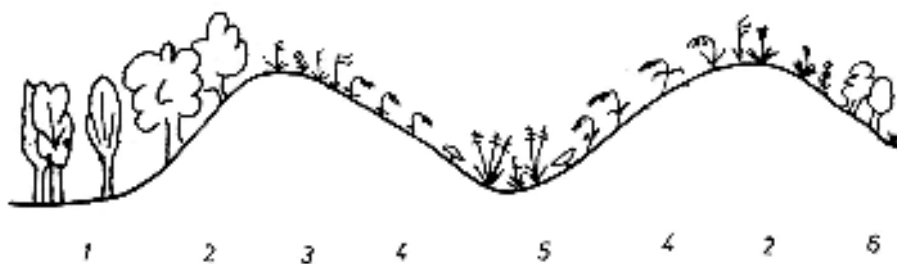
## 3. *Festuco vaginatae* - *Corynephorretum* SOÓ ex ASZÓD 1936

### Mészkerülő homokpuszta

Ökol.: mészkerülő, nyílt homokpusztai gyep

Flor.: *Corynephorus canescens*, *Festuca vaginata*, *Koeleria glauca*,  
*Gypsophyla paniculata*, (***Pulsatilla pratensis* ssp. hungarica**)

Area: A (Kis-A., Mezőföld, Nyírség), Dt (Bakonyalja, Belső-Somogy, Zala) END, C, V-VI.



7. ábra. Növénytársulások általános eloszlása a Duna-Tisza közti homokterületeken: 1. *Fraxino pannonicae* - *Ulmetum*, 2. *Convallario* - *Quercetum*, 3. *Festucetum vaginatae*, 4. *Brometum tectori*, 5. *Molinio* - *Salicetum rosmarinifoliae*, 6. *Junipero* - *Populetum* (Kovács J. A.).

## 5. Száraz szikla- és pusztagyepék

A száraz, melegkedvelő (ún. xerotherm) jellegű lágyszárú vegetáció zömét a Kárpát-medencében a kontinentális hatásokat jól őrző pannonicumi növénytakaró maradványa és a közép-európai szubatlantikus és szubmediterrán hatásokban gazdag növényzet együttese alkotja. Bár a tipikus közép-európai xerotherm gyepék csak fragmentumokban vannak képviselve hazánkban (*FESTUCO - BROMETEA, BROMETALIA*), valamint számos idetartozó vagy hasonló növényegyüttes még nincs kellőképpen feltárva, a szubmediterrán hatásokat általában jól nyomon lehet követni a sziklagyepék, lejtősztyepek és az irtásrétek florisztikai összetételében.

A magyarországi **lőszgyepék** és **lejtősztyepek** (pusztagyepék) a xerofil és kontinentális jellegű sztyep és erdősztyep vegetáció legnyugatibb nyúlványainak a maradványait képviselik (*FESTUCETALIA VALESIIACAE*). E vegetáció növényfajai a posztglaciális, boreális (mogyoró) fázisban szivárogtak be a Kárpát-medencébe Eurázsia keleti részeiről. Ezek az ősi sztyepek a szubboreális (bükk) fázisban erdősztyepekké alakultak, értékes csernozjom talajuk miatt azonban az ember nagyrészüket feltörte és mára szántókká alakította. A fennmaradt vegetációmadványok összetételében azonban még így is jól kimutatható a dél-orosz puszták, az erdélyi Mezőség és a Pannon-medence florisztikai rokonsága (*Crambe tataria, Krascheninnikovia ceratoides, Linum flavum, Adonis hybrida, Salvia nutans*, stb.).

Ennek a kontinentális, pontusi hatásnak tulajdonítható, hogy térségünkben számos faj cönológiai viselkedése más, mint a Lajtától nyugatra, hogy pl. nagyon sok *Brometalia* faj itt *Festucetalia* jelleggel bír (SOÓ 1964-1980). Úgy a keleti (kontinentális), mint a nyugati (szubatlantikus, szubmediterrán) növényföldrajzi hatásoknak meghatározó szerepük van az egyes növénytársulások szerkezetében és fejlődésében, épp ezért e hatásoknak a cönoszisztematikában is tükröződniük kell.

A **sziklagyepék** (*Asplenio - Festucion pallentis* és *Bromo - Festucion pallentis*) csoportjában, a Magyar-középhegység kemény alapkőzetén kialakult pionír társulások (szilikát, mészkő és dolomit sziklagyepék) florisztikai összetétele jól tükrözi az alapkőzet, az expozíció, a vízháztartás és a talaj (erubáz, rendzina) sajátosságait (**8-9. ábra**). Így a felismerő és állandó fajokon kívül a társulások florisztikai összetételében még gyakori fajok:

Szilikáton: *Asplenium septentrionale, Sedum album, Alyssum saxatile, Polypodium vulgare, Hierochloë odorata, Poa pannonica, Jovibarba hirta, Allium montanum, Melica ciliata*.

Mészkövön: *Carex humilis, Potentilla arenaria, Sempervivum marmoreum, Saxifraga adscendens, S. paniculata, Sesleria heufleriana, Calamintha thymifolia, Dianthus plumarius ssp. praecox, Stipa pulcherrima, Teucrium montanum, Thalictrum foetidum*.

Dolomiton: *Fumana procumbens*, *Poa badensis*, *Alyssum tortuosum*, *Globularia punctata*, *Artemisia saxatilis*, *Biscutella laevigata*, ***Stipa eriocalis***, ***S. pulcherrima***, ***Dianthus plumarius ssp. regis-stephani***, ***Paronychia cephalotes***, stb..

A **lejtősztyepek** a nyílt sziklagyepék záródásával alakulnak ki, és össze-tételükben nagyon sok geophyta és therophyta növény vesz részt. Gyakoribb fajok:

Szilikáton: *Festuca pseudodalmatica*, *F. rupicola*, *Agropyron intermedium*, ***Stipa tirsá***, *Linaria genistifolia*, *Galium verum*, *Dianthus carthusianorum*.

Mészkövön: *Cleistogenes serotina*, *Carex humilis*, *Stipa capillata*, ***S. pulcherrima***, *Convolvulus cantabrica*, ***Inula oculus-christi***, *Galium glaucum*, *Sanguisorba minor*, *Trinia glauca*, *Eryngium campestre*.

Dolomiton: *Carex humilis*, *Chrysopogon gryllus*, ***Iris arenaria***, *Dianthus pontederæ*, *Aster lino-syris*, *Phleum phleoides*, ***Stipa*** fajok, ***Adonis vernalis***, stb..

A tulajdonképpeni száraz gyepék közül a **lőszpusztagyepék** kétségtelenül a Kárpát-medence legnagyobb fajgazdagságú lágyszárú növénytársulásait képviselik (**10. ábra**). A humuszos, tápanyagokban gazdag talajokon az egyes társulásjellemező fajokon kívül ezen xerofil jellegű zárt növénytársulások gyakori fajai: *Thymus marschallianus*, *T. glabrescens*, *Coronilla varia*, *Poa angustifolia*, *Medicago falcata*, *Inula ensifolia*, ***Aster amellus***, *Verbascum speciosum*, *Xeranthemum annuum*, *Veronica orchidea*, ***Stipa*** fajok, ***Serratula radiata***, *Carduus hamulosus*, *Dorycnium herbaceum*, *Lathyrus pallescens*, *Linum austriacum*, *Lotus borbasii*, ***Orchis tridentata***, ***Plantago argentea***, *Berteroa incana*, *Carduus nutans*, *Nonnea pulla*, *Salvia verticillata*, *Helictotrichon compressum*, *Centaurea spinulosa*, *Thalictrum minus*, stb..

A jellemző - állandó fajok közül kiemeljük: *Achillea neilreichii*, ***Adonis vernalis***, *Artemisia pontica*, ***Astragalus dasyanthus***, *Chondrilla juncea*, ***Inula oculus-christi***, ***Iris pumila***, *Linum austriacum*, *Medicago prostrata*, ***Ranunculus illyricus***, *Salvia nemorosa*, *Anchusa barellieri*, *Carduus hamulosus*, *Euphorbia pannonica*, stb..

A fennmaradt löszgyepfoltok magyarországi ékességei (***Adonis hybrida***, ***Crambe tataria***, ***Sternbergia colchiciflora***, ***Scilla autumnalis***, ***Phlomis tuberosa***, *Viola ambigua*, ***Salvia nutans***, ***Echium russicum***, stb.) különös figyelmet érdemelnek, megőrzésük érdekében a botanikai "tisztogató" kaszálás mindenképpen előnyös lehet.

**FESTUCO - BROMETEA BR.-BL. et TX. 1943 SZÁRAZ SZIKLA-  
ÉS PUSZTAGYEPEK**

BROMETALIA ERECTI BR.-BL. 1931 SZUBMEDITERRÁN GYEPEK

**Bromion erecti** (W.KOCH 1926) BR.-BL. 1936  
(Syn.: Mesobromion erecti BR.-BL. et MOOR 1938)

1. **Onobrychido viciifoliae - Brometum** T. MÜLLER 1966

**Rozsnokos irtásrét**

(Syn.: Brometum erecti SCHERER 1925 s.l.)

Ökol.: bázisokban gazdag (atlantikus hatású) mezoxerofil irtásrétek

Flor.: *Bromus erectus*, *Onobrychis viciifolia*, *Coronilla varia*,  
*Carlina vulgaris*, *Anthyllis carpatica*

Area: Dt (Sopron, Vas, Zala), bizonytalan cönológiai helyzetű  
állományok, részben a *Cirsio - Brachypodium*, részben az  
*Arrhenatherion* csoportok rétjeihez kötődnek TZZ, C, V-VI.

**Cirsio - Brachypodium** HADAC et KLIKA 1944

1. **Lino tenuifolio - Brachypodietum pinnati** (DOSTAL 1933) SOÓ 1971

**Hegyi szálkaperjerét**

Ökol.: mezofil irtásrétek, mezoxerofil gyepek, erdőszegélyek

Flor.: *Brachypodium pinnatum*, *Linum tenuifolium*,  
*Peucedanum cervaria*, *Fragaria viridis*

Area: atlanti és szubmediterrán hatású gyepterületek, erdőszélek,  
DK (Bakony), Dt (Vas, Zala, Zselic) TT, C, V-VI.

További assz.: - **Polygalo - Brachypodietum pinnati** WAGNER 1941

- **Trifolio montani - Brachypodietum rupestris**  
RANNER 1988

- **Brachypodio - Avenuletum adsurgentis**  
KOVÁCS (1992) 1994

FESTUCETALIA VALESIIACAE BR.-BL. et TX. 1943  
SZÁRAZ GYEPEK

**Asplenio - Festucion pallentis** ZÓLYOMI 1936 Szilikát sziklagyepek

1. **Minuartio - Festucetum pseudodalmaticae** (MIKYSKA 1933)

KLIKA 1938 Nyílt szilikátsziklagyep

(Incl. subass. *poëtosum pannonicae*)

Ökol.: sziklahasadékok, nyílt (kárpáti) sziklagyepes területek,  
 mésztelen kőzeten, andeziten, bazalton  
 Flor.: *Minuartia frutescens*, *Festuca pseudodalmatica*,  
*Woodsia ilvensis*, *Asplenium septentrionale*, *Alyssum saxatile*  
 Area: K (Zempléni-hg., Bükk, Mátra, Börzsöny, Visegrádi-hg.)  
 ENDT, S, V-VI.

További assz.: - **Inulo - Festucetum pseudodalmaticae** MÁJOVSKY et  
 JURKO 1956  
 - **Asplenio septentrionali - Melicetum ciliatae**  
 (SOÓ 1940) MÁTHÉ et KOVÁCS 1964  
 - **Poëtum pannonicae** ZÓLYOMI 1936

**Bromo - Festucion pallentis** ZÓLYOMI 1966

1. **Seseli leucospermo - Festucetum pallentis** ZÓLYOMI (1936) 1966

**Nyílt dolomitsziklagyep**

(Syn.: *Festucetum pallentis hungaricum* ZÓLYOMI 1936)

(Incl. subass. *budense*, *bakonyense*, *balatonicum*)

Ökol.: napfényes, meleg, délies, kopár dolomit lejtők, gerincek,  
 nyílt sziklagyepesek

Flor.: *Seseli leucospermum*, *Festuca pallens*, *Dianthus plumarius*  
*ssp. regis-stephani*, *Paronychia cephalotes*, *Fumana procumbens*,  
*Draba lasiocarpa*, (lokálisan: *Linum dolomiticum*, *Leontodon*  
*incanus*, *Jurinea mollis ssp. dolomitica*)

Area: DK (Pilis, Budai-hg., Gerecse, Vértes, Bakony, Balaton-v.,  
 Keszthelyi-hg.) RT, S-C, V-IX.

2. **Stipo - Festucetum pallentis** (ZÓLYOMI 1950) SOÓ 1964

**Nyílt mészkő- és dolomitsziklagyep**

Ökol.: sziklás, meleg élőhelyek, sziklagyepesek

Flor.: *Stipa pulcherrima*, *S. eriocalis*, *Festuca pallens*,  
*Dianthus plumarius ssp. lumnitzeri*, *Biscutella laevigata*

Area: K (Bakony, Budai-hg., Börzsöny, Cserhát) TT, C, V-VII.

3. **Seslerietum sadlerianae** (SOÓ 1933) ZÓLYOMI (1936) 1950

**Budai dolomitsziklagyep**

Ökol.: dolomit sziklagyepesek, bázikus rendzina talajokon

Flor.: *Sesleria sadleriana*, *Festuca pallens*

Area: Budai-hg., Pilis, Naszály (lokálisan) ENDT, Cr, III-V.

4. **Festuco pallenti - Brometum erecti-pannonici** ZÓLYOMI (1942)1951  
corr. SOÓ 1964 **Zárt dolomitsziklagyep**

(Syn.: *Festuco glaucae - Brometum erecti* ZÓLYOMI (1942) 1951,  
*Bromus erectus - Daphne cneorum* ass. ZÓLYOMI 1950)

Ökol.: északi kitettségű, hűvös dolomitlejtők, gerincek

Flor.: *Bromus pannonicus*, ***Festuca pallens***, *Carex humilis*,  
***Thalictrum minus* ssp. *pseudominus***, ***Thlaspi montanum***,  
***Phyteuma orbiculare***, lokálisan: *Carduus glaucus*, *Polygala*  
*amara*, *Daphne cneorum*, *Amelanchier ovalis*, *Cotoneaster*  
*tomentosus*, *Coronilla vaginalis*, *Primula auricula* ssp. *hungarica*

Area: DK (Naszály, Budai-hg., Gerecse, Vértes, Bakony,  
Balaton-v., Keszthelyi-hg.) *ENDT, C, V-VI.*

5. **Sedo sopianae - Festucetum dalmaticae** SIMON 1964

**Illír sziklafüves lejtőszyep**

Ökol.: száraz, délies, illír jellegű sziklagyep

Flor.: ***Festuca dalmatica***, ***Sedum neglectum* ssp. *sopianae***

Area: Villányi-hg., Mecsek *RT, Cu, V-VI.*

További assz.: - ***Asplenium ruta-muraria-trichomanes*** ass. TX. 1937

**Seslerio - Festucion pallentis** KLIKA 1931

a) **Diantho - Seslerion** SOÓ 1968

1. **Campanulo - Festucetum pallentis** ZÓLYOMI 1966

**Kárpáti mészkősziklagyep**

(Syn.: *Seslerio - Festucetum pallentis* DOSTÁL 1933)

(Incl. subass. *subcarpaticum*, *tornense*)

Ökol.: mészkősziklagyep, meleg oldalak

Flor.: *Campanula sibirica* ssp. *divergentiformis*, ***Festuca***  
***pallens***, ***Sesleria heufleriana***, ***Saxifraga paniculata***

Area: ÉK (Zempléni-hg., Bükk, Torna-karszt) *RT, C, V-VI.*

**Festucion rupicolae** SOÓ (1929) 1940 corr. SOÓ 1964 *Pusztagyep*

a) **Eu-Festucion rupicolae** SOÓ 1971

1. **Potentillo - Festucetum pseudodalmaticae** SOÓ 1959

**Szilikát lejtőszyeprét**

(Incl. subass. *stipetosum tirsae*)

Ökol.: szilikát alapkőzetű (andezit, bazalt, gabró) száraz, meleg  
lejtők-tetők, sziklapárányok, sziklagerincek sziklafüves növényzete

Flor.: *Potentilla arenaria*, *Festuca pseudodalmatica*, *Jasione*

*montana*, *Rumex acetosella*, *Viscaria vulgaris*, *Dianthus carthusianorum*, *Centaurea triumphetti* ssp. *stricta*  
 Area: K (Zempléni-hg., Visegrádi-hg., Balaton-v.), Dt (bazalt tanúhegyek) TZZ, C, V-VI.

2. **Chrysopogono - Caricetum humilis** (SOÓ 1930) ZÓLYOMI 1950

**Dolomit lejtősztyeprét**

(Syn.: Caricetum humilis balatonicum (SOÓ 1930) ZÓLYOMI 1936)  
 Ökol.: enyhe lejtésű (déli-napos) dolomit (néha mészkő) alapközetű domboldalak, humuszgazdag, bázikus talajokon  
 Flor.: *Chrysopogon gryllus*, *Carex humilis*, *Adonis vernalis*, *Pulsatilla grandis*, *Dianthus pontederæ*, *Jurinea mollis*  
 Area: DK (Budai-hg., Naszály, Gerecse, Vértes, Bakony, Balaton-v.) TZZ, C, IV-VI.

3. **Cleistogeno - Festucetum rupicolae** (SOÓ 1930) ZÓLYOMI 1958

**Mészkő lejtősztyeprét (Szubmediterrán lejtősztyep)**

(Syn.: Diplachno - Festucetum rupicolae ZÓLYOMI 1958)  
 (Incl. subass. *balatonicum*, *baranyense*)  
 Ökol.: meleg, száraz lejtők, karbonátgazdag alapközeten, szubmediterrán-kontinentális jellegű lejtősztyeprét  
 Flor.: *Festuca rupicola*, *Cleistogenes serotina*, *Stipa joannis*, *S. dasyphyla*, *Bromus erectus*  
 Area: K (Balaton-v., Bakony, Vértes, Velencei-hg., Pilis, Börzsöny, Gödöllői-d.) TZZ, S-C, V-VIII.

4. **Pulsatillo - Festucetum rupicolae** (DOSTÁL 1933) SOÓ 1963

**Szubkontinentális lejtősztyep**

Ökol.: köves, száraz-meleg élőhelyek, szubkontinentális jellegű pusztafüves lejtősztyepek  
 Flor.: *Pulsatilla montana*, *P. pratensis* ssp. *nigricans*, *Festuca rupicola*, *Galium glaucum*, *Inula ensifolia*, *Aster amellus*  
 Area: K (Zempléni-hg., Tornai-karszt, Bükk, Gyöngyös), máshol szórv. TZZ, S-C, IV-VI.

5. **Medicagini minimae - Festucetum valesiaca** WAGNER 1941

**Löszreliktumgyep**

(Syn.: Festucetum valesiaca vindobonense (WAGNER 1941) SOÓ 1959)  
 Ökol.: száraz-meleg termőhelyek, bázikus talajokon, löszpusztagyep maradványok  
 Flor.: *Festuca valesiaca*, *Globularia cordifolia*, *Teucrium montanum*, *Thymus praecox*, *Helianthemum canum*, *Medicago*



*minima*

Area: a Bécsei-medencétől a Fertőig, nálunk a Fertő-melléki dombok RT, C, V-VI.

6. **Salvio - Festucetum rupicolae** ZÓLYOMI 1958 corr. SOÓ 1964

**Löszpusztarét**

Ökol.: az egykori löszhátak növényzete, ma már csak kunhalmok, földvárak, határmezsgyék maradvány növényzete

Flor.: *Salvia nemorosa*, ***S. nutans***, ***Crambe tataria***, ***Ajuga laxmannii***, *Stipa capillata*, *Carduus hamulosus*, *Euphorbia pannonica*, *Taraxacum serotinum*, ***Phlomis tuberosa***, ***Astragalus dasyanthus***, *Festuca rupicola*, ***Scilla autumnalis***

Area: A (Mezőföld, D-T, Kőrös-v.), a K szélein: Tokaj, Gödöllői-d., Budai-hg., Vác-Naszály, Gerecse, Vértes, Balaton-v.)

RT, C, V-VI.

7. **Astragalo - Festucetum rupicolae** (MAGYAR 1933) SOÓ 1956 corr. 1964

**Homokpusztarét**

Ökol.: kötött homok, homokpuszták, homoki erdőssztyep zárt gyepszintű növényzete

Flor.: *Festuca rupicola*, ***Astragalus exscapus***, ***A. asper***, *Euphorbia seguieriana*, *Erysimum diffusum*

Area: A (Kis-A., D-T, ÉA), K (Gödöllői-d., Vértesalja)

TZZ, C, V-VI.

b) **Cynodonti - Festucion** Soó 71

1. **Potentillo arenariae - Festucetum pseudovinae** SOÓ (1936) 1950

**Homoki legelő**

(Incl. subass. *danubiale*, *tibiscense*)

Ökol.: homoktalajon, vályogos homokon kialakult legelők (alföldi szikárlegelők)

Flor.: *Potentilla arenaria*, *Festuca pseudovina*, *Carex supina*, (Ritka: ***Pulsatilla patens***, ***P. hungarica***)

Area: A (Kis-A., D-T, Gödöllői-d., Ny) általában az *Astragalo - Festucetum*-ok leromlásával keletkezett legelők TZZ, C, V-VI.

2. **Cynodonti - Festucetum pseudovinae** (KLIKA 1937) SOÓ 1957

**Hegyi száraz legelő**

Ökol.: száraz élőhelyek másodlagos, taposott növényzete

Flor.: *Cynodon dactylon*, *Festuca pseudovina*, *Lolium perenne*, *Eryngium* spp., *Xanthium* spp.

Area: főleg az Alföldön elterjedt TZZ, RC-C, V-VI.

### 3. **Cynodonti - Poëtum angustifoliae** (RAPCS. 1926) SOÓ 1957 **Löszlegelő**

Ökol.: löszpusztagyepek leromlásával kialakult másodlagos társulás

Flor.: *Poa angustifolia*, *Cynodon dactylon*, *Lolium perenne*,  
*Euphorbia cyparissias*

Area: Alföld

TZT, RC-DT, V-VI.

### **Danthonio - Stipion tirsae** SOÓ 1947 corr. 1971

#### 1. **Campanulo - Stipetum tirsae** MEUSEL 1938 em. SOÓ 1971

##### **Erdős pusztarét**

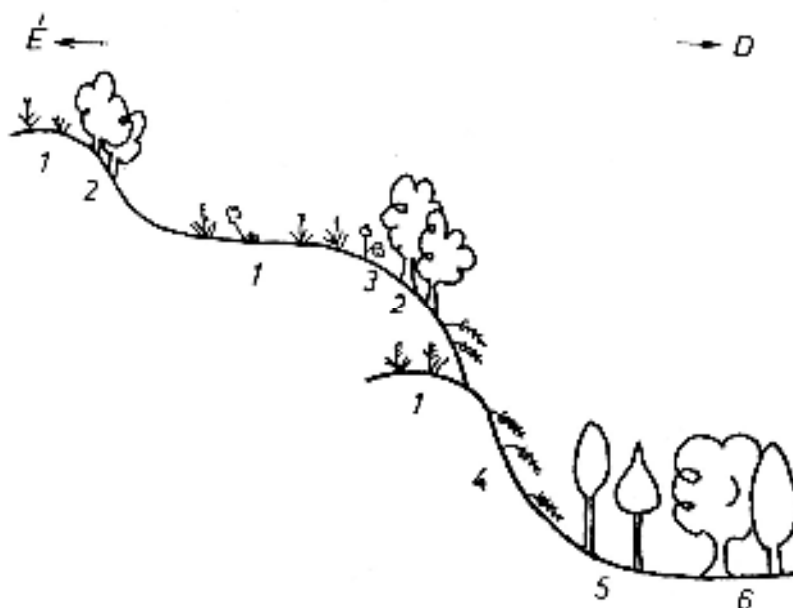
(Syn.: *Stipa stenophylla* - *Campanula macrostachya* ass. MEUSEL 1938,  
*Stipetum stenophyllae pannonicum* SOÓ 1947)

Ökol.: száraz élőhelyek, felhagyott szőlőhelyek

Flor.: *Stipa tirsae*, *Campanula macrostachya*, *Inula hirta*,  
*I. ensifolia*, (*Danthonia alpina*)

Area: K (Budai-hg., Visegrádi-Szentendrei-hg., Vértes, Bakony,  
Balaton-v.)

TZT, Sr-C, VI-VII.



**8. ábra.** Növénytársulások térszíni helyzete a Badacsonyi tanúhegyek szilikátos kőzetén: 1. *Potentillo - Festucetum pseudodalmaticae*, 2. *Ceraso - Quercetum pubescentis*, 3. *Geranio rotundifolio - Sedetum*, 4. *Asplenio septentrionali - Melicetum*, 5. *Mercuriali - Tilietum*, 6. *Quercu petraeae - Carpinetum* (Kovács J. A.).

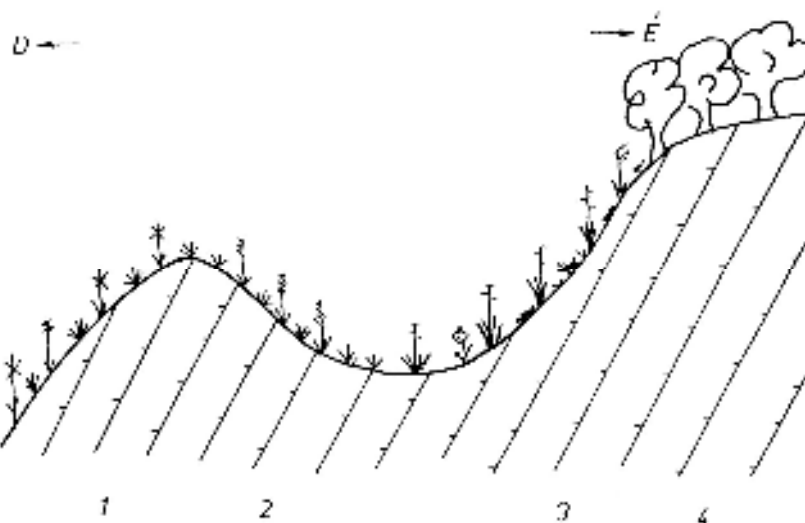
**Artemisio - Kochion** SOÓ 1959**1. Agropyro - Kochietum prostratae** ZÓLYOMI 1958**Löszfal pionírtársulás**

Ökol.: löszfalak, útbevágások löszfalnövényzete

Flor.: *Agropyron pectinatum*, *Kochia prostrata*

Area: A (Mezőföld, Tt), K (Tokaj), nem gyakori

RT, C-S, VI-VII (IX).



**9. ábra.** Dolomit sziklagyeppek és lejtősztyeprétek eloszlása a Déli-Bakonyban (Sáskai dolomitok): *Seseli leucospermo* - *Festucetum pallentis*, 2. *Festuco* - *Brometum erecti-pannonici*, 3. *Chrysopogono* - *Caricetum humilis*, 4. *Orno* - *Quercetum pubescentis* (Kovács J. A.).



**10. ábra.** Mezőföldi löszpusztagyep-maradvány tagolódása: *Festuca rupicola*, *Serratula radiata*, *Salvia pratensis*, F.r., *Stipa capillata*, *Crambe tataria*, *Plantago argentea*, F.r., *Dorycnium herbaceum*, F.r., *Phlomis tuberosa*, *Euphorbia pannonica*, F.r., *Astragalus dasyanthus* (Kovács J. A.).

## 6. Gyomnövényzet

A gyomvegetáció fogalma alatt általában olyan nyílt, ill. laza szerveződésű növénytársulásokat értünk, melyek heterogén fajösszetételüknel fogva egymással nem csak térbeli, de időbeli komplexeket is alkotnak. Törvényszerű ismétlődésük, megjelenésük és fennmaradásuk az évszázados (és a jelenben is ható) emberi tevékenységre, az ember-növény kapcsolatok változatos kölcsönhatására épül. Az ilyen társulások szerkezeti felépítésében uralkodóvá válnak az ún. "gyomnövények", melyek rendszerint az emberi tevékenység kapcsán elterjedt, idegen származású (adventív), új termőhelyeken meghonosodott és inváziós fajokból (az ún. zavarástűrő ruderalis kompetitorokból), valamint a természetes gyomfajokból tevődnek össze. Mindezen cönózisok közös jellemzője a másodlagos, bolygatott és mesterséges élőhelyekhez való nagyfokú alkalmazkodás és tűrőképesség. Ismeretes, hogy a gyomfajok magvai évekig vagy évtizedekig képesek csírákéességüket megőrizni a talajban.

Így a **vetési gyomnövényzet** (*SECALIETEA*) rendszerébe olyan növénytársulásokat sorolunk, melyek jól tükrözik nemcsak az alapközet és a talaj sajátosságait, hanem főleg a mezőgazdasági művelési módokat, a szántóföldi kultúrák hatását, a kultúrnövény - gyomnövény koevolúciós folyamatokat. Ide tartoznak a kalászosok és a kapáskultúrák gyomtársulásai, a lenvetések, pillangósok, kertek, szőlők gyomnövénytársulásai. Ezen társulások fajösszetétele az utóbbi időben alaposan megváltozott, épp a hagyományos mezőgazdasági kultúrák felhagyása, ill. a vegyszeres gyomirtás térhódítása kapcsán. Nyugodtan beszélhetünk itt a cönológiai összetétel beszűküléséről, egyes populációk, fajok visszaszorulásáról, eltűnéséről, olyannyira, hogy egyes országokban már a gyomfajok is felkerültek a ritka és védett fajok listájára (pl. búzavirág, konkoly, stb.).

Térségünkben a szántóföldi gyomnövényzet jellegzetes növénytársulásainak felépítésében a következő fajok játszanak fontosabb szerepet: *Aphanes arvensis*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Amaranthus retroflexus*, *Chenopodium album*, *Centaurea cyanus*, ***Agrostemma githago*** (utóbbiak eltűnőben), *Avena fatua*, *Papaver rhoeas*, *Melampyrum arvense*, *Panicum miliaceum*, *Consolida regalis*, *Hibiscus trionum*, *Stachys annua*, *Echinochloa crus-galli*, *Digitaria sanguinalis*, *Convolvulus arvensis*, *Setaria pumila*, *Cirsium arvense*, stb..

A kapáskultúrák gyomtársulásait a kalászos vetések őszi aspektusainak is felfoghatjuk. Ez nemcsak nagyfokú változatosságot eredményez, de a vegyszeres gyomirtás és a rezisztencia-vizsgálatok folyamatos újraértékelését is igényli.

Kísérletekkel van alátámasztva, hogy a területi (lokális) szántóföldi gyomnövényzet általában a felhagyott, üres területek gyomnövényzetének egy

szegényebb változata. Ezt színezik az időszakos aszpektusok, melyeket azonban a különböző mezőgazdasági kultúrák és a vegyszeres gyomirtás alaposan meg tud változtatni.

A Kárpát-medence gyomvegetációjára jellemző, hogy a kora tavaszi aszpektus therophyta növényzetét (*Holosteum umbellatum*, *Veronica* és *Stellaria* fajok) a nyáreleji aszpektus követi (*Papaver rhoeas*, *Centaurea cyanus*, *Cirsium* fajok, stb.), majd az őszi aszpektusban uralkodóvá válnak az *Amaranthus*, *Chenopodium* és *Setaria* fajok.

A **ruđerális gyomnövényzet** (*CHENOPODIETEA*) a romtalajok, parlagok bolygatott, sokszor szennyezett élőhelyeit népesíti be. Ezen társulások felépítésében fontos szerepet kapnak a természetes flóra ruđerális kompetitorai, melyek főleg konkurencia-szegény környezetük miatt válnak másodlagosan uralkodóvá (*Agropyron repens*, *Convolvulus arvensis*, *Xanthium spinosum* vagy *Arctium*, *Onopordum* és *Carduus* fajok, stb.).

Napjainkban, míg a szántóföldi gyomnövényzet florisztikai beszűkülésének vagyunk a tanúi, addig az egyre jobban terjedő környezet-változás és környezetszennyezés miatt a ruđerális vegetáció térhódítása, ökológiai amplitudójának a szélesedése egyre jobban a növénytakaró meghatározó tényezőjévé is válik, és mint tájaink idegen foltjai, környezetünk degradáltságának fokozatait jelzi (**11-12. ábra**).

A tágabb értelemben használt ruđerális gyomnövényzet cönológiai rendszerezése, épp ezen növényzeti típusok terjeszkedése kapcsán egyre komplexebb lett, s manapság is a rendszerezés legdinamikusabb pontjait alkotja. Így a jelenlegi cönoszisztematikai rendszerek a zavart élőhelyek, a bolygatottság, a környezeti degradáció, szennyeződés, stb. folyamatait tükröző vegetáció-egységeket a következő asszociáció-osztályokba sorolják: **útszéli gyomnövényzet** (*ARTEMISIETEA*), **üde szegélynövényzet** vagy ún. **fátyolnövényzet** (*GALIO - URTICETEA*), **mocsári gyomnövényzet** (*BIDENTETEA*) és **taposott gyomnövényzet** (*PLANTAGINETEA MAJORIS*). A magasabb cönológiai egységek sokasodása a környezeti átalakulások századvégi felgyorsulását jelzi egész Európában.

A magasabb cönológiai egységek florisztikai összetételében a klasszikus karakterfajok mellett (mint *Barbarea vulgaris*, *Bidens cernua*, *B. tripartita*, *Polygonum hydropiper*, *P. mite*, *Rorippa austriaca*, *Xanthium italicum* (*BIDENTETEA*), *Aristolochia clematitis*, *Calystegia sepium*, *Chaerophyllum bulbosum*, *Cucubalus baccifer*, *Echinocystis lobata*, *Glycyrrhiza echinata*, *Stenactis annua*, *Rudbeckia laciniata*, *Senecio fluviatilis*, *Alliaria petiolata*, *Impatiens parviflora*, *Chelidonium majus* (*GALIO - URTICETEA*), vagy *Agropyron repens*, *Lolium perenne*, *Plantago major*, *Potentilla anserina*, *Rumex crispus*, *Poa annua*, *Polygonum aviculare*, *Sagina procumbens* (*PLANTAGINETEA*), stb.) egyre jobban terjedőben vannak a változatos ökológiai és szaporodásbiológiai magatartással rendelkező, agresszív, tájidegen,

inváziós fajok: *Reynoutria japonica*, *Helianthus decapetalus*, *Solidago gigantea*, *Impatiens glandulifera*, stb.. Ez utóbbi fajok betolakodó, tájidegen populációi idegen foltként nagyon sok magasabb vegetációegységben megjelenhetnek, így számos, a bolygatottság jelét hordozó asszociációjuk is lehetséges. Épp ezért az európai szakirodalom többnyire csak az illető fajok utáni ass. jelzöt használja, eltekintve más nomenklaturiai bejegyzésektől. Mivel ezen inváziós állományok számtalan élőhelyen alapjaiban veszélyeztetik a természetes, ill. lokális növénytakaró egységeit, megismerésük, tanulmányozásuk és főleg visszaszorításuk különleges természetvédelmi intézkedések bevezetését igényli.

Nem tájidegen, de a természetes tájegységek növénytakarójának a bolygatottságát tükrözi az **erdei vágásnövényzet (EPILOBIETEA)** összetétele is. Az itt kialakuló és rendkívül dinamikus kapcsolatokat mutató vegetációegységek általában a lágyszárú és a fásszárú fajok keverékéből állanak. Szerkezeti felépítésük és szukcessziós folyamataik az erdőt érintő intenzív beavatkozások mindenkori állapotára utalnak (a fakitermelés, erdőgazdálkodás, erdőművelés, vadgazdálkodás folyamataira). Fontosabb jellemző növényeik közül megemlíjtjük: *Chamaenerion angustifolium*, *Atropa bella-donna*, *Erechtites hieraciifolia*, *Galeopsis tetrahit*, *Calamagrostis epigeios*, *C. arundinacea*, *Poa nemoralis*, *Senecio sylvaticus*, *Digitalis grandiflora*, *Molinia arundinacea*, *Rubus* fajok, stb..

## **SECALIETEA BR.-BL. 1931 em. 1951      VETÉSI GYOMNÖVÉNYZET**

APERETALIA R. et J.TX. 1960

(Syn.: Ceantauretalia cyani TX. 1950)

### **Aphanion J. et R.TX. 1960**

#### **1. Aphani - Matricarietum TX. 1937      Ugarpalástfű - székfű társulás**

Ökol.: savanyú talajú, kalászos és kapás kultúrákban

Flor.: *Aphanes arvensis*, *Anthemis arvensis*, *Matricaria inodora*,  
*M. recutita*, (*Ambrosia artemisiifolia*)

Area: Főleg a Dunántúlon, de a Kis-A., É-A is      GYT, W, V-IX.

#### **2. Setario - Digitarietum FELFÖLDY 1942**

##### **Fakó muhar - ujjasmuhar társulás**

Ökol.: laza talajú kalászos és kapás kultúrák gyomvegetációja

Flor.: *Setaria pumila (lutescens)*, *Digitaria sanguinalis*

Area: M-on gyakori      GYT, W-AC, VII-IX.

LOLIO - LINETALIA J. et R. TX. 1961

**Lolio remoto - Linion** TX 1950

1. **Lolio temulentum - Linetum** TIMÁR 1952 **Lenvetés gyomtársulás**

Ökol.: szántóföldek, lenvetések gyomvegetációja

Flor.: *Lolium temulentum*, *L. remotum*

Area: Alföld, Ny-Dunántúl

GYT, W, VI-VII.

SECALIETALIA BR.-BL. 1931

**Caucalidion platycarpus** TX. 1950

1. **Setario - Stachyetum** (BOJKÓ 1934) FEFÖLDY 1942

**Fakó muhar - tarlófű társulás**

Ökol.: szántóföldi kultúrák mézskedvelő tarlónövényzete,  
laza és közepkötött talajon

Flor.: *Setaria pumila*, *Stachys annua*, *Oxalis dillenii*,  
*Mercurialis annua*

Area: *M*-on gyakori növénytársulás

GYT, W, VI-IX.

ERAGROSTIETALIA J. TX. 1961 em. SOÓ 1968

**Consolido - Eragrostion minoris** SOÓ et TIMÁR 1957

1. **Consolido orientali - Stachyetum** (SOÓ 1947) TIMÁR 1957

**Kalászosok gyomtársulása**

Ökol.: semleges és bázikus lösz- és agyagtalajon, vetések, tarlók  
gyomvegetációjában

Flor.: *Consolida orientalis*, *Stachys annua*, *Veronica hederifolia*,  
*Vicia pannonica ssp. striata*

Area: főleg az *A*-ön és a *Tt*-on elterjedt

GYT, W, V-VIII (IX).

2. **Amarantho - Chenopodietum albi** (MORARIU 1943) SOÓ (1947) 1953

**Disznóparéj - libatop társulás**

Ökol.: szántóföldek, kapás kultúrák, kertek, ruderális élőhelyek  
mézskedvelő gyomnövényzete, semleges és bázikus, nehéz talajokon  
(őszi aszpektus)

Flor.: *Amaranthus retroflexus*, *Chenopodium album*,  
*Galinsoga parviflora*, *Solanum nigrum*

Area: *M*-on gyakori (DK-Európa egyik legelterjedtebb  
gyomtársulása)

GYT, RC, VII-IX (X).

3. **Convolvulo - Portulacetum** UBRIZSY (1949) 1967**Szulák - porcsin társulás**

Ökol.: fellazult talajok vegetációjában, szőlőkben

Flor.: *Convolvulus arvensis*, *Portulaca oleracea*Area: *ÉK, DK, A (D-T), Dt* (Külső-Somogy) *GYT, W, VII-IX.***Tribulo - Eragrostion minoris** SOÓ et TIMÁR 19571. **Digitario - Portulacetum** (FELFÖLDY 1942) TIMÁR etBODROGK. 1955 **Ujjasmuhar - porcsin társulás**

Ökol.: laza talajú kapáskultúrák, szőlőskertek gyomnövényzete

Flor.: *Digitaria sanguinalis*, *Portulaca oleracea*, *Eragrostis minor*Area: Alföld, D-T köze, Mátraalja, Vértes, stb. *TZT, W, VII-IX.*További assz.: - **Echinochloo - Oryzetum sativae** SOÓ et UBRIZSY 1948- **Tribulo - Tragetum** SOÓ et TIMÁR 1954- **Spergulo - Aperetum** SOÓ (1953) 1962**CHENOPODIETEA BR.-BL. 1951 RUDERÁLIS GYOMNÖVÉNYZET**

## SISYMBRIETALIA J. TX 1961

(Syn.: AGROPYRETALIA REPENTIS OBERD., MÜLLER et GÖRS 1967 p.p.)

**Sisymbrium officinalis** TX., LOHM. et PRSG. 19501. **Rorippo austriacae - Hordeetum murini** (TIMÁR 1947) TX. 1950**Egérárpa társulás**(Syn.: *Hordeetum murini pannonicum* SLAVNIC 1951)

Ökol.: útszéli élőhelyek laza gyomvegetációja

Flor.: *Rorippa austriaca*, *Hordeum murinum*, *Bromus sterilis*,*Sisymbrium officinale*Area: *M-on* általánosan elterjedt *GYT, W, V-VII.*2. **Atriplicetum tataricae** (BORZA 1926) UBRIZSY 1949 **Tatárlabodás**

Ökol.: útszéli gyomtársulások, szikes rétek peremén

Flor.: *Atriplex tatarica*, *Polygonum aviculare*Area: *M-on* általánosan elterjedt *GYT, DT, VI-X.*3. **Malvetum neglectae** AICHINGER 1933 em. PASS. 1964 s.l.**Apró mályva társulás**(Syn.: *Hyoscyamo nigri - Malvetum neglectae* AICHINGER 1933)

Ökol.: parlagok, útmenti gyomtársulások



Flor.: *Malva neglecta*, *Ballota nigra*  
 Area: *M*-on gyakori GYT, W, V-X.

AGROPYRETALIA REPENTIS OBERD. et al. 1967

**Convolvulo - Agropyron repentis** GÖRS 1966

1. **Convolvulo - Agropyretum repentis** FELFÖLDY 1943

**Tarackbúza - szulák társulás**

(Syn.: *Agropyretum repentis* FELF. 1942)

Ökol.: útszélek, felhagyott szántóföldek gyomnövényzete

Flor.: *Convolvulus arvensis*, *Agropyron repens*,  
*Aristolochia clematidis*

Area: *M*-on gyakori, Kö- és Ny-Európában is elterjedt  
GYT, RC, V-IX.

ONOPORDIETALIA BR.-BL. et TX. 1943 em. GÖRS 1966

**Onopordion acanthii** BR.-BL. 1926 s. str.

1. **Onopordium acanthii** BR.-BL. (1923) 1936 **Bogánctársulás**

Ökol.: parlagok, legelők szikár gyomnövényzete

Flor.: *Onopordum acanthium*, *Carduus nutans*, *Berteroa incana*,  
*(Carduus acanthoides, Centaurea calcitrapa)*

Area: *M*-on gyakori GYT, W, VII-IX.

2. **Xanthietum spinosi** FELFÖLDY 1942 **Szerbtövistársulás**

Ökol.: zavart termőhelyek száraz növényzete

Flor.: *Xanthium spinosum*

Area: *M*-on gyakori, különösen az *A*-ön GYT, W, VII-IX.

ARTEMISIETEA LOHM., PRSG. et TX. 1950

**ÚTSZÉLI GYOMNÖVÉNYZET**

ARTEMISIETALIA LOHM. ex TX. 1947

**Arction lappae** TX. 1937 em. SISS. 1946

1. **Conietum maculatae** POP 1968 **Büröktársulás**

Ökol.: útszéli gyomnövényzet

Flor.: *Conium maculatum*, *Artemisia vulgaris*, *(Atriplex tatarica)*

Area: Alföld: Tiszántúl GYT, RC, VI-X.

2. **Arctio - Ballotetum nigrae** (FELFÖLDY 1942) MORARIU 1943**Peszterce - bojtorján társulás**

Ökol.: útszéli gyomtársulások  
 Flor.: *Ballota nigra*, *Urtica dioica*, *Arctium lappa*, *A. tomentosum*  
 Area: *M*-on gyakori GYT, W, VII-X.

További assz.: - **Arctietum lappae** FELFÖLDY 1942  
 - **Tanaceto - Artemisietum vulgare** BR.-BL. (1931) 1949  
 - **Sambucetum ebuli** FELFÖLDY 1942  
 - **Agropyro - Solidaginetum** KOVÁCS 1993

**GALIO - URTICETEA** PASS. et KOPECKY 1969  
**ÜDE SZEGÉLYNÖVÉNYZET**

CALYSTEGIETALIA TX. 1950

**Galio - Alliarion** (OBERD. 1957) LOHM. et OBERD. 19671. **Chaerophylletum bulbosi** TX. 1937 **Gumós baraboly társulás**

Ökol.: ligeterdők mentén, sövények, ártéri élőhelyek  
 Flor.: *Chaerophyllum bulbosum*, *Artemisia vulgaris*  
 Area: *M*-on gyakori GYT, W, V-VII.

**Calystegion sepium** TX. 1947 ex OBERD. 19491. **Rudbeckio - Solidaginetum** (TX. et RAABE 1950) em. SOÓ 1961**Kúpvirág - aranyvessző társulás**

Ökol.: ártereken, vízpartokon, patakok mentén  
 Flor.: *Rudbeckia laciniata*, *Solidago gigantea*  
 Area: *A* (*Kis-A.*, *Duna-v.*, *Tisza-mente*, *Dráva-v.*), *NyDt* és *DDt*  
 elterjedt GYT, AT, VII-X.

2. **Impatiens - Calystegietum** (GONDOLA 1965) SOÓ 1971**Sövényszulákos**

Ökol.: ártereken, nádasok, mocsarak mentén, folyamkísérő  
 növényzet, puhafaligetek fátyoltársulásaként  
 Flor.: *Impatiens glandulifera*, *Calystegia sepium*  
 Area: főleg a Dunántúlon gyakori GYT, DT, VII-X.

3. **Glycyrrhizetum echinatae** (SOÓ 1940) SLAVNIC 1951**Édesgyökér bozót**

Ökol.: árterek, mocsarak szegélyeként

Flor.: *Glycyrrhiza echinata*, *Asclepias syriaca*  
 Area: A, főleg a Tisza és egyes mellékfolyói mentén

További assz.: - **Asteri - Rubetum caesii** I. KÁRPÁTI 1962  
 - **Cuscuta - Calystegietum** TX. 1947 pannonicum SOÓ 1971  
 - **Bidenti - Calystegietum** FELFÖLDY 1943  
 - **Eupatorio - Solidaginetum** KOVÁCS 1993

**BIDENTETEA TRIPARTITAE TX., LOHM. et PRSG. 1950**  
**MOCSÁRI GYOMNÖVÉNYZET**

BIDENTETALIA BR.-BL. et TX. 1943

**Bidention tripartiti** NORDH. 1940

1. **Polygono hydropiperis - Bidentetum** LOHM. in R.TX. 1950

**Farkasfog társulás**

(Syn.: *Bidentetum tripartiti* W. KOCH 1926, *Polygono lapathifolio* -  
*Bidentetum* (FELFÖLDY 1943) KLIKA 1935, *Echinochloo* - *Bidentetum*  
 SOÓ 1971)

Ökol.: árterek, mocsaras-nedves területek

Flor.: *Bidens tripartita*, *B. cernua*, *Polygonum lapathifolium*,  
*P. hydropiper*

Area: M-on általánosan elterjedt GYT, W, VII-X.

További assz.: - **Xanthio strumarii - Bidentetum** TIMÁR 1947

**Chenopodion rubri** TX. 1960

1. **Dichostilidi - Chenopodietum rubri** (TIMÁR 1947) SOÓ 1971

**Vörös libatop medergyomtársulás**

(Syn.: *Chenopodietum rubri* TIMÁR 1948)

Ökol.: árterek, vízfolyások nedves medergyomnövényzete

Flor.: *Chenopodium rubrum*, *Ch. glaucum*, *Dichostylis micheliana*

Area: A (gyakori), Dt (Vas, Balaton-part, Tolna, Baranya)  
GYT, DT, VII-IX.

2. **Echinochloo - Polygonetum lapathifolii** (UJV. 1940) SOÓ et

CSÚRÖS (1944) 1947 **Keserűfüves medergyomtársulás**

(Syn.: *Polygonum lapathifolium* ass. UJVÁROSI 1940)

Ökol.: nedves élőhelyek, üde gyomtársulások, ártéri medernövényzet

Flor.: *Echinochloa crus-galli*, *Polygonum lapathifolium*

Area: Tisza mentén, Duna-v., Dráva-v., Rába-v., stb.,  
GYT, DT, VI-X.

További assz.: - **Echinochloo - Setarietum pumilae** FELFÖLDY 1943  
corr. SOÓ 1977

- **Astragalus contortuplicatus - Chlorocyperus  
glomeratus** ass. SLAVNIC 1951

**PLANTAGINETEA MAJORIS TX. et PRSG. 1950  
TAPOSOTT GYOMNÖVÉNYZET**

PLANTAGINETALIA MAJORIS TX. (47) 50

**Polygonion avicularis** BR.-BL. 1931 emend. TX. 1950

1. **Lolio - Plantaginetum** (LINKOLA 1921) BEGER 1930

**Nagy útifű társulás**

Ökol.: taposott és bolygatott élőhelyek

Flor.: *Plantago major*, *Lolium perenne*, *Polygonum avicularis*

Area: M-on általánosan elterjedt GYT, DT-W, V-VIII.

2. **Sclerochloo - Polygonetum avicularis** (GAMS 1927) SOÓ 1940

Ökol.: útszélek, kötött talajok taposott gyomnövényzete

Flor.: *Polygonum avicularis*, *Sclerochloa dura*

Area: M-on gyakori GYT, W-RC, V-X.

**Agropyro - Rumicion crispi** NORDH. 1940

1. **Lolio - Potentilletum anserinae** (RAPCS. 1927) KNAPP 1946 **Libalegelő**

Ökol.: taposott-zavart élőhelyek, üde gyomnövényzet, legeltetett  
gyepterületek

Flor.: *Potentilla anserina*, *Lolium perenne*

Area: M-on általánosan elterjedt, de különösen az Alföldön és a  
Duna árterületén GYT, W, V-X.

2. **Rorippo - Agropyretum repentis** (TIMÁR 1947) TX. 1950

**Kányafű - tarackbúza társulás**

Ökol.: ártereken, vízpartokon, bolygatott, üde élőhelyeken

Flor.: *Rorippa austriaca*, *Agropyron repens*

Area: Alföldön és Dunántúlon gyakori GYT, RC, V-IX.

- További assz.: - **Ranunculetum repentis** KNAPP 1946  
 - **Lolio - Alopecuretum** BODROGK. 1962  
 - **Rorippo - Agrostietum stoloniferae** (MOOR 1958)  
 OBERD. et MÜLLER 1961  
 - **Dactylido - Festucetum arundinaceae** TX. 1950  
 - **Junco - Menthetum longifoliae** LOHM. 1953

**EPILOBIETEA ANGUSTIFOLII** TX. et PRSG. 1950  
**VÁGÁSNÖVÉNYZET**

EPILOBIETALIA ANGUSTIFOLII (VLIEGER 1931) TX. 1950

**Epilobion angustifolii** SOÓ (1933) 1940

1. **Senecioni - Epilobietum angustifolii** TX. 1937 em. 1950

**Üde vágástársulás**

Ökol.: üde, mészkerülő erdők vágásterületein

Flor.: *Chamaenerion angustifolium*, *Senecio sylvaticus*

Area: *ÉK* és *DK* szór., az *A*-ról hiányzik *GYT, DT, VI-VIII.*

2. **Calamagrostietum epigeii** JURASZEK 1928 **Száraz vágástársulás**

Ökol.: száraz és mezofil lomberdők vágásterületei, bolygatott,  
 degradálódó élőhelyek

Flor.: *Calamagrostis epigeios*

Area: *ÉK* és a *DK*-ben gyakori *GYT, DT, VI-VIII.*

**Atropion bella-donnae** BR.-BL. 1930 emnd. OBERD. 1957

1. **Atropetum bella-donnae** (BR.-BL. 1930) TX. 1931

**Bükkös vágástársulás**

Ökol.: bükk erdők tisztásain, vágásterületein

Flor.: *Atropa bella-donna*

Area: Középhegységben szór. *TZT, DT, VI-IX.*

2. **Molinetum arundinaceae** SZODFRIDT et TALLÓS 1974

**Kékperjés vágástársulás**

Ökol.: erdei tisztások, vágásterületek

Flor.: *Molinia arundinacea*, *M. litoralis*

Area: Bakonyalja *GYT, C, VI-VIII.*



**11. ábra.** Mocsári és taposott gyomnövényzet eloszlása a Dunántúlon: 1. *Rorippo - Agrostietum*, 2. *Polygono - Bidentetum*, 3. *Rorippo austriacae - Agropyretum*, 4. *Hordeetum murini* (Kovács J. A.).



**12. ábra.** Ruderális és taposott gyomnövényzet település környéki eloszlása a Mezőföldön: 1. *Onopordietum acanthii*, 2. *Tanaceto - Artemisietum*, 3. *Lolio - Plantaginetum majoris*, 4. *Lolio - Potentilletum anserinae*, 5. *Trifolio - Lolietum* (Kovács J. A.).

## IRODALOM

- BAGI I. (1987): Studies on vegetation dynamics of Nanocyperion communities III. Zonation and succession - *Tiscia* 22: 31-45.
- BARKMAN, J.J. - MORAVEC, J. - RAUSCHERT, S. (1986): Code of phytosociological nomenclature. - *Vegetatio* 67: 145-195.
- BODROGKÖZY GY. (1980): Szikes puszták és növénytakarójuk. - *A Békés Megyei Múz. Közl.* 6: 29-49.
- BORHIDI A. (1956): Die Steppen und Wiesen im Sandgebiet der Kleinen Ungarischen Tiefebene - *Acta Bot. Hung.* 2: 241-274.

- BORHIDI A. (1958): Belső-Somogy növényföldrajzi tagolódása és homokpusztai vegetációja. - MTA Biol. Csop. Közl. 1: 343-378.
- BORHIDI A. (1993): A magyar flóra szociális magatartás típusai, természetességi és relatív ökológiai értékszámai. - JPTE, Pécs, p. 1-93.
- BOROS Á. (1924): A Dráva-balparti síkság flórájának alapvonásai, különös tekintettel a lápokra. Ungarische Moorstudien II. - Magy. Bot. Lapok 33: 1-56.
- BOROS Á. (1953): A Mezőföld növényföldrajzi vázlata. - Földr. Ért. 2: 234-253.
- BRAUN-BLANQUET, J. (1964): Pflanzensoziologie. - 3 Aufl., Wien.
- CSAPODY I (1975): A Fertő-táj flórája és vegetációja. - MTA Fertőtáj Bizottságának Kiadványa, 3. kötet, Budapest p. 1-420.
- DOBRESCU, C. - KOVÁCS J.A. (1972): Übersicht der höheren Pflanzengesellschaften Ostrumäniens I-II.. - Analele Univ. "Al.I.Cuza" Jassy, 18(1): 127-147, 18(2): 367-376.
- ELLENBERG, H (1982): Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen in ökologischer Sicht. - 3. Aufl., E. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- FEKETE G. (1964): A Bakony növénytakarója. In: "A Bakony természettudományi kutatásának eredményei". - Veszprémi Múzeum, p. 9-49.
- FEKETE G. (szerk.) (1985): A cönológiai szukcesszió kérdései. - Biológiai Tanulmányok 12. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FEKETE G. (1991): Vegetation Science in Hungary 1. Roots and Traditions. - Eger, p. 1-10.
- FELFÖLDY L. (1942): Szociológiai vizsgálatok a pannóniai flóraterrület gyomvegetációján - Acta Geobot. Hung. 5: 87-140.
- FELFÖLDY L. (1943): Növényzociológia (bevezetés a geobotanikai kutatás módszertanába). - Debrecen.
- GRABHERR, G. - MUCINA, L. (ed.) (1993): Die Pflanzengesellschaften Österreichs II., Natürliche waldfreie Vegetation. - Gustav Fischer Verlag, Jena.
- HORVÁTH A. (1991): A tátorján (*Crambe tataria*) magyarországi védelmének cönológiai és ökológiai alapjai. - Természetvédelmi Közlem. 1 (1): 23-38.
- HORVÁT A.O. (1972): Die Vegetation des Mecsekgebirges und seiner Umgebung. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HORVÁTH F. (ed.) (1991): Mechanism in Vegetation Dynamics. - Abstracts of the Lectures and Posters, IAVS Symposium, Eger.
- IVAN, D. (1992): Vegetatia României. - Ed. Tehn. Agr., Bucuresti.
- ISÉPY I. (1975): A Vértes hegység természeti értékei. - Búvár 30: 296-301.
- JAKUCS P. (1972): Dynamische Verbindung der Wälder und Rasen. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JAKUCS P. (1981): Magyarország legfontosabb növénytársulásai. In: HORTOBÁGYI T. - SIMON T. (szerk.): Növényföldrajz, társulástan, ökológia - Tankönyvkiadó, Budapest, p. 246-263.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (1958): Die Pflanzengesellschaften in dem Turján Gebiet von Ócsa-Dabas. - Acta Bot. Hung. 4: 63-92.
- JEANPLONG J. (1960): Vázlatok a Rába határvidéki árterének réjtjeiről. - Bot. Közlem. 48: 289-299.
- JEANPLONG J. (1969): A Rába ártéri rétek-legelők ökológiai, cönológiai és hozamvizsgálatai. - Kand. Ért., Budapest.

- JEANPLONG J. (1970): Franciaperjés kaszálók cönológiai vizsgálatai a Soproni- és a Kőszegi-hegységben. - Agrártud. Egy. Mezőgazd. Kar Közlem. p. 131-147.
- JUHÁSZ L. (1959): A bükki Nagymező növényzete. - Ann. Acad. Paedagog. Agriensis 5: 495-505.
- JUHÁSZ-NAGY P. (1959): A Beregi-sík rétetlegelő társulásai. - Acta Univ. Debreceniensis 4 (2): 195-226.
- JURKO, A. (1974): Prodrum der Cynosurion Gesellschaften in den Westkarpaten. - Folia Geobot. Phytotax., (Praha) 9: 1-44.
- KÁRPÁTI I. (1978): Magyarországi vizek és ártéri szintek növényfajainak ökológiai besorolása. - Keszthelyi Agrártud. Egyet. Kiadv. 20: 5-62.
- KOVÁCS J.A. (1981): Conspectul vegetatiei pajistilor din R.S.R.. In: Cercetari privind germoplasma autohtona la gramineele perene de pajisti - Dokt. Ért.
- KOVÁCS J.A. (1994): A Kőszegi-hegység és Kőszeg-hegyalja réttársulásai. In: BARTHA D. (szerk.): A Kőszegi-hegység vegetációja. - Kőszeg-Sopron, 147-174.
- KOVÁCS J.A. (1994): Outline for a synopsis of plant communities in Vas county (Hungary). - Kanitzia (Szombathely) 2: 79-113.
- KOVÁCS J.A. - TAKÁCS B. - VARGA T. (1992): Védelemre javasolt növényfajok és társulások jegyzéke. - KTM-BDTF, p. 3-19.
- KOVÁCS M. (1957): A nógrádi flórajárás *Magnocaricion*-társulásai. - Bot. Közlem. 47: 135-155
- KOVÁCS M. (1962): Die Moorwiesen Ungarns. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS M. (1963): A *Filipendulo* - *Geranietum palustris* hazai állományainak áttekintése. - Bot. Közlem. 50: 157-165.
- KOVÁCS M. (1965a): A Dunántúl mészkedvelő üde láprétjei (*Caricion davallianae*). - IX. Nemzetközi Láp-kongresszus, Keszthely.
- KOVÁCS M. (1965b): Savanyúfüves (magassásos és láp-) rétjeink áttekintése. - In: Haraszti E.: Savanyúfüvek. Budapest, p. 399-419.
- KOVÁCS M. - FELFÖLDY L. (1958): Vegetáció-tanulmányok az Aszófői-séd mentén. - Ann. Inst. Biol. 25: 137-163.
- KOVÁCS M. - MÁTHÉ I. (1964): A mátrai flórajárás (Agriense) sziklavegetációja
- KOVÁCS M. - PRISZTER SZ. - CSAPODY I. - SZODFRIDT I. (1977): Védelmet kívánó növényfajaink és növénytársulásaink. - MTA Biol. Oszt. Közlem. 20: 161-194.
- LÁNG E. (1971): A növények és talajok kapcsolata és termőhelyi viszonyok dolomit és mészkő sziklagyepekben. - Abstracta Botanica 1: 31-41.
- LENDVAI G. (1990): A Tengelici-homokvidék északi részének vegetációja. Áttekintés. - Bot. Közlem. 77: 9-16.
- MÉSZÁROS-DRASKOVITS R. (1971): A *Linum dolomiticum* BORB. ökológiai és cönológiai viszonyai. - Abstracta Botanica 1: 42-52.
- MOLNÁR A. (1989): A bélmegyeri Fás-pusztá növényzete. - Bot. Közlem. 76: 65-82.
- MOLNÁR ZS. (1992): A Pitvarosi-puszták növénytakarója, különös tekintettel a löszpusztagyepkekre. - Bot. Közlem. 79: 19-27.
- MUCINA, L. - MAGLOCKY, ST. et al. (1985): A list of vegetation units of Slovakia. - Docum. phytosociol. N.S. 9: 175-220.



- MUCINA, L. - GRABHERR, G. - ELLMAUER, T. (ed.) (1993): Die Pflanzengesellschaften Österreichs I. Anthropogene Vegetation. - Gustav Fischer Verlag, Jena.
- NÉMETH F. (1993): Exploratory Biodiversity Studies in the former Iron Curtain Zone - Hungary. - WWF-MTA-ÖBKI, Vácrátót.
- OBERDORFER, E. (1990): Pflanzensoziologische Exkursionsflora. - E. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- PAPP B. (1992): A Koloska-völgy patakmenti növényzetének állapotfelmérése és térképezése. - Bot. Közlem. 79: 1-17.
- PENKSZA K. (1992): Láprétfoltok Esztergom vidéke délkeleti részén. - Bot. Közlem. 79: 145-162.
- PÓCS T. (1981): Magyarország növényföldrajzi beosztása. In: HORTOBÁGYI T. - SIMON T. (szerk.): Növényföldrajz, társulástan, ökológia - Tankönyvkiadó, Budapest, p. 120-166.
- PÓCS T. - DOMOKOS-NAGY É. - PÓCS-GELENCSÉR I. - VIDA G. (1958): Vegetationsstudien im Örség. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- POTT, R. (1992): Die Pflanzengesellschaften Deutschlands. - E. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- PRÉCSÉNYI I. (1975): Szikespusztai rét növényzetének produktivitása. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- RAPAICS R. (1927a): A szegedi és csongrádi sós és szikes talajok növénytársulása. - Bot. Közlem. 24: 12-29.
- RAPAICS R. (1927b): A Középtiszavidéki szikes talajok növényközvetkezői. - Debr. Szemle 1: 194-210.
- SEREGÉLYES T. (1974): Über die Felsenrasenvegetation des Gerecsegebirges. - Annales Univ. Sci. Budapestensis Sectio Biologica 16: 123-144.
- SIMON T. (1971): Mohagazdag szilikát sziklagyepek a Zempléni-hegységben. - Bot. Közlem. 58: 33-45.
- SIMON T. (1977): Vegetationsuntersuchungen im Zempléner Gebirge. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SIMON T. (1992a): A magyarországi edényes flóra határozója. - Tankönyvkiadó, Budapest.
- SIMON T. (1992b): A Szigetköz növénytársulásai és azok természetessége. - Természetvédelmi Közlem. 2: 43-55.
- SOÓ R. (1938): Vízi, mocsári és réti növényközvetkezők a Nyírségben. - Bot. Közlem. 35: 249-273.
- SOÓ R. (1939): Homokpusztai és sziki növényközvetkezők a Nyírségben. - Bot. Közlem. 36: 90-108.
- SOÓ R. (1965): Növényföldrajz. - Tankönyvkiadó, Budapest.
- SOÓ R. (1964-1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani - növényföldrajzi kézikönyve I-VI. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TALLÓS P. (1959): Erdő és réttípus tanulmányok a Széki-erdőn. - Erd. Kut. 6 (1-2): 301-353.
- TÍMÁR L. (1950): A Tiszameder növényzete Szolnok és Szeged között. - Ann. Biol. Univ. Debrecen 1: 72-145.
- TÍMÁR L. (1952): A Délkelet-Alföld növényföldrajzi vázlata. - Földr. Ért. 1: 489-511.

- UBRIZSY G. (1950): Magyarország ruderalis gyomnövényközösségei, tekintettel a mezőgazdasági vonatkozásokra. - Mezőgazd. Tud. Közlem. 1: 87-118.
- VOJTKÓ A. (1993): A váci Naszály vegetációtérképe. - Bot. Közlem. 80: 103-110.
- WENDELBERGER, G. (1954): Steppen, Trockenrasen und Wälder des pannonischen Raumes-Angew. Pflanzensoziol., - Wien, p. 573-634.
- ZÓLYOMI B. (1931): A Bükkhegység környékének Sphagnum.lápjai. - Bot. Közlem. 28: 89-121.
- ZÓLYOMI B. (1934): A Hanság növényközösségei. - Vasi Szemle 1: 146-164.
- ZÓLYOMI B. (1958): Budapest és környékének természetes növénytakarója. In: PÉCSI M. (szerk.): Budapest természeti képe - Budapest, p. 509-642.
- ZÓLYOMI B. (1966): Neue Klassifikation der Felsen-Vegetation im pannonischen Raum und der angrenzenden Gebiete. - Bot. Közlem. 53: 49-54.
- ZÓLYOMI B. (1968): A Mezőföld természetes növénytakarója. In: PÉCSI M. (szerk.): A Dunai Alföld. p. 285-288.
- ZÓLYOMI B. (1981): Magyarország természetes növénytakarója (Térkép). In: HORTOBÁGYI T. - SIMON T. (szerk.): Növényföldrajz, társulástan, ökológia - Tankönyvkiadó, Budapest.



*Pulsatilla pratensis* (L.) MILL. ssp. *nigricans* (STÖRCK) ZAMELS

## “NÖVÉNYZETI MINTÁK” KLASSZIFIKÁCIÓJA

STANDOVÁR TIBOR

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest*

### Bevezetés

Az osztályozás “kényszere” nagyon ősi, mélyen belénk ivódott tulajdonság. A megismerés fontos lépése, hogy meg tudjuk nevezni azt a valamit, amit éppen vizsgálunk. Ez a névadási lépés hordja magában az osztályozás igényét. Triviális, hogy egy növényt be tudunk sorolni a fa, bokor, lágyszárú kategóriák valamelyikébe. A faj szintű felismerés is köznapian egyszerű lehet, hiszen bármily változatosak is az egyedi gyümölcsök, a legtöbb ember gond nélkül sorolja be azokat az alma, illetve körte osztályok közül a megfelelőbe.

A Föld vegetációjának megismerése során természetes volt, hogy a tudomány túllépett az erdő, rét, mocsár, stb., tehát formációs alapon való jellemzésen. A fajösszetételt is felhasználó növényzeti leírások szükségszerűen kitermelték a különböző alapokon nyugvó osztályozási rendszereket.

E kényszerűen rövid fejezetben a vegetáció leírásának és elemzésének egy nagy módszercsaládjá, a numerikus klasszifikáció kerül vázlatos bemutatásra. A címben szándékosan szerepel a növényzeti minták kifejezés a növénytársulások helyett. Ennek az az oka, hogy itt, Közép-Európában, a növénytársulás kifejezés történeti okokból gondolatilag együtt jár(hat) a klasszikus növénycönológia társulás felfogásával. Ugyanakkor az itt bemutatásra kerülő módszerek éppen e klasszikus felfogásból következő szubjektív növényzetleírási módszer kritikájaként is jöttek létre.

A következőkben először e kritikai szempontokkal, majd a numerikus klasszifikáció bemutatásával, végezetül pedig konkrét példák segítségével a számítógépes megvalósítás lehetőségeivel foglalkozunk.

### A növénycönológia módszertanának bírálata az “objektivitás” szempontjából

A klasszikus BRAUN-BLANQUET-féle társulástan (cönológia, növényzociológia) részletes ismertetése nem e fejezet feladata, a tájékozódni vágyó olvasó számára két nagyszerű és tudománytörténeti jelentőséggel is bíró művet ajánlok (FELFÖLDY 1943, SOÓ - ZÓLYOMI 1951). Így ehelyütt csak néhány, a témánk szempontjából fontos jellegre hívnám fel a figyelmet:

1) “Az *asszociáció meghatározott florisztikai összetételű, állandó, egyedeiben törvénytörően ismétlődő növényi társulás, egységes*

*életfeltételekkel és megjelenéssel.*” (FELFÖLDY 1943, 17. oldal). A terepen látható és leírható tényleges növényzet az asszociációkat felépítő valós asszociáció-egyedekből áll (mint ahogy a fajokat is egyedek reprezentálják). A különböző asszociációkhoz tartozó individuumok egymástól viszonylag éles határokkal elválnak (diszkontinuitás).

2) *“A növényközvetkezők felismerése rendszerint nem ütközik nehézségekbe,...”* (FELFÖLDY 1943, 39. o.). *“Az asszociációk gyakorlati felismerése, azok homogenitása révén még kezdő számára sem jelent különösebb nehézséget.”* (ZÓLYOMI 1951, 103.o.).

3) Az egyes cönológiai iskolák az asszociációk felismerésében, elkülönítésében eltérő mértékben, de a tömeges, állandó és jellemző (karakter) fajokra alapoznak.

Az 1-3. pontok jól tükrözik azokat a meggyőződéseket, feltételezéseket, amelyekben a klasszikus cönológia felvételezési módszerei alapulnak. A mi szempontunkból a felvételezés módszertanának az alábbi elemei lényegesek:

- a) Mivel tudjuk, hogy melyik asszociációban felvételezünk, válasszuk ki a jellemző, típusos foltot.
- b) Az előforduló fajok tömegességének jellemzését az egyedszám és borítás szempontjait ötvöző A-D érték (abundancia-dominancia) ötfokú skálán való becslésével végezzük el.

Mindezek után az adott asszociáció különböző állományaiban készített felvételek összesítésekor kapott szintetikus bélyegekkal jellemezzük az asszociációt.

Ha a fentieket egy olyan szemlélettel rendelkező ember értékeli, aki nem így gondolkodik a társulásokról, vagy akár nem hisz a társulások létezésében (v.ö. individualisztikus társulás felfogás, GLEASON 1926), számos ponton “akadékoskodhat”:

- Miért szubjektív a mintavételi hely kiválasztása? Így a kutató egyéni tapasztalataitól vezérelve az esetleges átmeneti, nem jellemző foltok nem léteznek a társulástani leírások számára.
- Miért nem törekszik a kutató a fajok tömegviszonyainak jellemzésekor mások által könnyebben reprodukálható becslést végrehajtani? Ilyen lehet pl. van-nincs regisztráción alapuló lokális frekvencia meghatározása, vagy az ún. pontkvadrát használata, stb..
- A növényzet csoportosítása miért úgy történik, hogy már meglévő kész “dobozokba” soroljuk be a leírt állományokat? Alternatív megoldás az lenne, hogy a növényzet leírt állománymintáit hasonlóságaik-különbözőségeik alapján az adatstruktúrájának megfelelően csoportosítanánk.

### Növényzetvizsgálat numerikus klasszifikációval (Cluster analízis)

Terepbotanikai, ökológiai vizsgálatok kapcsán több cél érdekében is alkalmazhatunk osztályozó eljárásokat:

**A.** Szüntaxonómiai tanulmányokhoz, illetve térképezéskor az ábrázolandó egységek megállapításához a felvételi helyek (növényzeti minták) osztályozása a feladat a fajok, mint változók alapján;

**B.** A fajok együttviselkedő csoportjainak felismerése érdekében maguk a fajok osztályozhatók a helyek közötti választásai, mint változók alapján;

**C.** A társulás-típusok és az abiotikus tényezők kapcsolatainak vizsgálatok a cluster analízis által elkülönített csoportokban vizsgálhatók a kérdésünk szempontjából fontos környezeti változók.

#### Mintavételi szempontok

1) Az objektivitás egyik fontos eleme, hogy törekedni kell arra, hogy a mintavételi egységek pontos helyét ne a vizsgálatot végző kutató szakértői választása határozza meg. Ezt ideális esetben random mintavételi technikákkal lehet elérni. Ha erre időhiány, terepi adottságok, stb. miatt nincs is lehetőség, törekedni kell arra, hogy a mintavételi helyek pontos kitűzését a vizsgálandó állományban ne a növényzet képe határozza meg. Ezt akár szisztematikus, akár ún. találomra való mintavétellel el lehet érni.

2) A fajok tömegviszonyainak megítélésakor elkövethető szubjektív becslési hiba csökkenthető, ha kisebb területekre vonatkozó borításbecsléseket végzünk. A mikrovadrátokban regisztrált van-nincs adatok, és a belőlük számítható lokális frekvencia értékek mentesek a becslési hibáktól (leszámítva az észrevételi hatékonyság, illetve a helyes határozás problémakörét). Azt viszont fontos kihangsúlyozni, hogy a lokális frekvencia érték azt írja le, hogy az összes megvizsgált mintavételi egység hány százalékában fordult elő a faj, ami legtöbbször nem esik egybe a faj (akár pontosan meghatározott) borítás értékével.

#### Osztályozó eljárások főbb típusai

Megkülönböztetünk divizív és agglomeratív eljárásokat. A divizív módszerek kiinduláskor minden osztályozandó objektumot egyetlen nagy csoportba tartozónak tekintenek. Először ezt osztják valamilyen kritérium(ok) alapján két csoportra, majd ezt ismétlik minden létrehozott csoportra mindaddig, amíg valamilyen előre meghatározott leállási feltétel nem teljesül. Ezzel szemben az agglomeratív eljárások kezdetben minden objektumot külön kezelnek, majd ezekből képzik az osztályokat. A divizív osztályozás alapötlete az, hogy az adatstruktúrában levő jelentős különbségek érvényesüljenek az alcsoportok kialakításakor. Ezzel szemben az agglomeratív eljárásoknál a "lokális" hasonlóság jut érvényre.

Egy másik csoportosítás szerint megkülönböztetünk hierarchikus és nem hierarchikus módszereket. Előbbiek azon a felfogáson alapulnak, hogy a csoportok egy hierarchikus rendszerbe illeszthetők (hasonlóan az egyed-faj-nemzetség-család-stb. sorhoz). Ezzel szemben a nem hierarchikus eljárások nem rendelnek ilyen "szintezett" struktúrát az adatokhoz, hanem objektumainkat előre általunk meghatározott számú osztályba sorolják. Ez utóbbiakat szokás partíciós eljárásoknak nevezni. Példaként újra utalhatunk a formációs okoskodásra. Egy adott terület növényzetének nem hierarchikus osztályozását adja a rét-erdő-mocsár kategóriák valamelyikébe történő besorolás, ahol nem vesszük tekintetbe a növényzet egyes kategóriákon belüli változatosságát, mintázatát.

Mivel vegetációtudományi és ökológiai munkákban leggyakrabban hierarchikus agglomeratív osztályozásokat alkalmaznak, így csak ezekkel foglalkozunk részletesebben. Az osztályozó eljárások iránt mélyebben érdeklődő olvasónak PODANI (1980) munkáját ajánlom.

#### Hierarchikus agglomeratív osztályozás

Hierarchikus agglomeratív osztályozási eljárások elvégzéséhez két szempontot kell mérlegelnünk:

- 1) Milyen index vagy függvény segítségével határozzuk meg az objektumok hasonlóságát/különbözőségét?
- 2) Milyen osztályozó algoritmust használjunk az önálló objektumok és/vagy a már létrehozott csoportok (cluster) összevonásához?

Ezek a kérdések jól jelzik, hogy a hierarchikus agglomeratív osztályozás első lépése egy szimmetrikus hasonlósági/távolság mátrix létrehozása, amelyben minden objektum hasonlósága/távolsága szerepel minden másikhöz képest. A tényleges osztályozás ezután történhet a kiválasztott összevonást végző algoritmus segítségével. Eredményeinket legszemléletesebben dendrogram formájában ábrázolhatjuk.

Mindkét fenti kérdés megválaszolása azért jelenthet problémát, mert nagyon sok módszer áll rendelkezésre a különböző számítógépes program-csomagokban, viszont kevés olyan munka van az irodalomban, ami a lehetőségek közötti okos választást segítené. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül csak néhány gyakran használt hasonlósági indexet/távolság függvényt, illetve osztályozó algoritmust tárgyalunk.

#### ***Szimilitás - Disszimilitás***

Növényzeti felvételek, illetve fajok közötti hasonlóság kifejezésére számos objektív függvény áll rendelkezésre. Ideális esetben két faj/állomány ilyen alapon kifejezett hasonlósága tényleges ökológiai viselkedésükre reflektál. Mivel a hasonlóság ilyen felfogása ökológiai indíttatású, fontos tudnunk, hogy az ökológiai viselkedés mely aspektusára érzékeny a használni kívánt függvény.

Ennek és saját kérdésfelvetésünknek az ismeretében könnyebb lehet a választás a többszáz lehetőség közül.

Számos elterjedt hasonlósági index a felvételeket a közös fajok számán/arányán alapulva hasonlítja össze, az adatokat binárisan (van-nincs) kezelve. Klasszikus példák a JACCARD (1912) és a SØRENSEN (1948) index.

JACCARD index: 
$$SJ = \frac{c}{a + b + c}, \text{ vagy}$$

$$SJ = \frac{c}{A + B - c},$$

SØRENSEN index (társulás koefficiens): 
$$CC = \frac{2c}{(A + B)}, \text{ vagy}$$

$$CC = \frac{2c}{(a + b + 2c)},$$

ahol  $c$  - közös fajok száma  
 $a$  és  $b$  - a két állományban egyedi fajok száma  
 $A$  és  $B$  - a két állomány teljes fajszáma ( $A=a+c$ ;  $B=b+c$ ).

Vegetációtudományi vizsgálatokban gyakran a fajok tömegességi viszonyait is kifejező kvantitatív adatokkal rendelkezünk. Jellemzően ezek az adatmátrixok (faj x hely) sok nullát tartalmaznak. E nullák kezelése (a kvalitatív jelleg súlyozása) jelenti az egyik fontos problémát a kvantitatív adatokon alapuló hasonlósági/távolság függvények számára. Az egyes függvények abban (is) különböznek, hogy milyen fontosságot tulajdonítanak egy faj jelenlétének, illetve hiányának az abundanciális különbségekhez képest.

A Sørensen indexhez hasonló a GAUCH (1982) által bevezetett százalékos hasonlóság (percentage similarity):

$$PS_{ij} = 200 \sum_k \frac{\min(y_{ki}, y_{kj})}{\sum_k y_{ki} + \sum_k y_{kj}},$$

ahol

$y_{ki}$  - a  $k$  faj abundanciája az  $i$  kvadrátban,

$\min(y_{ki}, y_{kj})$  - a  $y_{ki}, y_{kj}$  minimuma.

Más függvények kifejezetten geometriai megközelítésen alapulnak. Az egyik leggyakrabban használt függvény az Euklideszi távolság, ami az állományok távolságát (különbözőségét) úgy számítja, hogy azokat egy olyan tér pontjainak tekinti, amelyben a tengelyek a fajok, és az állomány helyzetét a fajok abundanciái mint koordináták határozzák meg:

$$ED = \sqrt{\sum_k (y_{ki} - y_{kj})^2}.$$

Az egyes hasonlósági/távolság mértékek “jóságát”, használhatóságát nem lehet egyértelműen megadni. Minta tabellákon végzett tanulmányokból azonban néhány megállapítás leszűrhető. Az alábbi táblázat ezeket összegzi a fent bemutatott indexekre:

	Jaccard index	Sörensen index	Százalékos hasonlóság	Euklideszi távolság
<b>Kvalitatív</b>	*	*	*	*
<b>Kvantitatív</b>			*	*
<b>Disszimilaritás</b>				*
<b>Szimilaritás</b>	*	*	*	
<b>Fajszámra érzékeny</b>	++	+	++	++
<b>Domináns faj(ok)ra érzékeny</b>	-	-	+	++
<b>Minta főösszegre érzékeny</b>	-	-	+	++

#### *Osztályozó algoritmusok*

Az önállóan álló objektumok összevonását a használt hasonlóság/távolság mérték határozza meg. A továbbiakban a két egymáshoz “legközelebb álló” csoport kerül összevonásra. Az egyes módszerek e közelállás definíciójában térnek el egymástól. Három fő stratégia különíthető el (v.ö. PODANI 1993):

#### *Távolság optimalizáló*

Az összevonás kritériuma cluster-cluster távolságok által meghatározott. Ebbe a csoportba tartoznak a legelterjedtebben használt módszerek (pl. egyszerű lánc, teljes lánc, centroid, egyszerű átlag, csoportátlag).

#### *Homogenitás optimalizáló*

Az ide tartozó eljárások az összevonáskor az osztályok belső homogenitásának valamely mértékét (pl. osztályon belüli objektum-objektum távolság, varianca vagy entrópia alapú kifejezés) optimalizálják.

#### *Globális optimalizáló*

Valójában ebben a megközelítésben az osztályok képzésének kritériuma a teljes klasszifikáció jósága az adott hierarchia szinten. Az összevonásokat úgy végzi, hogy az átlagos osztályon belüli távolság és az átlagos osztályok közötti távolság hányadosának növekedését minimalizálja.



A számos lehetőség közül az osztályozó algoritmusok esetében is nehéz választani. Itt sincs egyértelműen legjobb módszer. Választásunkat részben meghatározzák az általunk használt számítógép (memória, sebesség) és programcsomag lehetőségei. Fontos tudni, hogy vannak eljárások melyek “elmozzák” az adatstruktúrában meglévő csoportszerkezetet (pl. egyszerű lánc), míg mások éppen felerősítik, túlhangsúlyozzák (pl. teljes lánc, WARD-ORLÓCI módszer). Az egyes osztályozó algoritmusok részletei iránt érdeklődő olvasónak PODANI (1980, 1993) munkáit ajánlom.

### Példák

Itt az előző fejezet elején A,B,C-vel jelzett célokat szolgáló elemzésekre mutatunk 1-1 példát. Először röviden térjünk ki arra a kérdésre, hogy milyen számítógépes programok állnak rendelkezésre numerikus osztályozások végrehajtásához.

A legtöbb általános célú statisztikai programcsomag tartalmaz klasszifikációs modult. Így pl. a sokak által ismert SPSS, BMDP és a STATISTICA is. Mivel ezek nem speciálisan vegetációtudományi és/vagy klasszifikációs célú programok, viszonylag kis választékot kínálnak fel hasonlósági függvényekből és osztályozó algoritmusokból. Szerencsénkre léteznek kifejezetten botanikus-ökológus feladatokra fejlesztett programcsomagok is. Ezek közül is legjobb szívvel a hazai fejlesztésű SYN-TAX programcsomagot ajánlom. Ezt a sokoldalú programcsomagot PODANI JÁNOS fejlesztette ki (PODANI 1980, 1993). Az eredendően csak osztályozó eljárásokat tartalmazó csomag mára már sokoldalú elemzést lehetővé tevő módszerek széles kínálatát nyújtja. Viszont az osztályozási “gyökereknek” köszönhetően az általam ismert programok közül a legszélesebb választékát kínálja a különböző agglomeratív, divízió, hierarchikus és nem hierarchikus eljárásoknak.

E rövid kitérő után befejezésül lássuk a példákat.

#### A) Cönológiai felvételek osztályozása

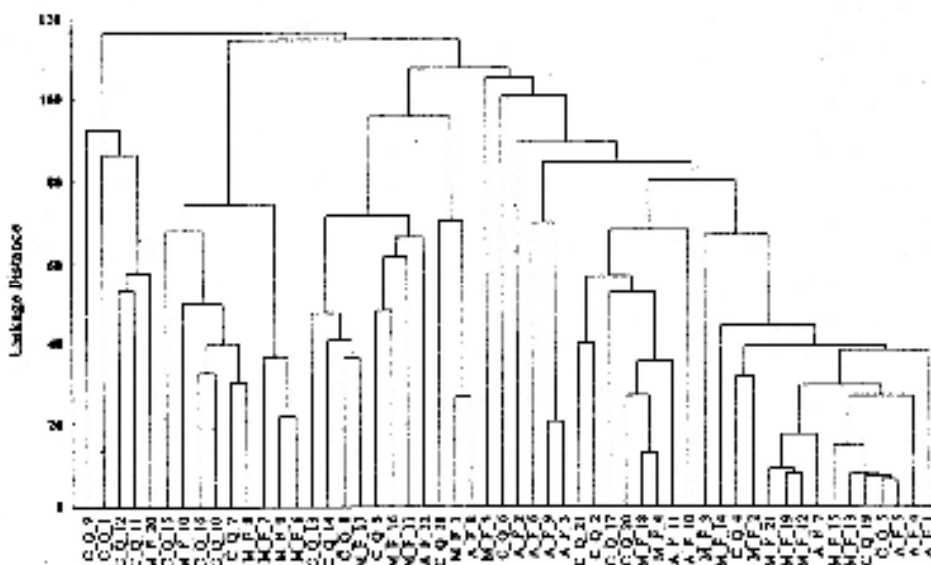
Ez a példa a SIMON TIBOR által a Zempléni-hegységben, a klasszikus cönológia módszereivel készített felvételek (SIMON 1977) numerikus osztályozását mutatja be. Három társulás 54 felvételének klasszifikációját láthatjuk.

Társulás	Rövidítés	Kvadrát szám	Fajszám
<i>Aconito - Fagetum</i>	A-F	12	165
<i>Melitti - Fagetum</i>	M-F	21	186
<i>Quercu petraeae - Carpinetum pannonicum</i>	C-Q	21	217
<b>Összesen</b>		54	310

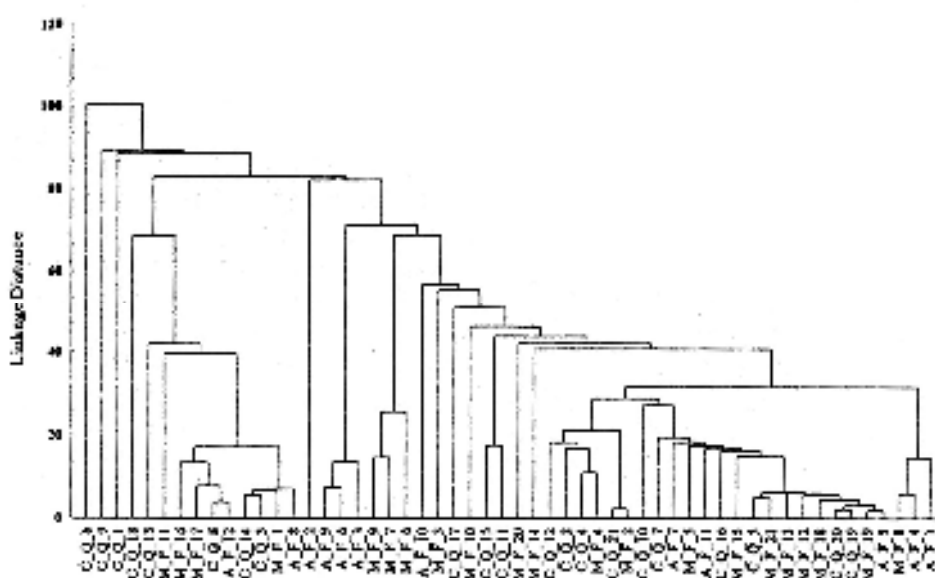
Ebben a vizsgálatban a fásszárúak A1, A2, B, és C szintekben történt regisztrációja külön változóként (fajként) szerepel. Az A-D értékek átalakítása százalékká az alábbi táblázatban megadottak szerint történt:

<u>A-D</u>	+	+1	1	1-2	2-3	3-4	4-5	5
<u>Bor.%</u>	0.1	1.0	2.5	5.0	25.0	50.0	75.0	87.5

Két osztályozás dendrogramját mutatom be. Mindkettő Euklideszi távolságot használt az objektumok távolságmátrixának kiszámításához és csoportátlag módszert osztályozó algoritmusként. Az első dendrogram (**1. ábra**) a teljes felvételeken (A, A2, B, C és D szintek) alapuló, míg a második dendrogram (**2. ábra**) a lombkorona szintek elhagyásával készült osztályozások eredményeit mutatja be.



**1. ábra** - A SIMON-féle cönológiai felvételek osztályozásának dendrogramja a teljes felvételi adatsor alapján.



2. ábra - A SIMON-féle cönológiai felvételek osztályozásának dendrogramja a lombkorona szintek adatsorának elhagyásával.

Számos közös tulajdonsága van a két dendrogramnak. Egyikben sem válnak szét egyértelműen a 3 társulás felvételei. Ez nem meglepő, hiszen a társulásba történő besorolásakor a karakter-, és jellemző fajok, illetve a lombkoronaszint domináns fajai kitüntetett szerepűek, míg a numerikus osztályozás csak A-D értéküknek megfelelően súlyozza a fajokat. Még az igen alacsony szinten elkülönülő csoportokban (egymáshoz igen közel került, tehát kevésbé eltérő felvételek) is keverten meg lehet találni mindhárom társulás felvételeit. Mindezek azt mutatják, hogy a társulások teljes florisztikai összetételén alapuló numerikus klasszifikációs elemzésektől nem várhatjuk, hogy reprodukálják a klasszikus cönológiai besorolások eredményeit. Úgy közelíthetnénk a két módszer eredményét, ha cönológiai előismereteinknek megfelelően súlyoznánk a jellegzetes viselkedésű (karakter, differenciális, stb.) fajok A-D értékeit.

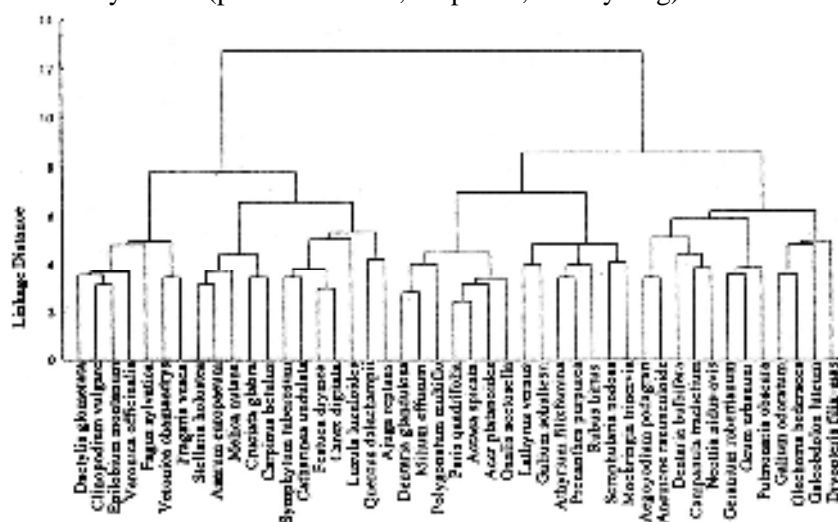
Szembevetendő a két dendrogram különbözősége is. Alacsonyabb szinten elkülönülnek a csoportok, változtak a "szomszédsági" viszonyok is, hiszen a hasonló összetételű és nagy összborítással rendelkező lombkoronaszint erős hatása nem jelenik meg a második dendrogramban.

## B) Hasonló viselkedésű fajok elkülönítése numerikus osztályozással

Ehhez a példához is SIMON TIBOR Zempléni-hegységben készített 54 felvételének adatait használtam fel. A faj x hely adatmátrix nem csak a helyek osztályozásához szolgáltat kiindulási adatot. A fajok is jellemezhetőek teljesen hasonló módon a helyek közötti választásaik, mint rájuk jellemző tulajdonságok alapján. A fajok összborításában levő különbségek erős hatást gyakorolnak az osztályozás eredményére. Gyakran a fajok nem hely-preferenciájuk hasonlósága, hanem összborítás értékük hasonlósága alapján sorolódnak egy osztályba. Ez a hatás az adatok standardizálásával, illetve bizonyos mértékig az adatok binárisá alakításával kiküszöbölhető. Ehhez a példához az utóbbi megoldást választottam.

Az 54 felvétel C és D szintjének fajai közül azokat vontam be az analízisbe, amelyek legalább 10, de nem több, mint 30 kvadrátban fordultak elő (45 faj). Az osztályozás Euklideszi távolság és a WARD-ORLÓCI módszer felhasználásával készült.

A dendrogram alapján (3. ábra) a fajok két csoportját lehet elkülöníteni. A dendrogram jobb oldali ágán levő 26 faj az inkább bükkösökre jellemző, üdebb termőhelyeket igényli. A bal oldalon levő 19 faj nehezebben fogható össze egy szempont szerint, de tény, hogy az inkább gyertyános tölgyesekre - tölgyesekre jellemző fajok ide sorolódtak. Láthatjuk, hogy a kapott eredmény egyfelől értelmezhető, másrészt viszont nem tudtuk előállítani a fajok szigorúan egy társuláshoz kötődő egyértelmű csoportjait. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a "fajok nem így működnek". Kicsit szakszerűbben fogalmazva nem elvárható, hogy a fajok megléte vagy hiánya egy állományban egyértelműen megmagyarázható legyen néhány, a termőhelyi viszonyokat döntően meghatározó abiotikus tényezővel (pl. hőmérséklet, csapadék, savanyúság).



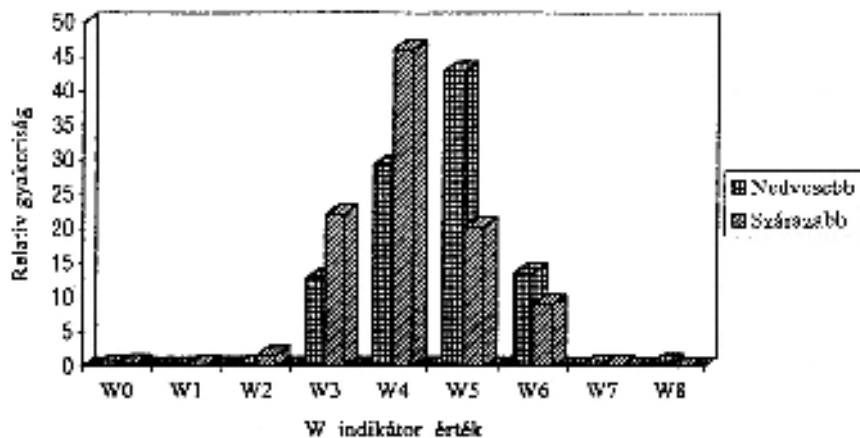
3. ábra - Növényfajok osztályozása előfordulási helyeik szerint.

### C) Florisztikai alapon elkülönített erdőfoltok talajnedvességének vizsgálata

E példa egy termőhely-indikációs vizsgálat sorozat (STANDOVÁR 1993) eredményeiből mutat be egyet. A vizsgálatok egy 5.5 ha-os, 90 éves kocsánytalan tölgyesben történtek, amely Völgyfőn a Bükki Nemzeti Park területén található.

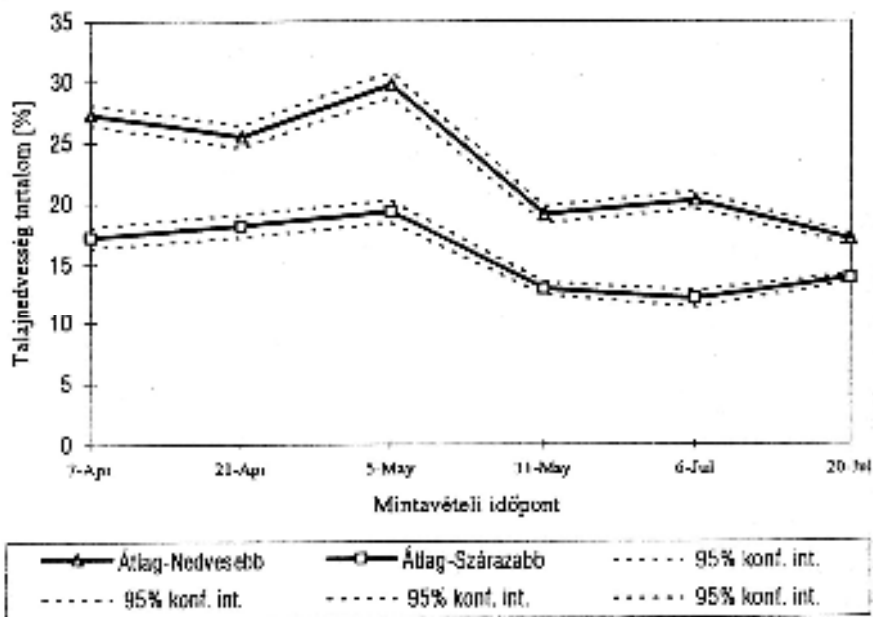
A bemutatásra kerülő példa azt vizsgálja, hogy mennyire alkalmasak a lágyszárúak az erdőrészleten belüli termőhelyi inhomogenitások indikációjára. Az aljnövényzet klasszifikációs vizsgálatával négy növényzeti típus került elkülönítésre a florisztikai összetétel hasonlósága, illetve különbözősége alapján (148 faj prezencia/abszencia adatai; 354 db 12.5x12.5 m-es érintkező kvadrát, Euklideszi távolság, WARD-ORLÓCI módszer).

A bioindikáció termőhely-indikációs alkalmazhatóságának tesztelése érdekében az elkülönített négy típus közül kettőt hasonlítottam össze. Egyrészt egy részletesebb felbontású növényzeti leírást készítettem (típusonként 60 db, egyenként 3.14 m<sup>2</sup>-es random kihelyezett mintavételi kör teljes flórája). A megtalált fajok **W** indikátor értékeinek (ZÓLYOMI et al.) felhasználásával becsültem e két típus vízháztartása közti különbséget (**4. ábra**).



**4. ábra** - A "Nedvesebb" és a "Szárazabb" növényzeti típus W indikátor érték spektrumai.

Az ábra a **W** indikátor értékek növényzeti típuson belüli átlagos relatív gyakoriságát mutatja be. Kimutatható volt, hogy a jobb vízellátottságot jelző **W** értékek relatív gyakorisága nagyobb a “Nedvesebb” növényzeti típusban, ahol a mért nedvességtartalom értékek is nagyobbak voltak a vizsgálat időszakában (5. ábra).



**5. ábra** - A “Nedvesebb” és a “Szárazabb” növényzeti típus talajában mért térfogat%-os nedvességtartalom értékek időbeli lefutása 1989-ben.

### Irodalom

- FELFÖLDY L. (1943): Növénytársulás (Bevezetés a geobotanikai kutatás módszertanába). - Szerző kiadása, Debrecen.
- GLEASON, H. A. (1926): The individualistic concept of the plant association. - Bull. Torrey bot. Cl. 53, I, 7-26.
- PODANI J. (1980): SYN-TAX: Számítógépes programcsomag ökológiai, cönológiai és taxonómiai osztályozások végrehajtására. - Abstracta Botanica 6:1-158.
- PODANI J. (1993): SYN-TAX Version 5.0 User's Guide. - Scientia Publishing, Budapest.
- SIMON T. (1977): Vegetationsuntersuchungen im Zempléner Gebirge. - Akadémiai Kiadó, Budapest.

- SOÓ R. - ZÓLYOMI B. (szerk.) (1951): Növényföldrajzi térképezési tanfolyam (Vácrátót, 1950. augusztus 21-től szeptember 2-ig) jegyzete. - TTM Vácrátóti Botanikai Kutatóintézetének és Növénytárának kiadása, Budapest.
- STANDOVÁR T. (1993): Vegetation studies and their applications to site indication in a Sessile Oak forest. - Doctoral thesis, Eötvös University, Budapest.
- ZÓLYOMI B. (1951): Növényzociológiai alapfogalmak és felvételezési módszerek. In: SOÓ R. - ZÓLYOMI B. (szerk.): Növényföldrajzi térképezési tanfolyam (Vácrátót, 1950. augusztus 21-től szeptember 2-ig) jegyzete. - TTM Vácrátóti Botanikai Kutatóintézetének és Növénytárának kiadása, Budapest.
- ZÓLYOMI B. - BARÁTH Z. - FEKETE G. - JAKUCS P. - KÁRPÁTI I. - KÁRPÁTI V. - KOVÁCS M. - MÁTHÉ I. (1967): Einreihung von 1400 Arten der ungarischen Flora in ökologische Gruppen nach TWR-Zahlen. - Fragmenta Botanica 4: 101-142.



*Eriophorum latifolium* HOPPE

## HOGYAN KÉSZÍTSÜNK VEGETÁCIÓTÉRKÉPEKET

SEREGÉLYES TIBOR - S. CSOMÓS ÁGNES  
*Budapest*

### *Less Nándor emlékének*

A nyolcvanas évek közepétől készítünk vegetációtérképeket, elsősorban természetvédelmi területek fenntartási és fejlesztési tervei számára. Kezdetben sokat kínlódtunk, részben mert nem volt, aki tanácsot adjon, részben mert a tereptapasztalatok gyűjtését nem lehet megspórolni. Ma úgy látjuk, hogy ilyen térképekre egyre nagyobb igény van, és az újabb botanikus generációkat is egyre jobban érdekli a térképezés. Az alábbiakban néhány gyakorlati tapasztalatunkat próbáljuk közreadni - elsősorban kezdőknek - mindenféle tudományos alaposág nélkül.

### **Bevezetés**

A terepbotanikus szakmában az 50-es évek tájékán nagy divatja volt a vegetációtérképezésnek. Ez a cönologizáló, térképező mozgalom - amelyet a 30-as években SOÓ professzor indított és később ZÓLYOMI BÁLINT-tal együtt tartottak életben - nagyon eredményes volt. A szakmában gyakorlatilag mindenki terület- és társulás-monográfiákon dolgozott, és ezeknek a munkáknak mintegy mellékterméke volt a vegetációtérkép. A 70-es évekre ez a mozgalom viszont kifulladt, és a botanikusok általában más, "modernebb" irányzatok felé fordultak. Számptalan kisebb-nagyobb publikáció jelent meg (többnyire németül), amelyekben vegetációtérképeket is találunk. Ezek közül itt csupán az Akadémiai Kiadó Magyar tájak növénytakarója c. monográfiasorozatát emeljük ki. Nagy kár, hogy ez a sorozat lassan elenyészett. Ha figyelembe vesszük, hogy ezek a térképek milyen nehezen készültek, azt kell mondjuk, hősies munka volt. A kellően pontos - katonai - alaptérképeket csak nagyon nehezen lehetett beszerezni, és a titkos ügykezelés szabályai szerint kellett velük bánni; úgyszintén a légifotók beszerzése, használata is nagyon meg volt nehezítve. Így a munkát nagyban megkönnyítő légifotó alkalmazására csak kevés kísérlet történt (pl. JAKUCS 1966).

Jellemzője a korábbi időszak vegetációtérképeinek, hogy általában 1:10 000 léptékben készültek, és készítőik többnyire a "soói" növénytársulásokat igyekeztek ábrázolni. Társulásközi átmenetek, degradációs stádiumok általában nem, vagy csak mint fációsok kerültek a térképre, és sokszor a térképezők "kegyes csalással" inkább a feltételezett potenciális növényzetet ábrázolták, pl. az



aktuális gyomvegetáció helyett. Ez az iskola a tudománypolitikusok felé a munka fontosságát és eredményeit azzal igyekezett bizonygatni, hogy ezek a kutatások, feltárások majd milyen hasznosak lesznek a mezőgazdaság és az erdészet számára. Valójában a mezőgazdászok (már képzési hiányosságuk folytán is) ezeket a munkákat sosem használták és - néhány kivételtől eltekintve - az erdészek sem, inkább saját rendszert dolgoztak ki a termőhelyek, élőhelytípusok jellemzésére. A sokféle kisebb-nagyobb vegetációtérkép számtalan publikációban van szétszórva, nem beszélve azokról a térképekről, amelyek sosem jelentek meg (szakdolgozatok, kutatási jelentések, stb.). Tudomásunk szerint ezek a térképek sehol sincsenek összegyűjtve, és egy mai vizsgálat kapcsán gyakran komoly bűvárkodásra van szükség, hogy kinyomozzuk, készített-e valaki térképet a területről és az hol lappang. Mindezt összeszedni igen fontos és értelmes könyvtárosi munka lenne, amelyet valamelyik állami intézménynek, vagy esetleg az éppen ilyen típusú adatok hosszútávú megőrzésére létrehozott Ecoscope Alapítványnak (Vácrátót) kellene elvégeznie.

A régi cönológiai és térképezési módszerek ezer okból bírálhatók, de most, mintegy 50 évvel a klasszikus térképek és dolgozatok elkészülte után örülhetünk csak igazán annak, hogy egyáltalán léteznek. A korábbi elképzelések a térképek gyakorlati felhasználásáról nem váltak be, és már úgy tűnt, hogy ezek végleg megmaradnak az alap kutatásnak. Ekkor, a 80-as évek elején lépett fel a természetvédelem, mint megrendelő és felhasználó, és egyszerre csak a 90-es évek elejére e korábban elkészült munkáknak nagy becsülete lett. A térképezett területek jelentős része megváltozott, degradálódott azóta, vagy akár tönkre is ment (pl. Tapolcai-medence) és a mai botanikus-természetvédő generáció bizony hálás szívvel gondolhat az elődökre, akik ezeket a térképeket annak idején - gyakran elég keserves körülmények között - elkészítették.

A természetvédők számára a vegetációtérkép nemcsak azért fontos, hogy kiderüljön, hol vannak a "jó", védendő helyek. A természetvédelem egyik alapkérdése ma, hogy milyen kezelési módokkal lehet fenntartani, esetleg javítani az egyes biotópokat. Ehhez az időről-időre megismételt vegetációtérképezés elengedhetetlen, a régi térképek pedig ma kincset érnek. Magyarországon gyakorlatilag mindenhol gazdálkodnak. A gazdálkodásról általában lemondani nem lehet, megtalálható viszont az a kezelési mód, amely a természetvédelem és a gazda szempontjából optimumnak tekinthető. Ezzel kapcsolatban nagyon kevés a hazai tapasztalat, mindenképpen hosszú távú megfigyelésekre van szükség.

1994-től az új beruházásokhoz kötelező környezeti hatástanulmányok készítése. Ezeknek külön fejezete az élővilágvédelem. Ilyen hatástanulmányokhoz sok esetben a legcélszerűbb vegetációtérképet készíteni.

Mindezek az új igények arra vezettek, hogy ma ismét nagyobb számban készülnek hazánkban vegetációtérképek, de már nem a 20-30 évvel ezelőtti módszerekkel. Név szerint a nagyon fiatalon elhunyt LESS NÁNDORT említjük, aki a Bükk-hegység vegetációtérképezését folytatta a nagy elődök szellemében. De a huszas-harmincas éveikben járó botanikusok közül is sokan készítenek ma vegetációtérképeket.

Ezek a térképek mind az aktuális vegetációt ábrázolják. Korábban ZÓLYOMI BÁLINT elkészítette Magyarország potenciális vegetációtérképét 1 : 1 000 000 léptékben. Ennél részletesebb potenciális vegetációtérképezésre kevés kísérlet történt, talán a legjelentősebb közülük DEBRECZY ZSOLT publikálatlan munkája, aki a Balaton-felvidék potenciális növényzetét ábrázolta 1 : 25 000 léptékben.

### **A vegetációtérkép léptéke**

A vegetációtérkép készítésénél az egyik legfontosabb döntés a lépték megválasztása. Azt, hogy a lépték milyen legyen, gyakorlatilag mindig a konkrét feladat dönti el. A kiindulási alap célszerűen csaknem mindig az 1 : 10 000 EOTR vagy katonai térkép, ezen a tereptárgyak, erdőhatárok, szintvonalak, stb. olyan részletességűek, amely a munkához általában már jól megfelel. Ha nagyobb terület térképezése szükséges (pl. azért, hogy a "jó" területeket felderítsük és ezt ábrázoljuk), az 1 : 10 000 térképet érdemes 1 : 20 000-re kicsinyíteni. A 20 000-es térképen általában csak a nagyobb élőhelytípus kategóriák ábrázolhatók, de ez sok esetben elég is. Az OKTH-ban 1988-ban NÉMETH FERENC dolgozott ki egy 90 tételből álló élőhelytípus-listát, kifejezetten természetvédelmi célokra. Ebben olyan biotóp-kategóriák is szerepelnek (pl. felhagyott gyümölcsösök, fás legelő, arborétum, stb.), amelyről a klasszikus cönológia említést sem tesz. Ugyanakkor ezek természetvédelmi szempontból jellemzőek és fontosak.

Az 1 : 10 000 léptékű vegetációtérképet készíteni akkor érdemes, ha nagyobb, egybefüggő területet kell viszonylag részletesen térképezni. Az állami alaptérképek kicsinyítés-nagyítás nélkül átvehetők, de ennek a léptéknek az a hátránya, hogy mindaz, amit szeretnénk ábrázolni, sokszor már nem fér rá a térképre, a térkép zsúfolttá válik. Tapasztalataink szerint az 1 : 5000 léptékű vegetációtérkép az, amin már minden szükséges adat, határ, stb. jól ábrázolható. Készítettünk néhány 1 : 2500 léptékű térképlapot is, de a gyakorlatban ilyen kis léptékre többnyire már nincs szükség; a mi 2500-as lapjaink is nyugodtan visszakicsinyíthetők lennének 1 : 5000 léptékre.

Azt figyeltük meg, hogy a feladatok részben olyanok, hogy vagy az 1 : 20 000 léptékű vegetációtérkép feloldása már elégséges, vagy 10 000-esnél részletesebb térképre van szükség. Ezért többnyire 1 : 5000 léptékben dolgozunk, 10 000-esben csak akkor, ha a terület igen nagy.

### **Mit ábrázoljunk a vegetációtérképen ?**

A régebben készült vegetációtérképek többnyire csak a legfontosabb tereptárgyakat (betonutak, községhatár, vízfolyások) tüntették fel, vagy még azokat sem; tulajdonképpen az alaptérképre készített fedvények voltak. Mindez a terepen való használatukat nagyon korlátozza.

Mivel az alaptérképek ma már könnyen beszerezhetők és tartalmuk sem titkos, ezért a vegetációtérképre is igyekszünk minél több tájékoztató pontot minél sűrűbben fölvenni. Ezek földutak, magányos fák, kőhányások, árkok, kutak, stb., minden olyan, amelynek helye néhány évtizedig többé-kevésbé biztos. A készülő vegetációtérképre a szintvonalakat lehetőleg mindig átmásoljuk, ez teszi a térképet "élővé". A térképet mindig északra tájoljuk.

Saját gyakorlatunkban nem feltétlenül törekszünk arra, hogy a térképen a klasszikus cönológia által leírt társulásokat ábrázoljuk. Az esetek túlnyomó részében persze a homogénnek tekinthető vegetációs foltok a "soói" társulásokkal azonosíthatók, ilyenkor semmi gond nincs. Vannak viszont rendszeresen visszatérő típusok (pl. láprét-sztyeprét szegélyzónák, nádasodó vagy gyomosodó láprétek, xerotherm tölgyesek szegélyei, stb.), amelyek jól térképezhetők és fontosak is, de irodalmi említés alig található róluk. Ilyenkor igyekszünk a térképhez mellékelt szövegben ezekről a típusokról minél részletesebb leírást adni (fajkompozíció, domináns és konstans fajok, esetleg jellemzően itt előforduló ritka fajok, néha cönológiai felvételek is). Nem kell megijedni attól, ha egy, a terepen jól elkülöníthető növényzeti típust nem tudunk irodalmi adatokkal azonosítani. Ha alapos leírást adunk róla és valamilyen ideiglenes névvel ellátjuk, ez az azonosítás utólag is elvégezhető.

A részletes vegetációtérkép készítésénél úgy okoskodunk, hogy minden általunk észrevehető és jellemzőnek tartott növényzeti határt, vegetációs változást tegyünk föl a térképre. Ezt kiegészítjük a védett ill. az általunk valami okból fontosnak tartott fajok ponttérképével. Az így kiemelt fajok szubpopulációi is tovább megkülönböztethetők ("kicsi", ill. "nagy" szubpopuláció). A gyakorlatban a 100 egyed alatt ill. 100 egyed feletti szétválasztás vált be a legjobban. Az egyes fajokat számokkal jelöljük, a "kicsi" és "nagy" szubpopulációkat pedig pl. úgy, hogy a számok köré kört ill. hatszöget húzunk. Az 1 : 5000-es léptékű térképen mindezek már néhány (kb. 5-10) méteres pontossággal ábrázolhatók, ez pedig a gyakorlat számára többnyire elég.

### Hogyan készítjük a vegetációtérképet ?

Mindenekelőtt jó, ha van egy olyan **alaptérkép**ünk, amelyre a terepen már csak a növényzetet kell fölvenni. Az alaptérkép (vaktérkép) elkészítéséhez nagyon sok segítséget adhat a légifotó. Számos olyan - nekünk fontos - tereptárgy és egyéb információ látható a légifotón, amely a nyomtatott térképen nem szerepel (pl. földutak pontos helye, különböző korú erdőállományok, növényzeti határok, stb.). Hátránya a légifotónak, hogy a szélek felé haladva egyre inkább torzít, szemben a nyomtatott térkép ortografikusnak tekinthető vetületével.

A gyakorlatban úgy szoktunk eljárni, hogy a terepmunka megkezdése előtt a katonai térképet és a légifotót összerajzoljuk átvilágító asztalon, amelyre igyekszünk minden, a gyakorlati térképezésben fontosnak várható határt, tereptárgyat fölvenni. Mivel a légifotó és a nyomtatott térkép "nem stimmel",

ezért tologatással, részletenként kell a vaktérképet összehozni. Az alap természetesen az ortografikus nyomtatott térkép, és részletről részletre ehhez passzítjuk hozzá a légifotót. A kész vaktérképet általában 1 : 5000 léptékűre nagyítjuk több példányban, és ezzel megyünk ki a terepre dolgozni, ahol a terepadatokat ceruzával visszük föl a vaktérképre (a tinta nem javítható). Minden nap új lapot használunk, mert a korábbi ceruzás adatok elmázolódnak.

Tapasztalat, hogy minél jobban ismerünk egy területet, annál nehezebb térképezni. A **térképkészítés** mindig bizonyos elhanyagolásokkal jár és minél többet tudunk egy helyről, annál nehezebb eldönteni, milyen - nem igazán karakterisztikus - típusokat hagyjunk el. Vannak olyan területek, amelyek klasszikus társulástani alapokon szinte térképezhetetlenek. Ilyenek pl. a Turjánvidék nagyon finom láprét-sztyeprét átmenetei, ahol a klasszikus cönológia által ismert társulások sokkal kisebb területeken fordulnak elő, mint az ezeket összekötő, igen enyhe lejtésű térszíneken kifejlődő átmenetek. Ráadásul ezek évről-évre változnak is, és pl. szárazodás során elég hamar átalakulnak egymásba. Ugyanakkor ezek a foltok az év bizonyos szakában néhány domináns növény virágzásakor a terepen markánsan elkülönülnek. Az ilyen, társulás alatti átmeneti típusok jellemzésére a domináns és szubdomináns fajok számbavétele vált be. Ilyenkor tehát dominancia-típusokat térképezünk, a jelmagyarázatban egy provizórikus nevet és egy jellemző, domináns fajkompozíciót adunk meg. Természetesen ennyire részletes, társulás-szint alá menő térképezésre csak ritkán van szükség, de pl. hosszú távú monitoring vizsgálatok kiegészítőjeként számunkra ez tűnik a legjobbnak.

Az ilyen alaposabb munkákhoz az "állami" légifotó gyakran már nem elég; a képek többnyire túl rég készültek és feloldásuk sem elég jó. Ilyen esetben a térképezést "meg lehet támogatni" saját készítésű légifotókkal. Erre a legcélszerűbb a motoros sárkány, amelyről 50 m és 3000 m közti magasságból lehet fényképezni. Tapasztalataink szerint ilyen részletesebb térképezéshez a 250-400 m közötti magasság és az alapoptikával készített 6x6-os dia vált be legjobban. A diát nagyítógépbe helyezve rávetítjük az alaptérképre. Az alapdeszka megfelelő döntésével a kép torzítása - egy bizonyos határig - korrigálható. Szükség esetén a diáról fordítós papírra kiváló minőségű, nagy méretű nagyítás is készíthető. Sárkányos fényképezésnél a berázódás elkerülésére a kamerát kézben tartjuk, és rövid (legalább 1/500 sec) expozícióra van szükség. A kamera közel függőleges tartását sokat kell gyakorolni. Helikopterből fotózva (különösen, ha a fülke alja kivehető) kisebb torzítású képeket is készíthetünk, és a sorozatfotózás is könnyebb, de általában a helikopter bérlése sokkal drágább. Eseti légifotózásra még számos más módszer is kínálkozik (zsinóros sárkány, motoros paplanernyő, léggömb, rádióirányítású kis helikopter, stb.), de ezekről kevés tapasztalatunk van.

Azok a vegetációs típusok, amelyek szemmagasságból - pl. egy domináns növény virágzása alapján - igen jól elkülönülnek, a levegőből egész másképp látszanak. Itt a határokat és színeket - gyepes növényzetnél - alapvetően

nem a virágok, hanem a füvek és sások színe, ill. a kilátszó talaj határozzák meg. Ezek elsősorban a nedvességviszonyoktól függenek.

Úgy az "állami" (fekete-fehér és hamisszínes infra), mint a "saját" légifotók értelmezése elég nehéz. Sokszor láthatunk a légifényképen olyan struktúrákat, amelyek bejáráskor a növényzetben nem ismerhetők fel, más esetekben pedig a légifotó nyilvánvaló vegetációs különbségeket "nem lát meg". Ha van légifényképünk, ezt mindig visszük magunkkal a terepi munkához, és a képen látható struktúrákat, határokat igyekszünk vegetációs típusoknak megfeleltetni.

Ha valamilyen típus határvonalai egyáltalán nem látszanak a fényképen, és ennek térképre vitele számunkra fontos, akkor folyamodunk hagyományos térképező módszerekhez. Erre a célra legjobb a távcsöves vonalzó, amelyet a térképészek ősidők óta alkalmaznak. Ennek lényege egy széles vonalzóra szerelt, le-fel billenthető távcső, amelyben (az okulár elé beépítve) két fonálkereszt látható. A gyári készítésű műszereknél a két fonálkereszt úgy van beállítva, hogy a két jel között a figuránslécből mindig annyi centiméter látszik, ahány méterre a figuránsléc van.

Ilyen "műszert" magunk is könnyen készíthetünk, ha van egy - lehetőleg monokuláris - távcsövünk. Egy kis rajztáblára, amelynek szélére vonalzót ragasztottunk, le-fel billenthetően szereljük föl távcsövünket, a kiszertelt okulár elé két helyen finoman megkarcolt átlátszó filmet építünk be, vagy vékonyra húzott technokol rapid szalát rögzítünk úgy, hogy a szálak az okulárban élesen látszódnak. Az persze nem várható, hogy a két osztás között pontosan méterenként 1 cm látszódjon a figuránslécből; a "műszert" kalibrálni kell, mérőszalag segítségével. Az így nyert kalibrációs együtthatóval a terepen a figuránslécről leolvasott cm-eket zseb-kalkulátorral megszorozzuk, ennyi méterre áll a figuráns.

A gyakorlatban úgy járunk el, hogy egy állványra szerelt rajzasztalt ill. a rajta lévő papírt betájoljuk, és erre helyezzük a távcsöves vonalzót. Amikor a távcsövel "ráállunk" a figuránslécre, a vonalzó iránya a helyes irányt adja, és az ismert távolság most a térképen lemetszhető. (Mivel keresés közben a "műszert" a saját pontunkra állítani nehézkes, a lemetszést egy beépített párhuzamvonalzó segítheti.) Tehát minden egyes pontra való fölálláskor visszamérünk az előző pontra (itt egy leszúrt karót hagyunk), és a készülő térképet ill. a rajztáblát ennek segítségével forgatjuk helyes irányba. Új pontra való fölálláskor a táblát nagyjából vízszintbe kell állítani, ezt szelencés libella segítségével végezzük.

Ez a térképezés primitív, viszont más módszerekhez képest gyors. Drága és nehéz műszer helyett saját készítésű és könnyű szerkezet is megteszi (állványnak egy erősebb fényképezőállvány is jó). Tapasztalatunk szerint az ilyen térképezés hibája km-enként 2-4 m, ami a topográfiai térképek készítésénél megengedhetetlen, de vegetációtérképezéshez bőven jó. (Mi mindig az ortografikus topográfiai térképen "belül" mozgunk, azt részletezzük tovább, így a hibánk nem halmozódik.)

Ez a fajta térképezés akkor válik szükségessé, ha a légifotón fontos vegetációs határok nem látszanak jól, vagy olyan tereptárgyakat kell bemérni,

amelyek a légifotón ill. a katonai térképen még nem szerepelnek (új árkok, utak, stb.). Ehhez legalább két ember kell, és mindig a nagyobb tereptapasztalattal rendelkező legyen a figuráns; a műszer kezelésébe egy nap alatt bele lehet tanulni, de a finomabb vegetációs határok felismerésébe nem.

Némi továbbfejlesztéssel a "műszerrel" egyszerűbb szintezési feladatok is megoldhatók, erre elsősorban sík területek (pl. lápok) esetében lehet szükség.

Természetesen két-három pont bemérése a terepen "lelépéssel" is történhet, ezért a műszert az ember nem állítja föl.

A vaktérképekre tehát fölkerülnek az általunk elkülöníthetőnek tekinthető vegetációs foltok, fontosnak tartott fajok szubpopulációi; a jegyzőkönyvbe szükség esetén fajlisták, leírások, egyéb megfigyelések, esetleg cönológiai felvételek, azok helyének pontos leírása. Ezen túl a terepmunka során elég sok dokumentumfotót készítünk, ezek pontos helyét és irányát a vaktérképen mindig berajzoljuk. Néhány kitüntetett helyen érdemes panorámafelvételt is készíteni. Ilyenkor a horizontot a képkereső közepére vesszük, és 120-180<sup>o</sup>-os, vagy akár 360<sup>o</sup>-os szögben is a területet körbefényképezzük. A papírképek később "összevághatók"; egy ilyen jól sikerült panorámakép nagyon érdekes és 20-30 év múlva egy esetleges felhasználó számára igen informatív lehet.

A kész terepadatokkal nekilátunk a vegetációtérkép **megrajzolásának** - a sok terepi firkából kihámozni a "jó" térképet gyakran napokba telik. Itt újra szükség van a légifotóra és az átvilágító asztalra. Amikor megvannak a vegetációs határok, a védett ill. jó fajokat jelző számokat felragasztjuk a térképre. (Általában ilyenkor szokott kiderülni, hogy bizonyos dolgokat a terepen kifelejtettünk - de ha a térképet véglegesnek is érezzük, ajánlatos ebben a fázisban újra kimenni és még egy-két ellenőrző bejárást végezni.) Jó térkép készítéséhez a növényzetet legalább egy teljes vegetációs perióduson keresztül látni kell, de április-májusban és augusztus-szeptemberben mindenképpen.

Ezek után kerül sor a térkép **színezésére**, amelyet mi Ecolin festékekkel végzünk, ezt a festéket nagy felületek foltmentes festésére találták ki. A festéshez feltétlenül jó ecset kell és elég sok gyakorlás, mert egyes színek ebből a festékből is könnyen foltosodnak. Ajánlatos minden egyes "kalickát" előzetesen tiszta vízzel kifesteni pontosan a határokig, így a festék a már átítatódott papíron viszonylag könnyen elszéleszthető. Minden eddigi fázisból több fekete-fehér másolatot is készítettünk és ezeket gondosan eltesszük - az egyes fázisok később jól felhasználhatók pl. más jellegű térképek céljaira. Ha a félig kész színes térképen valamit elrontunk, egy másik példányon a megfelelő foltot újra szépen kifestjük, kivágjuk és az eredetire felragasztjuk.

A legvégén kerülnek fel a térképre a szintvonalak, ezt piros tussal, csőtollal szoktuk fölrajzolni átvilágító asztalon.

Az utolsó fekete-fehér fázis készítésekor már a térkép jelmagyarázatát is elkészítjük, ti. a jelmagyarázaton is festeni kell.

A térkép készítésének fázisai tehát: katonai ill. EOTR-térkép, légifotó -- saját rajzolású vaktérkép -- terepi térkép -- vegetációs határok térképe -- erre

fontosabb fajok ponttérképe -- erre jelmagyarázat -- vegetáció színezése -- szintvonalak.

Sok gondot okoz a színkód megválasztása. A végső térképek - mivel csak néhány példányban készülnek el - színes másológépen lesznek sokszorosítva. Bármennyire meglepő, a színes másológép legfőljebb 20 jól elkülöníthető színt "lát" és számos, az eredetin teljesen eltérő színárnyalatot a másolaton egybemos. Ezért az általunk használt összes festékről négy különböző koncentrációban tesztlapot készítettünk, amelyről időnként másolatokat készítettünk, így a tesztábra segítségével ki tudjuk válogatni az adott térképhez felhasználandó színeket (az, hogy mit lát a másológép, az függ a típusától, és a "hangulatától" is).

Az az elképzelés, hogy a növényzetre országosan egységes színkódot vezessünk be, teljesen irreális, mivel legalább 300 szín kellene, ez pedig még nyomdai úton, vagy számítógépes színes nyomtató használatával sem érhető el. Gyakorlatunkban a kék színt a vizek jelzésére használjuk, a lilát pedig a gyomvegetáció ábrázolására (általában természetvédelmi célú térképeinken a gyomvegetáció minőségét nemigen szoktuk részletezni, így egy szín elég). Erdős vegetáció jelzésére a zöld árnyalatait, és ha ez nem elég, a barnát használjuk, gyepekhez pedig a sárgát-narancssárgát-pirosat, és pedig lehetőleg úgy, hogy a sárga az üdébb, a piros a szárazabb gyeptípusokat jelölje. Lakott területek, roncsolt felszínek jelzésére a szürkét használjuk, de ezzel vigyázni kell, mert könnyen foltosodik.

Ha mindezek a színek és árnyalatok nem elegendők, lehet "aljelzéseket" is alkalmazni, pl. fehér és/vagy fekete apró karikák, szaggatott vonalkázás, keresztek, stb.. A fekete pontozást konzekvensen a degradáció mértékének ábrázolására használjuk; a pontozás annál sűrűbb, minél degradáltabbnak vélünk egy területet.

Bármiféle térképkészítés legfontosabb alapszabálya, hogy a térkép legyen önmagában értelmes. Ezért pl. nem engedhető meg, hogy a térkép jelmagyarázata, vagy minden olyan hivatkozás, ami a térképre vonatkozik, más lapra kerüljön, mert az előbb-utóbb elkallódik.

Mindezekon túl még néhány olyan információt is feltehetünk a térképre, amelyet az adott pillanatban fontosnak tartunk, pl. a növényzet esetleges leégésének határai, feltúrás, legeltetés határa, stb..

A térképet mindig kiegészíti egy dolgozat a szöveges leírással, értékeléssel. Ennek végére a terepen készített dokumentum képekből kiválogatjuk a legjellemzőbbeket és a vegetációtérkép fekete-fehér fázisán bejelöljük a képek készítésének helyét és irányát, természetesen külön jelmagyarázattal. (Saját magunknak pedig az összes képről készül egy ilyen térkép, amelyet az összes képpel együtt gondosan elteszünk.)

### Származtatott térképek

Sok esetben, különösen ha a térkép külső, nem botanikus szakemberekből álló megrendelő számára készül, érdemes a vegetációtérkép alapján egy "jóság" térképet készíteni. Ez elsősorban a degradáltságot veszi figyelembe, amelyre még 1989-ben NÉMETH FERENC-cel együtt dolgoztunk ki - kifejezetten ilyen felmérések (ill. a Természetvédelmi Információs Rendszer) számára - egy 5-ös skálájú kritériumrendszert (ld. **1. sz. táblázat**). A degradáltság mellett számít még a fajgazdagság és a terület "unicitása", egyedi volta. Egy teljesen degradált terület is lehet kivételes esetben rendkívül értékes, ilyenek pl. a homokbányákban felnövő orchidea-állományok, telepített fenyveseket kolonizáló páfrányok. Némi gyakorlattal elég könnyű megérezni, mit tekintünk 2, vagy 4, stb. értékűnek. Kívülálló számára, aki a vegetációtérképpel nem sokat tud kezdeni, egy ilyen származtatott térkép a döntéshozásban igen sokat tud segíteni.

A vegetációtérkép és a "jóság" térkép együtt lehet alapja természetvédelmi terveknek, általános és részletes rendezési terveknek, élőhely-rekonstrukciónak, bányarekultivációs terveknek, környezeti hatásvizsgálatoknak. Ez utóbbiaknál hasznos lehet, ha az aktuális vegetációtérkép mellé a potenciális vegetációtérkép is elkészül.

### Még néhány megjegyzés

Más - részben alap kutatás jellegű - botanikai vizsgálatok során is szükség lehet vegetációtérképre. Ezek közül itt csak az egyre "divatosabbá" váló monitoring vizsgálatokat emeljük ki. Az ilyen vizsgálatok során a növényzet hosszú távú változásait különféle finomságú ill. feloldóképességű módszerekkel igyekszünk detektálni, ezek közül a legdurvább az ismételt vegetációtérképezés.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódva jegyezzük meg, hogy ha bármiféle munka során cönológiai felvételt (kvadráttal, transzektrel, lineával, stb.) készítünk, ennek helyét nagyon érdemes a lehető legpontosabban, maradandóan rögzíteni. Korábban számtalan cönológiai felvétel készült, de ezek ma már teljesen visszakereshetetlenek, és ma sokkal okosabbak lehetnének, ha a régi kvadrátokat újra föl tudnánk venni. Sok helyen a kvadrátok sarkában fémlemez ásnak el, és ezt később magnetométerrel keresik vissza. Primitív, ám jó megoldásként a kvadrátok sarkába (ill. attól kifelé, 1 m-re) ásott 20-20 cm-es gödör is megteszi. A gödör nyoma legalább 8-10 évig megmarad, de kb. 3 évenként érdemes karbantartani. Tapasztalatunk szerint a terepen minden más egyéb jelzést ellopnak.

Annak eldöntése, hogy milyen növényzeti típusokat állapítsunk meg, ebből mit tegyünk a térképre és ezek határai hol is vannak, bizonyos "bátorság" szükséges. Kezdetben gyakran fél az ember, hogy a térkép hibás lesz. Néhány térkép elkészítése után már jól lehet tudni, hogy a térkép tényleg hibás lesz, csak



Értékszám	Kritérium	Példa
1	A természetes állapot teljesen leromlott, az eredeti vegetáció nem ismerhető fel, gyakorlatilag csak gyomok és jellegtelen fajok fordulnak elő.	Szántók, intenzív erdészeti és gyümölcskultúrák, bányaudvarok, meddőhányók, vizek betonparttal, stb.
2	A természetes állapot erősen leromlott, az eredeti társulás csak nyomokban van meg, domináns elemei szórványosan, nem jellemző arányban fordulnak elő, tömegesek a gyomjellegű növények.	Intenzív gyepek kultúrák, fenyérfüves, csillagpázsitos legelők, szántó vagy gyepek helyére telepített erdők, vizek mesterséges mederrel, stb.
3	A természetes állapot közepesen romlott le, az eredeti vegetáció elemei megfelelő arányban vannak jelen, de színező elemek alig fordulnak elő, jelentős a gyomok és jellegtelen fajok aránya.	Túlhasznált legelők, intenzív turizmus által érintett területek, stb.
4	Az állapot természetközeli, az emberi beavatkozás nem jelentős, a fajszám a társulásra jellemző maximum közelében van, a színező elemek aránya jelentős, a gyomok és jellegtelen fajok aránya nem jelentős.	Erdészeti kezelés alatt álló öreg erdők, természetes parti övezettel rendelkező vizek, régebben felhagyott gyümölcsösök, stb.
5	Az állapot természetes ill. annak tekinthető, a színező elemek (zömök védett faj) aránya kiemelkedő, köztük reliktum jellegű ritkaságok is, gyomnak minősülő fajok alig.	Őserdők, őslápok, meredek, hasznosítatlan sziklagyepek, tőzegmohás lápok szép lápi flórával, fajgazdag hegyi kaszálórétek, stb.

**1. sz. táblázat** - Természetvédelmi érték kategóriák botanikai értékek alapján.

az nem mindegy, hogy ezek a hibák mekkorák. A hiba tűréshatárának becslésénél egy későbbi felhasználó szemszögéből kell kiindulni. Ha van mondjuk egy 20 m átmérőjű, jól elkülönülő, nagyjából kör alakú növényzeti típusunk, ez az 1 : 5000 léptékű térképen 4 mm átmérőjű kör lesz. Legjobb esetben is fél mm pontossággal tudunk rajzolni (a profi térképészek ennél jóval pontosabbak); ez megfelel 2-3 m-es hibának. Egy, mondjuk 10 év múlva jelentkező felhasználó, aki azt akarja kimutatni, hogy mit változott a növényzet, akkor fog érdemi változást tapasztalni, ha ennek a korábban 20 m-es körnek az átmérője legalább 6-8 m-t változott (ti. 2-3 m-es hibája neki is lesz). Ha tehát azt akarjuk, hogy ennél kisebb határ-eltolódásokat tudjunk kimutatni, más léptéket, vagy más módszert kell választani (pl. transzettek regisztrálását). Azt mondhatjuk, hogy 1 km<sup>2</sup>-en belül 4-5 m-es hiba minden további nélkül megengedhető, sőt, még ennél nagyobb is, ha a tévedés mértékét a térkép szélén föltüntetjük.

A térképezett területen található védett és "jó" fajok maradéktalan föllelése csaknem lehetetlen, még akkor is, ha a térképezéshez egy teljes szezon áll rendelkezésünkre. Tételezzük föl, hogy 1 km<sup>2</sup> nagyságú lápréten 30 védett faj van, különféle egyedszámokkal. Az első egynapos bejáráson megtalálunk ebből 12-15-öt, ha minden évszakban 2-3 nap terepmunkát végzünk, akkor kb. 25-öt, de mind a 30-at, talán még 10 év alatt sem. Ezért egy térképet (ill. felmérést) jónak tekinthetünk akkor, ha a védett fajok 80-90 %-át említi (természetesen egy konkrét munka során a 100 %-ot nagyon nehéz megbecsülni).

A térkép pontossága/hibája és a ráfordított munkaidő között létezik egy optimum. Csak némi gyakorlat után lehet megérezni, hogy egy adott térképre optimálisan mennyi időt "érdemes" fordítani. A hibától félni nem kell, inkább az a fontos, hogy mi tudjuk, hogy a térkép hiányosságai hol vannak. Egy felhasználó, ha a térkép túrhetően jó, ezeket nem venné észre; természetesen azért ezeket igyekszünk leírni a térképhez mellékelte dolgozatban. Baj akkor van, ha térképünk hibáira mások figyelmeztetnek bennünket.

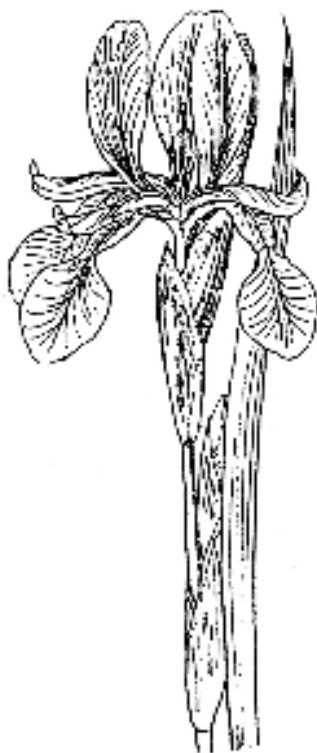
### **Kitekintés**

Mi egyelőre a térképeinket kézzel rajzoljuk. Viszonylag elérhető áron léteznek olyan szoftverek, amelyek segítségével a rajzolás jelentősen gyorsítható, de ezek használata évi 4-5 térkép esetén még nem térül meg. A jövő mindenképpen a számítógépé, de a mainál olcsóbb, hatékonyabb és könnyebben kezelhető programokra 1-2 évig még érdemes várni. A terepmunka is egyszerűsödni fog, intézetek számára már most elérhető áron igénybe vehető az a műholdas geográfiai helymeghatározó rendszer, amely a kézben hordozható műszer helyét 10 m-es pontossággal jelzi. (Ugyanez 1 m-es pontossággal is létezik, de ez drága, és csak a katonák használhatják.)

Nem automatizálható viszont az a tereptapasztalat, ami a vegetációs határok elkülönítését, értékelését, végső soron az igazi szakmai munkát jelenti.

A térképezés könnyebbedni fog, de tapasztalt terepbotanikusokra mindig szükség lesz.

Nagyon kívánatos állapot lenne, ha most az ország teljes - arra érdemes - területéről lenne elég részletes, mondjuk 1 : 5000 léptékű vegetációtérképünk, a védett fajok feltüntetésével. Érdemes belegondolni, hogy egyáltalán ennek elkészítése reális-e. Megítélésünk szerint ez nagyjából a lehetséges-lehetetlen határán fekszik. Ha feltételezzük, hogy az ország területének kb. 10 %-a érdemes részletes térképezésre, és 1 szakember évente átlagosan 10 km<sup>2</sup>-t tud feltérképezni, akkor 100 szakembernek a teljes munka 10 évig tartana. Ennek költsége mai árakon kb. 1 - 1,5 milliárd forint, évente tehát nem sokkal több, mint 100 millió Ft. Olyan terepbotanikus, aki jó vegetációtérképeket tud készíteni, becslésünk szerint kb. 60-80 van az országban, a fiatalok betanításával a 100-as létszám elérhető. A költség csak első pillanatban tűnik nagyoknak, ennek sokszorosa forog pl. a fekete gazdaságban. Más kérdés, hogy olyan térképező mozgalom, mint amilyen volt a "soói" időkben, ma már sokkal nehezebben szervezhető. Az bizonyos, hogy egy ilyen országos felmérés 20 évnél nem tarthat tovább, mert akkor már a korábbi térképek revízióját kell elkezdni.



*Iris spuria* L.

## ÖKOLÓGIAI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI JELZŐSZÁMOK A VEGETÁCIÓ ÉRTÉKELESÉBEN

BARTHA DÉNES

*Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron*

### Bevezetés

Habár az élővilágban a diszkrét csoportosulások helyett inkább az átmenetek jellemzőek, kategóriák és típusok felállításával már régóta próbálkoznak. Néhány fontosabb kategóriát - tudományterületi bontásban, megalkotójával együtt - az **1. táblázat** mutat be.

<i>szerző</i>	<i>kategória</i>	<i>tudományterület</i>
LINNÉ (1753)	fajok	rendszertan
HUMBOLDT (1805)	formációk	társulástan
RAUNKIAER (1907)	életformák	
SOÓ - MÁTHÉ (1933-40)	flóraelemek	
SOÓ (1971)	cönotaxonok	
IVERSEN (1936)	sótűrés mutatók	ökológia
ELLENBERG (1950-52)	ökológiai jelzőszámok	
ZÓLYOMI (1967)	TWR mutatók	
NÉMETH (s.a.)	vörös lista kódolása	konzervációbiológia
SIMON (1988)	természetvédelmi kategóriák	
BORHIDI (1991-93)	szociális magatartás típusok	

**1. táblázat** - A növényvilágban felállított néhány fontosabb kategória.

Itt az ökológiához és a konzervációbiológiához kapcsolható jelzőszámokról, mutatókról lesz szó. Fontos megjegyezni, hogy ezek nem általános érvényűek, általában csak arra a területre igazak, amelyre kidolgozták őket. Részletes értékelésbe, elemzésbe helyhiány miatt nem bocsátkozhatunk, tulajdonképpen csak az egyes ökológiai és természetvédelmi mutatók skálázását és értelmezését tudjuk itt közreadni.

### Ökocsoportok

Az egykori NDK-ban PASSARGE és HOFMANN (1964), hazánkban pedig CSAPODY és társai (1962a,b) dolgoztak ki növényfajoknál ökocsoportokat. Egy ökocsoportba sorozták ELLENBERG után mindazon növényfajokat, amelyek ökológiai konstitúciója, azaz a legfontosabb termőhelyi

tényezőkhöz fűződő kapcsolatai megközelítőleg megegyeznek. Nálunk 640 erdei növényfajt 47 csoportba osztottak, a rendezés elsősorban a vízigény, illetve a montanitás és a talajkémhatás alapján történt. A vágásnövényeknek és ubiquistáknak külön három csoportot állítottak fel.

### Ökológiai jelzőszámok

Először IVERSEN (1936) használt relatív értékszámokat a tengerparti növények sótűrésének jellemzésére egy három fokozatú skála segítségével. Később ELLENBERG (1950, 1952) számos szántóföldi gyom és réti növényfaj ökológiai viselkedésére dolgozott ki több ökológiai faktorra nézve értékszámokat, melyek segítségével társulásokra vonatkozó számításokat is végzett. ELLENBERG (1974, 1992) saját rendszerét továbbfejlesztette, mutatói és skálája a hazai botanikába is bevonult. Nálunk ZÓLYOMI BÁLINT és munkatársai (1967) dolgoztak ki először 1400 fajra TWR - számokat, melyet később KÁRPÁTI ISTVÁN és munkatársai (1968, 1978) ruderalis gyomnövényekre, valamint vízi, vízközeli növényekre vonatkozó adatokkal egészítettek ki. SOÓ REZSŐ (1964, 1980) valamennyi hazai őshonos száras növényfajra adott TFRN - mutatószámokat, melyeket - a korábbiakkal szemben - ötfokozatú skálán tüntetett fel. Napjainkban SIMON TIBOR és munkatársai (1992) módosítva és kiegészítve adták közre a ZÓLYOMI-féle listát, BORHIDI ATTILA (1993) pedig ELLENBERG rendszerét átvéve több, mint 2500 hazai taxonra dolgozott ki ökológiai jelzőszámokat. E mutatók alkalmazására ZÓLYOMI (1964), ZÓLYOMI - PRÉCSÉNYI (1964) munkáiban találunk példát.

Az ökológiai értékszámok nem a fajok fiziológiai igényét tükrözik, hanem a különböző termőhelyeken folyó versenyben kialakult ökológiai magatartásukat jellemzik. A tényleges fiziológiai igényeket csak tenyészedenyes vagy tiszta kultúrában végzett kísérletsorozatok után lehetne megadni, melyek az illető faj fiziológiai optimumát határoznák csak meg. Az ökológiai értékszámok megmutatják, hogy egy bizonyos ökológiai faktor szempontjából kialakított relatív termőhelyi sorrendben az adott faj egyedei mely tartományban fordulnak elő a legnagyobb statisztikai valószínűséggel. Ezen mutatók megállapítása rendszerint konkrét mérések hiányában is elvégezhető, a skálázás tulajdonképpen a növénycönológiai felvételek és vegetációtérképezés tapasztalataira alapul. A felállított termőhelyi faktorok skáláinál a szélső értékeket mutató fajok termőhelyi szórása kisebb, míg a középső értékeknél nagyobb, így a mutatók itt jobban torzítanak. Fentiek miatt az ökológiai jelzőszámokat nem konkrét ökológiai jellemzésekre, hanem inkább összehasonlításokra lehet ajánlani.

Az alábbiakban az említett szerzők ökológiai jelzőszámait, skálázását, a fokozatok értelmezését mutatjuk be, kiegészítve néhány más szerzőnél alkalmazott egyéb faktor jellemzésével.

**ELLENBERG-féle (1992) L,T,K,F,R,N,S-mutatók**A. L-értékek (Lichtzahl)

- 1 = kimondottan árnytűrő fajok (többnyire 1% rel. megvilágítás alatt élnek)
- 2 = 1-3
- 3 = árnytűrő fajok (többnyire 5% rel. megvilágítás alatt élnek)
- 4 = 3-5
- 5 = félárnnytűrő fajok (csak kivételesen élnek teljes fényben, többnyire 10 % rel. megvilágítás fölött)
- 6 = 5-7 (ritkán 20 % alatt)
- 7 = mérsékelten árnytűrő fajok (többnyire teljes megvilágításban, de 30 % fölött)
- 8 = fényigényes fajok (csak kivételesen 40 % rel. megvilágítás alatt)
- 9 = kimondottan fényigényes fajok (teljes fényben, 50 % rel. megvilágítás alatt nem élnek)

B. T-értékek (Temperaturzahl)

- 1 = hidegigényes fajok (csak magashegységekben, az alpin és nivális övben)
- 2 = 1-3 (alpesi fajok)
- 3 = hidegtűrő fajok (többnyire a szubalpin övben)
- 4 = 3-5 (többnyire montán fajok)
- 5 = mérsékelt hőigényű fajok (többnyire a szubmontán övben)
- 6 = 5-7 (planicien és kollin fajok)
- 7 = melegigényes fajok (Közép-Európa északi részén csak meleg termőhelyeken)
- 8 = 7-9 (többnyire szubmediterrán súlyponttal)
- 9 = kimondottan melegigényes (a Mediterraneumból csak a Felső-Rajna vidék legmelegebb pontjaira húzódik fel)

C. K-értékek (Kontinentalitätszahl)

- 1 = euóceánikus (Közép-Európában kevés előfordulással)
- 2 = óceánikus (Nyugat-Európa és Közép-Európa nyugati felében súlypontos)
- 3 = 2-4 (nagyobbrészt közép-európai)
- 4 = szubóceánikus (közép-európai súlyponttal, Kelet-Európába is átnyúlik)
- 5 = intermedier (gyengén szubóceánikustól a gyengén szubkontinentálisig)
- 6 = szubkontinentális (Közép-Európa keleti és Kelet-Európa nyugati felében súlypontos)
- 7 = 6-8
- 8 = kontinentális (Kelet-Európából Közép-Európába csak néhány helyen nyúlik át)
- 9 = eukontinentális (Közép-Európa nyugati felében hiányzik, keleti felében ritka)

D. F-értékek (Feuchtezahl)

- |                                  |                                    |
|----------------------------------|------------------------------------|
| 1 = szélsőségesen szárazságtűrők | 7 = nedvességigényesek             |
| 2 = 1-3                          | 8 = 7-9                            |
| 3 = szárazságtűrők               | 9 = vízigényesek                   |
| 4 = 3-5                          | 10 = változó vízállást jelzők      |
| 5 = üde termőhelyet jelzők       | 11 = vízi növények (emers)         |
| 6 = 5-7                          | 12 = víz alatti növények (submers) |
- = előntésjelzők  
~ = váltakozó vízgazdálkodás

E. R-értékek (Reaktionszahl)

- 1 = erősen savanyúságjelzők (már gyengén savanyú talajon sem fordulnak elő)
- 2 = 1-3
- 3 = savanyúságjelzők (súlypontosan savanyú, kivételesen semleges talajokon)
- 4 = 3-5
- 5 = mérsékelt savanyúságjelzők (erősen savanyú, illetve semleges és meszes talajon ritkán)
- 6 = 5-7
- 7 = gyengén savanyú - gyengén bázikus termőhelyet jelzők (erősen savanyú termőhelyen sohasem)
- 8 = 7-9 (többnyire mészelzők)
- 9 = mészelzők (mészben gazdag talajokon)

F. N-értékek (Stickstoffzahl, Nährstoffzahl)

- 1 = N-szegény termőhelyet jelzők
- 2 = 1-3
- 3 = N-szegény termőhelyen gyakrabban, mint mérsékelt N-ellátottságú helyeken
- 4 = 3-5
- 5 = mérsékelt N-ellátottságú helyeket jelzők
- 6 = 5-7
- 7 = N-ben gazdag termőhelyeken gyakrabban, mint mérsékelt N-ellátottságú helyeken
- 8 = kimondottan N-jelzők
- 9 = csak N-ben gazdag termőhelyeken fellépők (állattartó telepek, szennyezések)

G. S-értékek (Salzzahl)

- 0 = nem sótűrők
- 1 = sótűrők (0-0,1 % Cl<sup>-</sup>)
- 2 = oligohalin fajok (0,05-0,3 % Cl<sup>-</sup>)
- 3 = β-mezohalin fajok (0,3-0,5 % Cl<sup>-</sup>)
- 4 = α/β-mezohalin fajok (0,5-0,7 % Cl<sup>-</sup>)
- 5 = α-mezohalin fajok (0,7-0,9 % Cl<sup>-</sup>)

- 6 =  $\alpha$ -mezohalin/polyhalin fajok (0,9-1,2 % Cl<sup>-</sup>)  
 7 = polyhalin fajok (1,2-1,6 % Cl<sup>-</sup>)  
 8 = euhalin fajok (1,6-2,3 % Cl<sup>-</sup>)  
 9 = hypersalin fajok (>2,3 % Cl<sup>-</sup>)

#### H. Nehézfém-tűrés

- b = mérsékelten nehézfém-tűrő  
 B = kimondottan nehézfém-tűrő

#### **ZÓLYOMI-féle (1967) T,W,R-mutatók\***

##### A. T-értékek (hőklíma, hőháztartás)

- |                  |                                       |
|------------------|---------------------------------------|
| 0 = nem jellemző | 4 = tű- és lomblevelű elegyes erdők   |
| 1 = tundra       | 5 = lomberdő                          |
| 2 = erdős tundra | 6 = szubmediterrán lomberdő           |
| 3 = tajga        | 7 = mediterrán, atlanti örökzöld erdő |
| a = atlantikus   | k = kontinentális                     |

##### B. W-értékek (vízháztartás)

- |                        |                        |
|------------------------|------------------------|
| 0 = extrém száraz      | 6 = mérsékelten nedves |
| 1 = igen száraz        | 7 = nedves             |
| 2 = száraz             | 8 = mérsékelten vizes  |
| 3 = mérsékelten száraz | 9 = vizes              |
| 4 = mérsékelten üde    | 10 = igen vizes        |
| 5 = üde                | 11 = vízi              |

##### C. R-értékek (talajreakció)

- |                     |                     |
|---------------------|---------------------|
| 1 = savanyú         | 4 = enyhén meszes   |
| 2 = gyengén savanyú | 5 = meszes, bázikus |
| 3 = közel semleges  | 0 = nem jellemző    |

#### **SOÓ-féle (1964, 1980) T,F,R,N-mutatók**

##### A. T-értékek

- 1 = termofób fajok  
 2 =  
 3 =  
 4 =  
 5 = termofil fajok

\* Megj.: Simon et al. (1992) ugyanezt a kategorizálást alkalmazza.



B. F-értékek

- 1 = igen száraz termőhelyen élő, nedvességgel szemben érzékeny (perxerofil) fajok  
 2 = száraz, időnként átnedvesedő talajokon élő (xerofil) fajok  
 3 = friss, azaz sem túl kiszáradó, sem túl átnedvesedő talajokon élő (mezofil) fajok  
 4 = nyirkos termőhelyen élő, hosszabb szárazságot nem tűrő, átnedvesedéssel szemben nem érzékeny (higrofil) fajok  
 5 = nedves, nem kiszáradó talajon élő (perhigrofil-hidatofil) fajok  
 0 = a talaj víztartalmával szemben közömbös (indifferens) fajok  
 (7 = az időnként változó átnedvesedésű termőhelyek növényei - nem használja ezt az értéket)

C. R-értékek (talajreakció, illetve Ca-igény)

- 1 = abszolút mészkerülő, nagyon savanyú talajokon ( $\text{pH} \leq 3,0$ ) élő (acidofil) fajok  
 2 = mészkerülő, savanyú (ritkán semleges) talajokon ( $\text{pH} = 4,0-7,0$ ) élő (acidoklin) fajok  
 3 = inkább mészkerülő-semleges fajok, leginkább gyengén savanyú talajokon ( $\text{pH} = 5,0-7,5$ ) élnek (neutrofil fajok)  
 4 = semleges, gyengén savanyútól gyengén lúgos talajig ( $\text{pH} = 6,0-8,0$ ) élő (baziklin) fajok  
 5 = mészkedvelő, bázikus talajon ( $\text{pH} > 7,0$ ) termő (bazifil) fajok  
 0 = közömbös (indifferens) fajok

D. N-értékek

- 1 = trágyázatlan, N-ben szegény termőhelyeken élő (nitrofób) fajok  
 2 = inkább N-ben szegény, alig trágyázott termőhelyeken  
 3 = közepes N-igényű fajok  
 4 = inkább N-ben gazdag, jól trágyázott termőhelyeken  
 5 = csak N-ben gazdag, túltrágyázott termőhelyeken élő (nitrofil) fajok  
 0 = közömbös (indifferens) fajok

(E. a talaj Na-, illetve alkálisótartalma alapján)

- |                              |                               |
|------------------------------|-------------------------------|
| 1 = nem sótűrők              | 4 = III. o. szikesek növényei |
| 2 = I. o. szikesek növényei  | 5 = IV. o. szikesek növényei  |
| 3 = II. o. szikesek növényei | 0 = közömbösek                |

**BORHIDI-féle (1993) TB,WB,RB,NB,LB,CB,SB-mutatók**A. TB-értékek (relatív hőigény)

- 1 = szubnivális vagy szupraboreális öv  
 2 = alpesi, boreális vagy tundra öv  
 3 = szubalpin vagy szubboreális öv

- 4 = montán túlevelű erdők öve vagy tajga öv
- 5 = montán lomblevelű mezofil erdők öve
- 6 = szubmontán lomblevelű erdők öve
- 7 = termofil erdők és erdős-sztyepek öve
- 8 = szubmediterrán sibirjak és sztyep öv
- 9 = eumediterrán örökzöld övezet növényei

#### B. WB-értékek (relatív talajvíz, ill. talajnedvesség)

- 1 = erősen szárazságtűrő növények, gyakorta teljesen kiszáradó, vagy huzamosabb ideig száraz (sziklai, félsivatagi jellegű) termőhelyeken
- 2 = szárazságjelző növények, hosszú száraz periódusú termőhelyeken
- 3 = szárazságtűrő növények, alkalmilag üde termőhelyeken is előfordulnak
- 4 = félszáraz termőhelyek növényei
- 5 = félüde termőhelyek növényei
- 6 = üde termőhelyek növényei
- 7 = nedvességjelzők, súlypontosan a jól átszellőzött, nem vizenyős talajok növényei
- 8 = nedvességjelző, de rövid elárasztást is tűrő növények
- 9 = talajvízjelző növények, súlypontosan az átítatott, levegőszegény talajokon
- 10 = változó vízállású, rövid ideig kiszáradó termőhelyek vízi növényei
- 11 = vízben úszó, gyökerező vagy lebegő vízi szervezetek
- 12 = alámerült vízi növények

#### C. RB-értékek (talajreakció)

- 1 = erősen savanyúságjelző, kifejezetten kalcifób növények
- 2 = átmeneti csoport a 3-as felé
- 3 = savanyúságjelzők, súlypontosan a savanyú termőhelyeken, ritkán a semleges talajokon is előfordulnak
- 4 = mérsékelten savanyúságjelző növények
- 5 = gyengén savanyú talajok növényei
- 6 = neutrális talajok növényei, ill. széles tűrésű, indifferens fajok
- 7 = gyengén baziklin fajok, sosem fordulnak elő erősen savanyú biotópban
- 8 = mészkedvelő ill. bazifil fajok
- 9 = mész- ill. bázisjelző fajok, csak mészben gazdag talajokon fordulnak elő

#### D. NB-értékek (relatív nitrogénigény)

- 1 = steril, szélsőségesen tápanyagszegény termőhelyek növényei
- 2 = erősen tápanyagszegény termőhelyek növényei
- 3 = mérsékelten oligotróf termőhelyek növényei
- 4 = szubmezotróf termőhelyek növényei
- 5 = mezotróf termőhelyek növényei
- 6 = mérsékelten tápanyaggazdag termőhelyek növényei
- 7 = tápanyagban gazdag termőhelyek növényei
- 8 = trágyázott talajok N-jelző növényei
- 9 = túltrágyázott, hipertróf termőhelyek, romtalajok növényei

E. LB-értékek (relatív fényigény)

- 1 = mélyárnyék-növények, még 1 % rel. fény mellett fotoszintetizálnak
- 2 = erősen árnyéktűrő növények, fot. min. 1-5 % rel. fény között
- 3 = árnyéktűrő növények, fot. min. < 5 %, de világosabb helyen is megélnek
- 4 = árnyék-félsárnyéknövények, fot. min. 5-10 % között
- 5 = félsárnyéknövények, fot. min. > 10 %, teljes fénynél ritkák
- 6 = félsárnyék-félnapnövények, fot. min. 10-40 % rel. fény
- 7 = félnapnövények, többnyire teljes fényben élnek, de árnyéktűrők is
- 8 = napnövények, fot. min. > 40 %, csak kivételesen kevesebb
- 9 = teljes napnövények, fot. min. > 50 %, csak teljesen nyitott helyeken

F. CB-értékek (kontinentalitás)

- 1 = euóceánikus fajok, Közép-Európában ritkán, nálunk nem fordulnak elő
- 2 = óceánikus fajok, súlypontosan Nyugat-Európában és nyugati Közép-Európában
- 3 = óceánikus-szubóceánikus fajok, súlypontjuk Közép-Európában
- 4 = szubóceánikus fajok, súlypontjuk Közép-Európában, de keletre is kiterjed
- 5 = átmeneti típusok, gyengén szubóceáni és szubkontinentális jelleggel
- 6 = szubkontinentális fajok, súlypontjuk Közép-Európa és a vele határos kelet
- 7 = kontinentális-szubkontinentális fajok, súlypont Közép-Európa
- 8 = kontinentális fajok, keletről még éppen eljutnak Közép-Európába
- 9 = eukontinentális fajok, szibériai - kelet-európai súlyponttal, gyakorlatilag már nem jutnak el Közép-Európába

G. SB-értékek (sótűrés ill. sókedvelés)

- 0 = sókerülő fajok, sós vagy szikes talajon nem fordulnak elő
- 1 = gyengén sótűrő növények, főleg sóban szegény vagy sómentes talajokon, de alkalmilag enyhén sós talajokon is előfordulnak (0-0,1% Cl<sup>-</sup>)
- 2 = oligohalin, többnyire igen gyengén sós talajokon élő növények (0,05-0,3 % Cl<sup>-</sup>)
- 3 = β-mezohalin, többnyire gyengén sós talajokon élő növények (0,3-0,5 % Cl<sup>-</sup>)
- 4 = α-β-mezohalin növények, gyengétől mérsékelten sós talajokig (0,5-0,7 % Cl<sup>-</sup>)
- 5 = α-mezohalin növények, mérsékelten sós talajokon (0,7-0,9 % Cl<sup>-</sup>)
- 6 = α-mezohalin/polyhalin növények mérsékelten sóstól erősen sós talajokig (0,9-1,2 % Cl<sup>-</sup>)
- 7 = polyhalin növények, magas sótartalmú talajokon (1,2-1,6 % Cl<sup>-</sup>)
- 8 = euhalin növények, igen magas sótartalmú talajokon (1,6-2,3 % Cl<sup>-</sup>)
- 9 = hypersalin fajok, száraz időszakban extrém sós talajokon (> 2,3 % Cl<sup>-</sup>)

**LANDOLT-féle (1977) H,D-mutatók**A. H-értékek (Humuszahl)

- 1 = túlnyomórészt nyers, humusz nélküli talajon élő fajok
- 2 = kis humusztartalmú talajokon élő, tőzegtalajokat kerülő fajok

- 3 = közepes, nagyjából mull humusztartalmú talajokon, csak ritkán nyers- vagy tőzegtalajokon élő fajok
- 4 = elsősorban humuszban gazdag talajokon élő fajok, de a gyökerek egy része behatol az ásványi rétegbe
- 5 = csak a humuszos talajban találjuk a gyökereket, az ásványi talajrészeket kerüljük, nyershumusz vagy tőzegjelzők
- x = nyers- és humusztalajokon is élő fajok

#### B. D-értékek (Dispersitätszahl)

- 1 = főként sziklán, sziklás helyeken és falakon élő fajok
- 2 = főként durva törmeléken vagy kavicsos (> 2 mm) élő fajok
- 3 = főként finom törmeléken vagy homokon (0,05-2 mm) élő fajok
- 4 = főként törmelékiszegény, finom homok vagy vályog (0,002-0,05 mm) talajokon élő fajok
- 5 = főként agyagos vagy tőzezes (< 0,002 mm) talajokon élő fajok
- x = sziklás és tőzezes vagy agyagos talajon is élő fajok

#### **KÁRPÁTI et al. (1968) S-mutatója**

##### S-értékek

- 1 = homok (leiszapolható rész 0-25)
- 2 = homokos iszap (leiszapolható rész 20-30)
- 3 = iszap (leiszapolható rész 30-60)
- 4 = agyagos iszap (leiszapolható rész 60-75)
- 5 = agyag (leiszapolható rész 75-)
- 0 = közömbös

#### **Természetvédelmi mutatók**

A természeti környezet felerősödő pusztulása, a változások detektálásának igénye hívta életre a természetvédelmi mutatókat. A degradáció irányának, sebességének, a degradáltság mértékének meghatározására ezen mutatókon kívül az ökológiai jelzőszámokat is fel lehet használni. Hazánkban először KÁRPÁTI ISTVÁN és munkatársai (1968) dolgoztak ki száz ruderális gyomnövényre bolygatás-taposástűrési mutatókat, majd SIMON TIBOR (1988) a teljes hazai edényes flórára természetvédelmi értékeket adott meg. BORHIDI ATTILA (1991a,b, 1993) szociális magatartás típusaiban GRIME C-S-R stratégiai modelljét fejlesztette tovább, amit ritkasági értékszámokkal is kiegészített. NÉMETH FERENC (é.n.) kódolása a vörös listához abban is új az előzőekhez képest, hogy skálái nem lineárisak, hanem logaritmikusak. A hazaiakon kívül FRANK et al. (1988) hemeróbia mutatóit is ismertetjük, melyek a különböző degradáltságú termőhelyekhez rendelik az egyes növényfajokat.

**FRANK et al. (1988) He-mutatója**He-értékek (hemeróbia)

- a = ahemerob, nincs antropogén befolyás
- o = oligohemerob, csekély antropogén befolyás (pl. imissziók)
- m = mezohemerob, erős antropogén befolyás (pl. tarvágás, alomhasználat)
- b = b-euhermerob, nagyon erős antropogén befolyás (pl. trágyázás, meszezés, biocidhasználat)
- c = a-euhermerob, durva antropogén befolyás (pl. tereprendezés, vízrendezés)
- p = polyhermerob, nagyon durva antropogén befolyás (pl. víztelenítés, a biotóp erős pusztítása)
- t = metahemerob (biotóp megsemmisítés)

**KÁRPÁTI et al. (1968) Bt, Tt-mutatói**A. Bt-értékek (bolygatás)

- 1 = a bolygatást, zavarást nem viseli el
- 2 = bolygatott, zavart termőhelyen vegetatív alakban él, fejlődésében azonban gátolt
- 3 = bolygatott, zavart termőhelyen életképes, generatív úton is tud szaporodni
- 4 = kielégítően fejlődik zavart termőhelyen
- 5 = a bolygatást, zavarást kiválóan toleráló fajok

B. Tt-értékek (taposástűrés)

- 1 = taposást nem tűrő fajok
- 2 = taposás esetén életképesek, de csak vegetatív úton képesek utódokat létrehozni
- 3 = taposás esetén generatív úton is tudnak szaporodni
- 4 = a taposást jól tűrik
- 5 = a taposást kiválóan tűrik
- 0 = taposott és nem taposott termőhelyeken egyenlő mértékben fordulnak elő

**SIMON-féle (1988) természetvédelmi értékek**I. Természetes állapotokra utaló fajok

- U = unikális vagy ritka (benszülött, szubendemikus és reliktum) fajok
- KV = fokozottan védett fajok
- V = védett fajok
- E = társulásokban domináns (edifikátor) természetes fajok
- K = természetes kísérő fajok
- TP = természetes pionír fajok

II. Degradációra utaló fajok

- TZ = zavarástűrő természetes fajok, kaszálórétek, erdei vágások növényei  
 A = adventív elemek  
 G = gazdasági növények, amelyek rendszeres termesztés eredményeképpen vagy maradványként válnak az edényes flóra tagjává  
 Gy = gyomnövények, szeptális és ruderalis fajok

**BORHIDI-féle (1991, 1993) szociális magatartás típusok és természetességi értékük**I. Kompetitorok (C, +5)II. Stressz-tűrők (ST)

- A. Szűk ökológiájú stressz-tűrők (specialisták) (S, +6)  
 B. Tág ökológiájú stressz-tűrők (generalisták) (G, +4)

III. Ruderalisok (R)

- A. Természeti tényezőktől zavart termőhelyek növényei (természetes pionírok) (NP, +3)  
 B. Emberi tényezőktől zavart termőhelyek növényei
  1. Természetes termőhelyek zavarástűrő növényei (DT, +2)
  2. A honos flóra antropofil elemei (honos gyomfajok) (W, +1)
  3. Antropogén tájidegen elemek
    - a. meghonosított és kivadult haszonnövények (I, -1)
    - b. behurcolódott gyomok (adventív elemek) (A, -1)
  4. Másodlagos termőhelyek kompetitorai
    - a. a honos flóra ruderalis kompetitorai (RC, -2)
    - b. tájidegen, agresszív kompetitorok (AC, -3)

Borhidi-féle ritkasági értékszámok

1. ritka fajok, a hazai flórában 5-20 populációval vannak jelen (r, +2)
2. unikális fajok, a hazai flórában 1-5 populációval vannak jelen, vagy valami-vel gyakoribbak, de a hazai flórán kívül egyáltalán nem fordulnak elő (u, +4)

**NÉMETH-féle (é.n.) kódolás a vörös listához**I. A génkészlet pótolhatatlanságának jellemzőiA. Filogenetikai elszigeteltség

- 1 = monotipikus család képviselői
- 2 = monotipikus nemzetség képviselői
- 3 = monotipikus alnemzetség vagy szekció képviselői
- 4 = rokonságtól jól elkülönült, kevésbé kereszteződő, normális ivaros szaporodású, stabil fajok ill. fajcsoportok

- 5 = fajcsoportok, kollektív fajok (agg.) egyes kislejái, apogam és apomiktikus alakok, önálló areájú hibridogén és poliploid alakok, alfajok
- 0 = bizonytalan értékű taxonok

#### B. Areanagyság (benszülött jelleg)

- 1 = egyetlen lokális állományban ismert fajok
- 2 = 2-10 lokális és/vagy 1-3 folszerű állományban ismert fajok
- 3 = egy flóratartomány legalább felét kitöltő, de két szomszédos flóratartománynál nem nagyobb areájú fajok
- 4 = az előzőknél nagyobb, de az európai flóratertület nagyságát nem meghaladó areájú fajok
- 5 = az előzőeknél nagyobb areájú fajok
- 0 = túlnyomórészt ismeretlen areájú fajok

#### C. Areadiszjunktság (reliktumjelleg I.)

- 1 = csak lokális állományban létező fajok
- 2 = nálunk lokális, különben összefüggő areában is létező fajok
- 3 = olyan fajok, amelyek elterjedési súlypontja nálunk van
- 4 = olyan fajok, amelyek areahatára nálunk van
- 5 = olyan fajok, amelyek összefüggő areája Magyarországon áthúzódik, de sem súlypontjuk (ha van), sem areahatárunk nem nálunk található
- 0 = adventív fajok

#### D. Hazai populációk kora (reliktumjelleg II.)

- 1 = pre- ill. interglaciális melegkori fajok
- 2 = glaciális ill. posztglaciális hidegkori fajok
- 3 = posztglaciális melegkori fajok
- 4 = egyéb őshonos fajok és archaeophytonok
- 5 = neophyton adventív fajok
- 0 = bizonytalan korú fajok

### II. A veszélyeztetettség mértékének jellemzői

#### E. Hazai állományok kiterjedése

- 1 = egy lokális állomány
- 2 = 2-5 lokális és/vagy 1 folszerű állomány
- 3 = 5-20 lokális és/vagy 2-5 folszerű állomány
- 4 = az előzőnél nagyobb, de az ország kétharmadánál kisebb területen elterjedt fajok
- 5 = az ország kétharmadánál nagyobb területen elterjedt fajok
- 0 = instabil állományban ismert fajok

F. Hazai állományok nagysága

- 1 = 10 példány vagy kevesebb
- 2 = 10 példánynál több, de legfeljebb 100
- 3 = 100 példánynál több, de legfeljebb 1000
- 4 = 1000 példánynál több, de legfeljebb 10000
- 5 = 10000 példánynál több
- 0 = ismeretlen egyedszám

G. Terjeszkedési-pusztulási tendencia

- 1 = kiveszett faj
- 2 = az irodalomban közölt állományok több mint 2/3-a kiveszett
- 3 = az irodalomban közölt állományok több mint 1/3-a kiveszett
- 4 = stagnáló (az előzőekbe és a következőkbe nem tartozó)
- 5 = terjeszkedő
- 0 = ismeretlen tendenciájú

H. Degradációtűrés

- |                                |                                 |
|--------------------------------|---------------------------------|
| 1 = degradációt nem tűrő       | 4 = degradációt jól tűrő        |
| 2 = degradációt kevésbé tűrő   | 5 = degradációt kedvelő         |
| 3 = degradációt közepesen tűrő | 0 = ismeretlen degradációtűrésű |

I. Hazai össznépszerűség veszélyeztetettsége

- 1 = kiveszett
- 2 = kipusztulás közvetlen veszélyében lévő
- 3 = aktuálisan veszélyeztetett
- 4 = potenciálisan veszélyeztetett
- 5 = (létében egyelőre) nem veszélyeztetett
- 0 = ismeretlen helyzetű

J. A világszállomány veszélyeztetettsége

- |   |                         |
|---|-------------------------|
| 1 = kihalt                                  | 4 = ritka               |
| 2 = kipusztulás közvetlen veszélyébe került | 5 = nem veszélyeztetett |
| 3 = aktuálisan veszélyeztetett              | 0 = hiányosan ismert    |

**Alkalmazási területek**

Az ökológiai és természetvédelmi jelzőszámok felhasználása a vegetációértékelésben újkeletűnek, s kellően még ki nem próbáltak számít. Alkalmazásuknál körültekintésre és megfontoltságra hívjuk fel a figyelmet. Helyhiány miatt itt csak a két alaphasználati módot mutatjuk be, mely az első esetben figyelmen kívül hagyja a növényfajok borítás-gyakoriság értékét (csoportrészesedés, a.), a második esetben viszont ezzel súlyozza a jelzőszámokat (csoporttömeg, b.).



$$\text{a.} \quad \bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$$

$$\text{b.} \quad \bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^n (A-D)_i \cdot x_i}{\sum_{i=1}^n (A-D)_i}$$

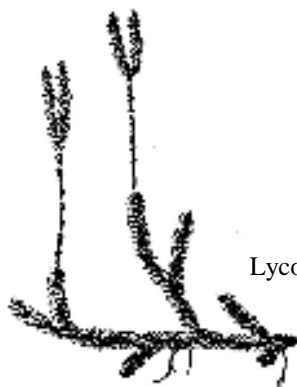
$\bar{X}$  = a jelzőszám átlagos értéke  
 $x_i$  = az i-edik növényfaj jelzőszáma  
 $n$  = a vizsgált növényfajok száma  
 $(A-D)_i$  = az i-edik növényfaj gyakoriság-borítás értéke

A felhasználási lehetőségeket mindig az adott feladatok döntenek el, de általános érvényűnek fogadható el, hogy az első esetet inkább nagyobb területegységek (pl. flórajárás), a második esetet inkább kisebb területegységek (pl. konkrét cönológiai felvételek) jellemzésére lehet használni.

### Irodalom

- BARTHA D. (1992): A magyarországi dendroflóra tagjainak florisztikai, cönológiai, ökológiai és természetvédelmi mutatói. - Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények 38-39: 13-32.
- BORHIDI A. (1991a): A magyar flóra magatartás típusai II. - Magyar Ökológus Kongresszus Abstract, Keszthely, p. 22.
- BORHIDI A. (1991b): A magyar flóra szociális magatartás típusai, természetességi és természetvédelmi értékszámai. - Szamizdat, Pécs, pp. 48.
- BORHIDI A. (1993): A magyar flóra szociális magatartás típusai, természetességi és relatív ökológiai értékszámai. - KTM-OTVH és JPTE kiadványa, Pécs, pp. 95.
- CSAPODY I. - HORÁNSZKY A. - PÓCS T. - SIMON T. - SZODFRIDT I. - TALLÓS P. (1962a): Die ökologischen Artengruppen der Wälder Ungarns. - Acta Agronomica 12: 209-232.
- CSAPODY I. - HORÁNSZKY A. - PÓCS T. - SIMON T. - SZODFRIDT I. - TALLÓS P. (1962b): Lágyszárú növényeink ökológiai viszonyai. In: MAJER A.: Erdő- és termőhelytipológiai útmutató. - Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, p. 165-175.
- ELLENBERG, H. (1950): Landwirtschaftliche Pflanzensoziologie I. Unkrautgemeinschaften als Zeiger für Klima und Boden. - Ulmer, Stuttgart, pp. 141.
- ELLENBERG, H. (1952): Landwirtschaftliche Pflanzensoziologie II. Wiesen und Weiden und ihre standortliche Bewertung. - Ulmer, Stuttgart, pp. 143.
- ELLENBERG, H. (1974): Zeigerwerte der Gefäßpflanzen Mitteleuropas. - Scripta Geobotanica 9: 1-97.
- ELLENBERG, H. - WEBER, H. E. - DÜLL, R. - WIRTH, V. - WERNER, W. - PAULIßEN, D. (1992): Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa. - Scripta Geobotanica 18: 1-258.

- FRANK, D. - KLOTZ, S. - WESTHUS, W. (1988): Biologisch-ökologische Daten zur Flora der DDR. - Wissenschaftliche Beiträge der MLU 60: 1-103.
- IVERSEN, J. (1936): Biologische Pflanzentypen als Hilfsmittel in der Vegetationsforschung. - Levin und Munksgaard, Kopenhagen, pp. 224.
- KÁRPÁTI I. (1978): Magyarországi vizek és ártéri szintek növényfajainak ökológiai besorolása. - Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Kiadványa 20 (5): 1-62.
- KÁRPÁTI I. - KÁRPÁTI V. - BORBÉLY GY. (1968): Magyarországon elterjedtebb ruderális gyomnövények synökológiai besorolása. - A keszthelyi Agrártudományi Főiskola Közleményei 10: 1-40.
- LANDOLT, E. (1977): Ökologische Zeigerwerte zur Schweizer Flora. - Veröffentlichungen des Geobot. Inst. der ETH 64: 1-208.
- NÉMETH F. (é.n.): A vörös lista kódolása. - Kézirat, pp.11.
- PASSARGE, H. - HOFMANN, G. (1964): Soziologische Artengruppen mitteleuropäischer Wälder. - Archiv für Forstwesen 9: 913-937.
- SIMON T. (1988): A hazai edényes flóra természetvédelmi-érték besorolása. - Abstracta Botanica 12: 1-23.
- SIMON T. (1991): Növényfajok és társulások természetvédelmi értékének becslése. - Természetvédelmi Közlemények 1: 99-114.
- SIMON T. - HORÁNSZKY A. - DOBOLYI K. - SZERDAHELYI T. - HORVÁTH F. (1992): A magyar edényes flóra értékelő táblázata. In: SIMON T.: A magyarországi edényes flóra határozója. - Tankönyvkiadó, Budapest, p. 791-874.
- SOÓ R. (1964, 1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I., VI. - Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 56-57., 270.
- SZODFRIDT I. (1966): A növények ökocsoportjai. In: Erdészeti termőhelyfeltárás és térképezés. - Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 180-198.
- ZÓLYOMI B. (1964): New method for ecological comparison of vegetational units and of habitats. - Acta Biologica 14: 333-338.
- ZÓLYOMI B. - BARÁTH Z. - FEKETE G. - JAKUCS P. - KÁRPÁTI I. - KÁRPÁTI V. - KOVÁCS M. - MÁTHÉ I. (1967): Einreihung von 1400 Arten der ungarischen Flora in ökologische Gruppen nach TWR-Zahlen. - Fragmenta Botanica 3: 101-142.
- ZÓLYOMI B. - PRÉCSÉNYI I. (1964): Methode zur ökologischen Charakterisierung der Vegetationseinheiten und zum Vergleich der Standorte. - Acta Botanica 10: 377-419.



Lycopodium clavatum L.

## MOHÁK SZEREPE AZ ERDEI TÁRSULÁSOKBAN, TÁRSULÁSOK ÉRTÉKELÉSE MOHAFLÓRÁJUK ALAPJÁN

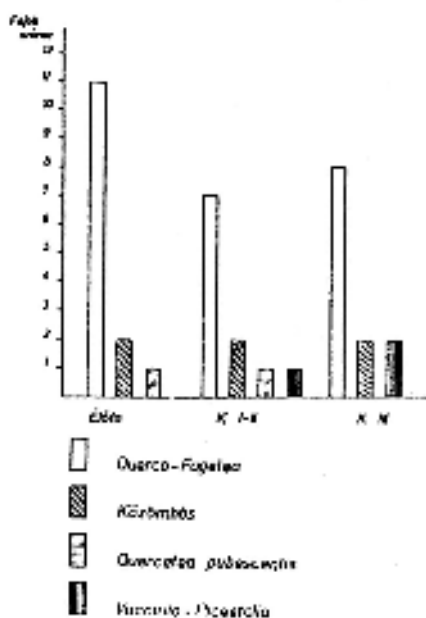
ORBÁN SÁNDOR

*Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Növénytani Tanszék, Eger*

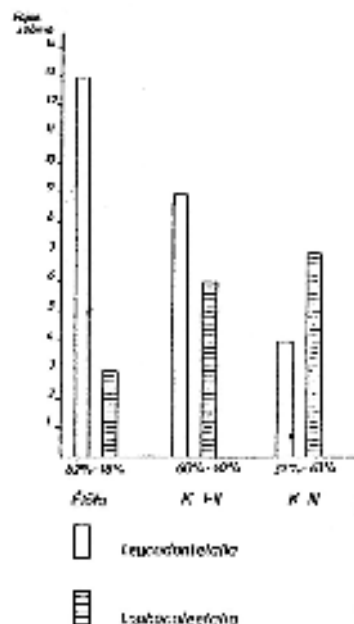
A mohák poikilohidrikus növények, melyek vízháztartása nagyrészt a környezet nedvességétől függ. Ez a jelleg meghatározza mind a horizontális (a sarkoktól a trópusi zónáig), mind a vertikális (a síkvidékektől az alpin régióig) elterjedésüket. Az erdőtársulások árnyékolásuk és környezetük kedvezőbb vízháztartása miatt jó megtelepedést biztosítanak a mohafajok számára. Ugyanakkor a különböző erdőtípusok legtöbbször különböző mikroklíma feltételeket teremtenek, így levonható az a következtetés, hogy az erdőfajták mohafldrója többé-kevésbé eltérő. A tapasztalatok szerint leggazdagabbak mohákban a trópusi hegyvidéki esőerdők, ezek közül is a köderdők, melyekben a talajon, fák törzsén és ágain, a széles levelű növények levelein is tömegesen találunk máj- és lombosmohákat. A mohák mindig a száras növények által szabadon hagyott niche-t tudják elfoglalni, ezért a környezet klimatikai feltételei mellett fontos a szubsztrátum jellege is (pl. talaj típusa, pH-ja; az alapkőzet jellege: pl. meszes, mészmentes, őskőzet, homokkő, stb.; epifitonoknál a fakéreg, ág, törzs felülete, pH-ja; epifilleknél a levélepidermisz szerkezete).

A mohák erdőkben betöltött szerepéhez a szabad élőhelyek elfoglalásán kívül hozzátartozik az, hogy egyenletes párologtatásuk révén szabályozhatják az erdő vízháztartását (PÓCS 1982).

A fentiekkel kapcsolatos a mohák cönológiai szerepe is, hiszen a különböző erdőknek nemcsak mohafldrója, de annak cönológiai összetétele is meghatározott. Megállapították korábbi irodalmakban (PECIAR 1965, PHILIPPI 1965, SIMON 1970, 1971, stb.), hogy az egyes lombos erdők és fenyvesek mohacönózisai eltérnek egymástól és jellemzőek az adott erdőtársulásra. A mohák bizonyos társulásokban olyan szabályosan fordulnak elő, hogy cönoszisztematikailag besorolhatók. A cönoszisztematikai összetétel oszlopdiagram formájában megrajzolható pl. az egyes típusok gyakoriságából, s e spektrumok felhasználhatók társulások összehasonlítására [példa erre az **1-2. ábra**, mely bükkös élő és korhadó fának epifiton és korhadéklakó mohatársulás - spektrumait mutatja (FEHÉR - ORBÁN 1981)].



**1. ábra** - A fajok cönoszisztematikai besorolása a makro-asszociációban.



**2. ábra** - A mohák cönoszisztematikai változása a különböző stádiumokban a mikroasszociációk szintjén.

Más kérdés az, hogy vitatják, vajon a mohacönózisok vegetációs szintet, szinuziumot, mikroasszociációt vagy teljes értékű asszociációt jelentenek. Természetesen ez utóbbi csak mérsékelt- és melegévi erdők esetében kérdéses, hiszen a mohák által dominált tundra, lápi vagy sziklai növényzet asszociáció értékű. Ugyanakkor nem vitás, hogy az erdőtársulások mohák dominálta talajszerkezet mohaszint vagy szinuzium, a fák kérgének állandó összetételű epifiton asszociációi pedig mikroasszociációknak tekinthetők. Mindenesetre a fentiek állandó összetételűek a legtöbb esetben, ezért elmondható, hogy a mohatársulásokkal az erdőtípusok jellemezhetők és egymástól elkülöníthetők. Egy ilyen cönológiai tabellát mutat be az **1. táblázat**.

A mohák cönológiai és ökológiai szerepének tisztázáshoz fontos áttekinteni alkalmazkodási sajátosságait. Ez megnyilvánul életformáikban, növekedésformáikban és teljesen komplex módon életstratégiáikban.

Az életformák közül, melyet korábban a száraz növényekre dolgoztak ki, moháknál csak az egyéves, a therofiton, chamaefiton és hemikriptofiton létezik, de DÜLL legújabb munkájában megtoldja hygrofitonokkal és epifitonokkal (DÜLL 1993).

Nr. der Aufnahmen und Tabellen: Arten- und Aufnahmezahl:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kennart:										
<i>Dicranella heteromalla</i>		5	5	4	3	4	V	V	V	3
Verbands-Kennarten:										
<i>Isoterygium elegans</i> + var.		.	.	.	.	.	II	III	I	.
<i>Pogonatum aloides</i>		.	.	.	.	.	I	I	I	.
<i>Diplophyllum albicans</i>		.	.	.	.	.	.	I	IV	.
<i>Cephalozia divaricata</i>		.	.	.	.	.	.	I	.	.
<i>Calypogeia fixa</i>		.	.	.	.	.	.	.	.	I
Ordnungs- und Klassen-Kennarten:										
<i>Atrichum undulatum</i>		.	2	2	1	1	IV	II	V	1
<i>Cephalozia bicuspidata</i>		.	.	.	.	.	III	II	.	I
<i>Pogonatum strigigerum</i>		.	.	.	.	.	.	.	I	.
Begleiter:										
<i>Lepidozia reptans</i>		+	.	1	2	.	II	I	II	IV
<i>Polytrichum formosum</i>		.	+	.	1	.	II	II	V	III
<i>Polisia nutans</i>		.	.	3	2	1	III	III	.	I
<i>Meilum botanum</i>		+	.	.	.	+	II	I	.	IV
<i>Hypnum cupressiforme</i>		.	.	.	.	.	I	I	.	I
<i>Cladonia chlorophaea</i> + spec.		.	.	.	.	.	I	II	.	.

1. táblázat - Talajlakó *Dicranelletum heteromallae* NÖRR társulás.

A növekedési formák rendszerét mohákra GIMINGHAM és BIRSE (1957) dolgozta ki. A típusokat és formáikat a **3.-4. ábra** mutatja. Mind az életformák, mind a növekedésformák használatosak cönológiai tabellák értékelésére, azon felül termőhelyi adottságok meghatározására.

Példaként említhető, hogy a párna növekedési forma a sziklai, elsősorban a száraz sziklai vegetációban gyakori, a gyeppforma a lazább száraz talajokon, nyílt gyepekben általános, míg a mohaszőnyeg növekedési forma a jó vízellátású erdők moháira jellemző, a trópusi eső- és köderdőkben pedig a függönyszerűen lecsüngő növekedésforma tipikus.

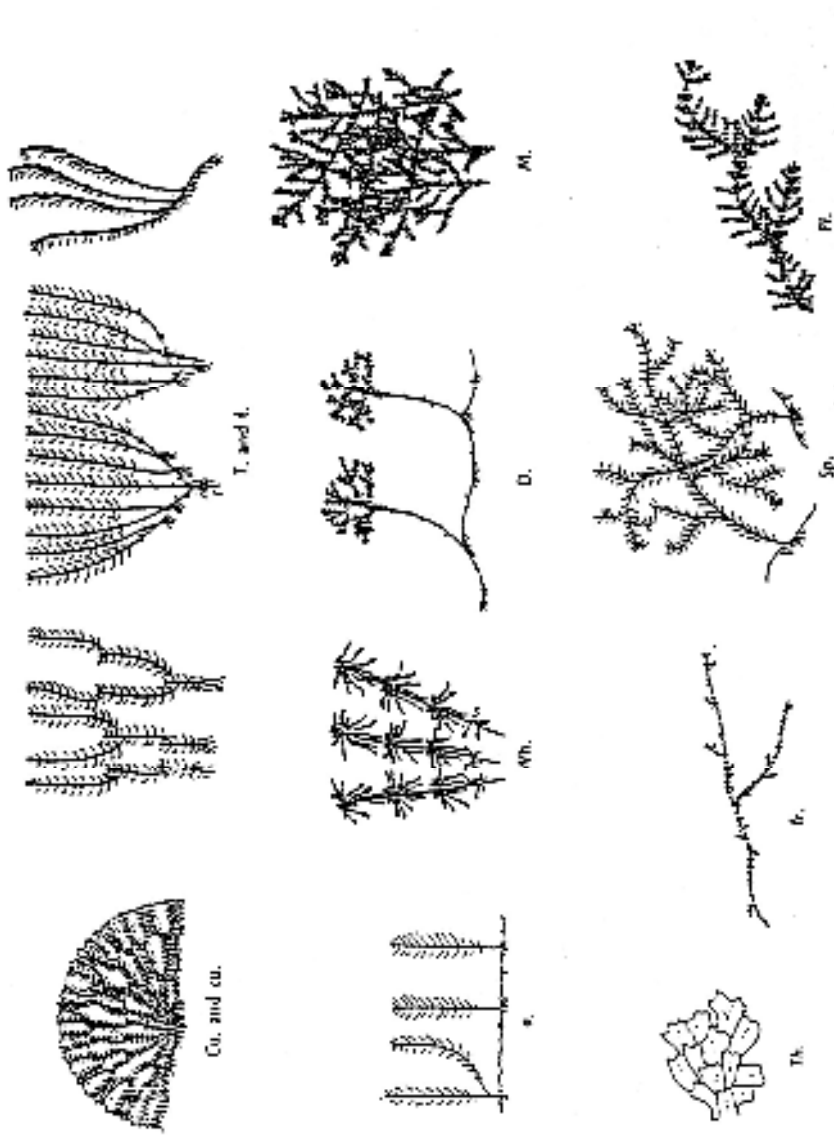
Az életforma és növekedésforma spektrumok (lásd **5. ábra**) felhasználhatók erdőtársulások mohacönózisainak elkülönítésére, és ezáltal az erdők megkülönböztetésére. Különösen ha kiegészítésként a flóraelem-összetételt és nedvességigényt is megadjuk.

Az újabb irodalmakban (DURING 1979; ORBÁN 1984, 1987, 1989) az életstratégiák meghatározását helyezik előtérbe. A moha életstratégiák a környezethez való alkalmazkodásnak olyan komplex megnyilvánulásai, melyek magukba foglalják az életciklus (ontogenia), a terjedés, az élő- és élettelen környezethez való illeszkedés stratégiáit.

A moháknál DURING (1979) 6 stratégiatípust állapított meg :

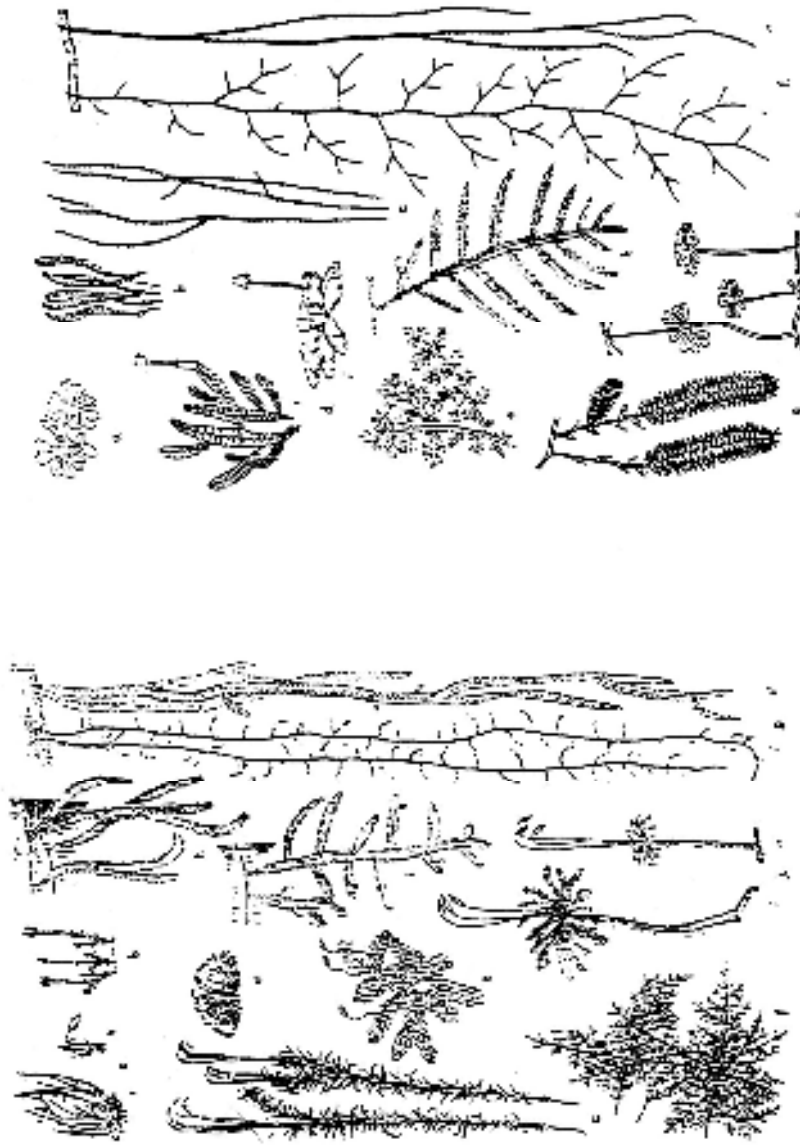
1. átfutó (Fugitív - F); 2. területfoglaló (Colonista - C); 3. egyéves visszatérő (Annual - AS); 4. rövid életű visszatérő (Short lived shuttle - SL); 5. hosszú életű visszatérő (Perennial shuttle - PS); 6. évelő fajok (Perennial - P).

A típusok legjellemzőbb tulajdonságait a **6. ábra** szemlélteti.



Cu és Cu-ingy és kis párná., T és t-nygy és kis gycp., O nyftt gycp., Wh levélségű forma., D fácska alak., M kompakt szőnyeg., Th telepes forma., tr fonaliszert., Sp. elágazó művenék., Pt. szárnyságú szelvények

3. ábra - A talajlakó mohák növekedésformái (Gimingham-Birse 1957 nyomán).



2. ábra:

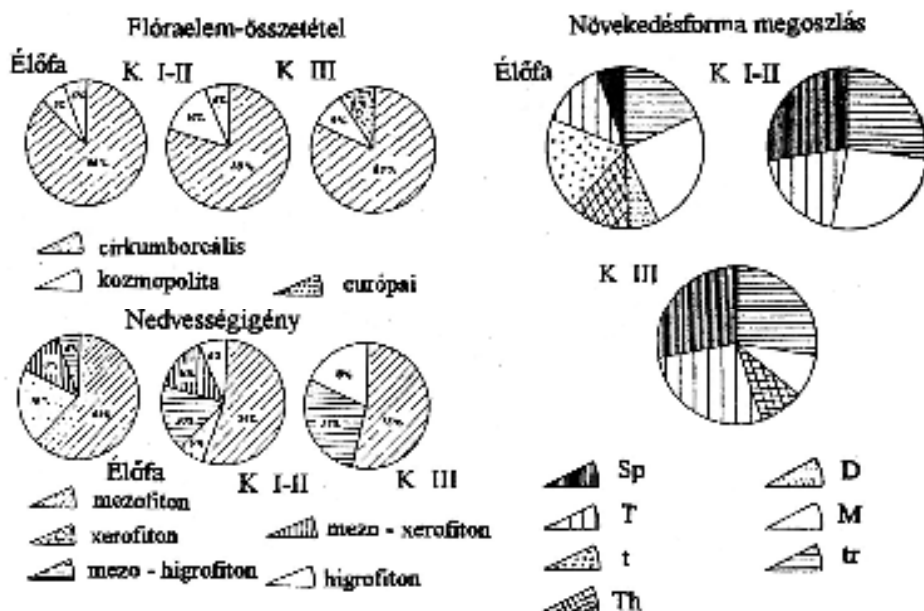
1. Lombosmohák életformái (Mligelétrai nyomán).

a: egyéves, b: alacsony gyep, c: magas gyep, d: párna, e: fonadék, f: szávedék, g: lecsüngő, h: tarokszert, i: legyezőfűrma, j: fűcskaszerű.

2. Májmoshák életformái (Mligelétrai nyomán).

a: egyéves, b: alacsony gyep, c: magas gyep, d: fonadék, e: szávedék, f: lecsüngő, g: tarokszert, h: legyezőfűrma, i: fűcskaszerű.

4. ábra - A mohák életformái

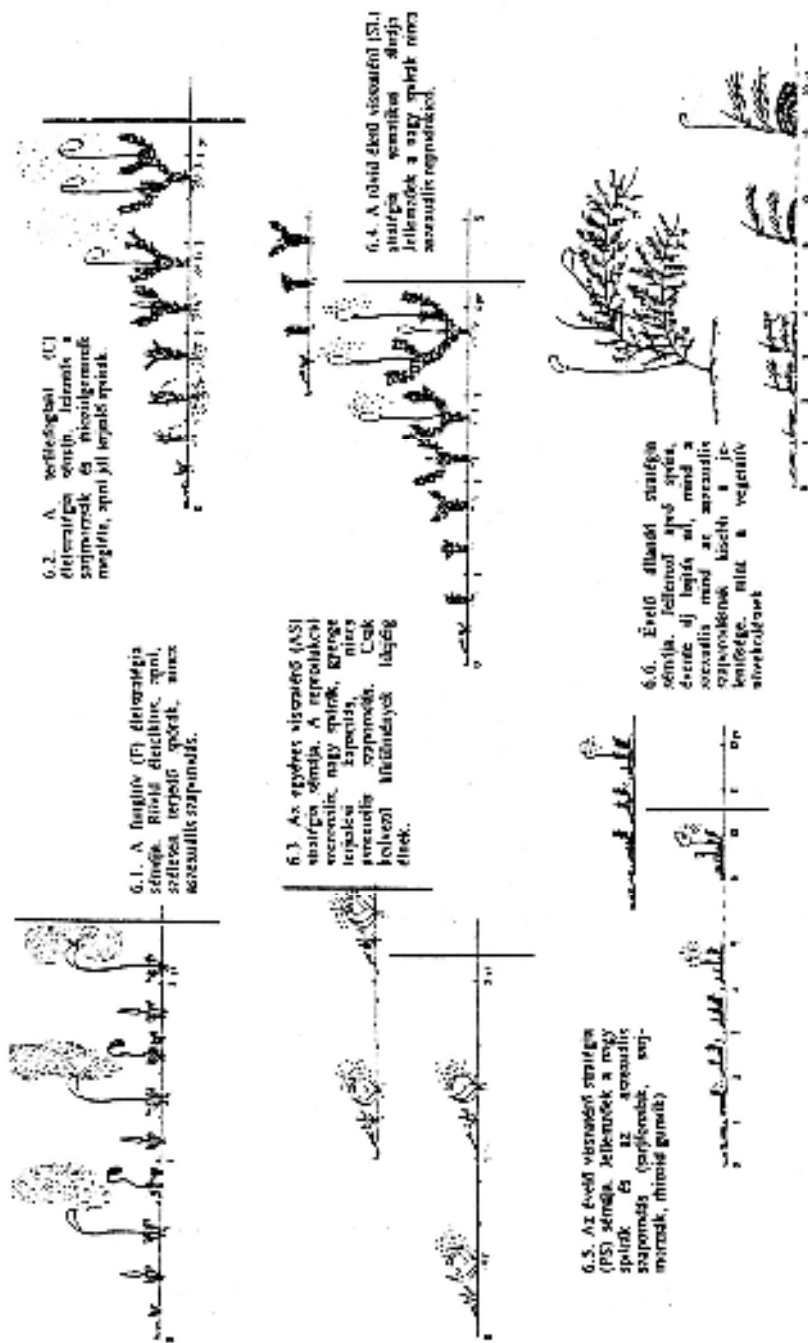


5. ábra - Flóraelem-összetétel, növekedésforma megoszlás és nedvességigény kördiagramjának használata élőfa és korhadó fa mohatársulásainak elkülönítésére (FEHÉR-ORBÁN nyomán).

DURING később a C típusúakat két alcsoportra (pionír és igazi kolonisták), a P típusúakat szintén két alcsoportra (stressz toleráns és szűk toleranciájú adaptált fajokra) bontotta. A fenti típusok megfeleltethetők a virágos növények és az állatok adaptív stratégia típusainak (pl. r - K stratégia).

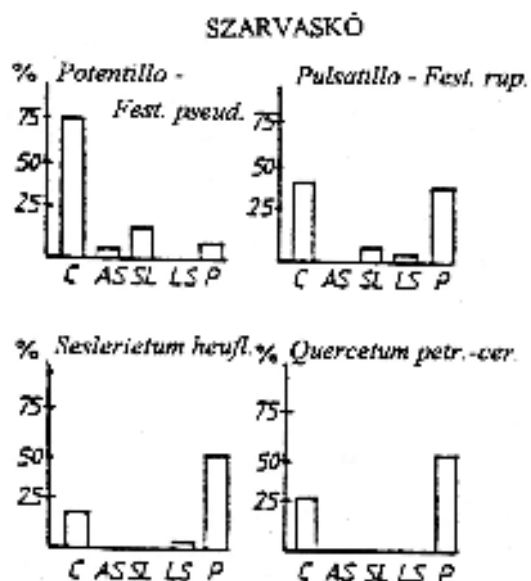
Megfigyelhető, hogy az F és C stratégiájú fajok gyakran a másodlagosan kedvezőtlen adottságú környezetben (felégetett, véghasznált erdő, felhagyott bánya, szántott, művelt terület) jelennek meg. Az AS és SL fajok olyan helyeken jelennek meg, ahol legalább néhány hónapig, vagy 1-2 évig kedvező feltételeket (pl. vízellátást) találnak, ilyenek lehetnek a vízzel időszakosan elárazott területek, sziklarepedések, szikések, stb.. A PS és P típusok viszont legnagyobb-részt az állandóan vagy legalábbis több évtizedig fennálló optimális körülményhez alkalmazkodtak. Ezek tehát azok a fajok, melyek konstans kísérői az erdőterületeknek.





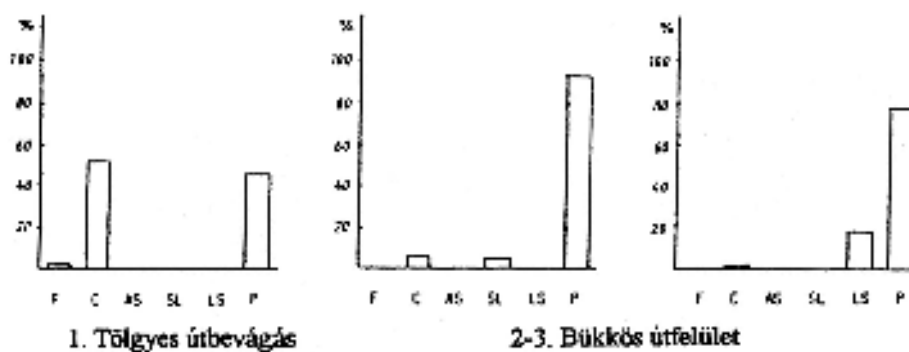
6. ábra - A mohák életstratégiai During (1979) nyomán

A tapasztalatok szerint az egyes stratégiatípusba tartozó mohák a környezetben meghatározott arányban fordulnak elő. Ezért adott területen vagy társulásban a mohák stratégiatípusainak gyakorisági számértékeiből stratégia spektrumok készíthetők, melyek grafikusan oszlop- vagy kördiagram formájában megjeleníthetők (7. ábra).



7. ábra - Növénytársulások mohaegyüttesének stratégiai spektrumai.

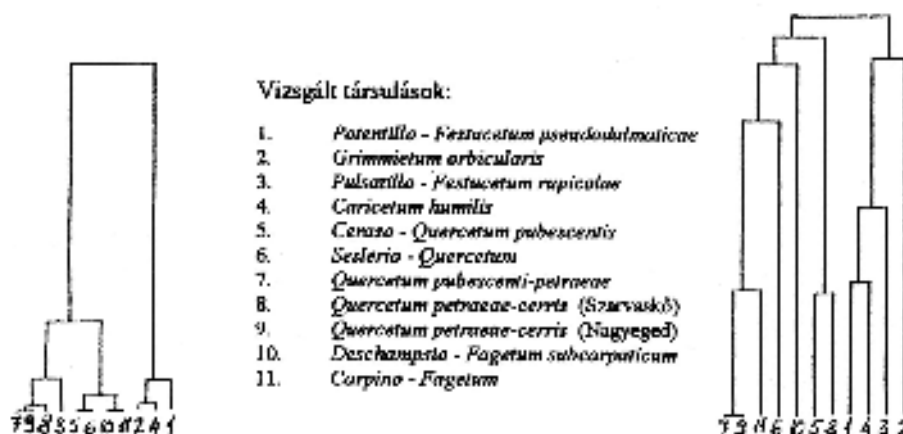
A stratégia spektrumok felhasználhatók az erdőtársulások jellemzésére és elkülönítésére. Alkalmasak területek másodlagos jellegének megállapítására, a degradáció kezdeti idejének becslésére is (8. ábra).



8. ábra - Különböző degradált területek mohastratégia spektruma.

A természetes szukcesszió menetére is jó felvilágosítást adnak a spektrumok, hiszen a szukcesszió kezdetén az első 1-2 évben az első megtelepedők (F), az ezt követő 5-10 évben a kolonisták (C), az ezutáni 10-20 évben a rövid életű visszatérő és hosszú életű visszatérők (SL és PS), majd az ezt követő 20-30 évben a megjelenő évelő állandó fajok és hosszú életű visszatérők együtt dominálnak (PS és P). A további 30-50 évben sem változik az összetétel, csupán az évelők javára az arány változik meg (ld. **7. ábra** egyes spektrumainak nyílt gyepektől - zárt erdőkig való változásai).

Több társulásban végzett sok felvételezés alapján az előforduló moha stratégitípusok gyakorisága jellemző érték lehet, mely felhasználható arra, hogy cluster-analízissel a vizsgált társulások egymáshoz való közelségét (rokonságát) vagy távolságát megállapíthassuk (**9. ábra**).



**9. ábra** - Különböző növénytársulások elkülönítése a mohafajok gyakorisága (1.), valamint stratégitípusai (2.) alapján.

Ugyancsak több régebbi irodalom utal a mohák társulásokban betöltött ökológiai indikátor szerepére (SIMON 1970, 1971). Ezért ezen munka szerzője ZÓLYOMI - PRÉCSÉNYI (1964) cikke nyomán - mely a virágos növények T,W,R értékeit határozta meg - 1984-ben közölte a hazai mohák T,W,R értékeit (ORBÁN 1984). Az ökológiai indikátor jelek közül a T azt a makroklimát jellemzi, melyben az adott faj a leggyakoribb, a W-érték a környezet nedvességének indikátor értéke, míg az R a talaj savasságát-lúgosságát jelöli, melyhez az adott mohafaj adaptálódott. A T,W,R-értékek skáláját a **2. táblázat** mutatja. Újabban DÜLL (1993) készített indikációs skálát, mohákra alkalmazva - ZÓLYOMI-hoz hasonlóan kis eltéréssel - az ELLENBERG által kidolgozott skálákat. Ez utóbbi részben hasonlít, részben különbözik az ORBÁN által készített rendszertől, az alapelve azonban közel azonos.

A moha indikátor értékek a virágos növényekhez hasonlóan felhasználhatók a növénytársulások jellemzésére, melyben az adott mohaegyüttes előfordul. Négy növénytársulás moha T,W-értékek gyakorisága szerinti elkülönülését mutatja a **10. ábra**, mely bemutatja a folytonos eloszlási görbe használatát. Ez a T értékeknél normál eloszlást követ, a W értékeknél a gyakorisági csúcs esetenként más-más értéknél jelentkezik - pl. a *Cotino* - *Quercetum*-nál kettős gyakorisági csúcs van.

Az R-értékeknél a spektrumok erdőtársulásonként nagyon eltérőek (**11.1. ábra**). ZÓLYOMI - PRÉCSÉNYI (1964) cikkében leírtakhoz hasonlóan megrajzolható az egyes növénytársulások mohaegyüttesének többdimenziós ökológiai struktúra - diagramja (**11.2. ábra**), melynek alapján a vizsgált társulások jól láthatóan különböznek egymástól mohacönózisaiuk szerint.

### Összefoglaló megjegyzések

A fenti módszerek felvázolásából kitűnik, hogy az erdőtársulások jellemzésénél eddig kevésbé fontosnak tartott mohákra érdemes odafigyelni, elsősorban akkor, ha módszereinket finomítani kívánjuk.

Az erdőben előforduló mohafajok (gyakran 40-50), ezek élet- és növekedésformái, életstratégiái, ökológiai indikátor értékei alkalmasak lehetnek:

- erdőtársulások elkülönítésére, rokon és egymástól távol álló társulások elválasztására,
- elsődleges és másodlagos társulások megkülönböztetésére,
- a degradáció és fokozatainak megállapítására,
- a szukcesszió fokának és állapotának meghatározására.

## T-skála

Szám	Vegetációs zóna
1.	tundra
2.	erdős tundra
3.	fenyves erdő-tajga
4.	lombhullató-fenyőelegyes erdőzóna
5.	szubkontinentális-atlantikus lombhullató erdő
6.	szubmediterrán lombhullató erdő
7.	mediterrán-atlantikus örökzöld erdő
8.	mediterrán-kontinentális melegszyeppek és sivatagok
9.	trópusi szavannák és sivatagok
10.	egyenlítői esőerdők

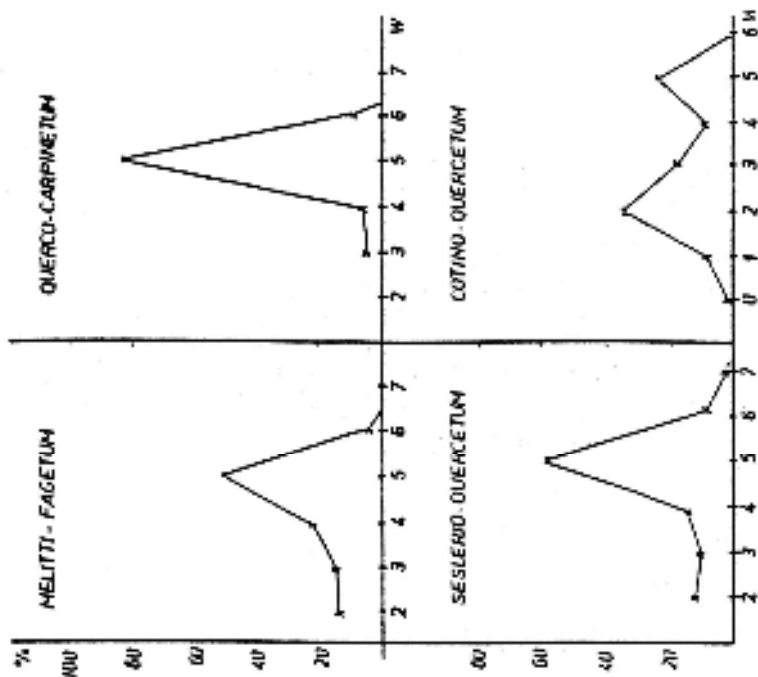
## W-skála

Szám	Ökológiai jelentése
0.	extrém száraz
1.	nagyon száraz
2.	száraz
3.	időszakosan száraz
4.	félszáraz
5.	középszáraz
6.	gyengén nedves
7.	nedves
8.	nagyon nedves
9.	vízzel fröcskölt, áztatott
10.	félig vízi
11.	vízi

## R-skála

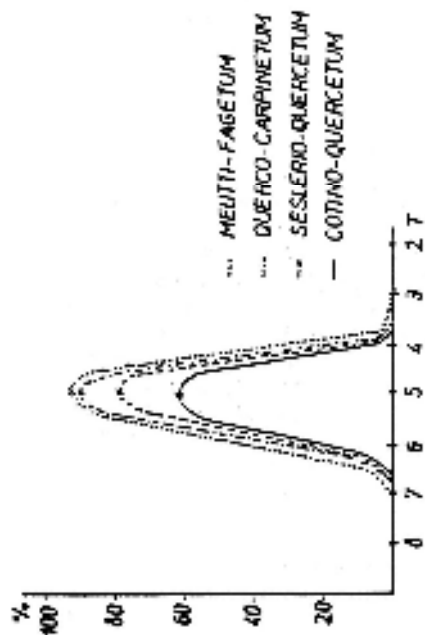
Szám	Ökológiai jelentése
1.	erősen savanyú talaj
2.	savanyú talaj
3.	gyengén savanyú talaj
4.	gyengén savanyútól lúgosig
5.	lúgostól neutrálisig
0.	közömbös talaj

2. táblázat - A mohák TWR skálái.



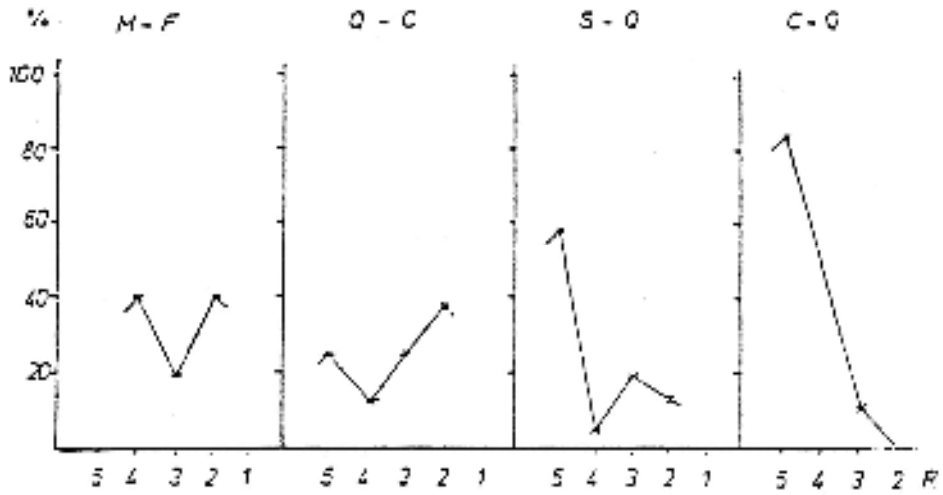
10.2 A W értékek számszérikus eloszlása a társulások mûvelési alapján.

Comunitás	Pozíció		
	T	M	R
Collino-Quercetum	5.1	3.2	4.7
Seslerio-Quercetum	4.9	4.5	4.1
Quercus-Carpinetum	4.7	4.8	3.3
Melitti-Fagetum	4.2	4.0	3.4

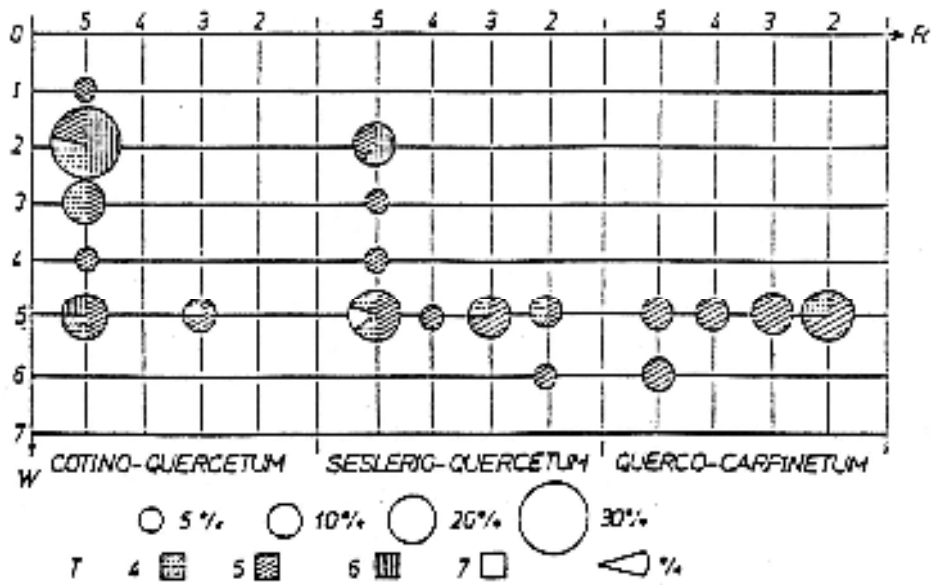


10.1 A T értékek számszérikus eloszlása a társulások mûvelési alapján.

10. ábra - A négy növénytársulás T és W értékek gyakorisága szerinti elkülönülése



11.1 ábra - Négy növénytársulás R-értékeinek görbéi a mohák alapján.



11.2 ábra - Három vizsgált társulás többdimenziós ökostruktúra diagramja.

## IRODALOM

- BOROS Á. (1968): Bryogeographie und Bryoflora Ungarns. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DURING, H.J. (1979): Life strategies of bryophytes: a preliminary review. - *Lindbergia* 5:2-18.
- DÜLL, H. (1993): Zeigerwerte von Laub- und Lebermoosen. - *Nova Hedwigia* 17: 175-217.
- FEHÉR G. - ORBÁN S. (1981): A bükki "öserdő" korhadó fáinak mohacönológiai vizsgálata. - *Fol. Hist. Nat. Mus. Matrensis* 7: 15-28.
- FELFÖLDY L. (1941): A debreceni Nagyerdő epiphyta vegetációja. - *Acta Geobotanica Hungarica* 4 (1): 35-43.
- FELFÖLDY L. (1943): Szociológiai vizsgálatok az Ohat-erdő epiphyton vegetációján. - *Tiscia* 6: 3-18.
- GIMINGHAM, C.H. - BIRSE, E.M. (1957): Ecological studies on growth-form in bryophytes. I. Correlations between growth-form and habitat. - *Journal Ecol.* 45: 533-545.
- ORBÁN S. (1984): A magyarországi mohák stratégiai és T,W,R értékei. - *Acta Acad. Paed. Agriensis, Nov.Ser.* 17: 755-765.
- ORBÁN S. (1987): The use of bryophytes for ecological comparison of vegetational units and of habitats. In: *Proceedings of the IAB Conference of Bryoecology* (Szerk.: PÓCS et al.) . - *Symposia Biologica Hungarica.* 35: 379-388.
- ORBÁN S. (1989): Analysis of some plant communities based on bryophyte layer. - *Acta Acad. Paed Agriensis, Nov.Ser.* 19/9: 197-209.
- ORBÁN S. - VAJDA L. (1983): Magyarország mohafldrójának kézikönyve. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PECIAR, V. (1965): Epiphytische Moosgesellschaften der Slowakei. - *Acta Fac. Rer. Nat. Univ. Com.* 9: 371-479.
- PHILIPPI, G. (1965): Moosgesellschaften des morschen Holzes und des Rohhumus im Schwarzwald, in der Rhöm, im Westernbergland und im Harz. - *Nova Hedwigia* 9: 185-232.
- PÓCS T. (1982): Tropical Forest Bryophytes. In: *Bryophyte Ecology.* (Szerk.: A. J. E. SMITH). - Chapman and Hall, London-New York, p. 56-104.
- SIMON T. (1970): Bryocönológiai és ökológiai adatok a Zempléni-hegységéből. - *Bot. Közl.* 57: 31-43.
- SIMON T. (1971): Mohagazdag szilikátszikla-gyepék a Zempléni-hegységben. - *Bot. Közl.* 58: 33-45.
- ZÓLYOMI B. - PRÉCSÉNYI I. (1964): Methode zur ökologischen Charakterisierung der Vegetationseinheiten und zum Vergleich der Standorte. - *Acta Botanica Acad. Sci. Hung.* 10: 376-402.



## A MECSEKI TUBES-HEGY VEGETÁCIÓJA

MORSCHHAUSER TAMÁS

*Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs*

### Bevezetés

A Mecsek botanikai feltárása a florisztikai adatok gyűjtésével már a XVIII. században megkezdődött. A vegetáció alapvizsgálatai a klasszikus cönológia időszakában a huszadik század 30-as éveitől kezdődtek meg. A Mecsek vegetációjának értékelését harminc éves kutatói tevékenységének összefoglalásaként HORVÁT ADOLF OLIVÉR adta meg 1972-ben. Az illír bükkösök cönológiájával foglalkozott BORHIDI ATTILA (1963, 1965, 1984), illetve legutóbb TÖRÖK KATALIN - PODANI JÁNOS - BORHIDI ATTILA (1989). A további növénytársulások kutatása a mezofil lomerdők területén KEVEY BALÁZS (1977, 1993), a karsztbokorerdők vizsgálata JAKUCS PÁL - HORÁNSZKY ANDRÁS (In: JAKUCS 1961), illetve újabb eredmények DÉNES ANDREA (1995) nevéhez fűződnek. Jelenleg a szerző vezetésével folyik a változások regisztrálására újratérképezés és összehasonlító cönológiai felmérés a Közép-Mecsek déli részén.

### Szemlélet

1986-91-ig a Budai-hegység területén, 1988-89-ben a Pilis-hegyen dolgoztam szubmediterrán területen. Cönológiai felvételeket (Z-M - Soó módszer) és vegetáció-térképet készítettem, elemeztem. Négy év óta a Pécsi-Mecseken végzek hasonló jellegű munkát. Több bejárást tettem a Magyar-középhegység szubmediterrán területein. Tanulmányúton jártam szubmediterrán (Istria 1993), valamint kelet-mediterrán területen (Görögország 1992). A vegetáció terén szemléletformálóim BORHIDI ATTILA, FEKETE GÁBOR, SIMON TIBOR, HORVÁTH FERENC, JUHÁSZ-NAGY PÁL, KEVEY BALÁZS.

### Anyag és módszer

A jellemzéshez az 1993-ban végzett vegetáció-térképezés során a hegyről DNY-ÉK irányban készített vegetációprofil, valamint az 1992-94 között felvett cönológiai minták adatait használtam fel. A kutatás támogatója az OTKA.

A cönológiai felvételezés kvadrát módszerrel történt. A mintavételi helyek kijelölésének szempontja a vegetációtérképezés során elkülönített foltok, illetve a különbözőképp degradálódott vegetációs egységek megragadása volt. Így készültek felvételek klasszikus cönológiai értelemben vett átmeneti területekről is. Jelen munkában a társulások jellemzéséhez a klasszikus cönológiai szempontoknak megfelelő

felvételek kerültek kiválasztásra. A kvadrátok méretei: általában 400 m<sup>2</sup>, a bokorerdőkben 50 m<sup>2</sup>, mészkedvelő tölgyesben 225 m<sup>2</sup> illetve 400 m<sup>2</sup>. A mintavételi egység megválasztásánál minimiarea vizsgálatot végeztem. A fajok A-D értékei helyett %-os borítást becsültem, évi kétszeres ismétléssel. Az összevont cönológiai felsorolásban kiemeltem a társulás jellegét tükröző fajokat. A hagyományos A-D skálára átalakított értékeket a konstancia indexében tüntettem fel. A *Quercus petraea* kislevelelű alfajának előfordulásánál BORHIDI (1969) munkáját vettem alapul.

### A Mecsek természetföldrajzi képe

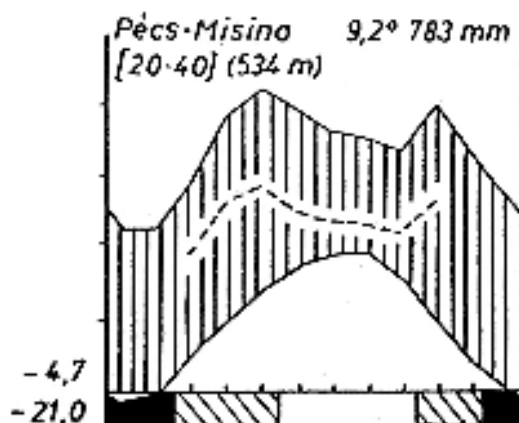
#### Geológiai felépítés

A Mecsek-hegység a Dél-Dunántúl jellegzetes szigethegysége. Északon enyhe átmenettel a Zselic és a Hegyhát dombvidékéhez kapcsolódik, míg dél felé meredeken szakad le a Pécsi-síkság felé. A Mecsek változatos közettani felépítésű, fő tömegét üledékes kőzetek adják. A hegység geológiai felépítés szempontjából három nagy szerkezeti egységre tagolható. A Nyugati-Mecsek legmagasabb pontja a permiai homokkőből felépített Jakab-hegy (592 m). A terület északi része karsztosodott. A Mecsekalja-Orfű vonaltól keletre a Komló-Hosszúhetény vonaláig terül el a Közép-Mecsek. Legmagasabb pontja a triász kori mészkőből felépülő Tubes (611 m). Geomorfológiai tekintetben változatosabb a Kelet-Mecsek. Itt találjuk a hegység legmagasabb pontját, a júrakori mészkőből felépülő Zengőt (682 m). A hegységben a pleisztocén lösz jelentős területet borít. Mivel a Mecsek fő tömegét mészkő adja, ezért vízhálózata gyér (LOVÁSZ 1977).

#### Klíma

A hegység bioklimatológiai szempontból a gyertyános-tölgyes zónában helyezkedik el, alacsonyabb térszínei a zárt tölgyesek klímazónájába tartoznak (BORHIDI 1961). A Misináról készített Walter-féle klímadiagram gyertyános-tölgyes klímára utal (1.ábra).

A Mecsek csapadékjárás-típusai Pécs 110 éves adatsora alapján (ZÓLYOMI - KÉRI - HORVÁT 1992): Az X'' késő tavaszi (IV-V) és őszi (X-XI) csapadékmáximummal, kettős



1. ábra - Walter-féle klímadiagram

minimummal (I-II, VII-VIII), évi átlag 600-700 mm csapadékkal jellemzett típus részesedése 35%. Az X'ff az előzőhöz hasonló de jóval kiegyenlítettebb, elmosódó nyárközépi szárazsággal jellemzett, télen is bő csapadéku illír szubmontán típus, évi átlag 750-900 mm csapadékkal, részesedése 24 %. Együttes arányuk (58%) kiemeli a terület atlanti-szubmediterrán csapadékjárás-típus jellegét (pontusi-szubmed. 16%, eur.-kont. 15%, szubatl.-alpin 5%, egyéb 6%).

### Talaj

A klimatikus viszonyokhoz igazodva a barna erdőtalajokat találjuk meg nagy kiterjedésben a Mecsek területén. A Hegyháton agyagbemosódásos barna erdőtalaj, a Jakab-hegyen podzolos barna erdőtalaj, a Mecsekalján Ramann-féle barna erdőtalaj az elterjedt genetikai talajtípus. A Misina-Tubes déli oldalát rendzina talaj borítja nagyobb területen.

### Növényföldrajzi kép

A Mecsek-hegység növényföldrajzi szempontból a *Pannonicum* flóratartomány *Praeillyricum* flóraidékén belül önálló flórajárásba, a *Sopianicum*-ba tartozik (BORHIDI 1958). A *Praeillyricum* elnevezés sejteti, hogy ez a terület átmeneti övezet a balkáni *Illyricum* felé. Ez kifejezésre jut az országban a szubmediterrán, balkáni, alpin-balkáni fajok dél felé növekvő arányában, a xerotherm pannon elemek ezzel egyidejű csökkenésével.

A mecseki flórajárás jellegzetes fajai többek között (HORVÁT 1972): *Orchis simia*, *Paeonia officinalis* ssp. *banatica*, *Helleborus odoratus*, *Chaerophyllum aureum*, *Aremonia agrimonioides*, *Asperula taurina*, *Sedum neglectum* ssp. *sopiana*, *Inula spiraeifolia*, *Asplenium lepidum* (†), *Festuca dalmatica* var. *pannonica*.

A Mecsek előterében és alacsonyabb tengerszint feletti magasságoknál klímazonális növénytársulás a cseres-tölgyes, melyet magasabb térszíneken - így a hegység legnagyobb területét uralva - a gyertyános-tölgyes öv vált fel. A délies, szubmediterrán-balkáni jelleg nemcsak a Mecsek flórajában, hanem az egyes fajok viselkedésében és a populációikból szerveződő társulások szerkezetében, így a vegetációban is kifejezésre jut.

A szubmediterrán jelleg erősödésére példaként egy kelet-mediterrán - délkelet-európai flóraelem, a *Fraxinus ornus* dél felé táguló cönológiai valenciáját említem. A *Fraxinus ornus* az Északi-középhegységben ritka, spontaneitása is megkérdőjelezhető, csupán a Naszálytól délkelet felé tekinthető biztosan őshonosnak (MAJER 1968, SIMON 1992). Itt a déli lejtők bokorerdeiben és xerotherm tölgyeseiben fordul elő, többnyire mint csenevész töltelék fa. A Dunántúli-középhegységben dolomit alapkőzetben a *Fago - Ornetum* reliktum társulásában, néha karsztbokorerdőben az északi oldalra is áthúzódik, előfordul szubmontán bükkösben, illetve felnő a lombkoronaszintbe a közepes magasságú

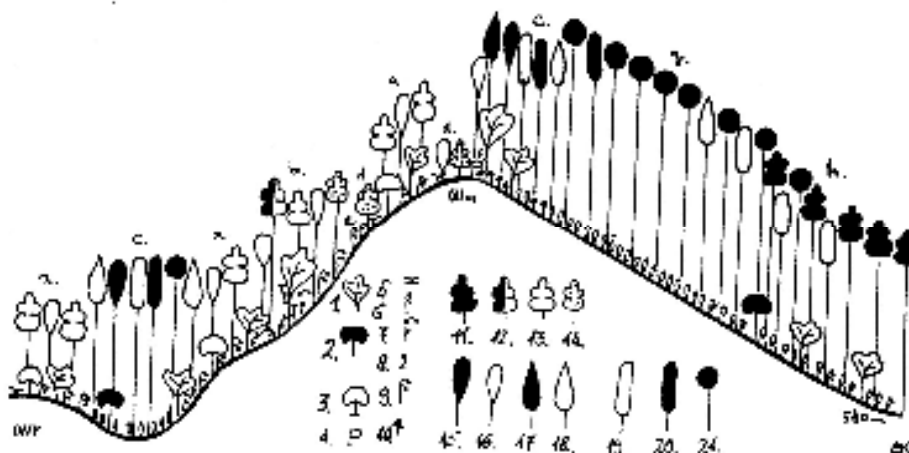
(12-15 m) mészkedvelő tölgyesben. A Mecsekben a *Fraxinus ornus* alapkőzetben nem válogat, elegyedik és természetes fává nő (15-20 m) északi kitettségekben is, a gyertyános-tölgyesben és bükkösben épp úgy, mint hársas-kőrisesben vagy akár szurdokerdőben.

A társulások szerkezetének gazdagodásáért számos szubmediterrán struktúraépítő faj megjelenése felelős. Több, lián életmódot folytató déli növény nagy gyakorisággal a gyakran kétszintű lombkoronába is felhatol (pl. *Hedera helix*), vagy nagy tömegben fordul elő a cserjeszintben is (pl. *Tamus communis*, *Lonicera caprifolium*). Maga a cserjeszint is gyakran több szintű, összefonódhat a lombkorona- vagy a gyepszinttel. Az örökzöld mediterráneumban elterjedt szűrős cserjék (pl. *Ruscus aculeatus*) a Dél-Dunántúlon helyenként nagy foltokat alkotva jelennek meg több erdőtársulásban, és önálló cserjeszintet képeznek.

### **Példaterület: a Tubes-hegy**

A Közép-Mecsek legmagasabb csúcsa a 611 m magas, sátor alakú Tubes-hegy. Nyugat felé széles palástartalattal különül el a környező hegyektől, kelet felé meredek déli lejtővel folytatódik a Kis-Tubesen át a Misina csúcs (599 m) felé. Az északi lejtők a gerinc közelében meredek, majd fokozatosan lankássá válnak. Az egységes oldalakat kisebb észak-dél irányú bordák tagolják. A hegy felépítő kőzete triász kori, szürkés színű anizuszi mészkő, mely a déli oldalakon kelet felé lejtő, vastag sziklapadok formájában, valamint a völgyekben és a gerinc közelében mozgó kőtörmelék-ként a felszínre bukkan. Felszíni vízfolyás, mély meredek falú völgy, nagy kiugró sziklák nem növelik a felszíni formakincset. A pleisztocén löszfelhalmozódás csak az északi, lankásabb részeken maradt meg.

A hegyet - felépítő kőzeteiből és morfológiai jellegéből adódóan - kiterjedt intrazonális és edafikus társulások uralják. Az északi oldal lankásabb részein már fellép a zonális vegetációtípus, a déli lejtőn azonban ennek helyén ma Pécs városát találjuk. A város felé néző déli hegyoldalt szubmediterrán tölgyesek borítják, az északi lejtőt extrazonális szubmontán bükkös, valamint az ellaposodó hegyháton klímazonális gyertyános-tölgyes uralja. A gerincen, az érintkező extrazonális társulások közé mozgó, kőtörmelékes aljazaton reliktum elemeket hordozó azonális-edafikus hársas-kőrises törmelékletű erdők - Spiraea-cserjével kísérvé - ékelődnek be. A déli meleg, sziklás termőhelyeken karszt-bokorerdő - pusztafüves lejtősztyep mozaik alakult ki. A hegy nyugati palástján az érintkező extrazonális társulások átmeneteit találjuk (**2.ábra**).



2.ábra - A Tubes-hegy vegetációjának DNY-ÉK irányú keresztmetszete: a/ Orno - *Quercetum mecsekense melicetosum uniflorae* b/ Orno - *Quercetum mecsekense tametosum communici* c/ *Tilio tomentosae - Fraxinetum orni* d/ *Inulo spiraeifolio - Quercetum pubescentis* e/ *Cleistogeno - Festucetum rupicolae brometosum pannonicici* f/ *Waldsteinio-Spiraeetum (mecsekense)* g/ *Helleboro odoro - Fagetum mecsekense allietosum ursini* h/ *Asperulo taurinae - Carpinetum mecsekense* 1/ *Cornus mas* 2/ *Crataegus laevigata* 3/ *Crataegus monogyna* 4/ *Spiraea media* 5/ *Carex humilis* 6/ *Bromus pannonicus* 7/ *Tamus communis* 8/ *Allium ursinum* 9/ *Melica uniflora* 10/ *Mercurialis perennis* 11/ *Quercus petraea (dalechampii)* 12/ *Qu. cerris* 13/ *Qu. virgiliana* 14/ *Qu. pubescens* 15/ *Fraxinus excelsior* 16/ *Fraxinus ornus* 17/ *Tilia platyphyllos* 18/ *Tilia tomentosa* 19/ *Carpinus betulus* 20/ *Acer pseudoplatanus* 21/ *Fagus sylvatica*.

### Az erdőtársulások ismertetése

#### **MECSEKI OLASZ MÜGÉS GYERTYÁNOS-TÖLGYES** ***Asperulo taurinae - Carpinetum* SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962** ***mecsekense* (HORVÁT 1958) SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962**

A felső lombkoronaszintben a *Quercus petraea (dalechampii)* és a *Fagus sylvatica* az uralkodó, előbbi konszociáció képző is. A lombkoronaszintbe felnövő *Fraxinus ornus* és *Sorbus torminalis* mellett jellemző a balkán-pannon *Tilia tomentosa* elegyedése. A *Carpinus betulus* a második lombkoronaszintben jellemző. A cserjeszintben konstans faj a *Cornus mas*, *Crataegus laevigata*.

A koratavaszi aszpektusban büккеgyes állományában az *Allium ursinum* tömeges, számos geofiton kísérelével, így önálló szubasszociációként is felfogható (*allietosum ursini*) (HORVÁT 1972, KEVEY 1977). Előfordul fáciesképzőként a *Melica uniflora* a *Quercus* konszociációjú állományban.

**A<sub>1</sub>** (15-22 m, 60-80%): *Carpinus betulus* IV<sup>1-2</sup>, *Quercus petraea* (*dalechampii*) III<sup>2-4</sup>, *Hedera helix* III<sup>+2</sup>, *Quercus cerris* II<sup>2-3</sup>, *Tilia platyphyllos* III<sup>1-3</sup>, *Fagus sylvatica* II<sup>1-2</sup>, *Fraxinus ornus* II<sup>+2</sup>, *Tilia tomentosa* II<sup>2</sup>, *Cerasus avium* I<sup>1</sup>. **A<sub>2</sub>** (10-16 m, 5-25%): *Carpinus betulus* III<sup>1-2</sup>, *Fraxinus ornus* III<sup>1</sup>, *Tilia tomentosa* III<sup>1-2</sup>. **B** (4-6 m, 5-35%): *Cornus mas* V<sup>1-3</sup>, *Crataegus laevigata* IV<sup>+2</sup>, *Staphylea pinnata* III<sup>+2</sup>, *Tilia tomentosa* III<sup>+1</sup>, *Crataegus monogyna* II<sup>1-2</sup>, *Euonymus verrucosa* II<sup>+</sup>. **C** (90-100%): *Acer campestre* V<sup>+</sup>, *A. platanoides* V<sup>+</sup>, *Allium ursinum* V<sup>4-5</sup>, *Asarum europaeum* V<sup>+1</sup>, *Dentaria bulbifera* V<sup>+</sup>, *Euphorbia amygdaloides* V<sup>+</sup>, *Galeobdolon luteum* V<sup>+</sup>, *Hedera helix* V<sup>+</sup>, *Helleborus odoratus* V<sup>+1</sup>, *Melica uniflora* V<sup>+2</sup>, *Polygonatum multiflorum* V<sup>+</sup>, *Corydalis solida* IV<sup>+1</sup>, *Dentaria enneaphyllos* IV<sup>+2</sup>, *Galanthus nivalis* V<sup>+</sup>, *Hepatica nobilis* IV<sup>+</sup>, *Lathyrus niger* IV<sup>+</sup>, *Lathyrus venetus* IV<sup>+1</sup>, *Lathyrus vernus* IV<sup>+1</sup>, *Mercurialis perennis* IV<sup>+2</sup>, *Scutellaria altissima* IV<sup>+1</sup>, *Viola alba* IV<sup>+1</sup>, *Galium odoratum* III<sup>+</sup>, *Polygonatum odoratum* III<sup>+</sup>, *Rosa arvensis* III<sup>+</sup>, *Carex pilosa* II<sup>+</sup>, *Primula vulgaris* II<sup>+</sup>, *Ruscus hypoglossum* II<sup>+</sup>, *Tamus communis* II<sup>+</sup>, *Adoxa moschatellina* I<sup>+</sup>, *Ruscus aculeatus* I<sup>+</sup>.

### MECSEKI SZUBMONTÁN BÜKKÖS

**Helleboro odoro - Fagetum** SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962  
**mecsekense** (HORVÁT 1959) SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962

A Tubesen nagy kiterjedésben a *Helleboro odoro - Fagetum mecsekense allietosum ursini* szubasszociációját találjuk. A lombkoronaszintben a *Fagus sylvatica* az uralkodó, elegyfaként a *Carpinus betulus*, *Tilia tomentosa* fordul elő nagyobb konstanciával. Jellemző, hogy a *Fraxinus ornus* és a *Sorbus torminalis* is felnő a 22-25 méter magas lombkoronaszintbe. A cserjeszint hiányzik, a gyepszintben a koratavaszi aszpektusban az *Allium ursinum* összefüggő, zárt tömegben fordul elő. Jellemző fajok továbbá: *Dentaria enneaphyllos*, *Hepatica nobilis*, *Lathyrus venetus*, *Lilium martagon*, *Rosa arvensis*, *Ruscus hypoglossum*, *Primula vulgaris*. Tarvágás után a Tubesen a *Calamagrostis epigeios* összefüggő szövedéke alakult ki.

**A** (22-26 m, 85-95%): *Fagus sylvatica* V<sup>3-5</sup>, *Carpinus betulus* V<sup>1-2</sup>, *Quercus petraea* IV<sup>1-3</sup>, *Tilia tomentosa* III<sup>1-2</sup>, *Acer pseudoplatanus* II<sup>1-2</sup>, *Acer platanoides* I<sup>1</sup>, *Fraxinus ornus* I<sup>1</sup>, *Sorbus torminalis* I<sup>1-2</sup>, *Tilia cordata* I<sup>1-2</sup>. **C** (55-100%): *Acer pseudoplatanus* V<sup>+</sup>, *Allium ursinum* V<sup>1-5</sup>, *Asarum europaeum* V<sup>+</sup>, *Carex pilosa* V<sup>+1</sup>, *Dentaria bulbifera* V<sup>+2</sup>, *D. enneaphyllos* V<sup>+2</sup>, *Galeobdolon luteum* V<sup>+</sup>, *Galium odoratum* V<sup>+1</sup>, *Glechoma hirsuta* V<sup>+</sup>, *Hedera helix* V<sup>+</sup>, *Hepatica nobilis* V<sup>+</sup>, *Melica uniflora* V<sup>1-5</sup>, *Polygonatum odoratum* V<sup>+</sup>, *Ulmus glabra* V<sup>+</sup>, *Viola sylvestris* V<sup>+</sup>, *Lathyrus venetus* IV<sup>+</sup>, *Mercurialis perennis* IV<sup>+1</sup>, *Stellaria holostea* IV<sup>+</sup>, *Arum maculatum* III<sup>+</sup>, *Galanthus nivalis* III<sup>+</sup>, *Geranium*

robertianum III<sup>+</sup>, *Lilium martagon* III<sup>+</sup>, *Rosa arvensis* III<sup>+</sup>, *Ruscus hypoglossum* III<sup>+</sup>, *Crataegus laevigata* II<sup>+</sup>, *Helleborus odorus* II<sup>+</sup>, *Corydalis cava* I<sup>2</sup>, *C. solida* I<sup>+</sup>, *Primula vulgaris* I<sup>+</sup>, *Tamus communis* I<sup>+</sup>, *Viola alba* I<sup>+</sup>.

### MECSEKI SPIRAEA-CSERJÉS

**Waldsteinio - Spiraeetum mediae** (MIKYSKA 1931)

MÁTHÉ et KOVÁCS 1964 (**mecsekense**)

Spiraea-cserjés fragmentumok előfordulására már HORVÁT (1956) utal a Pécsi-Mecsek területén, cönológiai felvételt azonban nem közöl.

A társulás cönológiai helye még tisztázatlan. Állományai az ezüsthársas törmeléklejtő erdő és a karsztbokorerdő, illetve a mészkedvelő tölgyes közé ékelődnek, mint erdőszegély. Töredékes előfordulása a Pécsi-Mecsek gerince mentén a Tubes és a Dömörkapu környékére korlátozódik. Differenciális fajai: *Helleborus odorus*, *Galium lucidum*. Az erdőtársulásokkal szemben itt hiányzik a *Tamus communis*, *Tilia tomentosa*, *Ruscus aculeatus*. A Spiraea cserjék alatt konstans karakterfaj a *Waldsteinia geoides*, valamint szegélynövények: *Geranium sanguineum* (V), ***Dictamnus albus*** (IV), *Filipendula vulgaris* (V), *Erysimum odoratum* (IV) jellemzik, melyekhez zavarástűrő fajok társulnak (V): *Galium aparine*, *Geum urbanum*, *Sedum maximum*, (IV): *Arabis turrita*, *Lamium maculatum*, *Veronica hederifolia*.

Állományai éppúgy reliktum jellegűek, mint a hársas - körisések, ezért védendőek.

### BARANYAI PEREMIZSES KARSZTBOKORERDŐ

**Inulo spiraeifolio - Quercetum pubescentis** JAKUCS 1961

A karsztbokorerdő a Tubesen az összes fiziognómiai változatában (ld. erdőtársulások fejezet) előfordul, legnagyobb kiterjedésben a parkerdő típusú található meg. A lombkoronaszintben a *Quercus pubescens* és a *Fraxinus ornus* mellett ritkán fellép a *Qu. virgiliana*, *Qu. polycarpa*. A cserjeszint sátrát a *Viburnum lantana*, *Ligustrum vulgare*, *Cornus mas*, *Crataegus monogyna* adja. A zártabb lombú foltokban a lián életmódot folytató védett növényünk, az atlanti-mediterrán ***Tamus communis*** érhet el nagyobb borítást. A letörpült koronaszinthez csatlakozó lágyszárú szegély növénye a mecseki karsztbokorerdők karakterfaja, az ***Inula spiraeifolia***, valamint a *Geranium sanguineum*, ***Dictamnus albus***. Sziklakibúvásokon megmarad az *Artemisia alba ssp. saxatilis*.

A gyepszint uralkodó faja a *Carex humilis*, a mélyebb törmelékes talajon a *Bromus pannonicus*. A mészkedvelő tölgyes felé a kapcsolatot a *Brachypodium pinnatum* fációs-ként való fellépése jelzi. Lokális karakterfaj a ***Serratula radiata***, a Kis-Tubesen és a Lapison fellépő ***Serratula lycopifolia***,

valamint az *Arabis turrata* és *Arabis hirsuta* (HORVÁT 1972, DÉNES 1995). További jellemző növények a legfajgazdagabb társulásból: *Rosa arvensis*, *Adonis vernalis*, *Galium lucidum*, *Lathyrus pannonicus*, *Convolvulus cantabrica*, *Ranunculus illyricus*, *Vinca herbacaea*, *Centaurea triumfettii* ssp. *aligera*, *Coronilla coronata*, valamint számos orchidea faj: *Orchis simia*, *Spiranthes spiralis*, *Limodorum abortivum*, *Ophrys scolopax* ssp. *cornuta*, *Anacamptis pyramidalis*, stb., míg a *Ruscus aculeatus* ritka.

**A** (6-8 m, 35-60%): *Quercus pubescens* IV<sup>3</sup>, *Fraxinus ornus* V<sup>2-3</sup>, *Quercus virgiliana* I<sup>+</sup>. **B** (1.5-4 m): *Cornus mas* IV<sup>1-3</sup>, *Fraxinus ornus* IV<sup>1-2</sup>, *Crataegus monogyna* V<sup>+1</sup>, *Tamus communis* IV<sup>+1</sup>, *Sorbus domestica* I<sup>+1</sup>. **C** (50-100%): *Dictamnus albus* V<sup>+1</sup>, *Erysimum odoratum* V<sup>+</sup>, *Helleborus odoratus* V<sup>+1</sup>, *Lithospermum purpureo-coeruleum* V<sup>+</sup>, *Tamus communis* V<sup>+2</sup>, *Brachypodium pinnatum* IV<sup>+2</sup>, *Bromus pannonicus* IV<sup>+2</sup>, *Carex humilis* IV<sup>+3</sup>, *Inula spiraeifolia* IV<sup>+1</sup>, *Rosa arvensis* IV<sup>+</sup>, *Adonis vernalis* III<sup>+</sup>, *Galium lucidum* III<sup>+1</sup>, *Lathyrus pannonicus* III<sup>+</sup>, *Convolvulus cantabrica* II<sup>+</sup>, *Geranium columbinum* II<sup>+</sup>, *Artemisia alba* ssp. *saxatilis* II<sup>+</sup>, *Vinca herbacea* II<sup>+</sup>, *Anthericum ramosum* I<sup>+</sup>, *Centaurea triumfettii* ssp. *aligera* I<sup>+</sup>, *Coronilla coronata* I<sup>+</sup>, *Mercurialis ovata* I<sup>+</sup>, *Orchis pallens* I<sup>+</sup>, *Orchis simia* I<sup>+</sup>, *Ranunculus illyricus* I<sup>+</sup>, *Serratula radiata* I<sup>+</sup>.

**MECSEKI MÉSZKEDVELŐ TÖLGYES**  
**Orno - Quercetum JAKUCS et FEKETE 1958**  
**mecsekense (HORVÁT 1946) SOÓ 1961**

A lombkoronaszintben a *Quercus virgiliana* az uralkodó, mellette a *Qu. pubescens*, *Qu. cerris* fordul elő nagyobb mennyiségben. A lombkoronaszintbe felnövő *Fraxinus ornus* és *Sorbus torminalis* mellett jellemző a *Tilia tomentosa* elegyedése, ritka a *Quercus dalechampii*. A fajgazdag, dús cserjeszintben tömeges és konstans faj a *Cornus mas*, jelentősebb borítást érhet el a *Crataegus monogyna*, gyakoribb még a *Ligustrum vulgare* és a *Viburnum lantana*. A tubesi állományokban a *Tamus communis* a gyepszintet és cserjeszintet fátolként átszővi. A gyepszintre kiemelten jellemző a nagy fajgazdagság. Fáciesképző a *Melica uniflora*, *Brachypodium sylvaticum*, *B. pinnatum*, *Bromus pannonicus*, *Carex flacca*, *Festuca rupicola*, *Lonicera caprifolium*. Kissé zavart állományokban a *Campanula rapunculoides*, *Melampyrum nemorosum*, *Viola alba* érhet el jelentősebb borítást. Jellemző fajtái a *Dictamnus albus*, *Lathyrus niger*, *L. pannonicus*, *Rosa arvensis*, *Campanula persicifolia*, *Muscari comosum*, *Lactuca quercina* ssp. *sagittata*, *Chrysanthemum corymbosum*, *Carex humilis*, *Galium mollugo* ssp. *erectum*. A Tubesen az Orno - *Quercetum mecsekense* két szubasszociációja fordul elő.

Az Orno - *Quercetum mecsekense tametosum communici* szubasszociációja mélyebb talajon fordul elő. A felső lombkoronaszint eléri a 16-18 métert, borítása a 60-70%-ot. A *Quercus cerris* kimagasló fajtát a *Qu. virgiliana*, *Fraxinus ornus*, *Tilia tomentosa* kíséri. A második koronaszintbe (8-12 m),



mely laza, kevésbé záródó (10-15%), a *Fraxinus ornus*, a *Sorbus torminalis* mellett helyenként felnő a *Cornus mas*. A kettős lombkoronaszint árnyékolása nagyobb, mint a másik szubasszociációnál. A cserjeszint is fejlett (40%), fő tömegét a *Cornus mas* adja. A gyepszintet nagy tömegben takarja a cserjéket függönyszerűen átszövő ***Tamus communis***, a cserje- és gyepszint határán nagyobb foltokat alkothat a *Rosa arvensis*. A gyepszintben a *Fagetalia* elemek fellépése jelentősebb, mint a másik szubasszociációnál, előfordulhatnak geofitonok (pl. *Corydalis solida*). Nagyobb kostanciával lép fel a *Chrysanthemum corymbosum* (IV), *Lactuca quercina ssp. sagittata* (V). Differenciális fajok: ***Ornithogalum sphaerocarpum*** (III), *Lathyrus venetus* (I).

Az Orno - *Quercetum mecsekense melicetosum uniflorae* szubasszociációban egy lombkoronaszint alakul ki, 8-12 m magassággal, 60-70 % borítással. Konstans faja ebben a szintben a *Quercus virgiliana*, szubkonstans a *Qu. pubescens*, míg a *Qu. cerris* már ritka. Nagyobb konstancia értékkel és borítással jelentkeznek a karsztbokorerdővel közös, szorosabb kapcsolatra utaló fajok, a *Fagetalia* elemek hiányoznak. A gyepszintben a félszáraz termőhelyet jelző *Melica uniflora* dominál, a ***Tamus communis*** alárendeltebb szerepű. Differenciális fajokként említhetők meg: *Glechoma hirsuta* (V), ritkábbak (I): *Galium lucidum*, ***Coronilla coronata***, ***Orchis simia***, ***Scilla vindobonensis ssp. borhidiana*** (MORSCHHAUSER 1994).

**A<sub>1</sub>** (16-18 m, 55-75%): *Quercus cerris* V<sup>1-3</sup>,-, *Q. virgiliana* V<sup>2-4</sup>,-, *Fraxinus ornus* V<sup>1-2</sup>,-, *Tilia tomentosa* III<sup>+2</sup>,-, *Quercus pubescens* II<sup>1-2</sup>,-. **A<sub>2</sub>** (8-12 m, 10-20%): *Fraxinus ornus* IV<sup>1-2</sup>,V<sup>1-3</sup>, *Sorbus torminalis* III<sup>1-2</sup>, I<sup>1</sup>, *Cornus mas* III<sup>1</sup>,-, *Tilia tomentosa* II<sup>1-2</sup>,III<sup>1-3</sup>, *Quercus virgiliana* I<sup>1</sup>,V<sup>2-3</sup>, *Q. cerris* -,I<sup>1</sup>, *Q. pubescens* -,IV<sup>2</sup>, *Q. dalechampii* -,I<sup>1</sup>. **B** (3-6 m, 35-80%): *Cornus mas* V<sup>2-3</sup>,V<sup>1-4</sup>, *Crataegus monogyna* V<sup>+2</sup>,V<sup>+2</sup>, *Tamus communis* V<sup>+2</sup>,IV<sup>+1</sup>, *Ligustrum vulgare* IV<sup>+1</sup>,III<sup>+1</sup>, *Viburnum lantana* II<sup>+1</sup>,III<sup>+1</sup>. **C** (70-95%): *Campanula persicifolia* V<sup>+</sup>,IV<sup>+</sup>, *Helleborus odoratus* V<sup>+1</sup>,V<sup>+1</sup>, *Dictamnus albus* V<sup>+1</sup>,V<sup>+1</sup>, *Lathyrus niger* V<sup>+1</sup>,III<sup>+1</sup>, *Lithospermum purpureo-coeruleum* V<sup>+</sup>,III<sup>+2</sup>, *Melica uniflora* V<sup>+</sup>,V<sup>+3</sup>, *Muscari comosum* V<sup>+</sup>,II<sup>+</sup>, *Rosa arvensis* V<sup>+3</sup>,II<sup>+</sup>, *Tamus communis* V<sup>1-4</sup>,V<sup>+1</sup>, *Viola alba* V<sup>+1</sup>,V<sup>+2</sup>, *Lactuca quercina subsp. sagittata* V<sup>+</sup>,I<sup>+</sup>, *Chrysanthemum corymbosum* IV<sup>+</sup>,II<sup>+</sup>, *Campanula rapunculoides* IV<sup>1-2</sup>,IV<sup>+2</sup>, *Melampyrum nemorosum* I<sup>+</sup>,IV<sup>+2</sup>, *Galium album* I<sup>+</sup>,III<sup>+</sup>, *Brachypodium pinnatum* II<sup>1-2</sup>,II<sup>+2</sup>, *Festuca heterophylla* II<sup>+</sup>,III<sup>+2</sup>, *Carex flacca* II<sup>+</sup>,IV<sup>+2</sup>, *Carex humilis* I<sup>+</sup>,III<sup>+</sup>, *Lathyrus pannonicus* I<sup>+</sup>,II<sup>+</sup>, *Ornithogalum sphaerocarpum* III<sup>+</sup>,-, *Anthericum ramosum* II<sup>+</sup>,-, *Lathyrus venetus* I<sup>+</sup>,-, *Ruscus aculeatus* I<sup>+</sup>,-, *Serratula tinctoria* I<sup>+</sup>,-, *Scilla vindobonensis ssp. borhidiana* -,I<sup>+</sup>, *Coronilla coronata* -,I<sup>+</sup>, *Galium lucidum* -,II<sup>+</sup>, *Orchis simia* -,I<sup>+</sup>, *Lonicera caprifolium* -,I<sup>+</sup>. Jelmagyarázat: (tametosum communici, melicetosum uniflorae)

**EZÜSTHÁRSAS TÖRMELÉKLEJTŐ-ERDŐ**  
**Tilio tomentosae - Fraxinetum orni** (HORVÁT 1961)  
 SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962

A Tubes csúcán, valamint déli oldalán, ÉNY-DK irányban futó, mély völgyben, törmelékfalon fordulnak elő állományai. A csúcson található állomány mészkedvelő tölgyes és bükkös közé ékelődik. *Fagetalia* elemekben gazdag, montánabb jellegű típus. Az elegyes, magas (18-20 m) lombkorona-szintben a hársaké és a kőrisaké (*Tilia platyphyllos*, *T. tomentosa*, *Fraxinus excelsior*, *F. ornus*) a vezető szerep, melyekhez az *Acer pseudo-platanus* mellett a *Fagus sylvatica*, *Carpinus betulus*, déli lejtőn a *Quercus dalechampii* is társul. A cserjeszint fejlett vagy közepesen fejlett, nagy tömegben fordul elő a néha második lombkorona szintbe is felövő *Cornus mas*, jellemző kísérői a *Corylus avellana* és a *Staphylea pinnata*. A gyepszint törmelékjelző fajai közül a *Mercurialis perennis*, *M. longistipes*, a reliktumok közül a gerinc közelében a *Waldsteinia geoides* fellépése jellemző. Koratavaszi geofiton aspektusában az *Allium ursinum* az uralkodó, fációsalkotó faj, számos geofiton kísérővel (pl. *Dentaria enneaphyllos*, *Corydalis solida* - a csúcs közelében). A déli lejtőn kialakult állomány mészkedvelő tölgyesbe ékelődik, így a gyepszintben az *Anthericum ramosum*, a *Doronicum hungaricum* is megjelenik. Lokálisan jellemzi még az *Aconitum vulparia*, *Scutellaria altissima* (MORSCHHAUSER 1994, SALAMON-ALBERT 1994).

**A** (16-22 m, 60-95%): *Tilia tomentosa* III<sup>1-2</sup>, IV<sup>3-4</sup>, *Fraxinus ornus* IV<sup>1-2</sup>, II<sup>1-2</sup>, *Fraxinus excelsior* IV<sup>1-2</sup>, II<sup>2</sup>, *Carpinus betulus* V<sup>1-2</sup>, IV<sup>1-3</sup>, *Acer pseudoplatanus* IV<sup>1-2</sup>, III<sup>2-3</sup>, *Fagus sylvatica* IV<sup>2-3</sup>, II<sup>1</sup>, *Tilia platyphyllos* IV<sup>2-3</sup>, I<sup>1</sup>, *Quercus petraea* (*dalechampii*) II<sup>2</sup>, III<sup>1-2</sup>, *Cerasus avium* II<sup>1</sup>, II<sup>2</sup>. **B** (4-7 m, 2-35%): *Cornus mas* III<sup>+3</sup>, III<sup>+2</sup>, *Staphylea pinnata* II<sup>+</sup>, II<sup>1-2</sup>, *Corylus avellana* -, I<sup>+</sup>, *Hedera helix* I<sup>+</sup>, I<sup>+</sup>. **C** (85-100%): *Allium ursinum* V<sup>3-5</sup>, V<sup>4-5</sup>, *Corydalis cava* V<sup>+1</sup>, V<sup>+3</sup>, *C. solida* V<sup>+1</sup>, II<sup>+2</sup>, *Dentaria enneaphyllos* V<sup>2</sup>, I<sup>1</sup>, *Geranium robertianum* V<sup>+</sup>, III<sup>+</sup>, *Helleborus odorus* V<sup>+1</sup>, IV<sup>+1</sup>, *Melica uniflora* V<sup>+2</sup>, V<sup>+2</sup>, *Mercurialis perennis* V<sup>2-3</sup>, III<sup>+4</sup>, *Mercurialis longistipes* II<sup>+1</sup>, IV<sup>+1</sup>, *Aconitum vulparia* IV<sup>+2</sup>, III<sup>+2</sup>, *Waldsteinia geoides* III<sup>+</sup>, I<sup>1</sup>, *Galeobdolon luteum* IV<sup>+1</sup>, V<sup>+1</sup>, *Glechoma hirsuta* IV<sup>+1</sup>, V<sup>+2</sup>, *Hedera helix* V<sup>+</sup>, V<sup>+1</sup>, *Stellaria holostea* V<sup>+1</sup>, V<sup>+2</sup>, *Arum maculatum* -, V<sup>+</sup>, *Hepatica nobilis* III<sup>+</sup>, IV<sup>+</sup>, *Lathyrus venetus* II<sup>+1</sup>, IV<sup>+</sup>, *Viola alba* I<sup>+</sup>, IV<sup>+</sup>, *Anthericum ramosum* -, II<sup>+</sup>, *Doronicum hungaricum* -, II<sup>+</sup>, *Asperula taurina* -, I<sup>2</sup>, *Rosa arvensis* -, II<sup>+</sup>, *Ruscus aculeatus* III<sup>+</sup>, I<sup>+</sup>, *Tamus communis* I<sup>+</sup>, I<sup>+</sup>. Jelmagyarázat: (északi lejtő, déli lejtő).

### Köszönetnyilvánítás

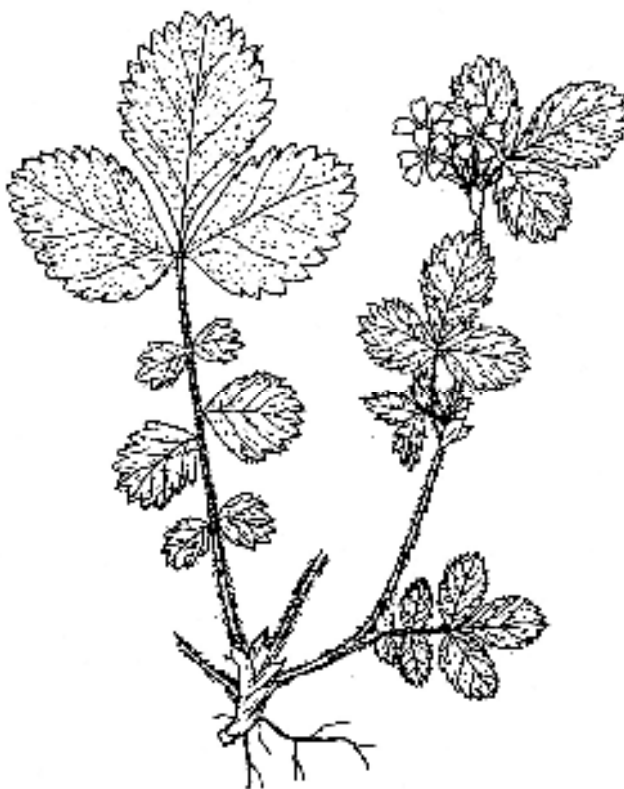
A vegetációs egységek azonosításánál és a lektorálás során nyújtott segítségét köszönöm Dr. BORHIDI ATTILA tanszékvezető egyetemi tanárnak, az akadémia levelező tagjának. A terepi felvételezésben nyújtott közre-

működéséért ezúton mondok köszönetet SALAMONNÉ ALBERT ÉVA egyetemi tanársegédnek, valamint VANCSEK FERENC és SZÍJ TAMÁS szakdolgozóknak, illetve NAGY JÓZSEF aspiránsnak. A kutatás finanszírozásáért az OTKA-t illeti köszönet.

### Irodalom

- BORHIDI A. (1961): Klimadiagramme und klimazonale Karte Ungarns. - Ann. Univ. Bpest., S. Biol. 4: 21-50.
- BORHIDI A. (1963): Die Zönologie des Verbandes *Fagion illyricum* I. Allgemeiner Teil. - Acta Bot. Hung. 9: 259-297.
- BORHIDI A. (1965): Die Zönologie des Verbandes *Fagion illyricum* II. Systematischer Teil. - Acta Bot. Hung. 11: 53-102.
- BORHIDI A. (1969): Adatok a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea* fajcsoport) és a molyhos tölgy (*Qu. pubescens* fajcsoport) kistípusainak ökológiai-cönológiai magatartásáról. - Bot. Közlem. 56. 3: 155-158.
- BORHIDI A. (1984): A Zselic erdei. - Dunántúli Dolg. Term.tud. Sor. 4: 1-145.
- BORHIDI A. (1993): A magyar flóra szociális magatartás típusai, természetességi és relatív ökológiai értékszámai. - KTM és JPTE kiadv., Pécs, p. 1-95.
- DÉNES A. (1995): A Mecsek és a Villányi hegység karsztbokorerdői. - Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 39: 5-31.
- HORVÁT A.O. (1946): A Pécsi Mecsek (Misina) természetes növényösszetevői. - Dunántúli Tud. Int. 8: 1-32.
- HORVÁT A.O. (1956): Mecseki tölgyesek erdőtüpusai. - Janus Pannonius Múzeum Évk. (1956), p. 131-149.
- HORVÁT A.O. (1958): Mecseki gyertyános tölgyesek erdőtüpusai. - Janus Pannonius Múzeum Évk., p. 137-154.
- HORVÁT A.O. (1960): Mecseki gesztenyések. - Janus Pannonius Múzeum Évk., p. 3-41.
- HORVÁT A.O. (1961): Mecseki erdőtüpus-tanulmányok. - Janus Pannonius Múzeum Évk., p. 39-51.
- HORVÁT A.O. (1964): A Mecseki tájak erdei növénytársulásai. - Janus Pannonius Múzeum Évk., p. 33-42.
- HORVÁT A.O. (1972): Die Vegetation des Mecsekgebirges und seiner Umgebung. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HORVÁT A.O. (1974): Újabb adatok a Mecsek geobotanikai ismeretéhez (a Mecsek-hegység növényföldrajzi vázlata). - Janus Pannonius Múzeum Évk., p. 13-33.
- HORVATH, I. - GLAVAC, V. - ELLENBERG, H. (1974): Vegetation Südosteuropas. - Stuttgart.
- JAKUCS P. (1961): Die phytozonologischen Verhältnisse der Flaumeichen - Buschwälder Südost-Mitteuropas. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 314.

- KEVEY B. (1977): Az *Allium ursinum* növényföldrajzi jellemzése különös tekintettel magyarországi előfordulási viszonyaira I,II. - Egyetemi doktori ért., kézirat, Debrecen.
- LOVÁSZ Gy. (ed.) (1977): Baranya megye természeti földrajza. - Baranya monográfia, Pécs.
- MAJER A. (1968): Magyarország erdőtársulásai. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MORSCHHAUSER T. (1994): Plant communities of the southern slope of Tubes hill. - Magyar Biol. Társ. XXI. Vándorgy. Abstracts, p. 42.
- TÖRÖK K. - PODANI J. - BORHIDI A. (1989): Numerical revision of the *Fagion illyricum* alliance. - Vegetatio 81: 169-180.
- SALAMON-ALBERT É. (1994): Plant communities of the northern side of Tubes hill. - Magyar Biol. Társ. XXI. Vándorgy. Abstracts, p. 51.
- SIMON T. (1992): A Magyarországi edényes flóra határozója. - Tankönyvkiadó, Budapest.
- ZÓLYOMI B. - KÉRI M. - HORVÁTH F. (1992): A szubmediterrán éghajlati hatások jelentősége a Kárpát-medence klímazonális növénytársulások összetételére. - Hegyfokj Kabos emlékülés előadásai, Debrecen-Túrkeve, p. 60-74.



*Aremonia agrimonioides* (L.) DC.

MELLÉKLET



## Fokozottan védett, védett és veszélyeztetett száraz növényfajok

12/1993. (III.31.) KTM rendelet, Simon T. (1992): Növényhatározó,  
Rakonczy Z. (szerk.) (1989): Vörös könyv alapján

### Harasztok - Pteridophyta

#### Lycopodiaceae

1	Györgyfű	<i>Huperzia selago</i>	AV	10000
2	Issler-laposkorpafű (Bükki l.)	<i>Diplazium isslerii</i>	AV	10000
3	Közönséges laposkorpafű	<i>Diplazium complanatum</i>	PV	10000
4	Tölcséres laposkorpafű	<i>Diplazium tristachyum</i>	PV	10000
5	Kapcsos korpafű	<i>Lycopodium clavatum</i>		10000
6	Kígyózó korpafű	<i>Lycopodium annotinum</i>	AV	10000

#### Selaginellaceae

7	Csipkeharaszt	<i>Selaginella helvetica</i>	PV	2000
---	---------------	------------------------------	----	------

#### Equisetaceae

14	Téli zsurló	<i>Equisetum hyemale</i>	PV	5000
15	Tarka zsurló	<i>Equisetum variegatum</i>	AV	5000

#### Ophioglossaceae

17	Kígyónyelv	<i>Ophioglossum vulgatum</i>	PV	2000
18	Sokcimpájú (kicsiny) holdruta	<i>Botrychium multifidum</i>	AV	10000
19	Virginiai holdruta	<i>Botrychium virginianum</i>	AV	10000
20	Kis holdruta	<i>Botrychium lunaria</i>	PV	10000
21	Ágas holdruta	<i>Botrychium matricariifolium</i>	PV	10000

#### Osmundaceae

22	Királyharaszt	<i>Osmunda regalis</i>	AV	10000
----	---------------	------------------------	----	-------

#### Sinopteridaceae

23	Cselling	<i>Cheilanthes marantae</i>	AV	30000
----	----------	-----------------------------	----	-------

#### Thelypteridaceae

25	Hegyipáfrány	<i>Oreopteris limbosperma</i>	PV	5000
26	Tőzegpáfrány	<i>Thelypteris palustris</i>		5000
27	Buglyospáfrány	<i>Phegopteris connectilis</i>	PV	5000

#### Aspleniaceae

30	Zöld fodorka	<i>Asplenium viride</i>	PV	5000
31	Fekete fodorka	<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>		5000
32	Forrásfodorka	<i>Asplenium fontanum</i>	K	10000
33	Mirigyes fodorka	<i>Asplenium lepidum</i>	PV	2000
35	Pikkelypáfrány	<i>Ceterach officinarum</i>	PV	10000
37	Gímpáfrány	<i>Phyllitis scolopendrium</i>		2000

#### Athyridaceae

38	Struccpáfrány	<i>Matteuccia struthiopteris</i>	AV	10000
41	Északi szirtipáfrány	<i>Woodsia ilvensis</i>	PV	10000
42	Havasi szirtipáfrány	<i>Woodsia alpina</i>	AV	10000

#### Aspidiaceae

43	Dárdás vesepáfrány	<i>Polystichum lonchitis</i>	AV	5000
44	Díszes vesepáfrány	<i>Polystichum setiferum</i>	PV	5000
45	Karéjos vesepáfrány	<i>Polystichum aculeatum</i>		5000
46	Szőrös vesepáfrány	<i>Polystichum braunii</i>	PV	5000
47	Tarajos pajzsika	<i>Dryopteris cristata</i>	AV	5000
	Hibrid pajzsika	<i>Dryopteris x tavelii</i>	PV	5000
49	Pelyvás pajzsika	<i>Dryopteris pseudomas</i>	PV	5000
50	Szálkás pajzsika	<i>Dryopteris carthusiana</i>		5000
51	Hegyi pajzsika	<i>Dryopteris assimilis</i>	AV	5000
52	Széles pajzsika	<i>Dryopteris dilatata</i>	PV	5000

<b>Blechnaceae</b>				
55	Bordapáfrány	<i>Blechnum spicant</i>	AV	10000
<b>Marsileaceae</b>				
58	Mételyfű	<i>Marsilea quadrifolia</i>	PV	5000
<b>Salviniaceae</b>				
59	Rucaöröm	<i>Salvinia natans</i>		2000
<b>Azollaceae</b>				
60	Azolla	<i>Azolla caroliniana</i>	PV	
<b>Nyitvatermők - Gymnospermatophyta</b>				
<b>Taxaceae</b>				
7	Tiszafa	<i>Taxus baccata</i>	PV	10000
<b>Ephedraceae</b>				
8	Csikófark	<i>Ephedra distachya ssp. monostachya</i>	PV	30000
<b>Zárvatermők - Angiospermatophyta</b>				
<b>Paeoniaceae</b>				
2	Bánáti bazsarózsa	<i>Paeonia officinalis ssp. banatica</i>	AV	50000
<b>Ranunculaceae</b>				
3	Pirosló hunyor	<i>Helleborus purpurascens</i>		2000
6	Téltemető	<i>Eranthis hyemalis</i>	PV	5000
8	Zergeboglár	<i>Trollius europaeus ssp. europaeus</i>	KV	10000
		<i>Trollius europaeus ssp. demissorum</i>	AV	10000
11	Poloskavész	<i>Cimicifuga europaea</i>	AV	10000
14	Méregölő sisakvirág	<i>Aconitum anthora</i>		2000
15	Karcsú sisakvirág	<i>Aconitum variegatum ssp. gracile</i>	PV	10000
16	Farkasölő sisakvirág	<i>Aconitum vulparia</i>		2000
17	Kárpáti sisakvirág	<i>Aconitum moldavicum</i>	PV	10000
20	Erdei szellőrózsa	<i>Anemone sylvestris</i>	PV	2000
23	Hármaslevelű szellőrózsa	<i>Anemone trifolia</i>	AV	10000
24	Májvirág	<i>Hepatica nobilis</i>		2000
25	Tátogó kökörccsin	<i>Pulsatilla patens</i>	KV	50000
26	Leánykökörccsin	<i>Pulsatilla grandis</i>	PV	10000
27	Fekete kökörccsin	<i>Pulsatilla pratensis ssp. nigricans</i>		5000
27	Magyar kökörccsin	<i>Pulsatilla pratensis ssp. hungarica</i>	AV	30000
28	Hegyi kökörccsin	<i>Pulsatilla montana</i>	PV	10000
29	Réti iszalag	<i>Clematis integrifolia</i>	PV	2000
30	Havasi iszalag	<i>Clematis alpina</i>	AV	10000
33	Tavaszi hérics	<i>Adonis vernalis</i>	PV	2000
34	Erdélyi hérics	<i>Adonis transsylvanica</i>	AV	50000
49	Selymes boglárka	<i>Ranunculus illyricus</i>		2000
50	Csőrös boglárka	<i>Ranunculus psilostachys</i>		2000
52	Buglyos boglárka	<i>Ranunculus polyphyllus</i>	PV	2000
54	Nádi boglárka	<i>Ranunculus lingua</i>	PV	2000
70	Harangláb	<i>Aquilegia vulgaris</i>	PV	10000
71	Erdei borkóró	<i>Thalictrum aquilegifolium</i>		5000
72	Sziklai borkóró	<i>Thalictrum foetidum</i>	AV	5000
73	Kékes borkóró	<i>Thalictrum minus ssp. pseudominus</i>	PV	2000
<b>Nymphaeaceae</b>				
77	Fehér tündérrózsa	<i>Nymphaea alba</i>		5000
<b>Rosaceae</b>				
83	Fűzlevelű gyöngyvessző	<i>Spiraea salicifolia</i>	AV	2000
84	Sziklai gyöngyvessző	<i>Spiraea media</i>		5000
85	Tündérfürt	<i>Aruncus sylvester</i>	PV	2000
86	Fekete madárbirs	<i>Cotoneaster niger</i>		2000



88	Piros madárbirs	<i>Cotoneaster integerrima</i>	PV	2000
89	Nagylevelű madárbirs	<i>Cotoneaster tomentosus</i>		2000
90	Magyar vadkörte	<i>Pyrus magyarica</i>	KV	50000
92	Vastaggallyú körte	<i>Pyrus nivalis ssp. nivalis</i>	KV	10000
		<i>Pyrus nivalis ssp. salviifolia</i>	AV	10000
100	Lisztes berkenye (21 kisfaj)	<i>Sorbus spp.</i>	PV	10000
101	Déli berkenye	<i>Sorbus graeca</i>		2000
103	Hazslinszky-berkenye	<i>Sorbus austriaca ssp. hazslinszkyana</i>	AV	10000
104	Fanyarka	<i>Amelanchier ovalis</i>	PV	10000
105	Fekete galagonya	<i>Crataegus nigra</i>	AV	10000
107	Egybibés galagonya alfaja	<i>Crataegus calycina ssp. curvisepala</i>	PV	
109	Kövi szeder	<i>Rubus saxatilis</i>	AV	5000
	Földi szeder kisfaj	<i>Rubus senticosus</i>	PV	
140	Tőzegeper	<i>Comarum palustre</i>	AV	10000
148	Mirigyes pimpó	<i>Potentilla pusilla</i>	PV	
151	Pimpó faj	<i>Potentilla wiemanniana</i>	PV	
	Pimpó faj	<i>Potentilla neumanniana</i>	PV	
	Borzas pimpó	<i>Potentilla pedata</i>	PV	
160	Hegyi gyömbérgyökér	<i>Geum aleppicum</i>	PV	
164	Szagos párlófű	<i>Agrimonia procera</i>	PV	
169	Kis ugarpalástfű	<i>Aphanes microcarpa</i>	PV	
165	Kispárlófű	<i>Aremonia agrimonioides</i>	PV	2000
170	Szürkezőld palástfű	<i>Alchemilla glaucescens</i>	PV	2000
171	Magyar palástfű	<i>Alchemilla plicata ssp. hungarica</i>		2000
172	Havasi palástfű	<i>Alchemilla glabra</i>	KV	10000
173	Réti palástfű	<i>Alchemilla xanthochlora</i>	PV	2000
174	Kecses palástfű	<i>Alchemilla gracilis</i>		2000
175	Hegyeskaréjú palástfű	<i>Alchemilla acutiloba</i>	PV	2000
176	Csipkéslevelű palástfű	<i>Alchemilla crinita</i>	PV	2000
177	Közönséges palástfű	<i>Alchemilla monticola</i>		2000
180	Havasalji rózsza	<i>Rosa pendulina</i>	PV	10000
185	Szentendrei rózsza	<i>Rosa villosa var. sancti-andreae</i>	AV	10000
213	Törpe mandula	<i>Amygdalus nana</i>	PV	10000
<b>Crassulaceae</b>				
218	Deres varjúháj	<i>Sedum hispanicum</i>		2000
222	Homoki varjúháj	<i>Sedum hillebrandtii</i>	PV	2000
224	Mecseki varjúháj	<i>Sedum neglectum ssp. sopianae</i>	PV	2000
225	Sárga kövirózsa	<i>Jovibarba hirta agg.</i>		2000
226	Házi kövirózsa	<i>Sempervivum tectorum</i>	PV	2000
227	Rózsás kövirózsa	<i>Sempervivum marmoreum</i>	PV	2000
<b>Grossulariaceae</b>				
229	Havasi ribiszke	<i>Ribes alpinum</i>	AV	10000
230	Fekete ribiszke	<i>Ribes nigrum</i>	KV	10000
231	Bérci ribiszke	<i>Ribes petraeum</i>	PV	10000
232	Kerti ribiszke	<i>Ribes rubrum ssp. sylvestre</i>	PV	
<b>Saxifragaceae</b>				
233	Buglyos kőtörőfű	<i>Saxifraga paniculata</i>	PV	10000
235	Bibirceses kőtörőfű	<i>Saxifraga granulata</i>	PV	
237	Hegyi kőtörőfű	<i>Saxifraga adscendens</i>	AV	5000
239	Fehérmájvirág	<i>Parnassia palustris</i>	AV	10000
<b>Fabaceae</b>				
250	Gombos zanót alfaja	<i>Cytisus supinus ssp. pseudorocheii</i>	PV	
251	Fehér zanót	<i>Cytisus albus</i>		2000
253	Heuffel-zanót	<i>Cytisus heuffelii</i>	AV	5000
255	Pillás zanót	<i>Cytisus ciliatus</i>	PV	2000

264	Bakszarvú lepkeszeg	<i>Trigonella gladiata</i>	AV	10000
265	Korongos lucerna	<i>Medicago orbicularis</i>	AV	5000
270	Töviskés lucerna	<i>Medicago rigidula</i>	AV	2000
272	Arab lucerna	<i>Medicago arabica</i>	PV	
278	Földbentermő here	<i>Trifolium subterraneum</i>	AV	2000
279	Egyvirágú here	<i>Trifolium ornithopoides</i>	PV	
280	Hólyagos here	<i>Trifolium vesiculosum</i>	PV	2000
282	Fonák here	<i>Trifolium resupinatum</i>	PV	
298	Erdei here alfaja	<i>Trifolium medium ssp. sárosiense</i>	PV	
304	Tarlóhere alfaja	<i>Trifolium arvense ssp. medium</i>	PV	
305	Havasi nyúlhere	<i>Anthyllis vulneraria ssp. alpestre</i>	PV	
318	Tekert csüdfű	<i>Astragalus contortuplicatus</i>		2000
319	Szártalan csüdfű	<i>Astragalus exscapus</i>	AV	5000
320	Gyapjas csüdfű	<i>Astragalus dasyanthus</i>	AV	30000
322	Hólyagos csüdfű	<i>Astragalus vesicarius ssp. albidus</i>	PV	5000
324	Érdes csüdfű	<i>Astragalus asper</i>	PV	5000
328	Homoki csüdfű	<i>Astragalus varius</i>	PV	
329	Csajkavirág	<i>Oxytropis pilosa</i>	PV	10000
331	Bokros koronafűrt	<i>Coronilla emerus</i>	PV	5000
333	Nagylevelű koronafűrt	<i>Coronilla elegans</i>	PV	10000
334	Sárga koronafűrt	<i>Coronilla coronata</i>		5000
335	Terpedt koronafűrt	<i>Coronilla vaginalis</i>	PV	5000
344	Pilisi bükköny	<i>Vicia sparsiflora</i>	PV	5000
350	Zalai bükköny	<i>Vicia oroboides</i>	PV	5000
352	Fogaslevelű bükköny	<i>Vicia narbonensis</i>	PV	
362	Hegyi lednek	<i>Lathyrus linifolius ssp. montanus</i>	PV	2000
363	Mocsári lednek	<i>Lathyrus palustris</i>		5000
364	Borsóalakú lednek	<i>Lathyrus pisiformis</i>	PV	2000
372	Erdélyi lednek	<i>Lathyrus transsylvanicus</i>	AV	10000
373	Magyar lednek	<i>Lathyrus pannonicus</i>		5000
		<i>Lathyrus pannonicus ssp. pannonicus</i>	AV	5000
374	Sápadt lednek	<i>Lathyrus pallescens</i>	PV	5000
377	Magas borsó	<i>Pisum elatius</i>		5000
<b>Thymeleaceae</b>				
379	Henye boroszlán	<i>Daphne cneorum agg.</i>	PV	10000
380	Farkasboroszlán	<i>Daphne mezereum</i>		10000
381	Babérboroszlán	<i>Daphne laureola</i>	PV	10000
<b>Eleagnaceae</b>				
382	Homoktövis	<i>Hippophae rhamnoides</i>	KV	10000
<b>Lythraceae</b>				
386	Lenlevelű füzény	<i>Lythrum linifolium</i>	PV	2000
<b>Onagraceae</b>				
391	Tóalma	<i>Ludwigia palustris</i>	AV	5000
403	Vízparti deréce	<i>Chamaenerion dodonaei</i>	PV	2000
<b>Trapaceae</b>				
413	Sulyom	<i>Trapa natans</i>		2000
<b>Rutaceae</b>				
417	Nagyzezerjófű	<i>Dictamnus albus</i>		5000
<b>Polygalaceae</b>				
419	Nagy pacsirtafű	<i>Polygala major</i>	PV	2000
421	Krajnai pacsirtafű	<i>Polygala niceensis ssp. carniolica</i>	PV	
422	Üstökös pacsirtafű alfaja	<i>Poygala comosa ssp. podolica</i>	PV	
<b>Rhamnaceae</b>				
438	Kövi benge	<i>Rhamnus saxatilis</i>	PV	10000

<b>Vitaceae</b>				
440	Ligeti szőlő	<i>Vitis sylvestris</i>	AV	10000
<b>Cornaceae</b>				
445	Veresgyűrű som alfaja	<i>Cornus sanguinea ssp. hungarica</i>	PV	
<b>Umbelliferae</b>				
446	Gázló	<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	AV	5000
448	Völgycsillag	<i>Astrantia major</i>		2000
451	Dudatók	<i>Physocaulis nodosus</i>	PV	
452	Szörös baraboly	<i>Chaerophyllum hirsutum</i>	PV	
454	Aranys baraboly	<i>Chaerophyllum aureum</i>	PV	
460	Havasi turbolya	<i>Athriscus nitida</i>	PV	
470	Dudamag	<i>Danaa cornubiensis</i>	PV	5000
472	Osztrák borzamazag	<i>Pleurospermum austriacum</i>	PV	5000
482	Kúszó zeller	<i>Apium repens</i>	PV	2000
483	Gyilkos csomorika	<i>Cicuta virosa</i>	AV	5000
491	Keleti békakorsó	<i>Sium sisaroides</i>	PV	5000
494	Magyar gurgolya	<i>Seseli leucospermum</i>	PV	5000
499	Bódrós boryökér	<i>Oenanthe fistulosa</i>	PV	
505	Zöldes kígyókapor	<i>Silaum peucedanoides</i>	PV	5000
508	Mocsári angyalgyökér	<i>Angelica palustris</i>	KV	30000
509	Orvosi angyalgyökér	<i>Angelica archangelica</i>	PV	
510	Magyarföldi husáng	<i>Ferula sadlerana</i>	AV	50000
511	Sziki kocsord	<i>Peucedanum officinale</i>		2000
513	Magasszárú kocsord	<i>Peucedanum verticillare</i>	AV	5000
515	Homoki kocsord	<i>Peucedanum arenarium</i>		2000
<b>Rubiaceae</b>				
527	Olasz müge	<i>Asperula taurina ssp. leucanthera</i>	PV	2000
528	Vetési müge	<i>Asperula arvensis</i>	PV	
	Keleti müge	<i>Asperula orientalis</i>	PV	
538	Vékony galaj	<i>Galium tenuissimum</i>	PV	
<b>Caprifoliaceae</b>				
565	Jerikói lonc	<i>Lonicera caprifolium</i>		2000
566	Fekete lonc	<i>Lonicera nigra</i>	PV	2000
<b>Valerianaceae</b>				
571	Hártyás galambbegy	<i>Valerianella pumila</i>	PV	
574	Bodzalevelű macskagyökér	<i>Valeriana officinalis ssp. sambucifolia</i>	AV	10000
576	Hármaslevelű macskagyökér	<i>Valeriana tripteris</i>	PV	5000
<b>Dipsacaceae</b>				
583	Fehér varfű	<i>Knautia kitaibelii ssp. tomentella</i>	PV	30000
586	Erdei varfű	<i>Knautia dipsacifolia</i>	PV	2000
587	Szürkés ördög szem	<i>Scabiosa canescens</i>		5000
590	Galmb színű ördög szem	<i>Scabiosa columbaria</i>	PV	
<b>Linaceae</b>				
607	Csepplen	<i>Radiola linoidea</i>	PV	
610	Pilisi len	<i>Linum dolomiticum</i>	AV	50000
611	Sárga len	<i>Linum flavum</i>	PV	5000
612	Borzas len	<i>Linum hirsutum</i>		5000
613	Árlevelű len	<i>Linum tenuifolium</i>		5000
<b>Geraniaceae</b>				
625	Cseh gólyaorr	<i>Geranium bohemicum</i>	PV	
634	Erdei gólyaorr	<i>Geranium sylvaticum</i>	PV	2000
637	Homoki gémmorr	<i>Erodium neilreichii</i>	PV	
<b>Euphorbiaceae</b>				
644	Kúszó kutyatej	<i>Euphorbia humifusa</i>	PV	
651	Bibircses kutyatej	<i>Euphorbia verrucosa</i>	PV	

<b>Gentianaceae</b>				
678	Gyík pohár	<i>Blackstonia acuminata</i>		5000
679	Szent László-tárnics	<i>Gentiana cruciata</i>	PV	10000
680	Fecsketárnics	<i>Gentiana asclepiadea</i>	PV	10000
681	Kornistárnics	<i>Gentiana pneumonanthe</i>	PV	10000
682	Prémes tárnicska	<i>Gentianella ciliata</i>	PV	10000
683	Hegyi tárnicska	<i>Gentianella austriaca</i>		10000
684	Csinos tárnicska	<i>Gentianella livonica</i>	PV	5000
<b>Menyanthaceae</b>				
685	Vidrafű	<i>Menyanthes trifoliata</i>	AV	10000
686	Tündérfátyol	<i>Nymphoides peltata</i>	PV	2000
<b>Apocyanaceae</b>				
689	Magyar méreggyilok	<i>Vincetoxicum pannonicum</i>	AV	30000
691	Pusztai meténg	<i>Vinca herbacea</i>		2000
<b>Convolvulaceae</b>				
695	Lenfőjtő aranka	<i>Cuscuta epilinum</i>	PV	
<b>Boraginaceae</b>				
703	Henye kunkor	<i>Heliotropium supinum</i>	PV	
707	Berzedt koldustetű	<i>Lappula patula</i>	PV	
709	Sziklai koldustetű	<i>Lappula heteracantha</i>	PV	
713	Kék atracél	<i>Anchusa barrelieri</i>		5000
716	Vajszínű atracél	<i>Anchusa ochroleuca</i>	PV	5000
717	Farkasszem	<i>Lycopsis arvensis</i>	PV	
719	Báránypirosító	<i>Alkanna tinctoria</i>		5000
722	Keskenylevelű tüdőfű	<i>Pulmonaria angustifolia</i>	PV	5000
724	Gyepes nefelejcs	<i>Myosotis caespitosa</i>	AV	5000
728	Tarka nefelejcs	<i>Myosotis discolor</i>	PV	
733	Sziklai nefelejcs	<i>Myosotis stenophylla</i>	AV	2000
737	Borzas vértő	<i>Onosma visianii</i>	PV	5000
738	Homoki vértő	<i>Onosma arenarium agg.</i>	PV	5000
739	Tornai vértő	<i>Onosma tornense</i>	KV	50000
743	Piros kígyószisz	<i>Echium russicum</i>	PV	10000
<b>Labiatae</b>				
747	Szenyves ínfű	<i>Ajuga laxmannii</i>	AV	10000
750	Fenyérgamandor	<i>Teucrium scorodonia</i>	PV	
751	Hegyi gamandor alfaja	<i>Teucrium montanum ssp. subvillosum</i>	PV	
757	Bozontos csukóka	<i>Scutellaria columnae</i>	PV	2000
766	Déli sárkányfű	<i>Dracocephalum austriacum</i>	KV	50000
767	Északi sárkányfű	<i>Dracocephalum ruyschiana</i>	KV	30000
768	Nagyvirágú gyíkfü	<i>Prunella grandiflora</i>		5000
771	Déli méhfű	<i>Melittis melisophyllum</i>	PV	
773	Macskahere	<i>Phlomis tuberosa</i>	PV	5000
780	Pófók árvacsalán	<i>Lamium orvala</i>	AV	10000
790	Havasi tisztessű	<i>Stachys alpina</i>	PV	5000
800	Bókoló zsálya	<i>Salvia nutans</i>	KV	30000
804	Szirti pereszlény	<i>Calamintha thymifolia</i>	KV	30000
813	Kakukkfű faj	<i>Thymus caespitosus</i>	PV	
	Menta faj	<i>Mentha x carinthiaca</i>	PV	
<b>Solanaceae</b>				
829	Farkasbogyó	<i>Scopolia carniolica</i>	PV	5000
<b>Scrophulariaceae</b>				
841	Csilláros ökörfarkkóró alfaja	<i>Verbascum lychnitis ssp. kanitzianum</i>	PV	
856	Tavaszi görvélyfű	<i>Scrophularia vernalis</i>		2000
857	Bársonyos görvélyfű	<i>Scrophularia scopolii</i>	PV	2000
862	Izapfű	<i>Lindernia procumbens</i>	PV	2000

875	Bugás veronika	<i>Veronica paniculata ssp.foliosa</i>		5000
876	Szürke veronika	<i>Veronica pallens</i>	AV	2000
865	Póle veronika alfaja	<i>Veronica anagallis-aquatica</i>		
		<i>ssp. divaricata</i>	PV	
883	Vándor veronika	<i>Veronica peregrina</i>	PV	
888	Északi veronika	<i>Veronica agrestis</i>	PV	
892	Gyapjas gyűszűvirág	<i>Digitalis lanata</i>	KV	30000
893	Rozsdás gyűszűvirág	<i>Digitalis ferruginea</i>	KV	30000
897	Réti csormolya alfaja	<i>Melampyrum pratense ssp. angustifrons</i>	PV	
898	Erdélyi csormolya	<i>Melampyrum bihariense</i>	PV	
899	Kéküstökű csormolya alfajai	<i>Melampyrum nemorosum ssp. moravicum</i>	PV	
		<i>M. n. ssp. debreceniense</i>	PV	
913	Posványkakastaréj	<i>Pedicularis palustris</i>	AV	5000
<b>Globulariaceae</b>				
915	Szívlevelű gubóvirág	<i>Globularia cordifolia</i>	KV	10000
<b>Orobanchaceae</b>				
921	Kékes szádorgó	<i>Orobanche coeruleascens</i>	AV	2000
925	Borostyán szádorgó	<i>Orobanche hederæ</i>	PV	
927	Üröm szádorgó	<i>Orobanche loricata</i>	PV	
928	Keserűgyökér szádorgó	<i>Orobanche picridis</i>	PV	
932	Gamandor szádorgó	<i>Orobanche teucrii</i>	PV	
933	Martilapu szádorgó	<i>Orobanche flava</i>	PV	
934	Elzászi szádorgó	<i>Orobanche alsatica</i>	PV	
<b>Lentibulariaceae</b>				
936	Mocsári hízóka	<i>Pinguicula vulgaris</i>	KV	30000
938	Pongyola rence	<i>Utricularia australis</i>	PV	
939	Kis rence	<i>Utricularia minor</i>	AV	10000
940	Lápi rence	<i>Utricularia bremii</i>	AV	10000
<b>Plantaginaceae</b>				
944	Erdélyi útifű	<i>Plantago schwarzenbergiana</i>	PV	5000
945	Ezüstös útifű	<i>Plantago argentea</i>	PV	5000
949	Óriás útifű	<i>Plantago maxima</i>	PV	10000
950	Nagy útifű alfaja	<i>Plantago major ssp. winteri</i>	PV	
<b>Papaveraceae</b>				
	Sárga szarumák	<i>Glaucinum flavum</i>	PV	
952	Vörös szarumák	<i>Glaucinum corniculatum</i>	PV	
958	Bókoló keltike	<i>Corydalis intermedia</i>	PV	
<b>Cruciferae</b>				
980	Tátorján	<i>Crambe tataria</i>	AV	30000
993	Festő csülleng	<i>Isatis tinctoria</i>	PV	5000
995	Sulyoktáska	<i>Aethionema saxatile</i>		5000
	Havasalji tarsóka	<i>Thlaspi alpestre</i>	AV	
999	Hegyi tarsóka	<i>Thlaspi montanum</i>	KV	10000
1000	Osztrák tarsóka	<i>Thlaspi goesingense</i>	AV	10000
1001	Janka-tarsóka	<i>Thlaspi jankæ</i>		5000
1002	Schudich-tarsóka	<i>Thlaspi kovatsii</i>	AV	10000
1010	Erdei holdviola	<i>Lunaria rediviva</i>		2000
1011	Egynyári holdviola	<i>Lunaria annua</i>	PV	5000
1012	Pajzstok	<i>Peltaria perennis</i>	PV	
1013	Hegyi ternye alfaja	<i>Alyssum montanum ssp. brymii</i>	PV	
1015	Közönséges ternye alfaja	<i>Alyssum alyssoides var. conglobatum</i>	PV	
1017	Sziklai ternye	<i>Alyssum saxatile</i>	PV	5000
1019	Kövérvirág	<i>Draba lasiocarpa</i>	PV	10000
1026	Debreceni torma	<i>Armoracia macrocarpa</i>	PV	10000
1031	Hármaslevelű kakukktorma	<i>Cardamine trifolia</i>	PV	

1033	Réti kakukktorma alfaja	<i>Cardamine pratensis ssp. paludosa</i>	PV	
1035	Ikrás fogasír	<i>Dentaria glandulosa</i>	PV	10000
1037	Hármaslevelű fogasír	<i>Dentaria trifolia</i>	AV	10000
1040	Sziklai dercevirág	<i>Cardaminopsis hispida</i>	PV	
1043	Havasi ikravirág	<i>Arabis alpina</i>	PV	10000
1047	Vízitorma	<i>Nasturtium officinale</i>	PV	
1056	Hölgystike	<i>Hesperis matronalis</i>		2000
1057	Vrabélyi-estike	<i>Hesperis vrabelyiana</i>	AV	30000
1062	Vízparti repcsény	<i>Erysimium hieracifolium</i>	PV	
1064	Sziklai repcsény	<i>Erysimium crepidifolium</i>	PV	2000
1065	Wittman-repcsény	<i>Erysimium wittmannii ssp. pallidiflorum</i>	AV	30000
1066	Magyar repcsény	<i>Erysimium odoratum</i>		5000
		<i>Erysimium odoratum ssp. buekkense</i>	PV	5000
1070	Karcsú zsombor	<i>Sysimbrium polymorphum</i>	PV	
<b>Droseraceae</b>				
1085	Aldrovanda	<i>Aldrovanda vesiculosa</i>	AV	10000
1086	Kereklevelű harmatfű	<i>Drosera rotundifolia</i>	AV	10000
<b>Tamaricaceae</b>				
1087	Csermelyciprus	<i>Myricaria germanica</i>	PV	2000
<b>Violaceae</b>				
1092	Sárga ibolya	<i>Viola biflora</i>	AV	10000
1096	Keleti ibolya	<i>Viola suavis</i>	PV	
1097	Dombi ibolya	<i>Viola collina</i>	AV	2000
<b>Elatinaceae</b>				
1113	Pocsolyalátonya	<i>Elatine alsinastrum</i>		2000
1114	Magyar látonya	<i>Elatine hungarica</i>	PV	2000
1115	Csigásmagvú látonya	<i>Elatine hydropiper</i>	PV	
<b>Guttiferae</b>				
1121	Pettyes orbáncfű	<i>Hypericum maculatum</i>	PV	5000
1123	Szakállas orbáncfű	<i>Hypericum barbatum</i>	PV	5000
1125	Karcsú orbáncfű	<i>Hypericum elegans</i>		5000
<b>Cucurbitaceae</b>				
1128	Piros földitök	<i>Bryonia dioica</i>	PV	
1129	Magrúgó	<i>Ecballium elaterinum</i>	PV	
<b>Campanulaceae</b>				
1132	Hosszúfűzérű harangvirág	<i>Campanula macrostachya</i>	PV	10000
1136	Széleslevelű harangvirág	<i>Campanula latifolia</i>	KV	30000
1139	Harangvirág kistaj	<i>Campanula moravica</i>	PV	
1139	Harangvirág kistaj	<i>Campanula xylocarpa</i>	PV	
1143	Csengettyűvirág	<i>Adenophora liliifolia</i>	AV	10000
1145	Harangcsillag	<i>Asyneuma canescens</i>	PV	5000
1146	Erdei varjúköröm	<i>Phyteuma spicatum</i>	PV	5000
1147	Gombos varjúköröm	<i>Phyteuma orbiculare</i>		5000
<b>Asteraceae</b>				
1154	Gyapjas őszirózsa	<i>Aster oleifolius</i>	AV	30000
1156	Réti őszirózsa	<i>Aster sedifolius</i>		2000
		<i>Aster sedifolius ssp. canus</i>	PV	2000
1157	Csillagos őszirózsa	<i>Aster amellus</i>	PV	2000
1166	Kárpáti küllőrojt	<i>Erigeron acer ssp. macrophyllus</i>	PV	
1175	Szalmagyopár	<i>Helichrysum arenarium</i>		2000
1176	Örménygyökér	<i>Inula helenium</i>		5000
1182	Baranyai peremizs	<i>Inula spiraeifolia</i>	PV	10000
1184	Selymes peremizs	<i>Inula oculus-christi</i>		2000
1188	Fürtös gyűrűvirág	<i>Carpesium abrotanoides</i>	PV	2000
1189	Ökörszem	<i>Bupthalmum salicifolium</i>	PV	5000

1190	Teleki-virág	<i>Telekia speciosa</i>	KV	10000
1210	Hegyközi cickafark	<i>Achillea crithmifolia</i>	PV	2000
1214	Horánszky-cickafark	<i>Achillea horanszkyi</i>	KV	50000
1215	Kenyérbélcickafark	<i>Achillea ptarmica</i>	PV	2000
1227	Sátoros margitvirág alfaja	<i>Chrysanthemum corymbosum</i> <i>ssp. subcorymbosum</i>	PV	
1229	Tiszaparti margitvirág	<i>Chrysanthemum serotinum</i>	PV	2000
1243	Fehér acsalapu	<i>Petasites albus</i>		2000
1246	Árnika	<i>Arnica montana</i>	KV	10000
1247	Magyar zergevirág	<i>Doronicum hungaricum</i>	PV	10000
1248	Hegyi zergevirág	<i>Doronicum austriacum</i>	AV	10000
1249	Keleti zergevirág	<i>Doronicum orientale</i>	AV	10000
1251	Narancsvörös aggófű	<i>Senecio aurantiacus</i>	KV	10000
1252	Csermelyaggófű	<i>Senecio rivularis</i>	AV	5000
1253	Havasalji aggófű	<i>Senecio ovirensis</i>	AV	10000
1261	Vízi aggófű	<i>Senecio aquaticus</i>	PV	
1263	Mocsári aggófű	<i>Senecio paludosus</i>		10000
1267	Nagy aggófű	<i>Senecio umbrosus</i>	AV	
1268	Szibériai hamuvirág	<i>Ligularia sibirica</i>	K	50000
1270	Kék számarkenyér	<i>Echinops ruthenicus</i>	PV	5000
1273	Szártalan bábakalács	<i>Carlina acaulis</i>	PV	2000
1280	Nagyfészű hangyabogáncs	<i>Jurinea glycacantha</i>	PV	2000
1281	Kisfészű hangyabogáncs	<i>Jurinea mollis</i>		2000
1285	Szürke bogáncs	<i>Carduus glaucinus</i>	AV	10000
1287	Magyar bogáncs	<i>Carduus collinus</i>		5000
1289	Öldöklő aszat	<i>Cirsium furiens</i>	PV	
1292	Kisfészű aszat	<i>Cirsium brachycephalum</i>		2000
1298	Enyves aszat	<i>Cirsium erisithales</i>	PV	5000
1302	Fénylő zsoltina	<i>Serratula lycopifolia</i>	AV	10000
1303	Sugaras zsoltina	<i>Serratula radiata</i>	PV	5000
1304	Sáfrányos imola	<i>Centaurea solstitialis</i>	PV	
1314	Szirti imola	<i>Centaurea mollis</i>	PV	5000
1315	Tarka imola alfaja	<i>Centaurea triumfettii ssp. aligera</i>		5000
1317	Homoki imola alfaja	<i>Centaurea arenaria ssp. borystenica</i>	PV	
1321	Dalmát imola	<i>Centaurea salonitana</i>	PV	
1322	Budai imola (Sadler-i.)	<i>Centaurea sadleriana</i>		2000
1332	Szöke oroszlánfog	<i>Leontodon incanus</i>	PV	2000
1336	Keserűgyökér alfaja	<i>Picris hieracioides ssp. spinulosa</i>	PV	
1338	Homoki bakszakáll	<i>Tragopogon floccosus</i>		2000
1366	Magyar zörgőfű	<i>Crepis pannonica</i>	PV	
1371	Vékony zörgőfű	<i>Crepis capillaris</i>	PV	
1377	Rezes hölgymál	<i>Hieracium aurantiacum</i>	KV	10000
1385	Keskenylevelű hölgymál	<i>Hieracium staticifolium</i>	AV	2000
1386	Tátrai hölgymál	<i>Hieracium bupleuroides</i>	AV	5000
<b>Pyrolaceae</b>				
1398	Ernyőskörtike	<i>Chimaphila umbellata</i>	AV	5000
1399	Egyvirágú-körtike	<i>Moneses uniflora</i>	PV	5000
1400	Gyöngyvirágos-körtike	<i>Orthilia secunda</i>	PV	5000
1401	Kis körtike	<i>Pyrola minor</i>		5000
1402	Középső körtike	<i>Pyrola media</i>	PV	5000
1403	Zöldvirágú körtike	<i>Pyrola chlorantha</i>	PV	5000
1404	Kereklevelű körtike	<i>Pyrola rotundifolia</i>		5000
<b>Ericaceae</b>				
1406	Tőzegáfonya	<i>Vaccinium oxycoccos</i>	KV	10000
1407	Vörös áfonya	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>	PV	10000

<b>Santalaceae</b>				
1415	Vetési zsellérke alfaja	<i>Thesium dollineri ssp. simplex</i>	PV	
<b>Portulacaceae</b>				
1418	Forrásfű	<i>Montia fontana ssp. minor</i>	AV	2000
<b>Caryophyllaceae</b>				
1420	Konkoly	<i>Agrostemma githago</i>		2000
1426	Sárgás habszegfű	<i>Silene flavescens</i>	KV	30000
1431	Gór habszegfű	<i>Silene longiflora</i>	PV	
1432	Ligeti habszegfű	<i>Silene nemoralis</i>	PV	
1435	Bársonyos kakukkszegfű	<i>Lychnis coronaria</i>		5000
1443	Homoki fátyolvirág	<i>Gypsophila arenaria</i>		5000
1448	Buglyos szegfű	<i>Dianthus superbus</i>	AV	5000
1449	Tollas szegfű	<i>Dianthus plumarius agg.</i>		5000
1449	Korai fehér sz.	<i>Dianthus plumarius ssp. praecox</i>	KV	5000
1450	Lumnitzer-sz.	<i>Dianthus plumarius ssp. lumnitzeri</i>	AV	5000
1452	Homoki szegfű	<i>Dianthus arenarius agg.</i>	PV	5000
1454	Réti szegfű	<i>Dianthus deltoides</i>		5000
1455	Tartós szegfű	<i>Dianthus diutinus</i>	AV	30000
1457	Nagy (óriás) szegfű	<i>Dianthus giganteiformis</i>	PV	5000
1461	Dunai szegfű	<i>Dianthus collinus</i>		5000
1465	Tyúkhúr alfaja	<i>Stellaria media ssp. pallida</i>	PV	
1473	Négyporzós madárhúr	<i>Cerastium subtetrandum</i>	PV	
1478	Parlagi madárhúr alfaja	<i>Cerastium arvense ssp. calcicola</i>	PV	
1486	Havasi zöldhúr	<i>Sagina saginoides</i>	PV	
1491	Tavaszi köhúr alfaja	<i>Minuartia verna ssp. ramosissima</i>	PV	
1492	Magyar köhúr	<i>Minuartia frutescens</i>	PV	5000
1497	Mohos csitri	<i>Moehringia muscosa</i>	PV	5000
1503	Ezüstaszott	<i>Paronychia cephalotes</i>	PV	2000
1505	Borzas porcika	<i>Herniaria hirsuta</i>	PV	
1506	Szürke porcika	<i>Herniaria incana</i>	PV	
1507	Évelő szikárka	<i>Scleranthus perrenis</i>	PV	
1508	Villás szikárka	<i>Scleranthus dichotomus</i>	PV	
<b>Chenopodiaceae</b>				
1543	Pamacslaboda	<i>Krascheninnikovia ceratoides</i>	K	10000
1549	Fényes poloskamag	<i>Corispermum nitidum</i>		2000
1550	Szürke poloskamag	<i>Corispermum canescens</i>	PV	2000
1555	Sziki ballagófű	<i>Salsola soda</i>	PV	
<b>Amaranthaceae</b>				
	Bíbor amaránt	<i>Amaranthus paniculatus</i>	PV	
<b>Primulaceae</b>				
1566	Lisztés kankalin	<i>Primula farinosa ssp. alpigena</i>	KV	50000
1567	Cifra kankalin	<i>Primula auricula ssp. hungarica</i>	AV	50000
1568	Szártalan kankalin	<i>Primula vulgaris</i>		2000
1570	Sugárkankalin	<i>Primula elatior</i>	PV	10000
1571	Nagy gombafű	<i>Androsace maxima</i>		2000
1573	Békaliliom	<i>Hottonia palustris</i>	PV	5000
1579	Bagolyfű	<i>Glaux maritima</i>	PV	5000
1583	Erdei ciklámen	<i>Cyclamen purpurascens</i>	PV	5000
<b>Plumbaginaceae</b>				
1585	Magas istác	<i>Armeria elongata</i>	AV	10000
<b>Polygonaceae</b>				
1586	Sziki lórom	<i>Rumex pseudonatronatus</i>	PV	
1587	Vizi lórom	<i>Rumex aquaticus</i>	PV	
1608	Kígyógyökerű keserűfű	<i>Polygonum bistorta</i>	PV	5000



<b>Urticaceae</b>				
1624	Lápi csalán	<i>Urtica kioviensis</i>	AV	5000
<b>Betulaceae</b>				
1633	Szőrös nyír	<i>Betula pubescens</i>		2000
1635	Keleti gyertyán	<i>Carpinus orientalis</i>	PV	10000
1636	Havasi éger	<i>Alnus viridis</i>	PV	10000
<b>Fagaceae</b>				
1646	Magyar tölgy	<i>Quercus frainetto</i>	PV	10000
<b>Salicaceae</b>				
1651	Babérfűz	<i>Salix pentandra</i>	AV	10000
1654	Parti fűz	<i>Salix elaeagnos</i>		2000
1659	Füles fűz	<i>Salix aurita</i>	PV	5000
<b>Alismataceae</b>				
1669	Szivlevelű hídör	<i>Caldesia parnassifolia</i>	KV	30000
<b>Potamogetonaceae</b>				
1677	Fonals békaszőlő	<i>Potamogeton filiformis</i>	PV	
1679	Tompalevelű békaszőlő	<i>Potamogeton obtusifolius</i>	PV	
1680	Sertelevelű békaszőlő	<i>Potamogeton trichoides</i>	PV	
1690	Keskenylevelű békaszőlő	<i>Potamogeton x zizii</i>	PV	
1691	Sűrűlevelű békaszőlő	<i>Groenlandia densa</i>	PV	2000
<b>Liliaceae</b>				
1699	Egyhajúvirág	<i>Bulbocodium vernum ssp. versicolor</i>	KV	30000
1700	Magyar kikerics	<i>Colchicum hungaricum</i>	AV	30000
1701	Homoki kikerics	<i>Colchicum arenarium</i>	PV	10000
1703	Királyné gyertyája	<i>Asphodelus albus</i>	PV	10000
1704	Fürtös homokliliom	<i>Anthericum liliago</i>	PV	10000
1706	Sárgaliliom	<i>Hemerocallis lilio-asphodelus</i>	AV	10000
1711	Fiókás tyúktaréj	<i>Gagea spathacea</i>	PV	10000
1713	Cseh tyúktaréj	<i>Gagea bohemica</i>		5000
1715	Bunkós hagyma	<i>Allium sphaerocephalon</i>		2000
		<i>A. s. ssp. amethystinum</i>	PV	2001
1719	Pézsmahagyma	<i>Allium moschatum</i>		5000
1721	Havasi hagyma	<i>Allium victorialis</i>	PV	5000
1723	Illatos hagyma	<i>Allium suaveolens</i>	AV	5000
1727	Szarvas hagyma	<i>Allium carinatum</i>		2000
1729	Bugás hagyma	<i>Allium paniculatum</i>		2000
1730	Tűzliliom	<i>Lilium bulbiferum</i>	KV	30000
1731	Turbánliliom	<i>Lilium martagon</i>		2000
1732	Kockás kotuliliom	<i>Fritillaria meleagris</i>	AV	10000
1733	Kakasmandikó	<i>Erythronium dens-canis</i>	AV	10000
1734	Ószi csillagvirág	<i>Scilla autumnalis</i>	PV	2000
1735	Tavaszi csillagvirág	<i>Scilla bifolia agg.</i>		2000
1741	Gömbös sárma	<i>Ornithogalum sphaerocarpum</i>		2000
1742	Nyúlánk sárma	<i>Ornithogalum pyramidale</i>		2000
1745	Csilláros sárma	<i>Ornithogalum refractum</i>	PV	2000
1747	Epergyöngyike	<i>Muscari botryoides agg.</i>	PV	5000
		<i>Muscari botryoides ssp. kernerii</i>	AV	5000
1752	Lónyelvű csodabogyó	<i>Ruscus hypoglossum</i>	PV	10000
1753	Szúrós csodabogyó	<i>Ruscus aculeatus</i>		5000
1755	Pávafarkú salamonpecsét	<i>Polygonatum verticillare</i>	PV	10000
<b>Amaryllidaceae</b>				
1762	Tavaszi tőzike	<i>Leucojum vernum</i>	PV	2000
1763	Nyári tőzike	<i>Leucojum aestivum</i>	PV	2000
1764	Vetővirág	<i>Sternbergia colchiciflora</i>	AV	10000
1765	Csillagos nárcisz	<i>Narcissus angustifolius</i>	AV	10000

<b>Dioscoreaceae</b>				
1766	Piritógyökér	<i>Tamus communis</i>		2000
<b>Iridaceae</b>				
1767	Tarka sáfrány	<i>Crocus reticulatus</i>	AV	10000
1768	Fehér sáfrány	<i>Crocus albiflorus</i>	KV	10000
1769	Kárpáti sáfrány	<i>Crocus heuffelianus</i>	PV	10000
1770	Illír sáfrány	<i>Crocus tommasinianus</i>	PV	10000
1771	Pázsitos nőszírom	<i>Iris graminea</i>	PV	5000
1772	Fátyolos nőszírom	<i>Iris spuria</i>	AV	10000
1773	Szibériai nőszírom	<i>Iris sibirica</i>	PV	10000
1775	Homoki nőszírom	<i>Iris arenaria</i>	PV	10000
1776	Apró nőszírom	<i>Iris pumila</i>		5000
1777	Magyar nőszírom	<i>Iris aphylla ssp. hungarica</i>	AV	50000
1778	Tarka nőszírom	<i>Iris variegata</i>		5000
1779	Mocsári kardvirág	<i>Gladiolus palustris</i>	KV	30000
1780	Réti kardvirág	<i>Gladiolus imbricatus</i>	AV	10000
<b>Juncaceae</b>				
1785	Iszapszittyó	<i>Juncus tenageia</i>	PV	
1786	Gömböstermésű szittyó	<i>Juncus sphaerocarpos</i>	PV	
1790	Fejecses szittyó	<i>Juncus capitatus</i>	PV	
1791	Tengerparti szittyó	<i>Juncus maritimus</i>	AV	2000
1792	Fonals szittyó	<i>Juncus bulbosus</i>	PV	
1796	Fülemüleszittyó alfaja	<i>Juncus articulatus ssp. nigrifellus</i>	PV	
<b>Orchidaceae</b>				
1803	Papucskosbor	<i>Cypripedium calceolus</i>	AV	50000
1804	Piros madársisak	<i>Cephalanthera rubra</i>		5000
1805	Fehér madársisak	<i>Cephalanthera damasonium</i>		5000
1806	Kardos madársisak	<i>Cephalanthera longifolia</i>		5000
1807	Mocsári nőszőfű	<i>Epipactis palustris</i>	AV	5000
1808	Kislevelű nőszőfű	<i>Epipactis microphylla</i>		5000
1809	Vörösbarna nőszőfű	<i>Epipactis atrorubens</i>	PV	5000
1810	Széleslevelű nőszőfű	<i>Epipactis helleborine</i>		5000
1811	Bíboribolya nőszőfű	<i>Epipactis purpurata</i>	PV	5000
1812	Müller-nőszőfű	<i>Epipactis muelleri</i>	PV	5000
1813	Keskenyajkú nőszőfű	<i>Epipactis leptochila</i>	PV	5000
1814	Gérbics	<i>Limodorum abortivum</i>	PV	10000
1815	Békaönty	<i>Listera ovata</i>		2000
1816	Madárfészek	<i>Neottia nidus-avis</i>		2000
1817	Őszi füzértkerics	<i>Spiranthes spiralis</i>	PV	10000
1818	Nyári füzértkerics	<i>Spiranthes aestivalis</i>	PV	10000
1819	Avarvirág	<i>Goodyera repens</i>	PV	10000
1820	Bajuszvirág	<i>Epipogium aphyllum</i>	PV	10000
1821	Zöldike	<i>Coeloglossum viride</i>	PV	5000
1822	Kétlevelű sarkvirág	<i>Platanthera bifolia</i>		2000
1823	Zöldes sarkvirág	<i>Platanthera chlorantha</i>		5000
1824	Szúnyoglábu bibircsvirág	<i>Gymnadenia conopsea</i>	PV	5000
1825	Illatos bibircsvirág	<i>Gymnadenia odoratissima</i>	AV	5000
1826	Pókbangó	<i>Ophrys sphecodes</i>	AV	50000
1827	Légybangó	<i>Ophrys insectifera</i>	AV	50000
1828	Poszméhbangó	<i>Ophrys fuciflora</i>	KV	50000
1829	Méhbangó	<i>Ophrys apifera</i>	KV	50000
1830	Szarvasbangó	<i>Ophrys scolopax ssp. cornuta</i>	KV	50000
1831	Agárkosbor	<i>Orchis morio</i>	PV	10000
1832	Poloskaszagú kosbor	<i>Orchis coriophora</i>	PV	10000
1833	Tarka kosbor	<i>Orchis tridentata</i>	PV	10000

1834	Sömörös kosbor	<i>Orchis ustulata</i>	PV	10000
1835	Majomkosbor	<i>Orchis simia</i>	PV	10000
1836	Vitézkosbor	<i>Orchis militaris</i>	PV	10000
1837	Bíboros kosbor	<i>Orchis purpurea</i>	PV	10000
1838	Füleskosbor	<i>Orchis mascula</i>	AV	10000
1839	Sápadt kosbor	<i>Orchis pallens</i>	AV	10000
1840	Mocsári kosbor	<i>Orchis laxiflora agg.</i>	PV	10000
1841	Gömböskosbor	<i>Traunsteinera globosa</i>	KV	30000
1842	Bodzaszagú ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza sambucina</i>	PV	10000
1843	Hússzínű ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	PV	10000
1844	Széleslevelű ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza majalis</i>	AV	10000
1845	Foltos ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza maculata</i>	PV	10000
1846	Erdei ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza fuchsii</i>	PV	10000
1847	Vitézvirág	<i>Anacamptis pyramidalis</i>	PV	10000
1848	Sallangvirág	<i>Himantoglossum hircinum</i>	AV	30000
1849	Hagymaburok	<i>Liparis loeselii</i>	KV	50000
1850	Korallgyökér	<i>Corallorhiza trifida</i>	PV	5000
<b>Cyperaceae</b>				
1855	Hoszú palka	<i>Chlorocyperus longus</i>	PV	
1857	Kopasz palka	<i>Chlorocyperus glaber</i>	PV	
1858	Hüvelyes gyapjúsás	<i>Eriophorum vaginatum</i>	AV	5000
1859	Vékony gyapjúsás	<i>Eriophorum gracile</i>	PV	5000
1860	Keskenylevelű gyapjúsás	<i>Eriophorum angustifolium</i>	PV	5000
1861	Széleslevelű gyapjúsás	<i>Eriophorum latifolium</i>	PV	5000
1863	Kásika káka	<i>Schoenoplectus setaceus</i>	PV	
1867	Tengermelléki káka	<i>Schoenoplectus litoralis</i>	PV	
1868	Vékony káka	<i>Schoenoplectus americanus</i>	PV	
1873	Gyökerező erdekáka	<i>Scirpus radicans</i>	PV	
1877	Sűrű csetkáka	<i>Eleocharis carniolica</i>	AV	2000
1881	Osztrák csetkáka	<i>Eleocharis austriaca</i>	PV	
1886	Tőzegkáka	<i>Rhynchospora alba</i>	K	5000
1888	Palkasás	<i>Carex bohemica</i>	AV	2000
1891	Hengeres sás	<i>Carex diandra</i>	AV	2000
1905	Töviskes sás	<i>Carex echinata</i>	PV	
1906	Szürkés sás	<i>Carex canescens</i>	PV	5000
1908	Kúszó sás	<i>Carex repens</i>	PV	
1909	Gyepes sás	<i>Carex caespitosa</i>	PV	
1911	Bánsági sás	<i>Carex buekii</i>	PV	
1914	Északi sás	<i>Carex hartmannii</i>	KV	5000
1916	Eperjes sás	<i>Carex pilulifera</i>	PV	
1921	Árnyéki sás	<i>Carex umbrosa</i>	PV	5000
1926	Gyapjasmagvú sás	<i>Carex lasiocarpa</i>	AV	2000
1930	Borostás sás	<i>Carex strigosa</i>	PV	2000
1940	Mérges sás	<i>Carex brevicollis</i>	PV	5000
<b>Poaceae</b>				
1952	Óriás rozsnok alfaja	<i>Bromus rigidus ssp. maximus</i>	PV	
1961	Gabonarozsnok alfaja	<i>Bromus secalinus ssp. velutinus</i>	PV	
1973	Lila csenkesz	<i>Festuca amethystina</i>	PV	5000
1979	Deres csenkesz	<i>Festuca pallens ssp. hungarica</i>	PV	10000
1984	Dalmát csenkesz	<i>Festuca dalmatica</i>	AV	2000
1985	Rákosi csenkesz	<i>Festuca x stricta</i>	PV	
1986	Merev csenkesz	<i>Festuca x wagneri</i>	PV	
1991	Nádképző harmatkása	<i>Glyceria arundinacea</i>	PV	
1993	Kékeszöld harmatkása	<i>Glyceria declinata</i>	PV	
1996	Berki harmatkása	<i>Glyceria nemoralis</i>	PV	

1998	Fertő tavi mézpzásit	<i>Puccinellia peisonis</i>	PV	
2002	Henye perje	<i>Poa supina</i>	PV	
2004	Hegyi perje	<i>Poa remota</i>	PV	
2009	Magyar perje	<i>Poa pannonica</i>	PV	5000
2025	Erdélyi nyúlfarkfű	<i>Sesleria heufleriana</i>	PV	2000
2026	Magyar nyúlfarkfű	<i>Sesleria hungarica</i>	PV	2000
2027	Lápi nyúlfarkfű	<i>Sesleria uliginosa</i>	PV	2000
2028	Tarka nyúlfarkfű	<i>Sesleria varia</i>	AV	2000
2029	Budai nyúlfarkfű	<i>Sesleria sadlerana</i>	PV	2000
2046	Haynald-fű	<i>Haynaldia villosa</i>	PV	
2051	Tengerparti árpa	<i>Hordeum marinum</i>	PV	
2054	Medúzafű	<i>Taeniatherium caput-medusae</i>	PV	
2077	Tömött zabfű	<i>Helictotrichon compressum</i>	AV	2000
2080	Füzérezab	<i>Gaudinia fragilis</i>	PV	
2085	Magas fényperje	<i>Koeleria pyramidata</i>	PV	
2086	Nagy fényperje	<i>Koeleria grandis</i>	PV	
2087	Jávorka-fényperje	<i>Koeleria javorkae</i>	AV	5000
2089	Nagyvirágú fényperje	<i>Koeleria majoriflora</i>	AV	2000
2096	Lápi nádtippán	<i>Calamagrostis stricta</i>	AV	2000
2098	Tarka nádtippán	<i>Calamagrostis varia</i>	PV	2000
2114	Szálkás árvalányhaj	<i>Stipa bromoides</i>	AV	5000
2115	Hosszúlevelű árvalányhaj	<i>Stipa tirsia</i>	PV	
2116	Bozontos árvalányhaj	<i>Stipa dasyphylla</i>	AV	5000
2117	Hegyi árvalányhaj	<i>Stipa joannis (S. pennata)</i>		5000
2118	Homoki árvalányhaj	<i>Stipa borysthenica (S. sabulosa)</i>		5000
2119	Vastagszárú árvalányhaj	<i>Stipa crassiculmis</i>	PV	
2120	Délvidéki árvalányhaj	<i>Stipa eriocalis</i>		5000
2121	Csinos árvalányhaj	<i>Stipa pulcherrima</i>		5000
2143	Csalékony muhar	<i>Setaria x decipiens</i>	PV	
<b>Araceae</b>				
2147	Kálmos	<i>Acorus calamus</i>		2000
<b>Sparganiaceae</b>				
2155	Lápi békabuzogány	<i>Sparganium minimum</i>	AV	10000
2157	Ágas békabuzogány alfaja	<i>Sparganium erectum ssp. microcarpum</i>	AV	